

СИ
637807
302

SIENKIEWICZ

NA POLJU
SLAVE

priporoča naslednje zvezke romanov in povesti

»Ljudske knjižnice«:

- I. zvezek: Doyle A. Conan, **Znamenje štirih**. Londonska povest. Ljubljana, 1906, 144 str. Din 12.—, vez. v platno z II. zvezkom Din 32.—.
- II. zvezek: Dostal Alojzij, **Darovana**. Zgodovinska povest. Ljubljana, 1906, 149 str. Din 12.—, vez. v platno s I. zvezkom Din 32.—.
- III. zvezek: Sienkiewicz Henrik, **Jernač Zmagovač**. Povest. Iz poljskega preložil Fr. Virant. — **Med plazovi**. Povest tirolskega gorskega župnika. Nemški spisal Arthur Achleitner. Ljubljana, 1906. 123 str. Din 12.—, vez. v platno s VI. zvezkom Din 32.—.
- V. zvezek: Šenoa, **Zadnja kmečka vojska**. Zgodovinska povest iz l. 1573. Ljubljana, 1907. 378 str. Din 28.—, vez. v platno Din 42.—.
- VI. zvezek: Finžgar Fr. S., **Gozdarjev sin**. Povest. Ljubljana, 1907. 56 str. Din 6.—, vez. s III. zvezkom Din 32.—.
- VII. zvezek: Detela dr. Fr., **Prihajač**. Povest. Ljubljana, 1908. 157 str. Din 20.—.
- IX. zvezek: Alešovec Jakob, **Zbrani spisi**. Priredil Jožef Volc. I. zvezek: **Kako sem se jaz likal**. Ljubljana, 1910. 154 str. Din 16.—.
- XI. zvezek: Alešovec Jakob, **Zbrani spisi**. Priredil Jožef Volc. III. zvezek: **Kako sem se jaz likal**. Ljubljana, 1910. 114 str. Din 16.—.
- XIV. zvezek: Alešovec Jakob, **Zbrani spisi**. Priredil Jožef Volc. IV. in V. zvezek: **Ljubljanske slike**. Podoba ljubljanskega sveta pod drobnogledom, Ljubljana, 1911. 263 str. Din 24.—.
- XV. zvezek: Coloma, **Juan Miseria**. Povest. Ljubljana, 1911. 170 str. Din 20.—.
- XIX. zvezek: Curwood J. O., **Kazan, volčji pes**. Kanadski roman. Din 18.—, v platno Din 30.—.

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

- XX. zvezek: About Edmund, **Kralj gora**. Povest. Iz francoščine prestavila Kristina Hafner. Ljubljana, 1924. 254 str. Din 18.—, v platno Din 30.—.
- XXI. zvezek: Haggard H. R., **Jutranja zvezda**. Povest. Iz angleščine prevel P. M. Črnigoj. Ljubljana, 1925. 307 str. Din 30.—, v platno Din 40.—.
- XXII. zvezek: Verne Jules, **Otroka kapitana Granta**. Popotovanje okoli sveta. Roman v treh delih. Ljubljana, 1926. 607 str. Din 48.—, v platno Din 58.—.
- XXIII. zvezek: Sheehan Patrik A., **Nodlag**. Povest irskega dekleta. Ljubljana, 1926. 231 str. Din 24.—, v platno 32.—.
- XXIV. zvezek: Hanka. Lužiškosrbska povest. **Atala. Čudež v Bolzeni**. Ljubljana, 1926. 311 strani. Din 22.—, v platno Din 30.—.
- XXV. zvezek: Haggard H. R., **Hči cesarja Montezume**. Zgodovinska povest. Iz angleščine prevel Jos. Poljanec. 1927. 384 strani. Din 30.—, v platno Din 42.—.
- XXVI. zvezek: Lorenzini C.-Joža Lovrenčič, **Storžek in njegovo burkasto življenje**. 1926. 160 str. Din 14.—, v platno Din 22.—.
- XXVII. zvezek: Pregelj Ivan, **Otroci solnca**. Novela. 1927. 109 str. Din 24.—, vezano Din 32.—.
- XXVIII. zvezek: Haggard H. R., **Kleopatra, egiptovska kraljica**. Din 28.—, vezano Din 40.—.
- XXIX. zvezek: Savinšek Slavko, **Izpod Golice**. Tiho-tapska povest z gorenjskih planin.
- XXX. zvezek: Sienkiewicz Henrik, **Na polju slave**. Povest iz časa kralja Jana Sobieskega.

LJUDSKA KNJIŽNICA
30. ZVEZEK

HENRIK SIENKIEWICZ:

NA POLJU
SLAVE

POVEST IZ ČASA KRALJA JANA SOBIESKEGA

LJUBLJANA, 1928

ZALOŽILA JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA

VII 6,37807.c

Vse pravice pridržane.

Prevajalčeva pripomba.

Sijajna zmaga kralja Jana Sobieskega nad Turki pri Hotinu zaključuje z letom 1673. trojico H. Sienkiewiczovih zgodovinskih romanov: »Z ognjem in mečem«, »Potop«, »Mali vitez«. Leta 1905, ko so vnovič ugasnile ob ruski revoluciji vzplamtele sanje o samostojni Poljski, se je drugič povrnil pisatelj v slavno preteklost in nam predočil »levjega kralja« na višku moči, ko je rešil leta 1683. Dunaj pred Turki. Ta zmaga je pomenila konec »turške sile«, pod katero so toliko trpele tudi slovenske dežele. Vendar je moral zmagovalec do konca občutiti avstrijsko nehvaležnost. Še Melzerjeve »Zeittafeln... für Bürgerschulen« iz leta 1912., str. 26, ne omenjajo Sobieskega! Pravijo dobesedno: »1683... Wien wird vom Grafen... Starhemberg verteidigt und durch Herzog Karl von Lothringen entsetzt. Er schlägt die Türken in der Schlacht am Kahlenberge.«(1)

Septembra letos poteče 245 let od bitke pri Dunajskem Kahlenbergu. Zato prinašamo prevod pri nas še neobjavljene Sienkiewiczove povesti »Na polju slave« (Na polu chwały) s potrebnimi pripombami. Pri pisavi lastnih imen smo upoštevali našo izgovorjavo, v kolikor ni bilo treba varovati zgodovinskih spominov. O vzgojnem pomenu Sienkiewiczovih del pač ni treba razpravljati. Njegovi domovini vdani, požrtvovalni in globokoverni junaki so bili pisateljevim rojakom kažipot skozi vse težave do sedanjega vstajenja! Tačevski je zadnji izmed onih vitezov (Skšetuski, Kmicic, Volodijovski), v katerih je posebil Sienkiewicz svojo vročo ljubezen do Poljske.

Prvo poglavje.

Leta 1682.-1683. je bila tako huda zima, da se slične niso mogli spomniti niti najstarejši ljudje. Jeseni je neprenehoma deževalo in po nalivih se je pričel mraz že v prvi polovici novembra: ukoval je vode in prevlekel drevesa z ledeno skorjo. Po gozdovih se je nakopičilo toliko ivja, da so se preobložene jelove veje šibile pod njegovo težo in se vsak trenutek hotele nalomiti. Začetkom decembra, po ponovnem večdnevnem neusmiljenem mrazu, so se pričeli zbirati ptiči v bližini mest in vasi. Še divje zveri so morale zapustiti goščavo in so se pogumno približale človeškim bivališčem. O svetem Damazu, t. j. dne 11. decembra, so zagrnili vse nebo črni oblaki, pričelo je snežiti in sneg je padal deset dni in deset noči brez prestanka. Pokril je na vatel debelo vso deželo, plotove, gozdne stezice in je zametel celo okna po hišah. Ljudje so morali z lopatami odstraniti zamete, da so se za silo prerili do svojih skednjev in hlevov. Ko pa je metež naposled prenehal, se je zopet pričel hud mraz in drevesa v gozdu so pokala kakor puške.

Če je potreboval kak kmet v tem času drv, se ni nikoli napotil v gozd sam, temveč se je vselej pridružil sosedom. Bilo je prenevarno in je moral človek tudi paziti, da ga ne bi presenetila noč zunaj, daleč od doma. Po solnčnem zatonu se ni upal noben kmet stopiti sam na svoje lastno dvorišče, ne da bi vzел s seboj sekiro ali vile. Kratko, presekanó in tuleče pasje lajanje ni prenehalo do svitanja: nanznanjevalo je vedno, da so blizu volkovi.

Taka ledena noč je bila, ko se je s težavo vlekla velika četverovprežna kočija na saneh po zasneženi gozdni poti. Obdajali so jo oboroženi hlapci. Oni, ki je jahal sprednjega kosmatega konjička, je

imel baklo, t. j. dolg drog z železno košarico na koncu. Notri je plapolal in prasketal nakatranjen les. Bakle niso imeli zaradi svetlobe, — saj se je pot dobro videla v mesečini, — temveč, da bi iskre preplašile volkove. Voznik je sedel na kozlu, stranskega konja je jahal predjezdec in po obeh straneh kočije sta na podnožnicah stala dva hlapca z buzdovani in v železnih oplečjih.

Potniki so se le zelo počasi pomikali po slabo zvoženi cesti. Številni, na ovinkih posebno visoki snežni zameti so bili tako zajezili pot, da se ni bilo mogoče hitro voziti.

Vse to je zelo vznemirjalo in razburjalo pana Gideona Pagovskega.¹ Tvegala je to pot, ker se je zanašal na svoje številno in dobro oboroženo spremstvo, kljub temu, da so ga v Radomu zelo svarili. Splošno mnenje je bilo, da se izpostavlja veliki nevarnosti. Pot ga je namreč peljala takoj po Belčački čez Koženiecko planjavo. V teh časih so se pričenjali velikanski gozdovi daleč onstran Jedline in so segali za Koženiecem na jugu do okolice Stežice ob Visli. (Kraj Stežica sam je ležal onstran reke, severno od Ričivola.)

Pan Gideon je bil zapustil Radom že dopoldne in je bil prepričan, da bo prav lahko prišel domov pred solnčnim zahodom. Ni pa računal, da bodo morali njegovi ljudje prijeti za lopate po nekaterih hudo zasneženih gozdnih soteskah. S tem so zamudili več ur in šele ob večerni zarji so prišli v Jedlino. Tam so jim ponovno priporočali, naj rajši prenočijo. A pri edinem kovaču, ki je bival v mestecu, so se dobile trske, s katerimi bi se dalo v sili svetiti v temi. Zato je ukazal pan Pagovski, naj zopet naprežejo — in tako jih je zasačila noč v gozdu.

Snežni griči so postajali vedno številnejši in večji, konji niso mogli pritisniti. Zato je postajal pan Gideon vsak trenutek nemirnejši in je pričel celo

¹ V prevodu sem ohranil poljske izraze: pan — gospod, pani — gospa in panna — gospodična, ker rabimo tudi franc. Monsieur in Madame ali angl. Sir in Lady. Lastna imena so podana v naši pisavi radi pravilne izgovarjave.

kleti, toda latinsko, da ne bi prestrašil sorodnic, ki sta se vozili z njim; to sta bili pani Vinicka in pohčerjenka, panna Sieninska.

Gospodična je bila mlada, brezskrbna in se ni bala. Dvignila je celo usnjeni zastor pri oknu kočije, rekla je hlapcu na podnožnici, naj ji ne zasenčuje razgleda, — in je zdaj z veseljem gledala velikanske zamete in zasnežene smreke, katere je zdaj pa zdaj oplazil rdeči odsev predjezdečeve bakle; njeno oko se je naslajalo ob nasprotju te luči z nežno, zelenkasto mesečino. Gospodična je skrčila ustnice, kakor da bi hotela imeti kljunček, dihala skozi okno in se veselila, da se vidi sapa v zraku ter se zdi rdečkasta v luči bakle.

A starejša in previdnejša pani Vinicka je že pričela tožiti: »Kaj nam je bilo treba oditi iz Rahoma? In zakaj nismo vsaj prenočili v Jedlini, ko so nas tako svarili? Kaj imamo zdaj od trme? Do Belčačke je še daleč in pot gre vedno skozi gozd. Volkovi nas bodo napadli. Zgrešili smo pot. Zdaj nas bo mogel rešiti edino nadangel Rafael, zaščitnik vseh potnikov, če smo sploh vredni, nesrečniki, njegovega usmiljenja!«

Ko je pan Pagovski čul to stokanje, je prikipela njegova nevolja do vrhunca: kaj je treba praviti, da smo zgrešili pot!

»Saj je cesta povsod ravna, in kar se tiče volkov, naj nas le poizkusijo napasti! Saj imamo zanesljive ljudi in volk nikoli rad ne prekriža poti oboroženemu človeku. Ne dela tega samo radi strahu, ker bi se ga bolj bal kakor drugih ljudi, ampak je prej nekako naklonjen vojščakom. Volk ima veliko prirojene razsodnosti. Zverina ve prav natančno, da nima od meščana in kmeta ničesar pričakovati. Samo vojščak ji preskrbi tu in tam izdatno hrano. Iz tega razloga imenujejo ljudje vojno dokaj upravičeno — volčjo letino.«

Pagovski je govoril, kakor da bi se hotel prikupiti volkovom, v resnici pa se ni preveč zanašal na njih prijaznost. Zato je resno pretresal, ali ne bi rekel enemu hlapcu, naj razjaše in se usede v kočijo poleg gospodične. V tem slučaju bi v sili

lahko branila on sam ena in hlapec druga vrata kočije. Mislil je tudi, da bo pobegnili konj brez jahača naprej ali nazaj in volkovi utegnajo oddrveti za njim.

Pan Gideon je sicer mislil, da se še ne mudi, vendar je previdno položil na zadnji sedež svoje čekane in bodalo, da bi mu bili pri roki. Levico je bil namreč že davno izgubil in si je zdaj pomagal samo z desnico. Potem so se več milj mirno vozili. Cesta se je polagoma širila.

Pagovski, ki je dobro poznal pot, se je oddahnil in rekel: — Blizu Matikova je v gozdu več jas! — Mislil je pač, da je človek sredi polja bolj na varnem kakor v gozdu, pa naj pride kar hoče.

Baš v tem trenutku je nenadoma zasukal sprednji jahač z bakljo svojega konja, pohitel h kočiji in je v naglici nekaj rekel vozniku ter drugim hlapcem. Odgovorili so mu tudi ti hitro in kratko, kakor stori človek v nevarnosti, ko ne sme izgubljati časa.

— Kaj je? — je vprašal Pagovski.

— Nekaj se giblje, prosim pana, z jase se sliši hrum. —

— Ali so to volkovi? —

— Hrum se sliši, a Bog ve, kaj je to! —

Pan Pagovski je že hotel zapovedati sprednjemu jahaču z baklo, naj skoči naprej in pogleda, kaj je tam. Spomnil pa se je, da je boljše v takih okoliščinah ne biti v temi in da ostanejo vsi skupaj. Vedel je tudi, da se bodo veliko lažje branili na poljani kakor v gozdu. Zato je rekel, naj vozijo dalje.

A trenutek pozneje se je zopet prikazal jahač ob oknu kočije.

»Merjasci so, prosim pana.«

»Merjasci, praviš?«

»Da, saj se sliši z desne strani ceste, kako grozovito krulijo!

»Hvala Bogu!«

»A zdi se, da so jih napadli volkovi!«

»Tem boljše, na ta način utegnemo brez nevarnosti smukniti mimo! — Naprej!«

Izkazalo se je, da je mož pravilno ugibal. Ko so dospeli potniki do jase, so zagledali v daljavi kakih treh streljajev na desno tesno na kupu čredo merjascev, ki so jo v prožnem loku obdajali volkovi. Po gozdu se je vedno bolj divje razlegalo strahovito kruljenje, ki je kazalo strah in celo grozen obup. Ko se je kočija približala sredini poljane, so zapazili jahači, da volkovi črede niso upali naravnost napasti, temveč so jo samo vedno tesneje obkoljevali.

Merjasci so se strnili v tesno tolpo. V sredi so imeli prašičke in svinje, medtem ko so tvorili odrasli prašiči zunanji krog. Vse se je videlo kakor premična, preteča trdnjava.

Volkovi so jih obkrožali od vseh strani. Med oblegovalci in črnkastim kupom merjascev, ki je tvoril središče, se je razločno videl bel snežen krog in beli čekani merjascev so se grozeče svetlikali v jasni mesečini. Le posamezni volkovi so obupno poskušali pretrgati vrsto branilcev in planiti v sredo črede. Drago so plačali svojo predrznost in so se takoj naglo umaknili z naježeno dlako sredi pošastnega kruljenja in šklepetanja močnih čekanov. Da bi se volkovi le že spustili v dvoboj z merjasci! Gotovo bi bili preveč razvneti, da bi se brigali za kočijo in bi ta lahko neovirano smuknila mimo. A do boja še ni prišlo. Zato je grozila potnikom nevarnost, da volkovi opuste nevarni napad in se vržejo na drugi plen: na jahače in vprego.

Posamezni volkovi so res že zapuščali čredo in tekli proti kočiji. Drugi so jim hoteli slediti, a so obstali, ko so zagledali oboroženo spremstvo. Nekateri so vseeno sledili jahačem, drugi pa so besno skakali okoli konj, kakor da bi se s tem hoteli opogumiti.

Hlapci so že hoteli streljati, a pan Pagovski jim je to prepovedal, kajti bal se je, da bi utegnilo to priklicati vso volčjo jato. Konji, ki so bili sicer vajeni volčje zalege, so že pričeli divje brcati, obračati glave, plašno prhati in pihati. Poleg vsega pa se je odigral še dogodek, ki je v trenutku postoteril nevarnost za potnike.

Mladi konj, ki ga je jahal človek z bakljo, se je nenadoma začel vzpenjati na zadnje noge in je planil v stran. Jahač je zelo dobro vedel, da ga volkovi v trenutku raztrgajo, če zleti iz sedla. Zato se je trdno oprijel konjske grive in ni padel. Toda bakla mu je padla iz rok, luč se je zarila globoko v sneg in ugasnila. Zdaj je razsvetljevala poljano samo mesečina. Voznik, ki je bil Rusin, je pričel moliti. Ostali hlapci, ki so bili Mazuri, so preklinjali.

V temi so postali volkovi drznejši. Zapustili so merjasce in so se vrgli na nove sovražnike. Posamezne zverine so prihajale bližje. Kazale so zobe in naježile tilnike. Oči so se jim rdeče in zeleno svetile v temi. To je bil grozen pogled.

»Ali naj streljamo, prosim pana?« je vprašal eden izmed hlapcev.

»Ne, samo kričite, da se ustrašijo,« je odvrnil pan Pagovski.

Takoj se je razleglo po gozdu strahovito »a-hu, a-hu«. Konji so se zopet opogumili, volkovi pa so se umaknili za več sto korakov nazaj: človeški glas jih vedno hudo moti. — Nato pa se je zgodil še večji čudež: gozdni odmev je nenadoma ponovil zadaj, v daljavi kričanje hlapcev, a donelo je vse močneje in močneje. Ždelo se je, kakor da se razlega glasen smeh. Trenutek pozneje je že pridvela iz goščave skupina jahačev, švignila levo in desno mimo kočije in besno planila na merjasce in napadajoče volkove. Eni in drugi so se v trenutku spustili v beg in se razpršili po jasi, kakor da bi jih pometel neviden vihar. Po zraku se je zopet razlegel krik, žvžžganje puščic in prejšnji neumljiv smeh. Spremembo Pagovskega je pohitelo za jahači. Pri kočiji sta ostala samo voznik in predjezdec.

V kočiji sami so vsi tako ostrmeli, da se ni nihče upal v prvem trenutku odpreti ust.

»In Beseda je meso postala,¹« je končno zaklicala pani Vinicka, »nebesa so nam poslala pomoč!«

¹ Evangelij po Janezu, I—14.

»Naj so kdorkoli, a prišli so v pravem času, je odgovoril Pagovski, »presneto smo bili v škripcih!«

Panna Sieninska, ki je tudi morala pristaviti besedico, je dodala: »Sam Bog nam je poslal te mlade viteze.«

Težko je povedati, odkod je vzela gospodična, da so bili to vitezi, pa še mladi povrh: saj so zdirjali jahači mimo kočije kakor vihar. Vendar je ni po tem vprašal nobeden izmed obeh starih: bila sta še vedno preveč zatopljena v te mrzlično-nagle dogodke.

Po jasi se je še vedno razlegalo lovsko klicanje. Blizu kočije je bil obležal volk, ki je imel menda zlomljeno hrbtenico po spopadu z merjasci ali jahači. Zvijal se je od bolečin in tako pošastno tulil ali se turobno smejal, da je vse v kočiji oblila kurja polt. Predjezdec je skočil dol in ga šel pokončevati, ker so se preplašeni konji pričeli vzpenjati — oje je kar škripalo in bi se lahko zlomilo.

Nekaj časa pozneje se je sredi bele snežene planjave zopet prikazala črna pika: Jahači so se že vračali. Približali so se vsi skupaj, zaviti v meglo, kljub temu da je bila noč prozorno jasna: vsi izmučeni, vzpenjeni konji so se kadili v tem hudem mrazu kakor dimniki. S pesmijo in smehom so se jahači približali kočiji in ko so bili že poleg nje, je vprašal eden izmed njih z veselim, prijetnim glasom:

»Kdo izvoli potovati?«

»Pagovski iz Belčačke. Komu se naj zahvalimo za rešitev?«

»Cipranovič iz Jedline.«

»Bukojemski.«

»Hvala vam, velemožna gospôda! Bog vas je poslal o pravem času! Hvala!«

»Hvala!« je ponovil mladosten ženski glas.

»Zahvalite samo Boga, da nas je poslal o pravem času sèm,« je vljudno odgovoril Cipranovič in dvignil svojo kučmo.

»Odkod pa ste zvedeli za našo stisko?«

»Nihče nam ni nič povedal. Odjahali smo kar na slepo srečo, da rešujemo ljudi, ker vemo, da se zdaj zbirajo volkovi v jate. Veseli smo, da nam je

poslal slučaj priliko, izkazati uslugo tako ugledni osebnosti. To povečuje našo srečo in tudi zaslugo pred Stvarnikom,« je vljudno rekel Cipranovič.

»Ne da bi govorili o volčjih kožah,« je dodal drug gospod, Bukojemski.

»To je res viteško postopanje,« je pripomnil pan Gideon, »Bog daj, da bi imel kmalu priliko, da se vam izkažem hvaležnega. Upam, da so volkovi zdaj za nekaj časa izgubili poželjenje po človeškem mesu! Menda bomo zdaj lahko varno prišli domov!«

»To pa ni tako gotovo, kakor mislite! Volkovi se vedno kmalu zopet zbero in vas utegnejo ponovno resno ogrožati...«

»Kaj pa naj počnemo? Svetujte nam!«

»Imamo samo en nasvet in sicer ta, da ponudim vašemu blagorodju naše spremstvo do doma. Morebiti utegnemo med potjo priskočiti na pomoč obenem še drugim osebam.«

»Nisem se vas upal prositi za toliko prijaznost. Če ste pa res tako požrtvovalni, naj bo po vašem, že radi tega, da se pomirita moji dami.

»Prav nič se ne bojim, a sem vam pristrčno hvaležna,« se je oglasila panna Sieninska.

Pan Pagovski je dal povelje in konji so potegnili. A komaj so prevozili nekaj korakov, se je prelomilo oje in voz je obstal. Pričela se je nova zmeda. Hlapci so sicer imeli konopce in so poskusili zvezati obe polovici. Vendar je bilo zelo dvomljivo, ali bo za silo popravljeno oje zdržalo daljšo pot: najbrž se bo zopet prelomilo, ko prevozijo nekaj milj.

Mlad Cipranovič je trenutek premišljeval, nato pa se je odkril in povzel:

»Do Jedline imamo dvakrat bliže kakor do Belčačke. Ali nam ne bi hotela velemožna gospôda izkazati prijaznosti, da nas počasti s prenočitvijo v naši hiši, Bogve, kaj se nam še vse lahko pripeti v goščavi. Lahko bi bili tudi vsi skupaj premaloštevilni, kajti zdi se, da so se priteple semkaj zverine iz vse okolice in prežijo ob poti. Kočijo bomo že naprej spravili, a čim krajšo pot ima, tem boljše je. Sicer bo čast, ki nam jo izkažete, veliko večja kakor

naša zasluga, ker je vse skupaj skoro dura necessitas.¹ Radi tega ne bomo postali nič domišljavi.«

Pan Pagovski ni odgovoril takoj na te besede, kajti slutil je, da prikrivajo očitek, njemu namenjen. Ost se je skrivala v tem, da se mu je bil predstavil stari Cipranovič dve leti poprej in ga bil obiskal v Belčački. Pagovski ga je bil sprejel sicer prijazno, a vendar nekam ošabno. Spominjal se je tudi, da mu sploh ni bil vrnil poseta. Storil je tako, ker je bil Cipranovič homo novus: prišutil se je med šlahto kot sin Armenca, ki si je pridobil plemstvo. Še njegov ded je imel trgovino s suknom v Kamiencu.² Sin tega trgovca, Jakub, je služil kot topničar v vojski slavnega Chodkiewiczza in se je v bitki pri Hotinu³ tako odlikoval, da mu je kralj na priprošnjo Stanislava Lubomirskega podelil plemstvo in Jedlino kot dosmrtno posestvo. Pozneje pa so bila zastavljena ta zemljišča njegovemu dediču Serafinu, ker je naklonil poljski republiki kmalu po vpadu Švedov neko posojilo.⁴ Mladenič, ki je tako uspešno priskočil potnikom na pomoč, je bil baš sin onega Serafina.

Mladi Cipranovič je posebno povdaril zadnje besede: »Radi tega ne bomo postali nič domišljavi,« tako da je Pagovski prav dobro razumel njegovo očitanje. A ta kavalirski nastop je staremu šlahčiču vendar ugajal. Zavedal se je, da ne kaže odbiti ponudbe človeku, kateremu je dolgoval rešitev in do Belčačke so res imeli še dolgo, nevarno pot. Zato se ni predolgo obotavljal in je rekel:

¹ Skrajna sila.

² Armenski trgovci so od nekdaj bivali po ruskih mestih: Lvovu i. dr., kjer so posredovali trgovino z Orijentom. Kakor Židje so bili tudi ti trgovci podrejeni kraljevi oblasti.

³ Poljsko: Chocim v sed. Romunski. Ta l. 1673. po velikem hetmanu in pozn. kralju Sobieskem izvojevana zmaga je rešila Ukrajino Turkov.

⁴ Upnik je gospodaril na posestvu, dokler ni dobil posojenega denarja z obrestmi vred nazaj. »Plemiška Republika« (Rzeczpospolita szlachecka) je uradni naslov Poljske države od polovice XVI. stol. dalje, ker je imel voljeni kralj le neznatno oblast.

»Če ne bi bili vi prišli na pomoč, bi se zdaj najbrž volkovi pretepavali za naše kosti. Kaj bi vam potem ugovarjal. Dobro, pojdimo!«

Cipranovič je zdaj šel, da za silo popravi kočijo. Oje se je bilo razletelo nadvoje, kakor da bi ga bila presekala sekira. Zato so morali jahači sani s konopci privezati k sedlom svojih konj. Na ta način so počasi vlekli voz naprej ob veselem klicanju spremeljvalcev in prepevanju pana Bukojemskega.

Do Jedline ni bilo več daleč. Pravzaprav ni zaslužil ta kraj niti imena sela in je bil samo pristava sredi gozda. Kmalu so potniki zagledali več oralov obsegajočo poljano, oziroma odprto, od vseh strani z gozdom obkoljeno ravan, posejano s stavbami, katerih zasnežene strehe so se lesketale v mesečini. Onstran kmečkih hišic se je videla pristava, zadaj blizu ceste pa je stala graščina. Nekoč so bila namenjena ta poslopja kraljevskim gozdarjem in lovcem. Cipranovič jih je bil prezidal za lastno bivališče. Zato niso bila videti posebno prijazna ali gosposka, bila pa so jako obsežna, skoroda prevelika za tako malo posestvo.

Iz oken je prihajala jarka luč, odsevala na snegu pred vratmi in rdečkasto razsvetljevala grmovje pred hišo ter visoko štrleč žerjav ob vodnjaku sredi dvorišča desno od vhoda. Stari Cipranovič je menda pričakoval sina samega ali pa tudi v spremstvu kakih gostov, s katerimi je moral priti po cesti. Čim se je kočija ustavila pred graščino, je že prišlo iz veže več slug z baklami. Njim je sledil gospod sam v kratkem kunjem kožuhu in podlasičji kučmi. Čim je zagledal kočijo, se je takoj odkril. Pohitel je po stopnicah doli in vprašal: »Kake ljube goste nam pošilja Bog v našo gozdno samoto?«

Mladi Cipranovič je očetu poljubil roko in mu povedal, kdo prihaja. Medtem je stopil Pagovski iz kočije in pričel:

»Že davno sem vam nameraval napraviti obisk, h kateremu so me danes prisilile okoliščine. Tem bolj sem hvaležen usodi, ki je na tako izreden način ustregla moji želji.«

»Na svetu se dogajajo najbolj čudne reči. Pozdravljam iz srca to naključje in vas vljudno vabim, da izvolite vstopiti.«

S temi besedami se je pan Serafin izbrano priklonil, ponudil pani Vinicki roko in jo peljal noter. Ostala družba mu je sledila v hišo.

Takoj po vstopu so občutili gostje ono prijetno čuvstvo, ki vselej prevzame potnike pozimi in v mraku v topli, razsvetljeni sobi. V velikih pečeh v veži in ostalih prostorih je veselo prasketal ogenj. Sluge so hiteli prižigati nove, beloblesteče sveče.

Pagovski se je začudeno oziral. Plemiške hiše se po večini namreč niso odlikovale po blagostanju, ki je v Cipranovičevem domu presenečalo pri vsakem koraku. V žarkih jarke luči je zasijalo in po vseh sobah vzbujalo pozornost pohištvo, kateremu bi takrat enakega zastoj iskali po marsikaterih drugih gradovih. Ob stenah so stale skrinje in izrezljani italijski stoli. Na policah so se videle lepe ure, benečanski kozarci in krasni bakreni svečniki. Na stenah so visele rogozine, katere je krasilo dragoceno, z modrimi turkusi posajeno orijentsko orožje. Tla so bila popolnoma pokrita z mehкими krimskimi in tatarskimi preprogami. V dveh nasprotnih kotih sta bila nameščena dva popolna, umetniško izdelana oklepa, ki bi bila v kras tudi domu najponosnejšega magnata.¹

»Vse to imajo od svoje kramarije,« je na tihem srdito pomislil pan Pagovski, »zdaj bi se pa radi bahali pred pravimi plemiči in jim razkazovali svoje bogastvo, dasi ga seveda niso z mečem pridobili!« A Cipranoviča sta se staremu šlahčiču kmalu prikupila z iskreno gostoljubnostjo in prijaznostjo in postal je čisto krotak, ko je začul trenutek pozneje v sosednji jedilnici žvenketanje s krožniki.

Napolzmrznjeni gostje so dobili najprej z dišavami skuhanо vino, da bi se takoj pogreli. Pri vinu se je razpletel živahen pogovor o pravkar prestani nevarnosti. Pan Pagovski je do nebes povzdigoval

¹ Velikaša.

mladega Cipranoviča, ki se ni zbal hudega mraza, nevarnosti in naporov ter pohitel neznanim potnikom na pomoč, namesto da bi udobno sedel doma na toplem. »Vera, vera,« je rekel, »tako so v pravljličnih časih pogumni vitezi odhajali v tujino, da bi branili človeštvo v daljnih deželah pred volkodlaki, zmaji in drugimi strahovi!«

»In če se je kateremu izmed njih tudi posrečilo rešiti prekrasno kraljičino, bolj srečen, kakor smo mi zdaj, ni mogel biti!«

»V resnici, nobeden izmed njih ni mogel rešiti večje lepote, kakor smo jo mi! Bog nam je priča, da govorimo čisto resnico!« so soglasno zaklicali štirje bratje Bukojemski.

Panna Sieninska je povescila oči in se sramežljivo nasmehnila, tako da sta se na njenih licih prikazali dve preljubki jamici.

Toda panu Pagovskemu se je zdelo to laskanje preprostaško in neprimerno, kajti panna Sieninska je bila, dasi sirota in brez premoženja, vendarle potomka magnatske hiše. Zato je zasukal pogovor v drugo smer in je vprašal:

»Odkdaj se pa vi prevažate po teh cestah, mlada gospoda?«

»Odkar je zapadel velik sneg. Vozili se bomo vsak dan, dokler se ne bo pričelo taliti.« je odgovoril mladi Stanislav Cipranovič.

»Koliko volkov pa ste dobili v tem času?«

»O, toliko, da bomo vsi imeli zadosti za kožuhe!«

Tedaj so se pričeli vsi Bukojemski glasno grohotati in ko so se malo pomirili, je pripomnil najstarejši:

»Njegovo kraljevsko veličanstvo je lahko ponosno na svoje logarje!«

»Kaj pa!« je odgovoril Pagovski, »znano mi je, da so gospodje kraljevski dedni logarji v tukajšnjih gozdovih. Mislim, da ste Bukojemski doma v Ukrajini?«

»Seveda, prosim pana, vsi spadamo k tej rodbini.«

»Bukojemski grba Jela so dobrega pokolenja in so celo v svaštvu z visokimi rodovi.«

»O, še s svetim Petrom smo v sorodu,« je zaklical Luka Bukojemski.

»Kako pa to?« je vprašal pan Pagovski. Resno in nezaupno je pogledoval na brate, ker bi bil rad po njihovih obrazih razbral, ali si niso z njim dovolili neumestne šale? Toda ostala dva brata sta mu nedolžno pogledala v oči, prepričevalno prikimala z glavo in pritrčila bratu. Pagovski se je čudil in ponovil: »S svetim Petrom ste v sorodu? Quo modo?«¹

»Po Pšegonovskih, prosim.«

»In Pšegonovski, kaj je z njimi?«

»Ti pa so z njim v sorodu po Ušviatih.«

»In Ušviati? S kom so pa zopet ti v sorodu?« je že z zasmehom dejal stari šlahčič, »in tako dalje do samega Kristusovega rojstva. No seveda, če je že z mogotci na zemlji dobro biti v sorodu, potem sorodstvo v nebesih še več zaleže. S takimi zaščitniki boste še hitreje napredovali! A kako ste vendar prišli iz ukrajinske stepe v naše Kožienicke gozdove? Kakor sem čul, bivate tu že več let?«

»Že tri leta, prosim. Naša ukrajinska posestva so bila opustošena za časa zadnjega upora in ležijo v pepelu. Nismo marali biti podložni poganskim tatarom, ki so postali naši gospodarji, ker se je nekoliko premaknila državna meja. Zato smo odšli najprej k vojakom, potem pa smo prevzeli v najem različna posestva, dokler nam ni preskrbel naš sorodnik pan Malčinski po svojih zvezah ta-le dedni kraljevski logarski urad.«

»Tako je,« je pripomnil stari Cipranovič. »Zares je čudno, da smo se vsi sešli v tej samoti! Saj ni nihče izmed navzočih tukaj doma, temveč nas je sem vrgla usoda.« Potem se je obrnil na Pagovskega in mu rekel: »Saj ležijo tudi posestva vaše milosti — kolikor mi je znano — daleč odtod, na Ruskem. Imeli ste grad ob morski obali?«

¹ Na kak način?

Pan Pagovski se je nehote stresel pri teh besedah, kakor da se mu je kdo surovo dotaknil skeleče rane.

»Tam sem imel posestva in jih imam še vedno.« je odgovoril, »a sovražim ta kraj, ker sem tam doživel samo nesrečo.«

»Vse je v božjih rokah,« je rekel Cipranovič.

»Vem, in človek bi se v svoji ničemurnosti zaman upiral višji volji, a življenje je postalo tam zame pretežko!«

»Vaša milost je dolgo služil, kolikor mi je znano, pri vojakih?«

»Dokler nisem izgubil roke, sem po svojih močeh služil domovini in pomagal maščevati prizadeto mi ponižanje. Če mi odpusti naš Gospod Jezus vsaj po en greh za vsako turško glavo, potem lahko upam, da mi ne bo treba gledati pekla.«

»Lahko ste mirni! Vojna služba je častna in tudi potrpljenje se nam šteje v dobro. Žalostne misli pa mora človek premagati!«

»Saj bi jih bil že davno premagal, če bi me le hotele zapustiti! A dovolj o tem! Ko sem postal pokveka in vrhu vsega še varuh gospodične, ki jo tu vidite, sem zapustil ta vroča tla. Preostalo mi življenje hočem prebiti v mirnem kraju, kamor ne sega vojni hrup. In tako čepim, kakor zdaj vidite, v Belčački.«

»Prav imate, tudi jaz storim tako,« je pristavil stari Cipranovič.

»Mlade ljudi še vedno vleče na turško mejo, a tam so obupne razmere, kljub temu, da vlada zdaj mir. Žalostna dežela je to, kajti tam ni človeka, ki ne bi za kom žaloval.« Pagovski si je pritisnil roko na čelo in je za trenutek obstal, nato pa je nadaljeval z žalostnim glasom: »Pri moji veri, samo kmet ali magnat lahko zdrži v tej deželi. Kmet zato, ker lahko pobegne v gozd, če pridrvijo pogani in tam skrit živi lahko več mesecev kakor divja zver. Magnat pa zato, ker ima trdne gradove in pogumne vojake, da se

lahko brani. A še to je večkrat zaman. Žolkievski so propadli, Daniloviči tudi. Še pri Sobieskih je padel brat našega sedanjega presvetlega pana in kralja Jana. In koliko drugih se je moralo krvavo prepričati o tem! Eden izmed knezov Višnioveckih je končal na vislicah v Stambul. Koreckega so ubili z železnimi cepci. Kalinovski so uničeni in pred kratkim so šli v smrt preostali Herburti ter Jasloviecki. Poginilo je v tem času tudi več Sieninskih, ki so prej obvladovali skoro vso to pokrajino. Zdaj je vse samo velikansko pokopališče! Lahko bi vam do jutra našteval te plemenite rodove in še ne bi končal. Mesece in mesece pa bi rabil, če bi hotel sešteti poleg magnatov tudi vse ostale šlahčiče.«

»Da, tako je! Čudno je, da je Bog pripustil, da se tako razmnože Turki in tatarska golazen. Saj je tudi njih toliko padlo, da ne more kmet pomladi, ko orje, narediti niti deset korakov, ne da bi se zaril lemež v poganske kosti! Moj Bog, koliko jih je ugnobil samo sedanji naš pan in kralj! Saj bi njihova prelita kri zadostovala za precej veliko reko!«

»V naši republiki je preveč svojeglavnosti in nereda, da bi si mogli privoščiti stalno veliko vojsko. In vendar bi bilo to edino sredstvo, da z močnim udarcem za vselej končamo tatarske in turške napade.

Sicer pa ni mogla vsa tedanja Evropa zbrati za to potrebne oborožene moči! Sinovi naše slavne republike so bili vedno neustrašeni in pogumni. Niso brez odpora nastavljali svojih vratov pod nože vzhodnih ord. Vedno novi potoki poljskih izseljencev so neprestano poplavljali grozno, s krvjo napojeno in z grobovi pokrito obmejno deželo: Podolijo, Ukrajino in Červono Rusijo (Galicijo). Te ljudi so vabile poleg rodovitne prsti baš popisane razmere. Niso se bali neprestane vojne, nasprotno, tja jih je vlekle hrepenenje po nevarnosti, pustolovščinah, boju. Saj pravi že star letopis: Poljaki prihajajo v Červono Rusijo samo zato, da se bijejo s Tatari. Tako so romali v te predele kmetje iz Mazovije in pogumni

plemiči, ki so smatrali naravno smrt doma v postelji za veliko sramoto. Tako so vzrastli na teh krvavih tleh mogočni magnati, ki se niso hoteli zadovoljiti z obrambo lastnih ognjišč pred sovražniki. Kolikokrat so poleteli na Krim ali na Vlaško (sedanje Rumunsko), da bi si tam pridobili moči in ugleda, našli čast, zmago ali pa smrt. Saj so celo pravili, da Poljaki ne marajo velike in odločilne vojne, da jo rajše uživajo po malem in stalno. — To je seveda pretirano, vendar pa je treba priznati, da je takratnemu bojevitemu rodu nedvomno ugajalo stalno vojno stanje. Saj je moral napadalec svojo predrznost plačati po večini z lastno krvjo. — A ne Bialogrodsko dežela, ne Krimsko, dobro zavarovano zavetišče, nista mogla prehraniti svojih divjih pastirskih prebivalcev. Lakota jih je gnala v bogato obmejno deželo, kjer so našli ali bogat plen ali pa velikokrat — smrt. Plamen gorečih vasi razsvetljuje po zgodovinskih zapisih teh let nečuvene poraze. Večkrat so razpršili neznatni konjeniški oddelki stokratno premoč, kateri so načelovali turški paše. Pogosto jih je vsaj deloma obvarovala poraza samo nepopisna urnost tatarske konjenice, kajti v obče je bil brez izjeme smrti zapisan vsak Tatar, ki ga je dohitela redna vojska Republike. Pri nekaterih, posebno manjših napadih, se ni rešil nazaj na Krim noben musliman. Pretwici in pa Chmielecki so postali v teh letih pravi strah za Tatarje in Turke. Izmed vitezov, ki so spadali k nižjemu plemstvu, so zapustili pri Tatarjih s krvavimi črkami zapisan spomin Volodijovski, Pelka in pa starejši Ruščic. Živeli so v tem častnem spominu dalje, dasi so že več let počivali pod zeleno rušo. A nobeden, niti največji ne, ni tako izdatno odpiral žile Islamu, kakor kralj Jan III. Sobieski. Pri Podhajcu, Kalušu, Hotinu in Lvovu so še ležali v teh časih kupi nepokopanih in obledelih poganskih kosti. Ravno polje, ki so ga pokrivala, se je videlo kakor zasneženo. Končno je prevzel strah in obup vse tatarske orde. Od tedaj so prenehali z napadi in obmejne dežele so se lahko oddahnile. Potem so našli tudi nikdar siti

Turki novega sovražnika, kateremu so bili lažje kos.¹ Od tedaj je bila deležna miru tudi popolnoma onemogla Poljska republika.

A ostali so žalostni spomini. Daleč od sedanjega Cipranovičevega bivališča, ob morski obali, je stal vrh klanca v bližini gradu dvoramen križ. Pred kakimi dvajsetimi leti ga je bil postavil stari Pagovski na kraju svojega nekdanjega, zdaj vpepeljenega doma. In če se je spominjal tega križa in vseh predragih, ki jih je bil izgubil v tem kraju, je še sedaj velika žalost stiskala njegovo nekdanj neobčutljivo srce. —

A ostal je slejkoprej neizprosen napram sebi in drugim. Sramoval se je svojih solz in ni maral, da bi se komu smilil. Zato ni izustil niti besede o svoji lastni nesreči in je pričel spraševati gospodarja, kako se počuti tu, na pristavi sredi gozdov. Ta mu je odgovoril: »Živimo mirno, prav mirno. Da ne bi šumel les in ne tulili volkovi, bi skoro čuli, kako pada sneg. Tu imamo prijeten kotiček, ogenj v peči in vrč kuhane vina zvečer. Kaj bi si še želel na stara leta!«

»Prav imate, a kaj bo počel vaš sin?«

»Dolgo pač ne bo trajalo, da bo mladi ptič goden in zapustil domače gnezdo. Tudi skozi gozdno šumenje prihaja k nam vest, da se bliža nova velika vojna zoper nevernike.«

»Bog daj, da bi bilo tako. Potem lahko poletijo tja še stari, osiveli sokoli! Saj bi zletel z njimi še jaz, če ne bi...« Pan Pagovski je stresel svoj prazni rokav, ki je prikrival samo še kratek ostanek — roka mu je manjkala skoro do pleča.

Cipranovič je nalil vrče:

»Na zdravje! Na zmago kristjanskega meča!«

»Bog daj! Pijmo do dna!«

Iz drugega, kadečega se vrča, je napolnil mladi Cipranovič čaše pani Vinicke, panne Sieninske in

---

¹ Leta 1686. je morala odstopiti Poljska končno veljavno Rusiji Kijevsko Ukrajino. Zato se je obvezala carjeva Sofja pomagati Sobieskemu na Vzhodu. Tako so se pričele neskončne rusko-turške vojne.

tudi štirih bratov Bukojemskih. Dami sta se dotaknili pijače le z ustnicami, zato pa bratov ni bilo treba preveč prositi. Vsled tega se jim je zdel svet vedno bolj rožnat in panna Sieninska vedno lepša. Niso si mogli izmisliti primernih besed, da bi izrazili svoje občutke, zato pa so se pomenljivo spogledovali in drug drugega suvali s komolci.

Končno je rekel Jan, najstarejši izmed njih: »Kaj bi se čudili volkovom, če so hoteli pokusiti vaše meso. Še te zverine vedo, kaj je res dober grižljaj!«

Ostali trije bratje, Matevž, Luka in Marko se niso mogli zdržati smeha, se tlesknili po bedrih in zavpili:

»Tako je! Ta jo je pa pogodil! To je res dober grižljaj, da si boljšega ni mogoče misliti!«

»Marcipan!«

Ko je to čula panna Sieninska, je sklenila roke in je milo prosila mladega Cipranoviča, kakor da bi jo res bilo strah:

»Rešite me pred njimi! Saj že vidim, da so me gospodje samo zato oteli volkov, da bi me zdaj pogoltnili!«

»Gospodična,« je rekel razigrano Cipranovič, »Pan Bukojemski pravi: Ne čudimo se volkovom! Jaz pa pravim: Ne čudite se bratom Bukojemskim!«

»No, potem mi ne preostaja drugega, kakor da se zatečem v božje varstvo in molim: Reši me, o Marija!«

»No, nikaar se ne norčuj iz svetih reči,« jo je posvarila pani Vinicka.

»Ali ne bi hoteli gospodje zraven pojediti še mojo ljubo teto, kaj?« je smehljaje vprašala panna Sieninska.

Nastopil je pomemben molk. Mladim Bukojemskim se je dobro videlo na obrazih, da jim ta ponudba presneto malo diši. Luka, najbolj prebrisan brat, je končno rekel:

»Naj odgovarja Jan, on je najstarejši!

Ta je nekoliko premislil in je izjavil nerad ter v zadregi:

»Ko bi človek vedel, kaj ga jutri doleti!«

»Jako duhovita opazka,« je pripomnil Cipranovič, »a kaj si s tem prav za prav hotel povedati? Zakaj misliš na jutri?«

»Mar ne veš, da je ljubezen hujša ko volk?«

»Kako pa to?«

»Volku vedno lahko zaviješ vrat, ljubezni pa ne.«

»Res je!«

Panna Sieninska se je na tihem smejala, Cipranovič tudi in končno so se smejali še vsi Bukojemski.

Nadaljnji razgovor je prekinil sluga, ki je naznanil, da je večerja gotova. Stari Cipranovič je ponudil roko pani Vinicki, za njima je odkorakal Pagovski. Mladi Cipranovič pa je peljal panno Sieninsko.

»Z gospodi Bukojemskimi se ni dobro prepirati,« mu je spotoma rekla gospodična.

»Menda ne! Če Jan kaj sklepa, mu uidejo misli kakor konji v mestu: vsaka vleče v svojo stran. A kljub temu je vendar izustil dve nepobitni resnici!«

»Katera je prva?«

»Da nihče ne ve, kaj ga jutri doleti. Saj tudi jaz včeraj nikakor nisem slutil, da vas bom danes tukaj videl.«

»In druga?«

»Da je lažje volku zaviti vrat, kakor ljubezni, — to je jako resnično!«

Pri teh besedah je mladi Cipranovič glasno vzdihnil. Gospodična pa je povabila lepe, dolge trepalnice in ni rekla ničesar. Šele pozneje, ko so se že vsi vsedli k mizi, je pripomnila: »Upam, da se bodo gospodje prav kmalu oglasili v Belčački. Privoščiti morate mojemu varuhu priložnost, da se vam izkaže hvaležnega za našo rešitev in prijazen sprejem pod tem gostoljubnim krovom.«

Poprej mrk je stari Pagovski pri kosilu kmalu postal zgovoren in zadovoljen. Ko je gospodar napil z izbranimi besedami na zdravje dam in preblagorodnega gosta, je postala vsa družba židane volje. Stari plemič je nad vse vljudno odgovoril, se zahvalil

v svoji napitnici za rešitev iz hude nevarnosti in je zagotavljal rešiteljem, da jim bo do smrti neskončno hvaležen.

Potem se je pričel razgovor o splošnih razmerah v deželi, o kralju in njegovih zmagah, o državnem sejmu,¹ ki se je moral sestati meseca aprila, o turški vojni, ki je grozila nemškemu cesarstvu in za katero so se že po vsej Poljski nabirali prostovoljci. Pan Hieronim Ljubomirski, Malteški vitez, je imel s tem mnogo posla.

Bratje Bukojemski so napeto poslušali, kako tam na Nemškem radi sprejmejo vsakega Poljaka. Turki so namreč odkrito zaničevali nemško konjenico, med tem ko so imeli do poljskih jahačev neprimerno več spoštovanja. To je bilo sicer umljivo. Saj so pravili, da je prilezel Nемец tudi v raj, kakor imajo Nemci sploh navado v vsako stvar vtikati svoj nos. Prišel pa je v nebesa baš v trenutku, ko je Bog ustvaril konja. »Kaj je to?« je vprašal Bog Nemca in mu pokazal konja. »Pferd,« je odgovoril Nемец. »A, tako,« je zaklical Bog, »ti praviš mojemu stvoru »pfej«. Zato ne boš nikoli dober jahač!« Po teh besedah je podaril Bog konja Poljaku. Zato je postala poljska konjenica najboljša na svetu. Nemci pa so stekli peš za Gospodom in so tako dolgo moledovali okoli njega, naj jim odpusti, da so postali prav dobri pešci. — Pagovski je porabil to priliko, da ožigosa Ljubomirskega ošabnost. Slednji je baje rekel nekemu nemškemu grofu: V rokavico lahko vtaknem deset takšnih kot si ti! Zato pa je po zaslugah hvalil njegovo viteštvo, pogum in vojno izkušnost.

Ko je to čul Luka Bukojemski, je takoj izjavil v imenu vseh bratov, da ne bodo čepeli doma, temveč da pojdejo k panu Ljubomirskemu, in sicer precej, čim nastopi pomlad. Tukaj ostanejo samo, dokler ne mine mraz, da bi zasledovali volkove in se jim pošteno maščevali za napad na panno Sieninsko. Čeprav je Jan priznal, da se volkovi razumejo na dober grižljaj in imajo pravi okus, je človeku vendar hudo pri

¹ Državni zbor.

srcu, če pomisli, da bi lahko zveri požrle tako nedolžno golobičico! Joj, človek se mora zjokati, če le pomisli na tako strahoto! »Žal mi je samo,« je rekel, ker je bil že precej v rožicah, »da so volčje kože tako poceni. Žid plača namreč kvečjemu po tri tolarje za najboljše krzno. A kako naj človek vzlic temu zadržuje solze? Saj se ni nikomur treba sramovati solz, če so pa opravičene, kakor v tem slučaju, naj jih bo magari cel potok. Tisti pa, ki se mu ne smili čednost in preganjana nedolžnost, je sam zverina in ni vreden, da nosi pošteno viteško ime!«

Po tem govoru ni mogel več obvladati svoje ginenosti in se je milo razjokal, a bratje so sledili njegovemu zgledu. Prav za prav ni imela ta žalost nobenega pravega vzroka. Čeprav so volkovi v najhujšem slučaju stregli gospodični po življenju, vendar njene nedolžnosti niso ogrožali. Toda besede najbistrejšega Bukojemskega so strahovito omehčale njegove brate. Srca so se jim topila kakor vosek na solncu, pri čemer je razen govornika vplivalo menda tudi omenjeno kuhano vino.

Mladina je hotela zaključiti večerjo s streljanjem iz pištol na čast gospodični, a gospodar tega ni dovolil. V hiši se je namreč nahajal neki star gozdni čuvaj, zaslužen človek. Ležal je bolan in mu niso smeli motiti njegovemu zdravju prepotrebnega nočnega spanja.

Pan Pongovski¹ je mislil sprva, da je ta mož najbrž obubožan gospodarjev sorodnik ali vsaj kak reven šlahčič: drugače si ni vedel razlagati take obzirnosti. Zato je vprašal o tem človeku. Ko pa je zvedel, da je bolnik samo eden izmed hlapcev in nizkega rodu, je pogledal začudeno in nevoljno gospodarja, skomiznil z rameni in rekel: »Saj res... pozabil sem, kako vas vsa soseska čisla zbog vaše dobrotljivosti.«

¹ Ker ni mogoče v strojnem stavku označiti poljske nosnike s posebnimi znaki, moramo pisati osebna imena, kakor se izgovarjajo, torej Pongovski (namesto Pagovski) in Belčončka (Belčačka), kar si naj izvolijo bralci v dosedanjih podlistkih popraviti!

»Bog daj, da ne bi ljudje o meni nič slabšega govorili!« je dejal pan Serafin: »a temu človeku dolgujem veliko hvaležnost. Pozna zelišča, kuha zdravilne pijače in zna pomagati v vsaki bolezni.«

»Potem je pa čudno, da zna drugim pomagati, sebi pa ne,« je odgovoril Pongovski. »Če mož ozdravi, vas naprosim, da ga o priliki pošljete k moji sorodnici pani Vinicki. Tudi ta namreč kuha zelišča, a na žalost umirajo skoro vsi ljudje, katerim postreže s svojo pijačo... A čas bo pomisliti na počitek. Ta pot me je hudo zdelala, vino pa menda tudi. Videti je, da je prevzelo tudi vse brate Bukojemske.«

Bratje so res sedeli vsi rdeči in zabuhli, z objokanimi, ugaslimi očmi. Mladi Cipranovič jih je končno peljal v shrambo, kjer je moral danes z njimi prenočiti. Po škripajočem snegu so nerodno švedrali za njim in se glasno čudili, da ne sveti mesec na nebu, kakor mu je ukazano, temveč se je spustil na skedenj in se jim reži ter pači na strehi.

Panna Sieninska jim ni šla iz glave, niso mogli nanjo pozabiti in na vsak način so se morali o njej še porazgovoriti. Zato je mladi Cipranovič, ki ni bil nič utrujen, naročil vrč medice. Mladenci so se usedli poleg peči in ob luči plapolajočega ognja molče pili dalje. Samo cvrček, ki je pel za pečjo, je motil globoko tišino.

Končno se je pripognil najstarejši brat Jan nad pečjo in je pihnil v ogenj z vso sapo, kolikor so je premogla njegova pljuča. Po tem uvodu je pričel: »O, ljubi Bog! Dragi bratje, objokujte me, ker sem tako nesrečen!«

»Kaj pa ti je, zakaj?«

»Do blaznosti sem zaljubljen!«

»Misliš, da jaz nisem?« je zaklical Luka.

»In jaz?« je zavpil Matevž.

»Kaj pa šele jaz!« je zamomljal Marko.

Jan je hotel nekaj odvrniti, a ni mogel. Krčevit stok mu je udušil vsako besedo. Samo oči je izbuljil in vse tako začudeno pogledal, kakor da bi jih videl

prvič v življenju. Potem pa ga je nenadoma popadla jeza in žile na čelu so se mu nabreknile.

»Lepe brate imam,« je zaklical, »starejšemu bratu bi radi nasprotovali, da mu ugrabite vso življensko srečo!«

»Oha,« je rekel Luka, »mar je panna Sieninska majoratna graščina, da jo sme dobiti le najstarejši brat? Menda smo vsi sinovi istih staršev. Če nas imenuješ lepe brate, žališ s tem naše rajne starše v grobu. Vsak ima prosto pot.«

»Vsak drug jo lahko ima, vi se pa čuvajte, kajti morate me ubogati! Mar vam nisem starejši brat?«

»O, ti osel neumni, nikar ne misli, da bomo vse življenje plesali, kakor ti žvižgaš! Mar nam je za tvoje gospodstvo! Kaj še!«

»Ne bodi no tako nesramen, ti pasja noga, kmetavs!«

»Sam si nesramen! Mar ni bil Jakob mlajši od Ezava? Mar ni bil Jožef najmlajši izmed vseh bratov? Glej ga, rad bi obrnil vse Sveto pismo!«

Po teh besedah je Janu zmanjkalo sape in ni vedel, kaj bi odgovoril. Ko pa ga je Matevž spomnil še na Kajna, ki je bil tudi starejši brat, je zbesnel. Zardel je od jeze in je tipal z desnico za svojo sabljo, ki je pa k sreči ni imel opasane. Bogve, do česa bi bilo še vse prišlo, da si ni Marko nenadoma nekaj pametnega izmislil. V tem trenutku ni brez vzroka držal prsta na čelu. Zakričal je na vso moč:

»Jaz sem najmlajši! Jaz sem Jožef! Gospodična je moja!«

Vsi drugi so ga napadli z besno izbuljenimi očmi:

»Kaj, tvoja? Tvoja, ti gos, bedak, pijanec! Tvoja?«

»Držite jezike za zobmi! Tako stoji v pismu.«

»V katerem pismu,«

»To vas nič ne briga... Tako je zapisano... Vi ste pijani, jaz pa nisem...«

Zdaj je posegel v spor mladi Ciprianovič in rekel:

»Da vas ni sram! Plemiči ste in bratje, pa se tako kregate! Kje pa je vaša bratovska ljubezen! In zakaj se pravzaprav prepirate? Mar je panna Sienska goba, ki jo lahko vsakdo v košu odnese, če pride prvi v gozd? Niti pelikani nimajo te navade in vendar niso šlahčiči! Niti ljudje niso in vendar nudijo vsemu človeštvu zgled požrtvovalnosti in ljubezni med bližnjimi. Če ne morejo vloviti nobene ribe in stradajo, hranijo drug drugega z lastno krvjo.¹ Spomnite se svojih pokojnih staršev, ki se zdaj v nebesih bridko jočejo, ker vidijo neslogo pri svojih otrocih! Mar so vas na smrtni postelji zato blagoslovili, da bi njihov blagoslov rodil tak sad? Danes jim ne bo teknil nebeški kruh in sramovali se bodo štirih evangelistov, katerih imena so vam dali pri svetem krstu!«

Tako je govoril Stašek² Ciprianovič. Skraja se je zraven tako muzal, da si je moral grizti ustnice, a potem se je razvnel in je bil vedno bolj prepričan o resničnosti svojih besed, ker niti sam ni bil popolnoma trezen.

Njegov govor je tako ganil vse Bukojemske, da so se zjokali in Jan, najstarejši, je rekel:

»Bog ti moj, rajše mi takoj upihnite življenje, samo ne imenujte me Kajna!«

Njegov brat Matevž, ki ga je bil poprej spomnil na Kajna, mu je padel krog vratu:

»Bratec, oprosti mi, na vislice me pošlji!«

»Odpusti, hudo me je sram!« je klical Luka.

Marko pa je rekel: »Res, prelomil sem božje zapovedi kakor pogan in se kesam svojega dejanja.«

Zdaj so objemali drug drugega. Potem se je Jan strgal iz rok svojih bratov, se vzravnal, si odpel kamizolo in srajco ter rekel pridušeno, z roko na razgaljenih prsih:

»Tu imate mojo kri! Vzemite si jo! Jaz sem pelikan!«

¹ Srednjeveški pravljичni motiv, katerega zadnje ostanke kažejo še danes imena različnih zavarovalnic, dobredelnih zavodov in sl.

² Stanislav.

Ostali so se vedno glasneje jokali in ponavljali:

»Pelikan je, pri moji veri, pravi pelikan!«

»Vzemi si gospodično, le vzemi si jo!«

»Ne, vzemi jo ti! Tvoja je!«

»Vzemite jo vi, mlajši!«

»Nikdar, za nič na svetu!«

»Ah, naj se gre solit!«

»Saj je ne maramo!«

Luka pa se je doneče tlesknil po bedrih in je zaklical:

»Jaz vem, jaz pa vem!«

»Kaj veš, govori hitro, na dan z besedo!«

»Ciprianovič naj si jo vzame!«

Vsi so skočili na noge, ko so to začuli. S to rešitvijo je zadel njihov brat naravnost v črno!

Obkolili so Ciprianoviča: »Vzemi si jo, Staško!« so klicali enoglasno. »Le vzemi, s tem nas boš najbolje pomiril!«

»Le imej jo! Stori to nam na ljubo!«

»Naj ti Bog da srečo!« je rekel Jan kot najstarejši, dvignil oči proti nebu in stegnil roke, kakor da bi ga hotel blagosloviti.

Ciprianovič je stal sredi njih zmeden in rdeč kakor mak. »O, Bog!« je s težavo vzdihnil. Srce mu je zastalo že pri sami misli na to. Že dve leti je bival pri očetu sredi gozdov, v tej samoti ni videl nobene ženske in zato je ljubka panna Sieninska nanj napravila tem večji vtis. Sicer je že videl slične gospodične v Brzežanah, kamor ga je bil oče poslal pred leti na dvor ugledne velikaške rodbine, da bi si pridobil nekoliko olike ter pravnega in državno-pravnega znanja. A takrat je bil še skoro deček. Od tedaj se ni več kretal v takih družbah in sčasoma je skoro pozabil na te nove vtise. Danes je v gozdni samoti po dolgem presledku nepričakovano zagledal to dražestno cvetko in zdaj so mu dejali: »Vzemi jo!« Ni čuda, da se je zmedel in vnovič rekel: »Moj Bog, kako bi si upal!«

A bratje Bukojemski, kakor pač vsi vinjeni ljudje, niso razumeli, da more imeti sploh kakšne pomisleke in vedno bolj silili vanj:

»Samo na ta način ne bo nobeden izmed nas zavidal drugemu,« je rekel Luka, »in zato jo le imej! saj pojdemo itak vsi na vojno, ker smo se že naveličali tičati v tem gozdu. Poleg tega dobivamo kot kraljevski nadlogarji samo trideset tolarjev letne plače, s tem pa človek ne more dobro živeti. Saj veš, da nimamo niti za pijačo. Prodali smo celo naše konje in zdaj moramo poditi volkove s tvojimi kmečkimi kljuseti. Sirote brez staršev imajo res žalostno življenje! Boljše je, da nam vzamejo življenje sovrážniki. Vzemi jo torej, nam na ljubo!«

»Vzemi jo no!« je zaklical Jan. »Mi pa pojdemo v Avstrijo k panu Ljubomirskemu, da pomagamo Nemcem posekati Turke!«

»Takojo jo vzemi!«

»Jutri naj bo poroka!«

A Ciprianovič je presenečenje že premagal. Nenadoma se je tako iztreznil, kakor da tekom dneva ni ničesar pil.

»Fantje, premislite no, prosim vas, kaj vse čvete! Kakor da bi bilo treba vprašati samo vas ali mene! Kaj bo rekla pa gospodična ali njen varuh? O, ta Pongovski je ponosen, ošaben gospod! In če bi me tudi gospodična sčasoma vzljubila, bo ostala nedvomno rajši stara devica, kakor da bi hotela vzeti nemaniča. Kaj imam jaz in kaj vi?!«

»No, no,« je zamrmral Jan, »mar je ta plemeniti Pongovski kaštelan Krakovski¹ ali druga slična visoka živina? Če z njim sedimo za mizo, naj nas nikar preкисло ne gleda. Boljše bo za njegovo dragoceno osebnost! Menda niso Bukojemski preslabi ženini za njegovo hišo! Sicer je res že star in ga bo kmalu pobrala smrt, a pazi naj, da mu sveti Peter ne priščipne prstov med nebeškimi vrati! Le postavi se za nas v bran, ljubi sveti Peter, pa mu povej, kdaj naj se zglesi: Dragi sinko! V življenju si bil ošaben na-

¹ Kasztelan, prvotno poveljnik kraljevskega utrjenega gradu in okoliške piemiške brambe, je postal pozneje visok upraven oz. soden oblastnik. Bil je prvi po vojvodi, ki je upravljal dotično deželo.

pram mojim sorodnikom, zato pojdi zdaj, kamor te je volja! A dokler živimo, se ne damo zapostavljati! Nikdar — če nimamo premoženja, naj nas pa po strani gledajo in z nami ravnaajo kakor z navadnimi kmeti! To naj bo plačilo, ki ga prejmemo za svoje rane in kri, za vse usluge, ki smo jih izkazali domovini? No, dragi bratci, sirote uboge! marsikaj smo že morali v življenju prestati, a takšne krivice še nismo doživeli!«

»Tako je, res je!« so v odgovor žalostno zaklicali Matevž, Luka in Marko in od ginjenosti so jim zopet stekli po licih potoki solza.

A ko so se izjokali, so se zopet razsrdili in rekli, da take krivice ne morejo pustiti brez maščevanja. Marko, ki je bil izmed vseh bratov najbolj vročkrven, je na to prvi mislil:

»Žalibog, da mu ne moremo ponuditi dvoboja, ker je star in brez roke. Kako bi držal sabljo? A če nam da na katerikoli način občutiti svoje zaničevanje, se moramo kljub temu maščevati! Zdaj pa povejte, kaj naj storimo, preudarite vso stvar!«

»Meni so noge strašno zamrznile, ko smo tekli po snegu,« je dejal Luka, »in zdaj so vse vnete. Tako me boli, da vam ne morem ničesar svetovati.«

»Jaz tudi ne. Imam prevročo glavo.«

»O, saj se ti tudi ne bo treba napenjati. Imaš tako puhlo glavo, da ne bi itak nič pametnega povedal.«

»Le začnite se zopet prepirati, namesto da bi si kaj izmislili in nasvetovali!« je jezno zaklical Marko. »Kaj pa mu bomo povedali?«

Zdaj je posegel vmes Ciprianovič. »Komu pa hočete kaj povedati?« je vprašal.

»Pongovskemu, seveda. Saj mu moramo odgovoriti.«

»Na kaj pa?«

»Saj res, na kaj? Na kaj vendar?«

Začudeno so se spogledali. Nihče ni vedel, o čem so se prepirali.

Končno je prikinil molk Ciprianovič in rekel:

»Saj tu menda ne bomo sedeli do jutra. Polnoč je že davno odbila, ogenj v peči ugaša. Postelje so pripravljene in počitek se nam bo vsem prilegel. Danes smo si ga pošteno zaslužili, kajti imeli smo mrzel, naporen dan.

Ogenj je ugasnil. Zdaj bi morali sedeti v temi in bratje Bukojemski so se radi odzvali gospodarjevemu vabilu. Pogovor je postajal vedno bolj redkobeseden in končno zastal. Potem se je zaslišalo po vseh kotih nerazločno šepetanje. Mladeniči so molili večerno molitev, ki so jo spremljali njih razpoloženju primerni globoki vzdihljaji. Siv pepel je polagoma prevlekel oglje v peči, ki je dogorelo in počrnelo. Cvrček je žalostno zacvrčal, ko je ogenj ugasnil. Več škornjev je hrupno butnilo ob tla. Potem je vse utihnilo in kmalu je strašno smrčanje naznanilo, da so štirje bratje sladko zaspali.

A mladi Ciprianovič se ni mogel pomiriti, kajti vse njegove misli so letale okoli panne Sieninske kakor čebele okoli cvetke. Kako naj bi spal, ko mu je v glavi tako rojilo? Sicer je zopet in zopet poskušal zatisniti oči, a vselej zaman...

Naslednjega dne je stari Ciprianovič vroče prošil in rotil svoje goste, naj ostanejo vsaj še en dan v Jedlini. Storil je to, ker je bil gostoljuben človek in je to zahteval običaj. Pokleknil je celo pred pani Vinicko, kar mu je bilo precej mučno radi putike, ki sicer ni bila nevarna, a mu je vendar povzročala nemale bolečine. Toda vse je bilo zaman. Pongovski si je vtepel v glavo, da odpotuje še dopoldne. Pripomnil je, da pričakuje doma obisk, in zoper to se ni dalo ugovarjati. Obveljala je njegova.

Vsa družba se je odpeljala v krasnem, solnčnem zimskem dnevu. Ledene sveče na drevju in sneženo polje, vse je bilo posejano z milijoni pestrih isker. Pod solnčnimi žarki so se tako bleščale, da so oči komaj vzdržale ta sijaj. Konji so se takoj spustili v vesel dir in boki so jim kar plesali. Sani so kot ptica letele po zmrzlem snegu. Zastori v kočiji so bili dvignjeni in zdaj v levem, zdaj v desnem oknu se je videl sveži obrazek panne Sieninske z veselim pogledom

in od mraza rdečim noskom. Zdel se je kakor ljubka slika z okvirom.

Vozila se je kakor kraljica, kajti kočijo je obdajala prava *sauve-garde* (varnostna straža): mladi Ciprianovič in četvorica Bukojemskih. Bratje so si izposodili v Jedlinki najboljše konje — svoje lastne so morali že davno prodati — in v skoku obkrožali voz. Zdaj so napenjali uzde in vzpenjali konje na zadnje noge, zdaj so zopet povešali povodce in besno prehitevali kočijo, tako da so se vsipale iskre in od zmrzle ceste leteli kosi ledu kakor kamni po zraku.

Pan Pongovski se pravzaprav ni čutil posebno počaščenega, da ima svoje častno spremstvo. Sicer je bil mladino pri odhodu naprosil, naj si ne dela nepotrebnih skrbi. Saj je bilo potovanje podnevi popolnoma varno in v tej pokrajini tudi nikoli niso čuli o razbojnikih. A gospodje so vztrajali na tem, da morajo damama izkazati primerno čast in ju spremiti do doma. Zato ni preostalo staremu panu nič drugega, kakor pokazati se prav tako vljudnega. Povabil je vso družbo, naj ga obišče danes v Belčački. Ciprianovič (oče) mu je tudi obljubil, da bo kmalu vrnil poset, a hotel je priti šele nekoliko dni pozneje: preveč bi se utrudil, če bi moral v svoji starosti na vrat na nos zapustiti hišo, ne da bi se poprej pripravil na pot.

Jahalske umetnosti, v katerih so se spremljevalci veselo kosali, so naredile pot neverjetno kratkočasno. Panni Sieninski se je zdelo, da so prišli prekmalu: ves čas je pridno opazovala in občudovala jahače skozi okno.

Konji so se morali nekoliko spočiti in zato so se potniki ustavili pri samotni gozdni krčmi s pomembnim imenom »Pri tolovaju«. Poleg sta stali kovačnica in skedenj. Mojster je ravno podkoval konja. Pred krčmo pa je stalo več četverovprežnih kmečkih sani. Mršava, zmrzla kljuseta so stiskala repe. Na vratu so jim visele prazne torbe in spoteno, nagubančeno kožo je pokrivalo gosto ivje. Iz krčme so prišli ljudje, obstali v spoštljivi razdalji in začudeno ogledovali z jahači obkoljeno kočijo. Niso bili kmetje,

temveč lončarji iz mesta Koženec. Poleti so delali lonce, pozimi pa so jih vozili naprodaj po sanski poti v bližnje vasi, predvsem pa so obiskovali sosednja žegnanja. Ugibali so, da bi utegnila potovati v kočiji in s tako številnim plemiškim spremstvom samo visoka oseba. Zato so radovedno opazovali vso družbo in se odkrili, dasi je bil zunaj hud mraz. Toplo zaviti potniki niso zapustili kočije, ostali tudi niso razjahali. Pongovski je poslal le svojega hlapca s steklenico vina v krčmo, da bi jo tam pogreli. Medtem ko so čakali na pijačo, je poklical pan Pongovski zijala bliže in jih vprašal, odkod so in kam namenjeni in ali jih niso v gozdu napadli volkovi?

»Ne, vaša milost, to pot so nas zverine pustile pri miru,« je odgovoril neki star mož, »a vendar potujemo rajši vsi skupaj in samo podnevi. Tukaj čakamo na tovariše iz Przitika in drugih krajev. Menda bo prišlo tudi nekaj kmetov. Če se zbere kakih petnajst ali dvajset voz, potem se odpeljemo tudi ponoči. Gorjače imamo itak vsi.«

»Kaj je pa drugače novega pri vas?«

»Volkovi so raztrgali pri belem dnevu krošnjarja, a je bil žid. Kupoval je gosi. Na cesti so našli perje, a od žida in konja so ostale samo kosti. V bližini so našli tudi kapico in po nji spoznali, kdo je bil ta človek. Potem je prišel danes zjutraj sem peš neki plemič. Vso noč je sedel na drevesu. Pravi, da se mu je spotaknil konj in so mu ga volkovi pred očmi raztrgali. Tako je bil premrznil, da je komaj govoril in še zdaj spi tam, pri krčmarju.

»Kako se zove? Ali ni rekel, odkod je?«

»Ne, naročil je samo toplo pivo in se potem zgrudil kakor mrtev na zapeček.«

Pan Pongovski je poklical jahače:

»Gospodje, ali ste čuli?«

»Smo. Treba ga bo zbuditi in vprašati. Ostal je brez konja. Ne smemo ga tu samega pustiti na suhem!«

»Eden od mojih hlapcev bi lahko zajahal drugega sprednjega konja pri kočiji, ker ima tudi sedlo.

Potem bi mu lahko prepustil svojega konja. Ti ljudje pravijo, da je plemič. Nemara je oddaleč!«

»Najbrž se mu je kam mudilo,« je rekel Stanislav Ciprianovič. »Sicer ne bi jahal ponoči, pa še sam. Pojdem tja, da ga zbudim in vprašam.«

A to ni bilo potrebno. Baš v tem trenutku je stopil iz krčme hlapec. Prinesel je h kočiji pladenj s kadečimi se vrči kuhanega vina in rekel:

»Velemožna gospoda naj izvoli počakati: tukaj je pan Tačevski.«

»Pan Tačevski? Kaj pa počenja tu?«

»Pan Tačevski?« je ponovila panna Sieninska.

»Zdaj se ravno oblači in takoj pride ven,« je pripovedoval hlapec. »Malo da mi ni zbil tega pladnja iz rok in mi razlil vino! Tako urno je skočil, ko je čul, da so gospodje tu.«

»Kdo pa te vprašuje po tvojem pladnju? Molči, bedak!« Hlapec je po teh besedah Pongovskega obmolknil, kakor da bi mu jezik odpovedal.

Zdaj je dvignil Pongovski vrč z vinom, napravil več požirkov in šele potem rekel s pritajeno nevoljo Ciprianoviču: »To je neki naš znanec, naš sosed iz Virombkov, a je nekako obseden, pravi vročekrvnež. Doma je tu. Njegovi starši, predniki Tačevski, so nekoč obvladali vso to vojvodino, a pot...«

Nadaljnja izvajanja so postala odveč, kajti prekinil jih je pan Tačevski osebno. Pritekel je iz krčme in z velikimi koraki premeril razdaljo do kočije. Obnašal pa se je nekam nerodno, kakor da bi bil v zadregi. Sicer pa je imel ta mladi, srednje visoki plemič pravilen obraz in lepe črne oči, a bil je suh kakor trska. Na glavi je imel ogrsko čapko, ki je najbrž videla še čase kralja Štefana Bathorija. Zaviti je bil v preprosto, z ovčjo kožuhovino obrobljeno suknjo iz sivega kmečkega blaga. Noge pa so mu tičale v rumenih švedskih škornjih, katerih golenice so segale skoro do gornjega dela stegna. Noben človek na Poljskem ni več nosil takega obuvala. Izviralo je menda iz vojnih časov kralja Jana Kazimirja. Videlo se je, da je bil primoran Tačevski v svoji rev-

ščini prebrskati stare pozabljene skrinje, odkoder je privlekel na dan vse te čudne stvari.¹

Gledal je zdaj pana Pongovskega, zdaj panno Sieninsko in se smehljaj. Videti je bilo, da ima krasne, snežnobeke zobe, toda smehljaj mu je bil nekam žalosten in obraz je kazal, da se sramuje ali je v zadregi. Vljudno je pozdravil in je pričel:

»Nepopisno sem vesel, da vidim gospodo v dobrem zdravju, ker je pot tako nevarna. Nocoj sem imel priliko, da se o tem prepričam.«

»Pokrijte se, sicer vam lahko ušesa zmrznejo,« je odgovoril neprijazno Pongovski.

»Dovolite predvsem, velemožni gospod, da se zahvalim za vašo pozornost in sočutje.«

»Ni se vam treba zahvaljevati. Povejte rajši, zakaj se potikate po tem pustem kraju, če imate zato sploh kake pametne razloge?«

Tačevski je pomembno pogledal panno Sieninsko, kakor da bi hotel vprašati: Morebiti veš ti, zakaj? — Ko pa je videl, da gospodična ni opazila njegovega pogleda in se igra s trakom svojega klubka, katerega konec je imela med zobmi, je kratko odgovoril:

»Padlo mi je v glavo, ogledati si gozd pri polni luni.«

»Jako pametno početje pri tem mrazu. No, in volkovi so vam raztrgali konja,«

»Da, sicer sem ga pa sam pokončal, ko sem videl, da je izgubljen.«

»Vse to že vemo. In potem ste vso noč preždeli na drevesu kakor vrana?«

Pri teh besedah so se bratje Bukojemski tako zakrohotali, da so njihovi konji prestrašeni planili v stran. Tačevski se je obrnil in jih premeril po vrsti z ledenim in kakor nož ostrim pogledom, potem pa rekel Pongovskemu:

¹ Dejanje se godi l. 1683. Štefan Bathorij je umrl l. 1586. Švedske vojne Jana Kazimirja so se končale l. 1660. Tedaj je imel ubogi junak skoro sto let staro čapko in več desetletij stare škornje.

»Nisem ždel kot vrana, temveč kot plemič, ki je imel nesrečo zgubiti konja. Vaša milost se temu lahko smeje, če se vam to zdi smešno. Drugim pa tega ne bi priporočal, ker bi stvar lahko drago plačali!«

»Oho, oho!« so zaklicali Bukojemski in prijezdili bliže, tako da so ga tesno obkrožali. Gledali so mrko in štrleči brki so se jim naježili. Tačevski jim je neustrašeno in z visoko dvignjeno glavo gledal v oči. Tedaj je zaklical pan Pongovski glasno in zapovedujoče, kakor da bi bil tu njihov vrhovni zapovednik:

»Mir! ne trpim nobenega prepira!« Obrnil se je k jahačem in nadaljeval s prijaznejšim glasom: »To je pan Tačevski. To pa so pan Ciprianovič in pani Bukojemski, katerim dolgujemo življenje. Tudi nas so včeraj napadli volkovi. Gospodje so nam prišli nepričakovano in v pravem času na pomoč!

»Pač v pravem času!« je pripomnila panna Sieninska in hvaležno pogledala Ciprianoviča.

Tačevski je postal rdeč kakor kuhan rak. A takoj se je premagal, se pomiril in odgovoril z globokim obžalovanjem:

»V pravem času, seveda, ker jih je bilo več in so imeli dobre konje. A mojega starega rezanca so pokončali volkovi in mi vzeli najboljšega tovariša. In vendar,« zdaj je globoko hvaležno pogledal Bukojemske, »vendar naj blagoslovi Bog vaše roke. Stori ste, kar sem hrepenel storiti jaz. Zato sem odšel, a Bog je hotel drugače!«

Zdaj je gospodično obšlo sočutje, kakor bi to v sličnih okoliščinah bilo naravno pri vsaki zastopnici njenega spola. Smilil se ji je Tačevski, prijazno ga je pogledala in milo vzdihnila:

»Ubogi stari konj! Moj Bog, kako sem ga imela rada in kako dobro me je poznal, ti moj Bog!«

»Da, gospodična, dobro vas je poznal,« je odgovoril Tačevski.

»Nikar ne bodite preveč žalostni, dragi pan Jacek!«

»Žalosten? Saj sem bil žalosten, še preden mi je poginil. Takrat sem bil v sedlu, zdaj bom nosil

isto žalost pa peš, druge razlike ni. Sicer vam pa Bog poplačaj prijazno besedo.«

»Zdaj pa le naprej!« je rekel Pongovski, »danes je hud mraz. Le zajašite tega-le sivca! Hlapec naj sede poleg voznika ali stopi zadaj na podnožnico. Tukaj v košari imamo še eno toplo odejo, ki smo jo vzeli za vsak slučaj s seboj. Dobro se zavijte, kajti nocoj ste morali hudo zmrzovati.«

»Hvala vam,« je odgovoril Tačevski. »Saj name-noma nisem vzel kožuha, me ne zebe!«

»Poženi!«

Odpeljali so se. Jacek Tačevski je jahal na levi in Stanislav Ciprianovič na desni strani kočije. Gospodična, ki je sedela zadaj, je lahko videla oba skozi okna.

A bratom Bukojemskim nikakor ni bilo všeč, da se je Tačevski priključil družbi. Jezilo jih je tudi, da jezdi zraven okenca. Zato so se kmalu strnili, tako da so se njihovi konji skoraj dotikali z glavami, in se pričeli posvetovati, kaj je storiti?

»Kako izzivalno nas je pogledal!« je rekel Matevž.

»Pri moji veri! Hotel nam je pokazati, da nas zaničuje, zdaj nam kaže pa še zadnjo plat svojega konja! Kaj pravite k temu?«

»No, menda ne zahtevaš, da zasuče konja in po račje jaha poleg voza? Vsekakor pa se mu cedijo sline po gospodični!« je rekel Marko.

»O, to se vidi na prvi pogled! Le pogledjte, kako je vzravnán, ker hoče, da bi ga gledali! Da bi se mu zdaj utrgalo stréme, kako bi se zvrnil v sneg!«

»Ne zvrne se! Predobro sedi v sedlu in tudi stremenice se mu ne strgajo: jermen je nov in močan.«

»No, le napihuj se, dragi Jacek, te bo že minila ošabnost!«

»Le pogledjte, kako se ji zopet nasmihá! Kako, bratci dragi, ali bomo vse to mirno gledali?«

»Menda ne! Dekle sicer ni za nas, a spomnite se, kaj smo včeraj sklenili! Zdi se, da on nekaj sluti. Nalašč se hoče prikupiti gospodični! Izziva nas, revne sirote. Zasmehuje naše uboštvo!«

»No, no, saj tudi sam ni noben magnat, ker jaše tuje kljuse!«

»Saj mi tudi ne jašemo lastnih konj...«

»Kaj praviš! Enega imamo še vedno. Če ostanejo trije izmed nas doma, se lahko vsaj četrti odpelje na vojno! Ta pa nima niti lastnega sedla, še to so mu volkovi razcefrali!«

»In vendar je ošaben kakor bogvekdo! Kaj pa hoče pravzaprav od nas?«

»Le pojdi ga vprašat!«

»Tako naj grem?«

»Seveda, a biti moraš prebrisan, da stari Pongovski ne bo užaljen. Najprej naj nam odgovori, potem ga lahko pokličemo na dvoboj in ne uide nam!«

»Kateri izmed nas naj ga vpraša?«

»Se razume, da jaz. Saj sem najstarejši. Počakajte samo, da si pobrišem brke: vsi so ledeni.«

»Samo ne pozabi, kaj ti odgovori!«

»Ne bojte se, vse vam natančno sporočim.«

Po teh besedah si je najstarejši Bukojemski z rokavom očistil ledene curke z brade, se približal Tačevskemu in, ko sta bila konja vstric, poklical:

»Gospod!«

»Kaj je?« ga je vprašal Tačevski in se je nejevoljno ozrl.

»Kaj pa hočete pravzaprav od nas?«

Tačevski ga je jako začudeno pogledal. »Od vas?« je ponovil. »Nič!« Skomiznil je z rameni in zopet obrnil obraz proti kočiji.

Bukojemski je nekaj časa molče jahal poleg. Premišljeval je, ali naj se povrne k bratom, da jim sporoči, kako je opravil svojo nalogo, ali pa naj zopet poskusi izzivati nasprotnika. Naposled se je odločil za zadnje in je vnovič pričel:

»Če pa mislite, da vam bo sreča pri gospodični mila, se zelo motite!«

Tačevski je sedaj seveda razumel, da išče Jan prepira, a ni imel v tem trenutku nobenega veselja izzivalcu ponuditi zaželjeno priliko. Vendar je moral karkoli odgovoriti in zato je rekel: »Prosim, pustite me. Zdaj imam druge skrbi. Upam, da me

boste razumeli, sicer pa, kaj ste mi vi z vašimi brati vred ...«

Bukojemski je jahal poleg njega še kakih deset ali petnajst korakov. Potem pa je pridržal konja; moral je iti bratom poročat o uspehu. Ti pa nikakor niso bili zadovoljni z njim.

»Nisi prav začel,« je rekel Luka. »Žgačkati bi bil moral s stremenom trebuh njegovemu konju ali mu naravnost povedati: Če so ti volkovi požrli konja, si kupi na sejmu vsaj kozla!«

»Saj ne bi to tudi nič pomagalo. In kaj je prav-zaprav hotel reči z besedami: Kaj ste mi vi z vašimi brati vred?«

»S tem ni mislil nič drugega, kakor: vi ste bedak z vašimi brati vred!«

»Ni dvoma! Samo to je hotel reči, pri moji veri!« je zavpil Marko, »saj s tem ni mogel misliti nič drugega. No, in kaj bomo zdaj?«

»Umreti mora! Ali on, ali pa mi! Stanislavu Ciprianoviču moramo to tudi povedati.

»Ne, rajši ne. Če smo odstopili dekle Stanislavu, potem bi ga moral on pozvati na dvoboj. Nam je pa na tem, da sami poravnamo račun!«

»Kdaj ga pa poravnamo?«

»Dokler je Pongovski zraven, ne smemo pričeti. Sicer smo pa že v Belčončki!«

In res so bili že pri naselbini. Na robu gozda je stal dvoramenski križ s pločevinastim Odrešenikom. Postavil ga je bil pred leti Pongovski. Na desni, kjer je zavila pot okoli gozda, so se videla velika polja in travniki, po katerih se je valila reka. Kazale so se jelše, ki so na gosto rastle ob bregovih. Na levi se je planjava pomalem dvigala. Tam so se videla visoka gola drevesa in revne bajte, iz katerih se je kadilo.

Potniki so bili kmalu sredi teh hišic, se peljali mimo pristave, ki je obsegala več poslopij, in nato zagledali graščino pana Pongovskega. Široki dvor je obdajal star, trhel ostrog: ponekod je bil že porušen. Niti najstarejši ljudje se niso spominjali, da bi bil kdaj prišel do tega kraja sovražnik. Zato sploh ni bilo več treba popravljati utrdbe okoli graščine. Sredi

dvorišča sta stala dva golobnjaka. Na levi je stala oskrbnikova hiša, na desni so bile pritikline, kašča in velika sirarna, zbita iz prekel in tenkih desk. Graščina je bila že stara, prostorna, a jako nizka, s slamo krita. Pred hišo so stali, kakor navadno, koli z železnimi krogi, na katere so privezali konje. Zdaj je pokrivala vsak kol snežena kapa. Po dvorišču je hodila med racami in gosmi krotka štorclja s polomljeno perotjo. Menda je bila ravno zapustila zakurjeno sobo, da bi se na zraku malo osvežila.

Pongovski je poslal hlapca na konju naprej, da bi naznanil njegov prihod. Zato so ga doma že prikovali. Njegov sel je prišel nasproti in rekel na pragu z globokim poklonom:

Iz Rajgroda je prišel gospod starosta Grothus¹, prosim pana!«

»Kaj praviš!« je zaklical Pongovski. »Ali že dolgo čaka?«

»Pičlo uro kvečjemu, prosim. Hotel je sicer takoj nazaj, a rekel sem mu, da mora biti vaša milost vsak čas tu.«

»To si dobro napravil,« je pohvalil gospodar in gostom takoj pojasnil: »Gospoda moja, pan Grothus mi je po preslici² ljubi sorodnik. Najbrž prihaja iz Varšave, kjer je bil pri svojem panu bratu. Ta je namreč poslanec v državnem sejmu. Toda prosim naprej, le izvolite vstopiti!«

Trenutek pozneje so že bili vsi v jedilnici. Prišel je tja tudi pan starosta, izredno postaven mož. Bil je višji od vseh ostalih, vštevši tudi Bukojemske. Z glavo se je skoro dotikal stropa, ker je bila hiša, kakor rečeno, izredno nizka. V Grothusu je vsakdo na prvi pogled spoznal odličnega plemiča, a njegove bistre, ostre oči in plešasta glava, vse je kazalo, da mora biti tudi vešč državnik. Tik nad nosom je imel med obrvmi gubasto brazgotino, ki je delala njegov obraz

¹ Starosta je bil kraljevski namestnik. Njegova vojna in sodna oblast je presegala pomen vojvode, ki je stal na čelu deželne uprave.

² Po ženski liniji.

posebno resen, da celo neprijazen. Z vljudnim smehljajem je stopil Pongovskemu naproti in ga objel z besedami: »Danes pa pozdravljam jaz, gost, kot prvi gospodarja v njegovem lastnem domu!«

Pan Pongovski ga je pravtako objel in odgovoril: »Pozdravljen, velemožni gost pod mojim krovom! Bog ti poplačaj, pan brat¹, prijaznost, ki si mi jo izkazal s svojim posetom! Kaj pa je novega?«

»Če vprašuješ de privatis², je vse dobro, de publicis³ je tudi vse dobro in celo zelo dobro: kmalu bo vojna!«

»Vojna? Kje pa? Ali jo je nam kdo napovedal?«

»Ne, nam ne grozi nihče, a pogajanja o zvezi z njegovim veličanstvom nemškimi cesarjem so napredovala v toliko, da bo že v marcu podpisana prijateljska pogodba. Potem pa se lahko takoj pripravimo na vojno.

Govorice o bližajoči se vojni s Turki so se bile pričele širiti takoj po Novem letu. Večina je bila trdno prepričana, da kmalu pride do boja. Vendar pa je napravila izjava tako vplivne osebe globok vtis na Pongovskega in njegove mlade goste. Saj je bil pan Grothus v različne politične dogodke globlje posvečen kakor kdo drugi. Gospodar je predstavil starosto navzočim in pričel se je pogovor o vojni. Saj so bili že krvavi tatarski navalni na Ogrsko deželo vrgli svojo senco tudi na Poljsko in Avstrijske dežele: strašne vesti so se širile kakor plamen, ki šviga s požarišča. Strašna bo neki ta nova vojna, ki grozi pretresti Rimsko cesarstvo, vse nemške dežele. Pan Grothus je mislil, da dvigne Turčija pol Azije in vso Afriko: hotela se je prikazati z vojsko, ki ji enake še ni videl svet. Sicer pa te vesti niso vzele poguma nikomur med navzočimi. Nasprotno, mladina je vse to prav rada poslušala: naveličala se je dolgočasnega

¹ Tako so se nagovarjali šlahčiči v dokaz medsebojne enakosti. Velikaši niso na Poljskem tvorili posebnega stanu v nasprotju z drugimi državami.

² Zasebne in ³ javne zadeve.

domačega miru. Vojna pa jim je nudila upanje na zasluge, slavo in celo gmotne ugodnosti.

Pan Matevž Bukojemski se je po starostinih besedah doneče tlesknil po bedru in rekel: »Samo pol Azije, ali še kaj? No, naj le pridejo! Kolikokrat smo že kljubovali premoči na bojnem polju! To ne bo prvič!«

»Tako je, res je, to pač ne bo prvič,« je ponovil gospodar in za trenutek se je prikazal nasmešek na njegovem navadno mrkem obrazu. »Če je vse v toliko napredovalo, potem bo seveda kmalu sledila vojna napoved in nato se prične boj. Le Boga prosim, da se to zgodi čimprej! Spominjam se, da se je hotel tudi stari Dziejviatkievič udeležiti hotinske bitke. Takrat je bil že na obe očesi slep. No, sinovi so mu namerili sulico na sovražnika in poletel je z vsemi drugimi v boj, dasi ni ničesar videl. Toda jaz žalibog nimam nobenega sina!«

»No, dragi pan brat, kdo pa ima večjo pravico v tej vojni mirno ostati doma, kakor vi?« je vprašal starosta. »Hudo mora biti v vojnem času, če nima človek nobenega sina, še hujše je, če je slep, a najhujše, če nima roke!

»Vajen sem sukati orožje s poljubno roko,« je odgovoril pan Gedeon, »in v sili človek lahko drži povodec med zobmi. Ničesar si tako ne želim, kakor smrti v boju z neverniki. Ne mislite, da hrepenim samo po osveti za svojo uničeno srečo ali da imam kake druge, osebne vzroke za maščevanje. Ne, govoriti hočem iskreno, kajti postaral sem se, mnogo sem videl in mnogo premišljeval. Koliko grdobije sem srečal pri ljudeh v zasebnem in javnem življenju. Kakšne razmere imamo v naši republiki: plemiško trmo, izgrede v sejmu, neubogljivost in nezakonitost. Kaj čuda, če me je včasih obšla malodušnost in sem takrat vpraševal: Zakaj si ustvaril, ljubi Bog, našo državo, Kaj si namenil našemu narodu? A zdaj, glejte, nam zopet preti poguba od nevernikov. Strašen zmaj vnovič odpira žrelo, da pogoltne svet in predvsem krščanske narode. Sam rimski cesar in vse nemške države trepetajo v pričakovanju grozne nevihte. In zdaj, bra-

tje, mi je postalo jasno, čemu nas je Gospod ustvaril in kakšno dolžnost nam je naložil. Tudi Turki to vedo. Naj trepetajo vsi drugi, mi ne bomo trepetali, kakor nismo trepetali nikoli poprej! Naj se prelije magari zadnja kapljica naše verne krvi! Prosim samo, da bi mi bilo sojeno pri tem žrtvovati še svojo kri. Amen!«

Pongovskemu so zažarele oči in zadnje besede je govoril globoko ganjen. Vendar pa ni imel solza v očeh, morebiti zato ne, ker jih je bil že poprej preveč potočil, morebiti pa tudi radi tega ne, ker je bil posurovel do sebe in do drugih. Zdaj ga je pan Grothus objel, mu poljubil večkrat zaporedoma lica in rekel:

»Da, tako je. Mnogo slabega imamo pri nas. Samo s krvjo lahko operemo svoje grehe pred Stvarnikom. Mi smo prednja straža, ki varuje druge, in to je služba, katero nam je naložil Bog. To je Njegovo poslanstvo, ki ga je dal našemu narodu. Bliža se ura preskušnje in pokazati bomo morali, ali smo kos tej nalogi. Med neverniki se širi govoric, da napadejo Dunaj. Če je to res, potem pojdemo tudi mi tja in pokažemo svetu, da smo samo vojščaki Kristusovi, obramba Vere in Križa. Bili smo zaščita vsem narodom v zaledju. Zdaj bo vsem jasno kakor beli dan, komu na ljubo vršimo svojo varnostno službo. In če je božja volja, bo prej konec sveta, kakor se pozabijo naša slava in naše zasluge!«

Te besede so izzvale pri mladini veliko navdušenje. Bratje Bukojemski so planili pokonci in glasno vzklikali:

»Bog daj, da bi se kmalu pričelo!«

Tudi Ciprianovič je rekel: »Saj že komaj čakamo!«

Samo Tačevski je molčal in ostal otožen. Vesti, ob katerih je vsakemu srce poskakovalo, so mu povzročale samo bolečine in bridkost. Med tem ko je panna Sieninska veselo pomagala pri pogrinjanju mize, so vse njegove misli sledile za njo in vsak njegov pogled ji je govoril očitajoče: »Če tebe ne bi bilo na svetu, bi bil jaz že davno odšel na dvor kakega

magnata. Tam bi bil morda našel srečo, zdaj bi imel orožje in konja, pa bi se lahko pridružil vojski, da si poiščem slavo ali pa smrt! Kaj me je priklepalo semkaj? Tvoja lepota, tvoji pogledi, prijazne besede, ki si mi jih včasih naklonila kakor beraču miloščino. Zato sem vztrajal na teh revnih par oralih polja, čeprav sem moral skoro stradati. Ti si kriva, da nisem spoznal sveta. Radi tebe sem ostal neroden in neizobražen. Mar sem jaz kriv, da sem ti udan s telesom in dušo, da sem postal tvoj suženj? Rajši bi umrl, kakor da bi te ne videl leto dni! Izgubil sem zadnjega konja, ko sem ti pohitel na pomoč. Ti pa me zasmehuješ in hvaležno gledaš drugega! Kaj pa naj storim: ali naj grem služit za oprodo ali si nakopljem sramoto in vstopim med pešce?¹ Kaj sem ti storil, da ni maš nobenega usmiljenja z menoj?« Tako je tožil Jacek Tačevski. Prenašal je svojo nesrečo tem teže, ker je bil potomec jako ugledne, dasi popolnoma obubožane plemiške rodbine. Sicer ni imel vzroka očitati gospodični, da je bila ž njim vedno neusmiljena, zato pa je bilo, žalibog, preresnično, da ni bil zaradi nje odšel kam drugam. Rajši je vztrajal z dvema hlapcema na domači grudi in bil večkrat skoro lačen.

Sedemnajst let mu je bilo in njej trinajst, ko sta se vzljubila. Pred petimi leti pa je bil on že brezmejno zaljubljen. To čuvstvo je naraščalo od leta do leta in on je postajal vedno nesrečnejši — kajti upanja ni imel že nobenega. Pongovski ga je sprva rad videl: saj je bil potomec stare rodbine, ki je nekoč posedovala dokaj okrajev v tej pokrajini. A potem je zapazil, kam veter piha in je postal do njega nevljuden, večkrat celo neusmiljen. Ni mu sicer prepovedal prihajati na obisk, a pazil je, da se preveč ne približa gospodični, s katero je imel popolnoma druge načrte

¹ Pešci in tudi del konjenice (dragonci s puškami) so služili stalno ali začasno za denar. Plemiška konjenica pa je tvorila posebne polke, ki so se zbrali v slučaju vojne. Vsak plemič je moral imeti lastno orožje in več oprod. Tudi plemiči, ki so služili kot častniki pri najemniških polkih, so bili navadno vpisani pri domači brambi, ker bi sicer najemnika-plačanca ne poslušal noben šlahič.

in namene. Gospodična pa se je zavedala svoje oblasti nad njim in se igrala z njegovo ljubeznijo. Tako se igrajo otroci na travniku s cveticami: Pripognejo se, si utrgajo to ali ono in si jo vpletejo v lase; že prihodnji trenutek pa jo vržejo proč in neusmiljeno poteptajo, da potem iščejo zopet druge. — Tačevski ji nikoli ni govoril o svoji ljubezni, a je prav dobro vedela, da je zaljubljen. Vendar mu ni dala opaziti, da ve za njegovo skrivnost in je bila vedno muhasta ž njim. Ko jo je nekoč napadel roj čebel, je pritekla k njemu po pomoč, ker je bil v bližini. Naslonila je glavo na prsa svojega zaščitnika — a potem je bila radi tega dva dni jezna nanj. Večkrat je bila ž njim tako brezobzirna, da je bil prepričan, da je njuna ljubezen pri kraju. A potem je zadostovala prijazna beseda, vesel pogled, in zopet mu je srce poskakovalo od sreče in upanja. Večkrat je moral Tačevski kam na svatbo, na godove ali na lov v okolici in ni ga bilo nekaj dni v Belčončko — tedaj ji je bilo hudo dolgčas po njem. Če pa se je zopet prikazal, se mu je maščevala za to pričakovanje in bila posebno neprijazna ž njim. Najtežje trenutke pa je doživljal, če so prišli gostje in je bil med njimi slučajno morda kak zastaven mlad gospod, ki bi zanjo prihajal v poštev. V takih trenutkih Jacek Tačevski pač ni mislil, da ima ona kaj usmiljenja ž njim.

Pravtako je bilo zdaj s Ciprianovičem. Vse, kar je pripovedoval pan Grothus o bližajoči se vojni, je samo povečevalo njegovo duševno muko. Tačevski se je bil sicer naučil pri Pongovskem samozatajevanja, a vendar ni mogel mirno sedeti, ko je slišal, o čem se pogovarjata pri mizi gospodična in Stanislav Ciprianovič. Nesrečni mladenič je dobro videl, da je gospodična prav zadovoljna s svojim sosedom. Saj je bil Ciprianovič res pošten, pameten človek in prijeten družabnik. Razgovor pri kosilu se je vedno vračal k novim naborom. Pan Grothus je hotel biti kot starosta pri pregledovanju mladeničev v tej okolici osebno navzoč. Ciprianovič, kateremu je to rekel, se je nenadoma obrnil k gospodični in jo vprašal:

»Kateri vojaki vam najbolj ugajajo, gospodična?«
Ta mu je pogledala na ramena in rekla:

»Huzarji.«

»Radi kril, seveda?«¹

»Kaj pa! Nekoč sem videla huzarje in zdelo se mi je, da je to nebeška vojska samih angelov. Potem se mi je o njih dve noči sanjalo!«

»Bog ve, ali se vam bom potem tudi jaz prikazoval v sanjah? Meni se je že večkrat sanjalo o vas in sem vas tudi videl s krili.«

»Kako pa je to mogoče?«

»Kot angela!«

Panna Sieninska je sramežljivo povesila oči, za trenutek obmolnila in potem rekla:

»Vi morate biti huzar!«

Tačevski je stisnil zobe in se prijel z roko za mrzlično-vneto čelo. Ves večer mu ni rekla gospodična niti besedice in ga ni niti enkrat pogledala.

Šele ko so po večerji vsi vstali od mize, je začul sredi ropota, ko so odpirali stole, da mu šepeta na uho sladek, ljubljen glas:

»Ali pojedete vi tudi na vojno?«

»Seveda pojdem in me ne bo več nazaj! Grem, da si poiščem smrt,« je naglo odgovoril Jacek.

Ta odgovor je bil tako bridko-obupen, da mu je rekel sladki glas očitno ganjen: »Nikar me tako ne žalostite!«

»Saj se ne bo nihče za menoj jokal!«

»Odkod pa to veste tako natančno?« mu je tretjič zašepetalo dekle in izginilo med drugimi gosti tako urno, da je niti opaziti ni mogel. Stal je, kakor da bi se mu bil prikazal njen krasni obrazek samo v sanjah.

Po kosilu so se vsedli stari gospodje k mizi v kotu, se pogovarjali in srkali med. Ko so se porazgovorili o političnih dogodkih, so prešli na osebne zadeve. Pan Grothus je nekaj časa pozorno opazoval panno Sieninsko in potem dejal: »Ta-le deklica res razsvetljuje tvoj dom kakor solnčni žarek, dragi pan

¹ Huzarji, težka konjenica (oklopniki), so nosili zadaj velika pločevinaasta, s perjem pokrita krila.

brat! Le poglej, kako ji mladina dvori: leta za njo, kakor letijo vešče na luč! A kaj bi se temu čudili: Pri moji veri, da ne bi bil jaz tako v letih, prav rad bi ji delal družbo!»

Pan Pangovski je osorno mahnil z roko:

»Saj tudi niso vsi skupaj nič vredni. To so res same vešče!»

»Kako to? Onega Tačevskega, na primer, vendar niso iz gnoja izkopali!»

»Kaj pa hočem, ko je pa gol kot kost! Potem bi se lahko ozrli tudi po Bukojemskih, ker niso nič na slabšem! Saj so se celo bahali, da so sorodniki svetemu Petru. No, to jim utegne v nebesih koristiti, na zemlji pa ne zaleže bogvekaj. Vsi štirje skupno opravljajo službo dednega logarja v Jedlini in so, odkrito povedano, samo navadni gozdni čuvaji.«

Pan Grothus se je čudil sorodstvu s svetim Petrom prav tako kakor se je čudil Pongovski in je po njem natančno vprašal. Ko so mu to zapleteno zadevo pojasnili, se je nasmehnil in rekel:

»No, sveti Peter je bil seveda velik apostol in se mu nikakor nočem zameriti, tem manj, ker sem že prileten in bom kmalu potreben njegove naklonjenosti... A med nami rečeno, plemiči ne bi smeli biti posebno ponosni na to sorodstvo: Sveti Peter je bil vendar samo navaden ribič. No, če bi bili v sorodu, na primer, s svetim Jožefom, bi bilo to vse kaj drugega. Sveti Jožef je namreč potomec kralja Davida, kakor je to zabeleženo v svetem evangeliju!»

»Jaz pravim samo,« je dodal Pongovski, »da nimamo tu nobenega ženina, ki bi prihajal v poštev za mojo devojko. Ni ga med mojimi današnjimi gosti in tudi med celo sosesko ne!»

»No, in ta, ki sedi poleg pani Vinicke, ta vam tudi ni všeč? Zdi se mi čisto dostojen kavalir.«

»Ah, Ciprianovič? Ta je sicer jako prijeten družabnik, a je armenskega pokolenja. Dobili so plemstvo šele pred tremi ali štirimi pokolenji!»

»Zakaj ga pa potem vabite na obisk? Cupido¹ je muhast deček in bogve kake skrbi vam napravi, preden utegneta na to pomisliti!«

Pongovski, ki je bil že poprej, ko je seznanjal goste, omenil, kaj dolguje onim gospodom, je zdaj vnovič podrobno popisal, kako so ga napadli volkovi, kako je bil čudežno rešen nevarnosti in zaradi tega primoran povabiti nove znance na obisk, da jim izkaže hvaležnost.

»Že prav,« je odgovoril Grothus, »drugače seveda niste mogli ravnati, toda bog Amor hodi svoja pota in vam tu lahko povzroči neprilike. Gospodična ima menda dokaj vročo kri.«

»O, zvita je kakor lisica,« je odgovoril Pongovski, »včasih že zagrabi, a potem se spet hitro izmuzne. Nihče je ne dobi zlahka! Je plemenitega rodu in preponosnega značaja: mora vladati in kraljevati in se nikoli nikomur ne podvrže. Jaz seveda nisem med tistimi, ki jih ima za norce, a še jaz moram večkrat pustiti, da njena obvelja. Sieninskim dolgujem, kakor veste, veliko hvaležnost, a kaj za to! Če pride deklica k meni, si vrže kito z ene rame na drugo, skloni glavico in me prijazno pogleda, potem storim za njo vse, ne da bi se moral spominjati starih časov. Često preišlujem, kakšno čast in srečo mi je Gospod naklonil s tem, da mi je poslal v varstvo zadnjo potomkinjo in dedinjo tako ugledne hiše. Saj veste, pan starosta, da so Sieninski nekoč obvladovali polovico Podolije. Daniloviči, Żolkiewski in tudi Sobieski so z njimi v sorodu. Prav za prav bi se moralo Njegovo Kraljevsko Veličanstvo pobrigati za njeno usodo in to tembolj, ker od nekdanjih neizmernih bogastev ni skoro nič ostalo. Saj deklica ne dobi ničesar razen malenkosti, katero ji hočem zapustiti.«

»Še tu se ne ve, kaj bodo rekli vaši sorodniki!«

»Pongovskih je ostalo malo. Imam samo jako oddaljene sorodnike. Ne verjamem, da bi po meni kaj zase zahtevali. A vendar se zelo bojim, da utegnejo

¹ Cupido ali Amor sta latinski imeni za boga ljubezni, ki nastopa v obliki krilatega dečka z lokom in puščicami.

nastati po moji smrti kake težkoče ali procesi, kakor se to pri nas stalno dogaja. Skrbijo med predvsem sorodniki moje rajne žene, kajti ona mi je prinesla svojčas za doto nekaj sedaj mojih zemljišč, med katerimi je bila tudi ta Belčončka, kjer stanujemo.«

»Kar se mene tiče, vam zagotavljam, da se nikakor ne bom pravedal!« se je nasmehnil starosta, »a ne morem vam seveda jamčiti, da ne store tega ostali sorodniki vaše pokojne soproge.«

»Kaj pa! Kaj pa... Prav za prav sem hotel potovati v Varšavo in naprositi Njegovo Veličanstvo, da siroti v bodoče nakloni svoje kraljevsko pokroviteljstvo. A bojim se, da ima zdaj polno drugih, važnejših skrbi!«

»Da bi imeli vi sina, bi se vse prav lahko uredilo: poročil bi gospodično, pa...«

Pri teh besedah je Pongovski starosta tako obupno-žalostno pogledal, da se je ta sredi besede ustavil. Oba sta dolgo molčala in potem je rekel pan Gedeon, ki je bil zelo ganjen, dasi bi bil to rad utajil:

»Dragi pan brat, lahko bi rekel kakor Vergil: Infandum jubes renovare dolorem;¹ seveda bi bilo vse lahko, če bi imel sina. A Tatari so mi ga ugrabili, ko je bil še otrok. Že večkrat so se povrnili iz poganskega ujetništva ljudje, katere so bili že davno proglasili za mrtve. Leta in leta sem pričakoval čudeža in sem živel samo od upanja. Še zdaj si včasih mislim, če me vino navda s pogumom, da to še vedno ni tako nemogoče, kajti čudna so pota božja. A trenutno upanje me kmalu zapusti, dočim gorje ostane pri meni. Ne! Kaj bi se varal: ne in ne, nikoli se ne bo naša kri zlila v sorodstvu s Sieninskimi. Če se naposled drugi polaste mojega premoženja, ostane to ubogo dete, zadnja svojega rodu, samo in brez sredstev na svetu!«

Molče sta pila dalje. Pan Grothus je ugibal, kako bi ublažil bolečine, ki jih je bil nehote prizadel svojemu gostitelju. Rad bi bil tudi pregnal njegove mračne misli. Nenadoma je našel srečno rešitev: »O,« je

¹ Velevaž mi, da obnovim neizrekljivo bolečino.

zaklical vzradoščen, »zdaj sem pa presekal ta voz! Dragi brat, prav lahko zavarujete gospodični bodočnost brez kakih težav!«

»Na kak način?« je napeto vprašal Pongovski.

»Večkrat se zgodi, da zasnubi starejši mož mlado dekle. Zgodovina nam kaže kot tak primer velikega hetmana Koniecpoljskega¹: saj je bil štiri leta starejši od vas, ko je vzel prav mlado ženo! Pravijo sicer, da je zaužil preveč pomlajevalnih sredstev in zato tudi umrl že prvo noč po poroki. Zato pa nista umrla vaš ranocelnik Makovski v Radomu in pan nadlogar Rudnicki, čeprav je bilo obema že preko sedemdeset let. Vi ste pa še močni in zdravi! Če vam bo Bog hotel nakloniti potomcev, tem boljše! Če pa ne bi imeli otrok, lahko zapustite mladi vdovi vse premoženjske pravice. Nobene pravde se ji ne bi bilo treba bati in pozneje bi se lahko po svoji želji vdrugež poročila.«

Bogve, ali je pan Pongovski že kdaj prej na samem kaj sličnega mislil. Ko je starosta končal, je bil strašno zmeden. Z drhtečo roko je natočil gostu poln vrč in razlil toliko dragocenega medu, da je pričel kapljati z mize na tla.

»Pijmo ga!« je rekel slednjič v zadregi. »Na zmago krščanskega meča!«

»To je druga stvar,« je odgovoril Grothus, »zdaj razpravljava o vaših osebnih zadevah. Le premislite, kar vam priporočam! Mislim, da imam prav.«

»O ne, nikakor ne! Pijmo!«

Nadaljnji razgovor je prekinil ropot stolov, ki so jih odrivali pri veliki mizi. Pani Vinicka in panna Sieninska sta odhajali k počitku. Gospodična je s svojim zvonkim glasom vsem zaklicala: »Lahko noč! Lahko noč!« Potem se je vljudno priklonila panu starosti in poljubila panu Pongovskemu roko: pritisкала se je kakor mačica z noskom in čelom ob njegovo pleče. Nato je odšla. Ciprianovič, bratje Buko-

¹ Veliki hetman, najvplivnejši državnik, je bil obenem vojni minister in vrhovni poveljnik.

jemski in Tačevski so se tudi kmalu poslovili. Stara dva sta bila zdaj sama v jedilnici. Pogovarjala sta se še dolgo, kajti pan Pongovski je naročil trebušast vrč še boljšega in močnejšega medu.

Drugo poglavje.

Slučajno ali pa na odredbo gospodične same — bogve — so dobili štirji bratje Bukojemski za prenočitev v pristavi skupno veliko sobo, dočim sta bila Ciprianovič in Tačevski nameščena v sosednji manjši kamrici. Oba sta se dokaj nerodno počutila in se hotela izogniti vsakemu razgovoru. Zato sta takoj pričela brati vsak v svojem kotu večerno molitev in sta s tem zamudila več časa kakor navadno. Končno pa sta vendar odmolila in tedaj se je pričel mučen molk, ki je bil obema enako neprijeten. Res da ni imel nobeden izmed njiju posebno prijateljskih občutkov do drugega, a spodobnost je zahtevala, da svojega sovraštva preveč ne kažeta. To bi bilo posebno neumestno zdaj na obisku, ko sta bila gosta v tuji hiši.

Tačevski je odpel sabljo, jo privlekel iz nožnice, pregledal v plapolajoči luči peči rezilo in ga skrbno obrisal z volneno krpo.

»Po hudem mrazu,« je rekel polglasno, ne da bi izrecno nagovoril Ciprianoviča, »bi lahko rezilo zadrževalo v tej toplo zakurjeni sobi.«

»No, preteklo noč je sablja res morala hudo zmrzovati,« je pripomnil Ciprianovič, ne da bi hotel izzivati. Spomnil se je samo, da je moral Tačevski prestati vso noč pod milim nebom kljub hudemu mrazu.

Ta pa je zapičil konico sablje v tla in srdito pogledal Ciprianoviča:

»Menda merite na to, da sem vso noč sedel na drevesu?«

»Kaj pa!« je takoj priznal Stanislav, »saj tam zunaj vendar niste sedeli za pečjo.«

»Povejte rajši, kaj bi bili vi storili na mojem mestu?«

Ciprianovič je že hotel po pravici odgovoriti: »Seveda isto kakor vi!« a vprašanje je imelo preveč izzivalno obliko in zato je rekel samo: »Kaj me to briga, saj nisem bil zraven!«

Te osorne besede so Jacka zbudile. Ni hotel dalje odgovarjati, zato je pričel zopet dihati na rezilo in ga polirati s cunjo. Rekel je samo: »Bog pošlje skušnjave in težave!« Oči so mu postale kakor navadno otožne, ker se je spominjal edinega in zdaj izgubljenega druga, svojega starega konja, ki so ga strgali volkovi.

Medtem pa so se odprla vrata in vstopila je četvorica Bukojemskih: prihajali so od zunaj.

»Zdaj bo menda talilo,« je pričel Matevž.

»Imamo že hudo meglo,« je pristavil Jan.

V tem trenutku so zagledali Tačevskega, ki ga prej niso bili zapazili.

»O jé!« je rekel Luka in se ozrl na Ciprianoviča, »v taki družbi boš moral danes prenočiti!«

Vsi štirje bratje so uprli roke v boke in izizivalno gledali Jacka.

Ta pa je prijel stol, ga postavil sredi sobe tako, da je bilo naslonjalo obrnjeno h Bukojemskim, ga zajahal, položil roke na ročaje in preteče gledal na brate.

Tako so ostali nekaj časa nepremični. Jacek je razkoračil svoje v nerodne švedske škornje vtaknjene noge. Njegovi nasprotniki pa so stali v tesni vrsti, kakor da bi se pripravljali za napad.

Ciprianovič je vedel, da mora takoj izbruhniti sovraštvo, a na tihem mu je vendar šlo na smeh. »Glej ga!« je mislil na Tačevskega, »ta je pa neustrašen dečko! Sam je proti štirim, pa mu tega še mar ni!«

Temu mučnemu in obenem smešnemu molku ni hotelo biti konca. Zato ga je Jacek prvi prekinil z besedami: »Usedite se, gospodje! Nimam nič zoper to, da sedite v moji navzočnosti. Ponudim vam celo prostor!«

Bukojemski so začudeno gledali drug drugega. »Kaj? kaj to pomeni? kako si upa!«

»Prosim, prosim!« je ponovil Tačevski in jim pokazal prost stol.

»Če se nam ljubi stati, bomo stali, dokler nas je volja! Ali ste razumeli?«

»Bodite, prosim, kakor doma, gospodje!«

»Kaj se to pravi?« se je zadril Luka. »Glej ga, še tu bi bil rad gospodar! Saj nisi noben škof ali senator!«¹

Tačevski je skočil prožno kakor mačka pokonci, stopil korak proti Bukojemskim in zaklical:

»Čujte vi, pretepači, bedaki, kaj pa hočete prav-zaprav od mene?«

»Tvojo kri hočemo!« je zarjovel Matevž Bukojemski. »Tako je, zdaj se nam pač težko izmažeš!« je pristavil Marko. »Le takoj stopi na mejdan, če si upaš!« ga je pozval in zgrabil za ročaj svoje sablje.

Ciprianovič se je vrgel pomirjevalno mednje in rekel: »Mir, tukaj se ne smete pretepati! Saj smo vendar pod tujim krovom!«

»Seveda,« je pritrdil Tačevski, »tukaj smo gostje. Ne smem se zameriti panu Pongovskemu in zato vas ne maram nasekati v njegovi hiši. A jutri vas že poiščem!«

»Na-a, mi te prvi jutri poiščemo!«

»Vi ste me neprestano izzivali. Zasedovali ste me ves dan, pa ne vem, zakaj. Do zdaj vas sploh nisem poznal in vi mene tudi ne. Ničesar vam nisem storil. Če pa vendar vztrajate pri svojem, naj pa bo! Lahko se bom meril tudi z desetorico takšnih, kakor ste vi in vas je samo četvero!«

»No, no, še enega izmed nas boste imeli zadosti. Videti je, da še niste čuli o Bukojemskih!« je zaklical Jan.

¹ Člani senata (višje, gospodske zbornice) so bili škofje, vojvode, kaštelani in ministri, dočim je volilo plemstvo poslance v višjo zbornico (izba poselska). Obe zbornici skupaj sta tvorili državni sejm.

Tačevski se je ozrl na Ciprianoviča: »Rekel sem četvero. Morebiti se želite še vi priključiti tem gospodom?«

Ciprianovič se je vljudno priklonil: »Prav rad, če vam s tem lahko ustrezem!«

»A mi smo prvi! — Mi vsi po starosti! — Ti prideš šele za nami na vrsto! — Saj smo mu že odstopili gospodično! — Tako je! Vsakega razmesarimo, če ti bo na poti!«

Tačevski je v trenutku razumel, kam pes tace moli in je prebledel:

»Tako je torej s to zadevo, gospod,« je rekel Ciprianoviču, »vsi navzoči so vaši zaščitniki, vi pa bi se radi skrili za njihovimi meči? Potem vam seveda ne morem do živega, a vprašanje je, če je to viteško! Pravi plemič se ne posluži take zvijače! Fej, v kako čedno družino sem zašel!«

Pri teh besedah je od narave prevdarni in mirni Ciprianovič ves zardel. Kri mu je šinila v obraz, žile na čelu so mu nabrekli in oči divje vzplamtele. Zaškrtal je z zobmi in krčevito zgrabil za ročaj svoje sablje.

»Na plan, takoj, v tem trenutku!« je zaklical ves hripav od jeze.

Od ognja rdečkasto razsvetljeni sablji sta se srečali, a trije Bukojemski so planili med nasprotnika in preprečili dvoboj, med tem ko je prijel četrti Ciprianoviča za roke in zaklical:

»Stašek, brzdaj se no, mi imamo prednost!«

»Mi smo prvi!« so vpili ostali.

»Proč!« je velel Ciprianovič.

»Mi smo prvi!«

»Proč!«

»Primate Staška, da jaz obračunam s tem tukaj!« je dejal Matevž. Prijel je Tačevskega za roko in ga potegnil vstran, kjer je hotel pričeti dvoboj. A Tačevski je napel mišice, se v trenutku oprostil njegovih pesti, vtaknil sabljo v nožnico in rekel:

»Imam pravico določiti, s kom in kdaj se najprej spoprimem. Ne maram, da bi se to zgodilo tu, ampak hočem, da se spopademo jutri v Virombkih!«

»Na-a, ne uideš nam več! Takoj bomo pričeli, na tem kraju, kjer stojimo!«

Toda Tačevski je prekrižal roke in nadaljeval:

»Samo v slučaju, če me hočete pobiti v tuji hiši in ne da bi prišlo do postavnega dvoboja! Samo v tem slučaju imate proste roke in zaradi mene lahko kar začnete!«

Po teh besedah so bratje kar zdivjali: tolkli so s pestmi ob tla, si divje vihali brke in kakor medvedje pihali od jeze. Vendar pa si ni nobeden upal Tačevskega napasti.

Ta pa je stal trenutek nepremično in pričakoval, ali se vnovič ne zakade vanj. Potem pa je pograbil svojo čapko, se pokrnil in rekel:

»Torej do jutri! Povejte panu Pongovskemu, da sem vas povabil k sebi na obisk. Vsak človek vam tja pokaže pot. Ko prebredete rečico, boste videli na desni strani kužno znamenje. Tam vas bom pričakoval jutri opoldne...«

Nato je odprl vrata in odšel.

Zunaj so lajali psi, a so ga takoj spoznali in pričeli skakati okoli njega. Ko je šel mimo graščine, se je žalostno ozrl na kolec, kakor v upanju, da zagleda svojega starega konja, ki je bil tolikokrat tu privezan. — Zapihal je topel veter, ki je napovedoval južno vreme. — Kdor nima konja, mora iti peš — je pomislil in odkorakal proti svojemu domu.

Med tem je mladi Ciprianovič v sobi vil roke, ker je bil hudo užaljen in jezen ter je očital Bukojemskim:

»Mar sem vas prosil pomoči? Najhujši sovražnik mi ne bi povzročil take neprilike, kakršno ste mi povzročili vi z vašim prisilnim varstvom!«

Bratje so slednjič zelo obžalovali svojo nestrpnost in Ciprianoviča vsi po vrsti objemali.

»Stšek!« mu je rekel nazadnje Matevž, »sluga nam je prinesel nov velik vrč medu, da bi kaj imeli, preden gremo spat. Pojdimo, potolaži se!«

Tretje poglavje.

Pričelo se je bilo že svitati, ko je odtaval prošt Vojnovski z leščerbo v roki po globokem snegu v kaščo onstran dvorišča, kjer je imel v zagrajenem kotu golobe in kunce. Za njim so capljali vsi skupaj: krotek lisjak z zvončkom na vratu, lisast kužek in jež, ki ga je bilo minilo zimsko spanje v topli proštiji sobi. Ta zložna četvorica je počasno prekoračila dvorišče in se ustavila pred kaščo, pod slamnato streho, s katere so viseli dolgi ledeni curki. Leščerba se je zazibala, ključ je zahreščal v žabici in še glasneje so zacvilila iz starih desk zbita vrata.

Gospod, ki jih je odpel, je vstopil s svojim spremstvom noter, se vsedel na panj v sredi, postavil luč na tla ter privlekel iz platnene vreče žito in zeljnato perje po zatohli kleti smrdeče. Glasno je zazelhal in vse to stresel na pod. Iz temnih kotov, ki so bili zabrloženi z vsakovrstnim orodjem, so takoj priskakljali trije zajčki. Golobi so zleteli na luč, se gnetli ter drug ob drugem in bistro obračali glavice semtertja. Najpogumnejši izmed njih so takoj pričeli zobati žito. Prepelice, ki jih je bil prošt ujel poleti in jih zdaj tudi imel v zverinjaku, so bile bolj plašne: pogledovale so samo zdaj na tla leteča zrna, zdaj gospoda in njegovega lisjaka, ki jim je bil sicer dobro znan — saj so ga videle vsak dan.

Prošt je pri tem šepetal jutranjo molitev: »Pater noster, qui...« Tu se je ustavil in nagovoril lisjaka, ki se je stiskal k njemu in drgetal po vsem životu, nepremično motreč golobe in prepelice: Vsak ljubi dan moram gledati isto! Kaj pa se vedno tako tresesh, če se po njih pasejo tvoje oči? Kdaj vendar že preмагаš svojo prirojeno krvoločnost? Saj imaš vedno dosti hrane, ni ti treba stradati — in vendar pri vsaki priliki kažeš svoje poželjenje! »Toda kje sem se že ustavil? Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen Tuum, adveniat regnum Tuum.« Glej ga, kako težko se premaguje! Kaj se zvijaš, zakaj imaš tako lačne oči! saj nisi nič lačen, samo krvi se ti hoče, pa nič več. Kuže, primi ga za rep, pokaži

mu! »No torej« adveniat regnum Tuum... Sicer si lahko mislim, kaj bi mi ti odgovoril: da tudi človek libenter perdives manducat¹, a mi pustimo prepelice vendar pri miru, če imamo posten dan. Ti si pa menda pristaš Lutrovih nauk, še na Veliki petek bi rad meso žrl! »Fiat voluntas Tua...« No, nikar ne gruli prezgodaj, golobček, do pomladi imamo še daleč... sicut in coelo et in terra...

Ko se je vreča izpraznila, se je prošt dvignil, vzleščerbo in že hotel oditi, a zdaj se je prikazal na pragu Tačevski.

»Glej ga, Jacek!« je zaklical prošt presenečen »kako pa to, da prihajaš danes na vse zgodaj?«

Tačevski mu je poljubil pleče in rekel: »Rad bi se spovedal, prečastiti, da bi šel že pri prvi maši k svetemu obhajilu.«

»Spovedal bi se rad, praviš? Dobro, a kam se ti tako mudi? Povej no rajše odkrito, da imaš še nekaj na sreč!«

»Vse vam po pravici povem. Danes imam dvoboj in name ne čaka eden, temveč petorica nasprotnikov. Zato bi rad poprej poprosil odpuščenja svojih grehov. Saj ne vem, ali mi ne odbije zadnja ura.«

»Petorica nasprotnikov, praviš? Bog se usmili! Jacek, kaj si vendar napravil, da mi delaš take skrbi!«

»Prav nič nisem napravil, drugi so me izzivali in v tem grmu tiči zajec! Končno so me pozvali na boj tako surovo, da bolj niso mogli, in vendar niso imeli za to nobenega vzroka.«

»Kdo pa so ti gospodje?«

»Bukojemski in Ciprianovič iz Jedlinke.«

»Saj jih poznam. No, zdaj pa pojdiva v župnišče in tam mi vse natančno poveš.«

Stopila sta iz kašče. Sredi dvorišča pa je prošt nenadoma obstal, ostro pogledal spremljevalca in mu rekel: »Čuj no, Jacek: najbrž bo vsega kriva kaka — mulier (ženska).

Tačevski se je žalostno nasmehnil: »Da ali pa ne, kakor se vzame,« je rekel. »Prav za prav se je

¹ Rad uživa prepelice.

vse pričelo radi neke deklice, a vendar ni ona osebno nič kriva teh zapletljajev.«

»A, tako, ni nič kriva, praviš? O, nikoli niso krive! Tisto pa že! Ali veš, kaj pravi cerkveni učnik o ženah?«

»Menda sem pozabil, prečastiti.«

»Tudi jaz zdaj že več ne znam vsega na pamet, a oni odstavek ti prečitam doma.« »Inveni«, pravi veliki učitelj, »amariorem morte mulierem quae laqueus venatorum est et sagena cor ejus...« in tako dalje, na koncu pa še pripominja: »Qui placet Deo, effugiet illam, qui autem peccator est, capietur ab illa.«¹ Ne enkrat, kaj pravim, temveč stokrat sem te svaril, da nikar ne zahajaj v ono hišo kakor kak dober znanec. Nisi me hotel poslušati, zdaj pa imaš.«

»Vem, da ste me svarili, a vam tja ni bilo treba zahajati. Ne veste, kako težko bi se bil premagal,« je pripomnil Tačevski.

»Nikoli ni bilo tam nič prida zate!«

»Morebiti,« je kratko odgovoril mladi vitez.

Molče sta korakala proti prošnji in duhovnikov obraz je bil poln skrbi, kajti ljubil je Jacka iz vsega srca. Kuga je bila Tačevskemu še kot dečku pobrala očeta. Ostal je sam in zapuščen na ubogem posestvecu, brez sredstev in brez sorodnikov, ki bi se zanj pobrigali. Zato se je po svojih močeh zanj zavzel stari, prijazni prošt. Denarja mu sicer ni mogel dati, kajti bil je dobra duša in je vse dohodke svoje male župnije delil z reveži. Vendar pa ga je na tihem podpiral, kjer je le mogel. Predvsem pa mu je bil angelvaruh in ga je poučeval. Razen izobrazbe mu je poskrbel tudi za to, da postane pravi vitez. Naučil ga je dobro sukati orožje, kajti v mladih letih je sam služil pri vojaki. Bil je namreč prijatelj in tovariš znanemu Volodijovskemu, udeležil se je švedske vojne od začetka do konca. Šele po sklepu miru je radi krutih udarcev usode, ki so mu pristudili vsako drugo življenje, zamenjal meč za talar. Tačevskega je častil

¹ Ugotovil sem, da je žena grenkejša od smrti, ker je kakor zanjka pri lovcih in srce ji je kakor mreža... Pravični ji uide, grešnika pa ujame.

kot potomca stare viteške rodbine, a še bolj mu je ugajal Jackov plemeniti, resni, nekoliko otožni značaj, ki je bil tako zelo sličen njegovemu značaju. Smilil se mu je tudi radi svoje nepopisne revščine in nesrečne ljubezni. Saj se je mladenič moral ubijati na ubogi domači grudi in živeti skoro kakor siromašen kmet, mesto da bi šel ven, v široki svet iskat si slave, časti in ugledne službe. Zato pa je bil prošt graščaku v Belčončki zelo gorak. Razen drugih pomislekov, je Pongovskemu stalno očital, da ravna surovo in neusmiljeno s svojimi podložniki. Stari duhovnik je namreč ljubil uboge kmetiče, »črvičke«, kakor jih je imenoval, kakor punčico svojega očesa. Ljubil je pa sploh sleherno živo bitje na zemlji: svoje živalce, tiče, ribe in celo žabe, ki so regljale ob pomladnih večerih v vaškem ribniku.

A pod njegovim talarjem se je poleg angelsko dobrega srca skrival tudi nekdanji vojak. Zato je pričel takoj — čim je čul, da se bo Jacek meril s petorico sovražnikov — ugibati, ali bo znal mladenič nastopiti dovolj moško in neustrašeno in ali srečno prestane ta neenaki boj. Zato se je tik pred vratmi zopet ustavil in vprašal:

»Pa menda ne boš pustil, da te uženejo v kozji rog? Saj sem te zadosti izuril v sabljaški umetnosti, ki sem jo podedoval po Volodijovskem. Zdaj boš moral pokazati, da res kaj znaš!«

»Nerad bi zdaj umrl,« je odgovoril skromno Tačevski, »kajti kmalu se prične vojna s Turki, pa moram biti zraven.«

Starcu sta vzplamteli očesi kakor dve zvezdi. Prijel je Jacka za suknjo in vprašal:

»Kdo pravi to? Odkod to veš? Hvaljen bodi Jezus!«

»Pan starosta Grothus je pravil,« je rekel mladenič.

Jacek in prošt sta se še dolgo pogovarjala in temeljito opravila spoved pred mašo. Po maši sta odšla iz cerkve v župnišče in se lotila prežganega piva, a starec je pri mizi razmišljal o boju zoper

nevernike in tožil, da se v republiki širi brezverstvo in pohujšanje.

»Moj Bog,« je rekel, »zdaj je torej vnovič odprto polje slave... Vi pa mislite samo na vaše osebne zadeve in želite pogin drug drugemu. Rajši prelivate bratsko kri, mesto da bi v obrambo svetega križa in katoliške vere žrtvovali lastno kri do zadnje kaplje. In čemu? Za koga? Samo radi osebne žalitve ali pa radi žensk in sličnih posvetnih nečimurnosti! Sicer vem, da je ta razvada v naši deželi že od nekdaj ukoreninjena, in — mea culpa¹ — tudi jaz sem v dobi svoje grešne in lahkomišelnosti mladosti zagrešil slične stvari. Če smo prezimovali v kakem taborišču in zapravljali čas z lenarjenjem in popivanjem, skoro ni minil dan brez dvoboja. Cerkev sicer ne kaznuje tega početja² in postava celo varuje viteški mejdan. Vendar pa je bil in vedno ostane dvoboj brez dvoma greh, posebno zdaj pred turško vojno, ko bo domovina potrebovala sleherno oboroženo roko. Samo takrat smemo potegniti meč, ko moramo braniti sveto vero in božjo čast. Tudi naš gospod kralj, branivec krščanstva, sovraži dvoboje. Prepovedal jih je v vojnem času pod strogo kaznijo.«

»Naš kralj se je v svojih mladih letih tudi sam udeležil več dvobojev,« je odgovoril Tačevski, »pa kaj bi naj bil počel, prečastiti gospod? Saj jih nisem jaz pozval na boj, nasprotno, oni so me pozvali. Odkloniti jim pa nikakor nisem mogel.«

»Seveda ne, zato sem pa žalosten. Upam pa, da bo Bog varoval nedolžnega!«

Tačevski se je prekrižal in že hotel oditi: do poldneva je bilo kvečjemu dve uri, a imel je dolgo pot.

»Le počakaj, ne uideš mi kar tako!« je rekel prošt Vajnovski, »s teboj pošljem na določen kraj

¹ Kriv sem.

² Zdaj kaznuje Cerkev udeležbo pri dvoboju z izobčenjem, a v srednjem veku so imeli ti spopadi drugačen značaj. Večkrat so nadomeščali pravde in so ponekod v spornih zadevah odločali pred sodnijo.

hlapca s sanmi in mu rečem, naj jih dobro postelje s slamo. Saj pri Pongovskem ne vedo ničesar o vašem sporu. Tam nihče ne sluti, da se spoprimate, a kaj bo, če dobi kdo izmed vas težjo rano? Ali si pomislil na to?«

»Nisem, in ne verjamem, da bi se za to pobrigal tudi kdo izmed ostalih.«

»Zato te spremim sam. To se pravi, ne bom ti sledil na kraj, kjer se boste bili, temveč počakam rajši na vasi. Duhovniku se ne spodobi gledati take stvari, a vendar bi bil rad v bližini že zato, da bi bil ti v moji navzočnosti pogumnejši!«

Tačevski je pogledal starega gospoda s svojimi svetlimi, nežnimi, skoro dekliškimi očmi: »Bog vam poplačaj vašo prijaznost! Ne upade mi pogum, pa naj me stane tudi življenje!«

»Nikar ne govori tako!« ga prekine proš, »Ali ti ne bi bilo zelo žal, če ne bi mogel v boju s Turki, da si tam poiščeš slavnejšo smrt?«

»Seveda bi mi bilo žal, prečastiti! Zato se tudi potrudim, da me te pošasti ne zmeljejo takoj kakor proso.«

Nato je proš trenutek premišljeval in rekel: »Kaj pa, če bi prišel jaz na kraj vašega spopada in onim ljudem povedal, kakšno plačilo jih čaka v nebesih, če pojdejo na vojno in si poiščejo smrt od poganske roke? Potem bi te nemara na miru pustili?«

»Bog obvaruj!« je zaklical Jacek, »saj bodo vsi mislili, da ste to napravili na mojo prošnjo. Za božjo voljo, tega pač ne smete storiti. Zdaj pa pohitim tja, ker mi to narekuje dolžnost!«

»No, pa ne, pa pojdiva!« je pristal proš. Poklical je takoj hlapca in mu rekel, naj čimprej napreže. Sama sta možu sledila v konjušnico, da mu pomagata, kajti časa res nista smela več izgubljati.

Na dvorišču pa je stari proš strmel, ko je zagledal kljuse, na katerem je bil prijahal Jacek.

»V imenu Očeta in Sina ... povej mi no, Jacek, kje si vendar zajahal to zoprno mrho? Saj me je kar strah!« K plotu privezan je res stal žalosten konjič

s povešeno glavo: po gobcu mu je rastle dolga dlaka in bil je samo za spoznanje večji od koze.

»Izposodil sem si ga pri kmetu,« je odgovoril Jacek in se bridko nasmehnil; »menda bom z njim jahal tudi nad Turke — kaj hočem...«

»Lahko pojdeš z njim na vojno. Nič za to, če se povrneš, ako Bog da, na lepem arabskem žrebcu,« je odvrnil Vajnovski, »zdaj pa le osedlaj mojega jahalnega konja. Danes pač ne moreš tako žalostno stopiti pred nasprotnike!«

Tačevski je ubogal. Preskrbela sta vse potrebno in odšla. Voznik je sedel spredaj, prošt in cerkovnik z zvončkom sta bila v saneh za njegovim hrbtom. Tačevski pa je jahal zraven na proštovem konju; kljuse, na katerem je bil prijahal, pa so privezali zadaj k sanem.

Nebo je bilo oblačno in dvigala se je megla, ker je nastopalo južnejše vreme. Trdno zamrzla zemlja je bila še pokrita s snegom, a gornja plast snega je že začejala kopneti: konjem so se globoko pogrezala kopita in sani so neslišno drčale po gladkem sanincu.

Takoj za Jedlino so srečali več kmečkih sani z drvni, vozniki so korakali zraven in pokleknili, ker so mislili, da nese župnik Najsvetejše umirajočemu. Peljali so se dalje po široki planjavi, ki jo je zastirala gosta megla. Nad njo je krakajoč letela jata vran. Čimbolj so se bližali gozdovom, tem neprodirnejša je postajala megla. Zasneženo grmovje ob cesti se je za trenutek pošastno prikazovalo iz mraka in zopet izginjalo zadaj za drvečimi sanmi. Zdelo se je, da je ves svet naokrog izgubil oblike in meje. Peljali so se skozi nepoznano deželo, ki je bila polna pravljíčno-nejasnih senc in v kateri je tudi domačin s težavo določil pravo smer.

Jacek je molče jahal poleg sani. Misлил je na boj, ki ga je čakal, še bolj pa na panno Sieninsko, in govoril na tihem napol sebi, napol pa njej: »Vedno te bom enako ljubil, a kako se naj veselim te ljubezni, ko pa mi je doslej naklonila tako malo neskalgjene sreče? Da bi ti zdaj mogel objeti kolena in te vprašati, ali se boš zame kaj bala in za menoj žalovala.

če bi mi sreča ne bila mila? A kaj bi spraševal? Odgovor je zavil v meglo in še ti sama si zdaj kakor prikazen iz sanj. Da bi vedel, kaj naj počnem, a ne vem nič, prav nič...« Jacek je začutil, da mu postaja težko pri srcu, kakor je postajala vedno težja njegova vlažna obleka. Globoko je vzdihnil: »Joj, da bi me le že skoro bilo konec!«

Tudi prošt Vojnovski je imel glavo težko od skrbi: »Ubogi deček!« je mislil; »koliko revščine je prestal, zapravil je svojo mladost, moral je trpeti radi te nesrečne ljubezni in kaj se mu zdaj obeta? Saj mi ga še umore ti razbojniki! Mar niso pred kratkim pana Košibskega na sejmu v Kožencu tako razmesarili, da je komaj ušel smrti? Tudi danes se ta dvoboj najbrž slabo konča! O, usmiljeni Bog, saj je ta mladenič kakor suho zlato, ali je mogoče, da bi se prelila zadnja kri tako uglednega starega rodu?! Da bi jih le posekal! Bog daj, da ne bi pozabil obeh udarcev, ki tvorita najvišjo umetnost, ki sem ga je naučil v sabljanju! Prvič je to navidezni napad s kritjem desno in potem skok na levo stran. Drugič pa imamo mlinček: sablja kroži od zgoraj navzdol proti levemu ušesu. — Jacek, čuj no!«

A Jacek ni čul: bil je predaleč spredaj in stari gospod ga tudi ni vdružil poklical. Spomnil se je, da duhovnik prav za prav ne sme misliti na take stvari. Ponižno se je skesal in je na tihem prosil Boga, naj mu odpusti. A postajalo mu je vedno teže pri srcu. Bil je skoro prepričan, da jo Jacek izkupi pri tem nenavadnem dvoboju brez prič.

Medtem so prišli na razpotje: desna cesta je držala v Virombke, leva pa v Belčončko. Sani so se ustavile. Tačevski je razjahal in stopil bliže:

»Odtod pojdem peš do znamenja. Saj ne vem kaj početi s konjem, ko vas odpelje voznik k meni, prečastiti gospod, in se zopet vrne k nam. Oni gospodje so menda že na določenem kraju.«

»Saj še ni poldan,« je rekel prošt, »nesrečna megla, kakšna tema je, otipavati boste morali drug drugega pri boju.«

»O, za to bo pa že dovolj svetlo!«

Zdaj so se zaslišali zadaj zoprni glasovi vran ali krokarjev.

»Jacek,« je rekel župnik, »če že mora biti tako, spomni se vsaj svojih prednikov: Tačevskih vitezov!«

»Upam, da se jim me ne bo treba sramovati, prečastiti!«

Vojnovski je zapazil, da se je mladeniču nena doma izpremenil obraz: postal je odločen. Oči so ostale sicer zamišljene kakor prej, a izgubile so svoj običajni ljubki, skoro dekliški izraz.

»Prav je tako!« je rekel, »poklekni zdaj tu, da ti podelim blagoslov.« Nato je naredil mladeniču, ki se je bil spustil na kolena v sneg, s prstom na čelo znamenje križa.

Potem je privezal Tačevski svojega konja zadaj k sanem poleg izposojenega kljusea, poljubil župniku roko in odkorakal proti Belčončki.

»Na srečno svidenje!« mu je zaklical proš v slovo.

Pri kužnem znamenju ni bilo še nikogar. Tačevski je hodil nekaj časa sem in tja, potem pa je sedel na kamen pod znamenjem in čakal. Vse je bilo tiho kakor ponoči. Vlažna megla se je spuščala na drevesne veje. Tu in tam so padale debele kaplje kakor solze na mehki sneg. Zapuščale so na njem pikaste sledove, ki so tvorili nepravilne vzorce.

Ta žalostni molk, ta meglena samota je mladeniča zopet prevzela in postal je otožen. Zdelo se mu je, da je neskončno zapuščen, kakor še nikoli poprej. »Sam sem na svetu kakor ta-le kamen!« je rekel, »in morebiti tudi ostanem sam do konca življenja!« Obupno je mahnil z roko: »Pa naj bo! Vsaj ne bo treba dolgo trpeti!«

Čedalje bridkeje mu je bilo misliti, da se nasprotnikom nič kaj ne mudi. Mogoče so bili baš v tem trenutku prav dobre volje, ji delali družbo v Belčončki, jo lahko gledali in se z njo pogovarjali, kolikor jim je bilo drago...

A motil se je, kajti oni so bili prav tako nestrpni. Trenutek nato je že začul od daleč hrupne glasove in kmalu zagledal skozi belkasto meglo orjaške po-

stave Bukojemskih in nekoliko šibkejšega Cipriano-
viča. Tako glasno in vsi hkrati so govorili zato, ker
so se še vedno hudo prepirali, komu gre prvenstvo
pri dvoboju s Tačevskim. Štirje bratje so navadno
za vsako malenkost napadali drug drugega. A zdaj
so bili složni. Vsi so se zaletavali le v Ciprianoviča,
ki jih je hotel prepričati, da je on najbolj razžaljen
in se bo radi tega on prvi bil.

Pozdravili so Tačevskega, kakor je pač zahteval
običaj, če se niso samo odkrili pred križem. On jim
je molče odzdravil in potegni sabljo iz nožnice.

V prvem hipu mu je srce burno utripalo, kajti
bil je sam proti petim in pogled na Bukojemske ni
bil nič kaj prijeten: vsi so bili širokopleči dolgini.
Ivje jim je pokrivalo košate obrvi in štrleče, razku-
štrane brke. Divje so gledali in kazali besno veselje.
Videti je bilo, kako nestrpnost čakajo, da prelijejo
kri. »Kaj mi je treba nastavljati vrat pod meč?« je
pomislil Jacek.

Toda Tačevski je bil nemiren samo kratek tre-
nutek. Potem ga je obšla besna jeza na te lopove, ki
jih je komaj poznal in ki jim ni bil nič žalega storil.
Mar je bil on kriv, da so ga bogve zakaj neprestano
zasledovali in mu stregli po življenju? Srdito je
stisnil zobe in si rekel: le počakajte, pretepači!
Pokažem vam, da ne nastavljate zaman svojih vratov
moji sablji! — Srdito je stisnil ustnice, in lica mu so
zardela.

Bratje so bili medtem vrgli kožuhe v sneg in si
zaleknili rokave. Pravzaprav jim tega ne bi bilo treba
storiti vsem hkrati, kajti boriti so se morali vendar
posamič. A vsak je upal, da bo baš on prvi na vrsti
in zato so se vsi postavili v pozicijo z golimi sab-
ljami.

Tačevski, ki je bil odkorakal proti njim, se je
zdaj vstavil in jih je nekaj časa molče gledal.

Ciprianovič je prekinil molk: »Jaz sem vam prvi
na razpolago.«

»Ne, jaz sem prvi!« — »Ne, jaz!« — so zavpili
vsì Bukojemski hkrati. Pričel se je zopet hrupen

prepir. Bratje so vlekli Ciprianoviča za rokav nazaj in čule so se besede: »slepar, lopov, revše zanikrno!«

To je Jacka razkačilo; vtaknil je sabljo zopet v nožnico in rekel:

»Nikoli še nisem videl sličnih kavalirjev. Pobojajte se vendar, sicer pojdem!«

»Pa sam izbiraj« je rekel Ciprianovič, ker je upal, da Tačevski njemu nakloni prednost. A Matevž Bukojemski je zopet pričel razgrajati in ni hotel dovoliti, da bi o njem in njegovih bratih odločal takle piškav gospodič. Vpil je na ves glas in pod brki so se mu videli po zajčje naprej strleči sprednji zobje. Vendar pa je takoj umolknil, ko je Tačevski zopet potegnil sabljo, z njo pokazal nanj in izjavil:

»Vam prepuščam prvenstvo.«

Ostali so slednjič uvideli, da se nikoli ne spozrazumejo, če se ne udajo v ta sklep. Užaljeni so stopili vstran. Vsak je bil zase prepričan, da mu je zdaj ušla prilika za dvoboj. Vedeli so, kako močan je Matevž in niso dvomili, da zmagal.

»Začnita!« je zaklical Ciprianovič.

Tačevski je takoj pri prvem spopadu spoznal, da ima pred seboj telesno močnejšega nasprotnika: sablja mu je drhtela v roki, ko je lovil njegove udarce. Spretno se je zaslanjal in branil ter moral priznati, da ima opraviti z manj izvežbanim kakor močnim sabljačem. Pričel je napadati in se zaganjati v nasprotnika.

Vsi drugi so stali zraven s povešenimi sabljami in z odprtimi usti gledali dvoboj. Kmalu so se prepričali, da je Tačevski mojster in da se ž njim ni tako lahko boriti. Še več: opazili so, da je boljši sabljač od nasprotnika. Vznemirili so se; res je sicer, da so se bratje vedno prepirali, a kljub temu je živela vsa četvorica v pravi bratski slogi. Pri vsakem novem sunku jim je ušlo glasno: »Ah!« Zamahi so postajali vse hitrejši in hitrejši, sledili so drug drugemu kakor bliski. Videti je bilo, da je Tačevski spoznal nasprotnika in dobro pretehtal svoj napad. Ostal je sicer miren, toda oči so mu sipale iskre in kakor divja mačka se je zaganjal v nasprotnika.

»Slaba mu predel« je pomislil Ciprianovič o Bukojemskem. Ta hip se je razlegel glasen krik — sablja je zdrknila Matevžu iz roke, zakril si je z dlanmi obraz, ki ga je takoj zalila kri, in se zgrudil na tla.

Njegovi bratje so zarjovelili pri tem porazu kakor ranjeni biki. Takoj so se vsi besno zakadili v Jacka. Najbrž ga niso nameravali pobiti vsi trije skupaj. V svesti si svoje premoči, toda vsak je pač hitel, da prvi maščuje starejšega brata... Nemara bi ga bili tudi razmesarili, če mu ne bi bil priskočil na pomoč Ciprianovič, ki je začel na vso moč kričati: »Da vas ni sram! Pustite ga! Morilci ste, ne pa plemiči! Sram vas bodi, proč, sicer boste imeli posla tudi z menoj!«

Prišel jih je celo z rokami obdelavati, dokler se niso končno spametovali.

Matevž se je, opirajoč se na roke, slednjič dvignil in obrnil k njim svoj krvavi obraz, ki je bil videti kakor rdeča krinka. Jan ga je prijel pod pazduho in mu pomagal usesti se na sneg. Luka mu je brisal rano.

Marko pa je škrtal z zobmi. Tačevski je pohitel k njemu in v naglici zaklical: »Prosim, prosim na sabljo!«

Ostrina je zopet zažvenketala ob ostrino. Marko je bil sicer dokaj močnejši od Matevža, a bil je tudi precej neroden in Tačevski ni imel ž njim nobenih težkoč. Bukojemski je s svojo velikansko sabljo udrihal po zraku kakor s cepcem. Že po tretjem spopadu ga je Tačevski zadel v ključnico in mu jo prevrtal. Marko je moral odstopiti.

Zdaj sta Luka in Jan spoznala, da je naloga prav težka. Navidezno šibki mladenič se je izkazal kot dokaj nevaren sovražnik. Nista bila več prevzetna in sta mislila, da bi bilo boljše ne dražiti te ose. Pričela sta boj z veliko ogorčenostjo, a sreča jima ni bila mila, prav tako kakor starejšima bratoma ne. Luki je razsekal Tačevski vse desno lice doli do podbradka. Padel je vznak in zadel z glavo ob kamen pod snegom tako nesrečno, da si je malone prebil lobanjo. Jan je bil najspretnější, a Jacek mu je izbil sabljo iz rok in obenem ž njo je padel na tla odsekan prst.

Jacek sam pa ni dobil niti praske. Ogledoval je svoje delo in se na tihem sam čudil svojemu uspehu. Iskre, ki so mu poprej vzplamtele v očeh, so zdaj ugasnile. Z levico si je naravnal čapko, ki mu je bila tekom boja zdrknila na desno uho, potem se je sploh odkril, zajel s polnimi prsi zrak in parkrat globoko vdihnil. Nato pa se je obrnil h križu in zaklical: »Bog mi je priča, da nisem vsega tega jaz kriv!«

Zdaj se mu je približal Stanislav Ciprianovič:

»Jaz pridem zadnji na vrsto. Vi ste zelo utrujeni. Trenutek počitka vam dobro dene. Jaz pa ognem medtem ranjence s plašči, da ne zmrznejo, dokler se nam ne posreči dobiti kakega voznika.«

»Voznika imamo blizu,« je odgovoril Tačevski. »Tam zadaj so sani s slamo, ki jih je poslal prošt Vojnovski. Saj bi jih videli odtod, če bi ne bilo megle. Gospod prošt pa čaka pri meni doma in vam lahko obveže rane. Dovolite, prosim, da pokličem voznika. Potem bodo gospodje boljše ležali kakor na snegu.

Šel je proti gozdu. Ciprianovič je ogrnil s plašči Bukojemske, ki so sedeli drug poleg drugega na tleh. Samo lažje ranjeni Jan je klečal bolj daleč na snegu z dvignjeno roko, da bi mu odsekani prst preveč ne krvavel.

Ko se je kri za silo ustavila, je pokleknil k Matevžu na tla in mu pričel s snegom brisati kri po obrazu.

»No, kako se imate?« je vprašal Ciprianovič.

»Ta-le fantič nas je precej razpraskal,« je rekel Luka in pljunil, kajti kri mu je še vedno zalivala usta, »a ta račun že še poravnamo!«

»Roke kar ne morem premakniti,« je rekel Marko, »menda je izpahnjena. Naj mu rabelj sveti!« — »Matevžu pa je čelo opraskal,« je dodal Jan. »Da bi imel vsaj kaj pajčevine: zamašili bi si rane, pa bi se kri ustavila. No, sneg tudi za silo pomaga.« — »Saj bi ga bil dobro česnil za slovo,« se je oglasil še Matevž, »da se mi ni kri ulila čez oči, tako da nisem ničesar več videl.«

Sredi besede je umolknil in omedlel: izgubil je bil preveč krvi. Luka je besno zarjovel: »Pa kakšen hinavec je, pasja vera! Po zunanosti kakor gospodična, pa piči kakor gad! No, mu že poplačamo to njegovo potuhnjenost!«

Prekinilo ga je konjsko prhanje. V megli so se prikazale sani in se ustavile v bližini. Tačevski je skočil s sani in velel vozniku, naj gre ž njim. Hlapec je začudeno gledal Tačevskega in Ciprianoviča. Kri, ki jo je zagledal, ga je tako prestrašila, da se je za hip obrnil h konjem in se prekrizal.

Vsi trije so znosili ranjence v sani. Bukojemski so se sprva upirali in niso marali od Tačevskega nobene pomoči, a ta jim je rekel: »Gospoda moja! Če bi bil jaz na vašem mestu, me vi menda tudi ne bi pustili ležati tu na samem? To je vendar viteška dolžnost, zato vam moram pomagati in tudi sam ne bi odklonil slične usluge!« Te besede so jim šle k srcu in nehali so godrnjati. Kmalu so vsi udobno ležali v širokih saneh na mehki slami in na tihem so bili nasprotniku prav hvaležni.

»Kam pa naj jih zapeljem?« je vprašal voznik.

»Le počakaj malo, naložiš še enega gospoda!« mu je zaklical Ciprianovič in k Jacku obrnjen, pristavil: »No, zdaj sva midva na vrsti. Pripravite se!«

Jacek si ni mogel kaj, da ga ne bi prijazno pogledal: »Ali ne bi rajši pustila to stvar?« je vprašal. »Saj sploh ne vem, kako je prišlo do vsega tega. Vi ste me prijazno podpirali, ko so me oni štirje napadali. Čemu bi se torej dvobojevala?«

»Morava se in se tudi bova!« ga je kratko zavrnil Ciprianovič. »Razžalili ste me in vrhu tega zdaj ne smem omadeževati svoje časti. Ali me razumete? Morava se biti, pa naj tvegam življenje in naj pomeni ta boj mojo zadnjo uro!«

»Ha! Naj bo, a jaz tega nisem hotel!« je odgovoril Jacek.

Potegnila sta sablji. Ciprianovič ni bil tako močan kakor Bukojemski, zato pa je bil bolj izvežban. Moral se je šolati pri dobrem mojstru, kajti kazal je veliko izurjenost v napadu, spretno je lovil in odbijal

udarce. Tačevski je bil že skoro pozabil na svojo jezo in najrajši bi bil končal dvoboj. Saj Bukojemski so prejeli svojo merico in to mu je zadostovalo. Pohvalil je Ciprianoviča: »Vi ste pa drugačen sabljač!« mu je rekel. »Vam ne morem tako zlahka priti do živega. Vi bi prav lahko ugnali tudi najboljšega sabljača!«

»Prav rad bi vam to dokazal!« je odgovoril Ciprianovič. Čutil se je počaščenega s priznanjem, ki mu ga je dal Tačevski; veselilo ga je tudi, da je primerno odgovoril. Samo zelo izurjeni sabljači so si namreč med dvobojem lahko privoščili slične opazke in vljudnost med nasprotniki se je cenila kot dokaz pristnega plemiškega nastopa. Opogumljen je Ciprianovič obnovil svoj napad s svežo močjo, a po ponovnem srečanju je moral priznati, da tekmeču ni kos. Tačevski je prav spretno, čeprav nerad odbijal njegove udarce. Ni imel veselja za resen boj in je vso stvar smatral le za nekako vajo. Hotel se je samo prepričati, kaj zna Ciprianovič in v čem prekaša Bukojemske. Pan Stanislav je to seveda razumel in zato ga je minilo veselje. Pričel je srdito napadati. Tedaj pa se je Tačevski nenadoma pripognil, kakor da bi se naveličal zabave, bliskovito izvedel tako zvani navidezni napad in skočil vstran, da bi se izognil sovražnikovemu udarcu. »Zadeti ste!« je dejal Ciprianoviču. Ta je res občutil, da mu je nenadna bolečina prešinila desno roko. Vendar pa je rekel: »Nič zato!«, in boj se je nadaljeval. A konica sablje Tačevskega je takoj pri prvem udarcu zadela Ciprianoviča v spodnjo ustnico, jo presekala in mu raztrgala kos kože na podbradku.

»Brada vam krvavi,« je dejal Jacek.

»Nič za to!«

»Hvala Bogu, da vam ni nič za to,« je odgovoril Jacek, »a meni je dovolj in ponudim vam spravo. Borili ste se res viteško!«

Te besede so Ciprianoviču zelo prijale. Trenutek se je obotavljal: obstal je in premišljeval, ali naj pristane na ponudbo, ali pa nadaljuje dvoboj? Naposled pa je vtaknil sabljo v nožnico in podal Tačevskemu

roko: »Naj bo! Saj res krvavim.« Otikal si je z roko podbradek in začutil, da mu curlja kri.

»Zamašite si rano s snegom, da vam ne oteče ustnica in pojdiva k sanem.« — Tačevski ga je prijel pod pazduho in ga peljal k Bukojemskim. Ti so ju gledali molče in začudeno; bili so hkrati nevoljni in na tihem škodoželjni. Jacek pa je v njihovih očeh zelo zrastel kot izkušen sabljač in predvsem kot brezhiben kavalir. Morali so priznati, da se razume na vljudnost in ima nastop, kar pa njim ni bilo dano.

»Kako se imaš, Stah?« je vprašal Matevž.

»Dobro,« je odgovoril Ciprianovič, »lahko bi šel domov peš, a se bom rajši peljal.

Tačevski se je vsedel poleg voznika in mu rekel:

»Gremo v Virombki.«

»Kam?« je vprašal Ciprianovič.

»K meni na dom. Ne morem vam sicer nuditi posebnih udobnosti, a kaj za to? V Belčončki bi se gospe hudo prestrašile Pri meni pa čaka gospod prošt Vojnovski in vam takoj obveže rane, kakor je treba, saj zelo dobro razume ta posel. Tudi vaši konji lahko počakajo pri meni in potem lahko odidete, kadar boste hoteli. Prošta tudi naprosim, naj gre v Belčončko in čim previdneje obvesti gospodo o dvoboju. Seveda bodo vsi debelo gledali in se jezili. Ne pozabite zato pozneje omeniti, da ste me sami pozvali na sabljo.

»Seveda, to porečemo. Saj smo sami krivi. To povem vsem in gospodje Bukojemski storijo seveda isto.« —

»Jaz tudi! Joj! Dobro ste nam posvetili, da bi vas strela!« je zastokal Marko.

Virombki so bili blizu, kmalu so prišli tja. Prošt jim je že pri prvih hišah pritaval skozi snežene zamete nasproti. Bil je v skrbeh, ker ni vedel, kako se je stvar končala in ni mogel zdržati v hiši Tačevskega. Jacek je skočil s sani in stekel k njemu. Tudi prošt je pospešil korak in mu zaklical že oddaleč:

»No, kaj je s teboj, ali si cel?«

»Pripeljal sem gospodo,« je odgovoril Jacek.

Stari duhovnik se je rahlo nasmehnil, a se je takoj zopet zresnil, ker je zagledal v saneh krvaveče oči Bukojemske in Ciprianoviča.

»Ali si premagal vseh pet?«

»Sem, vseh pet.«

»Ni mogoče!« — Nato je vprašal ranjence: »Kaj je pa z vami?«

Ti so dvignili v pozdrav čapke vsi razen Marka, ki ni mogel gibati ne z desno, ne z levo roko, ker je imel nalomljeno ključnico. Vzdihnul je samo: »Dobro nam je zasolil, vsa čast mu!«

»No, saj ni tako hudo,« je pripomnil drugi.

»Bog ne daj, da bi bil kdo izmed vas nevarno ranjen! Pojdimo brž domov, da vas takoj pregledam.«

Prošt je poslal sani naprej in je s Tačevskim pohitel za njimi. Prvi hip je molčal: bil je ves blažen. Nato je vesel rekel Jacku: »Daj, da te objamem. Polne sani si pripeljal, kakor da bi šel po snope!«

Tačevski mu je poljubil roko: »Saj so sami to hoteli, prečastiti! Jaz nisem kriv!«

Prošt mu je bil že položil roko na glavo, kakor da bi ga hotel blagosloviti, a se je kmalu spomnil, da mora zadostiti še svoji duhovniški dolžnosti. Odtegnil mu je roko in resno pripomnil: »Pa nikaner ne misli, da te pohvalim. Na svojo srečo jih nisi ti izzival in to ti zmanjša tvojo odgovornost, a greh vendarle ostane greh!«

Prišla sta na dvorišče. Jacek je takoj poklical edinega hlapca, ki ga je še imel, in hitela sta z voznikom vred pomagat ranjencem s sani. Vsi so lahko sami ven skočili, samo Marko tega ni mogel storiti in so ga morali peljati pod pazduho. Kmalu so se vsi zbrali v sobi, ki je že bila po tleh postлана s slamo. Tačevski je pripravil tudi svojo posteljo. Pokrita je bila z belo oguljeno konjsko kožo, druga odeja pa je ležala pod vzglavjem mesto blazine. Poleg mize na oknu je ležal s pajčevino zgneten kruh, po takratnih

pojmi najboljšo sredstvo za ustavljanje krvi.¹ Prošt je prinesel tudi različna domača mazila.

Stari gospod je slekel suknjo in vešče ogledoval rane. Videl jih je že na tisoče in kot star vojak je prekašal v spretnosti marsikaterega mazača. Delo mu je šlo hitro od rok, kajti vsi razen Marka so imeli samo lažje praske. Obvezovanje ključnice je zahtevalo seveda največ časa. Po končanem oprasku je župnik globoko vzdihnil in olajšano sklenil svoje okrvavljene roke.

»No,« je rekel, »saj ste se vsi, hvala Bogu, prav dobro izmazali! Zdaj vam bo že lažje pri srcu!«

»Strašno sem žejen!« je rekel Matevž Bukojemski.«

»Saj lahko pijete, kolikor hočete, ne bo vam škodovalo,« se je odzval prošt. »Jacek, reci, naj prinesejo vode!«

Matevž se je mukoma vzel: »Kaj, vode?« je vprašal s slabotnim glasom.

Marko, ki je ležal vznak v Jackovi postelji, je zastokal: »Prečastiti gospod si menda najprej roke umije?«

Jacek se je obupno ozrl na prošta, a ta se je nasmešnil in rekel: »To so pogumni vojaki! Tudi vino lahko pijete, a samo zmerno.«

Tačevski ga je potegnil za rokav v bližnjo sobo.

»Prečastiti,« je zašepetal. »Kaj naj počnem? Shrambo imam prazno, klet tudi, dasi si vsak dan tesneje zatezam pas. Kje naj vzamem vino? Nič ga nimam pri hiši.«

»Zato ga imam pa jaz,« je rekel starček, »naročil sem ga bil pred najinim odhodom; sedaj je že tu. Če ga bo pa premalo, pošljem voznika po novo zalogo k pivovarnarju v Jedlino. Kar natoči jim, da se po teh neprilikah malo pokrepčajo.«

Jacek je hitel, da postreže gostom. Bukojemski so se kmalu počolajžili. Prišli so v dobro voljo in Jackov ugled pri njih je vedno bolj rasel.

¹ Sodobna medicina seveda ne more priporočati te nesnage, ki lahko rano okuži.

»Sicer sva se borila, a kaj za to: to se vsakemu lahko pripeti,« je rekel Matevž. »Zato pa sem takoj rekel, da ste vi res pravi kavalir.«

»Jaz sem to že prej trdil!« je zaklical Luka.

»Beži no! Morda si si to samo mislil, če sploh kdaj kaj misliš!«

»Seveda mislim. Zdaj, na primer, mislim, da si ti pravi osel!«

Pričela sta se kregati in to je bil znak, da se dobro počutita. A v tem trenutku je zastrla okno neka senca in prikazal se je jezdec.

»Kdo prihaja?« je vprašal prošt.

Jacek je stopil ven, se vrnil ves zmeden in naznanil: »Pan Pongovski pošilja sla s sporočilom, da pričakuje gospodo s kosilom.«

»Danes bo moral že sam pojesti ves svoj obed!« je zaklical Jan.

»Kaj pa naj sporočimo?« je vprašal Jacek in pogledal prošta.

»Resnico pač,« je odvrnil ta. »Pokliči sla sem, da mu povem odgovor! — Sporoči panu Pongovskemu,« je rekel, »da se pan Ciprianovič in drugi gospodje ne morejo odzvati njegovemu vabilu, ker so vsi ranjeni. Povej mu, da so imeli dvoboj s panom Tačevskim in so ga sami pozvali na meč. Ne pozabi pristaviti, da so vsi dobili samo lažje rane. Zdaj pa pojdi!«

Hlapec je takoj odjahal. Prošt pa se je moral potruditi, da pomiri Jacka. Mladenič se ni bil zbal petorice nasprotnikov, a zdaj je trepetal v strahu pred Pongovskim in potem — kaj vse si bo mislila panna Sieninjska?

»Moralo je pač priti do tega,« je rekel prošt, »da bi le čimprej zvedeli, da nisi ti kriv!«

»Prosim, da mi boste vsi za priče!«

»Seveda bomo,« je rekel Marko, »joj, kako sem žejen!«

Kljub temu je postajal Jacek čedalje nemirnejši in njegovo razburjenje je prikipelo do vrhunca, ko so se kmalu nato pred vrati ustavile sani, na katerih sta se pripeljala starosta Grothus in pan Pongovski.

Stekel je ven, da pozdravi gosta, kakor mu je narekovala dolžnost hišnega gospodarja. Priklonil se je in hotel Pongovskemu objeti kolena, a ta ga ni niti pogledal. Šel je mimo njega kakor da bi ga sploh ne opazil in je mrko stopil v hišo.

V sobi je Pongovski sicer spodobno pozdravil prošta, a bliže k njemu ni stopil. Bil je še vedno hud, ker je bil gospod župnik svojčas s prižnice temeljito ožigosal njegovo neusmiljenost do podložnikov. Zato je malomarno zadostil zahtevam vljudnosti in takoj nagovoril ranjence: »Gospoda moja! Po teh dogodkih bi jaz nikdar več ne bil prestopil tega praga, če mi ne bi narekovala dolžnost, da vam izrazim iskreno sožalje o priliki vnebovpijoče krivice, ki so vam jo storili. To naj bo torej sad moje gostoljubnosti! Taka nagrada je pričakovala moje rešitelje pod mojim krovom! Zapomnite pa si, gospodje: Če si je kdo drznil vas razžaliti, je s tem razžalil tudi mene. Če je kdo prelil vašo kri, mi je storil hujšo krivico, kakor če bi bil prelil mojo kri, kajti razžalil me je. Ta, ki vas je pod mojim krovom pozval na dvoboj, je več zagrešil...«

»Saj smo ga mi pozvali na dvoboj!« — mu je segel v besedo Matevž.

»Res je to, vaša milost,« — je pripomni Stašek Ciprianovič. Temu plemenitemu kavalirju in našemu gospodarju ne smemo delati krivice. Vse, kar se je zgodilo, gre samo na naš račun in ponižno vas prosimo, da nam ne zamerite.«

»Če že hoče kdo biti sodnik, naj zasliši priče, preden izreče tako ostro obsodbo!« je karajoče pripomnil prošt Vojnovski.

Tudi Luka je hotel nekaj povedati, a preveč ga je bolelo ranjeno lice, če je usta odprl. Vendar se je, dasi s težavo, premagal in zinil: »Vrag naj vzame njegovo obsodbo z mojo rano vred!«

Pan Pongovski je debelo gledal, ko je čul to pripombo, a se ni udal in je nadaljeval: »Kako naj svojim rešiteljem kaj zamerim! Saj vi niste krivi. Ali morda nisem na lastne oči videl, kako vas je izzival?

Resnica je ta, da se je Tačevski iz same ljubosumnosti potrudil, da vas razžali. Nikakor se ni mogel pomiriti z dejstvom, da ste nas vi srečno rešili, dočim je njemu ta prilika ušla, ker ni mogel s svojim kju-setom volkom do živega. Ne samo jaz, temveč vsi smo videli, da je izza srečanja z vami neprestano rovaril, da vas izzove na ta spopad. To je nepobitno dejstvo, pa da ga v svoji plemenitosti branite kot ne vem kakšnega kavalirja. A tudi jaz sem deloma so-kriv, ker ga pri tem početju nisem motil. Bolje bi bil storil, če bi ga bil pozval, naj si kje na sejmu ali v krčmi poišče primernejše družčine!«

Ko je Tačevski slišal te besede, je prebledel kakor smrt, prošt Vojnovski pa je nasprotno od jeze zardel.

»Saj je bil pozvan na dvoboj!« — je zaklical, — kaj pa naj bi bil storil?! Sram vas bodi vaših besed!«

Toda Pongovski se je ošabno ozrl na prošta in rekel: »To so posvetne stvari, ki jih mi razumemo bolje od duhovnikov. Vendar odgovorim tudi na to, da mi ne bo nihče očital krivičnosti. Povem vam, kaj bi naj bil storil. Predvsem bi me bil moral zaupno prositi za nasvet. To bi bila njegova dolžnost kot mlajšega napram starejšemu, kot gosta napram gospodarju, kot človeka, ki je prepogosto jedel moj kruh, ker svojega nima. Jaz bi bil že zatrl ta spor in ne bi bil dopustil, da bi moji rešitelji, plemeniti kavalirji, ležali v tej bajti, obliti z lastno krvjo in na slami kakor v svinjaku.«

»Ha, ali ne bi vaša milost potem mislila, da imam babje srce!« je zaklical Tačevski ter si lomil roke kakor v mrzlici.

Pan Gedeon mu tudi sedaj ni odgovoril niti besedice. Delal se je, kakor da ga sploh ne vidi. Rekel je samo Ciprianoviču: »Gospod, eo instante¹ se odpeljem k vašemu očetu v Jedlino, da mu izrazim svoje sožalje. Ne dvomim, da ne potem obišče v Belčončki; zato prosim vas ter vaše spoštovane prijatelje, da se povrnete k meni. Tukaj ste samo začasno

¹ Takoj.

in slučajno, sicer pa ste prej ko slej, kakor veste, moji ljubi gostje. Ni mi treba poudarjati, da bi rad imel priliko, da vam izkažem svojo iskreno hvaležnost. Razen tega se tudi ne spodobi, dragi gospod Ciprianovič, da pride vaš oče po vas v nasprotnikovo hišo. Pri nas vam vse bolje postrežemo in se vam ne bo treba bati, da poginete od lakote, kar se vam tukaj prav lahko zgodi.«

Radi navzočnosti Tačevskega Ciprianovič ni vedel, kaj naj odgovori. Z obližem zalepljena usta in brada, vse mu je bilo hudo oteklo. Imel je grozno spačen obraz in trpel hude bolečine. Končno pa je prišel: »Kakor sami vidite, nam tukaj ni bilo treba stradati in žejati, probatum fuit,¹ sicer pa imate prav in še vedno smo vaši gostje. Moj oče najbrž ne pride semkaj, ker sploh ne ve, kaj se je vse z nami zgodilo. A kako naj stopimo pred vaše dame v Belčončki, ko smo pa tako izdelani? S studom se bodo obračale od nas!«

»Zaradi tega si nikar ne belite glave,« je odvrnil Pongovski, »gospem ne bodo zoprne vaše rane, temveč tisti, ki vam jih je povzročil. Rane pa se kmalu zacelijo in zopet boste prav tako zali mladeniči kakor poprej. Pošljem po vas svojo služinčad s tremi sanmi in pripravimo vam udobne postelje. Samo začasno se od vas poslovim, ker grem s panom starosto v Jedlinko. Na svidenje!«

Pozdravil je vse navzoče in prošta še posebe, samo Jacka Tačevskega sploh ni hotel pogledati. Ko je bil že pri vratih, je stopil duhovnik za njim in rekel: »Krivični ste in neusmiljeni.«

»Tukaj nisem pri spovedi, da bi se pokoril za svoje grehe,« mu je odgovoril Pongovski in odšel. Starosta mu je sledil.

Jacek je ves čas stal kakor pribit. Ni vedel, ali naj pred Pongovskim poklekne in ga milo prosi, naj mu odpusti, ali pa se naj zakadi vanj, da se maščuje za to nečuveno ponižanje. Brzdal je svojo besnost samo za to, ker je bil na svojem domu. Razen tega

¹ To smo poskusili.

ni smel pozabiti, da stoji pred njim varuh panne Sieninjske. Stopil je za gospodo, ne da bi se zavedal, kaj dela. Sledil je samo navadi, da gospodar spremlja gosta. Menda je imel tudi trohico upanja, da mu razkačeni Pongovski vsaj na saneh pokima z glavo. A njegove nade se niso izpolnile. Samo pan Grothus, ki je bil v vsakem oziru dober, razsoden mož, mu je na dvorišču pristrčno stisnil roko in mu šepnil na uho: »Nikar ne obupajte, mladi gospod. Vse se še poravnava, ko se prva jeza poleže!«

A Jacek mu ni mogel verjeti... Moral bi misliti, da je vsega konec, če bi le vedel, da je Pongovski nalašč pretiraval svojo jezo. Kljub razburjenju se je delal srditejšega kakor je bil v resnici.

Ciprianovič in Bukojemski so bili sicer res Pongovskega obvarovali volkov, a dvoboj je bil v teh časih čisto navaden dogodek in sam na sebi nikakor ne bi mogel povzročiti tako trdovratne ogorčenosti. V resnici je imel Pongovski svoje posebne načrte. Pan starosta Grothus ga je bil vendar prepričal, da se lahko tudi starejši možje oženijo in imajo celo otroke. Odslej je postalo njegovo razmerje do panne Sieninjske povsem drugačno kakor je bilo poprej. Bodočnost, na katero prej niti mislil ni, se mu je zdaj zdela mogoča in jako vabljiva. Njegovo prej hladno srce se je začelo zopet ogrevati, če je mislil na milo lepoto cvetoče mladence. Še bolj pa je rastel njegov ponos. Potem rod Pongovskih ne bi izumrl, prišel bi v sorodstvo z večjim številom uglednih velikaških hiš. Panna Sieninjska je bila zadnja potomka mogočnih prednikov, ki so bili v svaštvu z najvišjimi v državi: z Žolkievskimi, Daniloviči, Sobieskimi in drugimi magnati!

Te vabljive sanje so gospoda varuha čisto zmešale. Prišel je do prepričanja, da bi bila vsa republika, ne samo on, ponosna na bodoče Pongovske! Istočasno pa ga je vedno bolj vznemirjala bojazen, da karkoli prekriča njegove načrte. Saj je bilo mogoče, da gospodična ljubi koga drugega. Sicer ni poznal v celi soseski nikogar, ki bi se po svoji uglednosti mogel meriti z njim. Zato pa je bilo vse polno tekmecev, ki so bili mlajši od njega. Kdo mu torej utegne biti neva-

ren? Ciprianovič? No, seveda, bil je mlad, lep, olikan, premožen, zato pa ni imel starega plemstva. Nikakor mu ni šlo v glavo, da bi si drznil takšen homo novus¹ snubiti rojeno Sieninjsko. Bukojemski so bili sicer dobrega starega rodu, a da bi jih resno vpošteval, se mu je zdelo smešno. Preostajal je samo še Tačevski. Bil je sicer ubog kakor Lazar, toda potomec ugledne plemiške rodbine. Njegovi predniki so bili mogočni gospodje iz Tačeva grba Powal. Eden izmed njih, pravi orjak, se je udeležil grozovite Grünwaldske bitke² in je slovel razen v Poljski tudi v tujih deželah. Samo Tačevski bi bil torej vreden Sieninjske. Razen tega ga je dičila lepota, mladost, pogumnost, sanjavost, kratkomalo vse, kar ugaja ženskemu srcu. V Belčončki je bil star znanec: postal je bil zvest prijatelj, skoro brat panne Sieninjske.

Šele zdaj se je spomnil ljubosumni Pongovski različnih malenkosti, za katere se doslej ni bil niti zme-nil. Mlada dva sta se vedno dražila in zbadala drug drugega, potem pa se pomirila in obnovila prijateljstvo. Pomembne besede in pogledi, skupno veselje in žalost, smeh in solze — vse to je postalo Pongovskemu na mah sumljivo. Uveril se je, da mu samo od-tod preti nevarnost. Slednjič je stari plemič prišel celo na to, da gre večina vzrokov današnjega dvoboja na račun panne Sieninjske. Ta misel ga je pretresla. Trudil se je, da razprši grozeče oblake. Zato je hotel gospodično prepričati, da je Jacek vsega kriv. Hotel je, da bi ga zavrnila in obsojala. Zato je hlinil večjo jezo kakor jo je v resnici občutil. Izrabil je dvoboj, raznetil vso zadevo, da bi pretrgal vezi med Virombki in Belčončko, neusmiljeno je obsodil Tačevskega in mu s tem zaprl svoja vrata. Svoj namen je vsekakor dosegel. Ko se je Jacek vrnil v sobo, je sedel k mizi, si podprl glavo s komolci, z rokami grebel po laseh

¹ Novinec, ki je zašel v previsoke kroge.

² Poljski kralj Jagello je strl 15. julija l. 1410. pri Grünwaldu mogočni nemški viteški red in s tem zajezil prodiranje Nemcev na vzhod. Razen Jagellovega nečaka litevskega vel. knez Vitovta so v tej bitki pomagali Poljakom tudi ruski knezi in Čehi z Žižko na čelu.

in dolgo molčal, kakor da bi mu bil v obupu odpovedal jezik.

Prošt Vojnovski je stopil k njemu, mu položil roko na ramo in rekel: »Kar se je zgodilo, se je zgodilo, Jacek! Potrpi. In nikoli več ne smeš prestopiti praga te hiše.«

»Saj ga tudi ne bom, kaj pa hočem,« je odgovoril Tačevski ves potr.

»Nikar precej ne obupuj. Ne pozabi, kdo si!«

»Prav radi tega mi je hudo: iz kože bi skočil!«

»Nihče med nami ne odobrava nastopa Pongovskega,« je pripomnil Ciprianovič, »Če vam je že hotel kaj očitati, vam nikakor ne bi bil smel na tak način krasti časti.«

Te besede so šle k srcu tudi vsem Bukojemskim. Dasi je le s težavo govoril, je začel Matevž:

»Dokler bom gost pri Pongovskem bom že molčal. A ko ozdravim in ga srečam kje zunaj pri sosedih, mu zabrusim v obraz vse, kar mislim. Naj bo še tak gospod, a pride čas, ko bo moral tudi on polagati račun!«

Medtem so prispele tri, s preprogami in odejami postlane sani v spremstvu treh služabnikov. Tačevski svojih gostov ni smel več zadrževati, kajti stari Ciprianovič je moral vsak čas dospeti. Razen tega so bili na obisku pravzaprav pri Pongovskem. Sicer itak niso nameravali dolgo ostati pri Jacku: čuli so bili, da je siromak in mu niso hoteli povzročiti preveč stroškov. Zato so se mu zahvalili za prijazni sprejem in se tako prisrčno poslovili od njega kakor da si nikoli ne bi bili prišli v navzkriž.

Ko pa je hotel Ciprianovič stopiti v zadnje sani, je pritekel tudi Jacek in rekel: »Tudi jaz pojdem z vami, ne morem drugače... prehudo mi je... Moram še zadnjikrat, preden se vrne Pongovski...« Prošt Vojnovski je dobro poznal svojega varovanca in vedel, da bo vse prigovarjanje samo bob v steno. Vendar pa ga je poklical nazaj v sobo in mu pričel prigovarjati: »Jacek, ah, Jacek, že zopet je mulier¹ vmes! Zopet

¹ Ženska.

boš imel križe in težave! Spomni se vendar, Jacek, kaj pravi cerkveni učenik: *Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni!*¹ Na to pomisli, če že drugače nimaš usmiljenja s seboj!«

A Jacek je ostal gluha za pametne besede. Trenutek pozneje je že sedel v saneh poleg Ciprianoviča. Voznik je zapokal z bičem in odpeljali so. Vzhodni veter je razpihal meglo in z jasnega zimskega neba je veselo prisijalo solnce.

Četrto poglavje.

Pan Pongovski ni pretiraval, ko je dejal, da se zmagovalec pristudi obema damama v Belčončki. Jacek se je o tem prav kmalu prepričal. Pani Vinicka mu je prišla z ogorčenim obrazom nasproti in odtegnila roko, ki jo ji je hotel pri pozdravljanju poljubiti. Tudi gospodična ni imela usmiljenja z njegovim obupnim trpljenjem. Ko se ji je priklonil, mu ni odzdravila in se je brigala izključno za Ciprianoviča. Obsula ga je s sočutnimi pogledi in skrbnim povpraševanjem. Hotela je biti tako silno postrežljiva, da je prijela Ciprianoviča pod pazduho, ko je zapustil svoj sedež v jedilnici, da bi odšel v sobo, ki so jo pripravljali za ranjence. Peljala ga je do vrat, čeprav se je upiral in ji ugovarjal.

»Pusti vsako upanje, vsega je konec!« je klicala Jacku obupna ljubosumnost v njegovem srcu, ko je gledal ta prizor. Njegova muka je bila tem večja, ker dozdej sploh ni slutil, kako prijazna in angelsko-dobra zna biti gospodična napram človeku, ki ga je resnično ljubila. Odkod naj bi to vedel? Ali ni bilo isto dekle ž njim vedno tako muhasto? ali mu ni odgovarjala na vsako njegovo vselej prijazno besedo z deseterico brezpomembnih ali celo neprijaznih besed? Nesrečni Jacek je postal trdno prepričan, da panna Sieninjska ljubi Ciprianoviča. S kakšnim veseljem bi

¹ Med tisoč ljudmi sem našel enega moža, žene pa med vsemi nisem našel nobene.

Ciprianoviču odvezel njegovo rano, še več — kako rad bi pretil vso svojo kri, do zadnje kapljice, da bi ga vsaj enkrat v življenju tako nagovorila in tako pogledala! Občutil je nepremagljivo neskončno potrto in iz oči so mu privreli potoki solza. Če take solze ne najdejo izhoda in se človeku ne izlijejo po licih, mu zalijejo srce, napolnijo vso njegovo dušo. Jacek je občutil, da mu solze stiskajo vrat. In mimo vsega je prišlo kakor nalašč — še to, da se mu panna Sieninjska s svojim bledim obrazkom in bujnimi, od razburjenja nekoliko razmršenimi plavimi lasmi ni zdela še nikdar tako lepa, kakor v tem trenutku. »Pravi angel je!« je mislil v svoji potrtosti, »a ni za te! Lepa je, a dobi jo drugi! Kako rad bi pokleknil prédno ter ji odkril svojo ljubezen in svoje muke, a čutil je, da po vsem, kar se je bilo zgodilo, tega nikakor ne sme storiti. Da se ni spametoval in obvladal svojo mučno zmedenost, bi mu bila ušla kaka nepotrebna beseda, radi katere bi v njenih očeh lahko vse izgubil.

Medtem je vstopila pani Vinicka kot priletna in v zdravilstvu izkušena oseba s Ciprianovičem v drugo sobo, gospodična pa ju je spremila do vrat in se vrnila. Jacek je videl, da velja ta čas izrabiti in se ji je približal:

»Rad bi vam nekaj povedal,« je pričel z drhtečim, čudno tujim glasom, dasi se je trudil, da ostane miren.

Pogledala ga je začudeno in mrzlo: »Česa želite, gospod?«

Jacek se je bolestno, skoro mučeniško nasmehnil »Kar si želim, tega ne dobim, če bi za to dal tudi večno zveličanje,« je rekel in sklonil glavo: »Samo eno bi vas prosil, gospodična: ne očitajte mi krivice, ne žalite me, bodite vsaj malo usmiljeni, saj nisem iz lesa ali železa . . .«

»Prav nič vam nimam povedati,« ga je zavrnila: »pa sedaj tudi ni pravi čas za to.«

»Eh! če hoče kdo obupanemu človeku privoščiti dobro besedo, stori to vedno o pravem času, pa naj bo kadarkoli.«

»Morda mislite, da ste zaslužili dobro besedo za to, ker ste ranili moje rešitelje?«

»Bog brani vedno nedolžnega, sicer se to ne bi bilo zgodilo. Služabnik, ki je prišel po te kavalirje v Virombke, vam je moral vendar povedati, kar mu je bil naročil gospod župnik Vojnovski: da jih namreč nisem jaz pozval na boj. Ali niste ničesar slišali o tem, gospodična?«

Seveda je slišala. Služabnik, preprost hlapec, ni bil župnikovega obvestila sicer dobesedno ponovil, ampak je samo zaklical, da je »mladi Virombski gospod vse vprek posekal.« Pač pa se je bil pan Pongovski na povratku iz Virombkov za trenutek ustavil doma in povedal, kaj vse se je dogodilo. Bal se je namreč, da utegne gospodična po kom drugem izvedeti, kako je bil Jacek izzvan. To pa bi morda omehčalo njen srd. Zato je bil sam pohitel z novico domov in seveda ni pozabil pristaviti, da so bili nasprotniki primorani pozvati Tačevskega na meč, ker jih je surovo razžalil. Pongovski je upal, da presodi panna Sieninjska vse na navaden ženski način in se zavzame za tistega, ki je moral več pretrpeti.

Jacku se je vsekakor zdelo, da so ga njene ljubljene oči zdaj manj neprijazno pogledale. Zato je še enkrat vprašal:

»Ali veste to, gospodična?«

»Vem,« je odgovorila, »a mislila sem na nekaj, česar tudi vi ne bi smeli pozabiti, če me imate vsaj malo radi: tem kavalirjem dolgujem vendar življenje. Sicer pa mi je moj varuh povedal, da so bili primorani pozvati vas na boj.«

»Jaz, da vas nimam rad? Naj mi Bog priča, ki vidi v človeško srce...«

Gospodična je trenila z očmi, da se ji ne bi orosile. Nato je stresla z glavo, tako, da ji je kita zletela na drugo ramo in dejala: »Tako je!«

Jacek pa je nadaljeval s pridušenim in globoko žalostnim glasom: »Da, da, gospodična! Razsekati naj bi se bil dal na drobne kose, samo da ne bi bili vi žalostni. Tako se vsaj ne bi bila prelila kri, ki vam je dražja od moje... A temu se ne da več pomagati! Pa kaj sem hotel? — Varuh vam je torej pravil, da so bili primorani pozvati me na dvoboj. Naj ga sodi Bog!

Ali vam je tudi to povedal, kako neusmiljeno in nezno me je žalil v moji lastni hiši? Prišel sem zdaj samo zato, ker sem vedel, da ga ni tu. Prišel sem, da vas zadnjič vidiijo moje nesrečne oči. Sicer vem, da vam ni nič do tega, a mislil sem, da vsaj...

Tu je Jacek sredi besede obstal, kajti solze mu niso dale nadaljevati. Tudi panni Sieninjski so pričele drhteti ustnice in se ji kriviti na jok. A ponos in dekliška plahost sta premagali njeno razburjenost. Zatajila jo je morebiti zato, da bi Jacek še bolj milo govoril o svoji ljubezni. Morebiti mu pa sploh ni verjela, da zares odide in se nikoli več ne vrne. Saj se večkrat nista razumela in tudi Pongovski mu je včasih to hudo zameril. A po kratki jezi se je Jacek vselej oprostil ali pa sta molče sklenila mir, in vse je ostalo pri starem.

»Saj bo tudi zdaj tako!« si je mislila panna Sieninjska. Tako sladko ji je bilo poslušati ga in gledati njegovo veliko ljubezen: ni si je sicer upal odkrito z besedami razodeti, a pod ponižnostjo je slutla njeno mogočnost. Zato je želela, da bi ji čimdelj tako milo govoril, da bi čimdelj uživala svojo oblast nad njegovim mladim, zaljubljenim in trpečim srcem.

Jacek pa tega sploh ni opazil in ni razumel kaj ona čuvstvuje: bil je premalo izkušen v ljubezenskih stvareh in slep, kakor so slepi vsi zaljubljenici. Njen molk je smatral za trdovratno prevzetnost in bridkost mu je vedno teže legala na dušo. Izgubil je mir, s katerim je bil pričel govoriti. Njegove oči so žarele zdaj vse drugače kakor prej. Biserne kapljice mrzlega potu so mu pokrile čelo. Srce mu je hotelo skočiti iz prs. Prevezel ga je obup, v katerem izgubi človek vso razsodnost in si z lastnimi rokami para svoje skeleče rane.

Govoril je še vedno na videz mirno, a zvok njegovega glasu je bil čisto drugačen: hripav in ostrejši.

»Tako!« je dejal, »torej nimate zame niti besedice?« Panna Sieninjska je samo skomizgnila z rameni.

»Ha! Resnico je govoril prošt, ko me je svaril, češ da naletim tu samo na še večjo krivico!«

»Kakšno krivico pa vam delam?« je vprašala gospodična. Bila je razočarana po njegovi nenadni spremembi.

Jacek pa je v svoji zaslepljenosti hitro nadaljeval: »Da nisem videl, kako prijazni ste bili napram Ciprianoviču, bi lahko mislil, da sploh nimate srca. Toda ne, imate srce, a samo zanj, zame ne! Samo pogledal je vas, in vam je zadostovalo.« Nenadoma se je zgrabil z obema rokama za lase: »Da bi ga bil le do smrti posekal!«

Tedaj pa se je panna Sieninjska vzravnala, kakor da bi bil v njej vzplamtel neviden ogenj. Lica so ji zažarela, oči so se ji jezno zaiskrile. Bila je huda na Jacka, a tudi nase, ker se trenutek poprej malo da ni bila zjokala. Globoka in nagla užaljenost ji je legla na srce.

»Gospod, iz uma stel!« je zaklicala z dvignjeno glavo in vrgla kito nazaj.

Hotela je oditi, a baš to je Jacka še bolj razdražilo. Zgrabil jo je za roke in je ni izpustil:

»Ne ti, ampak jaz pojdem,« je rekel s stisnjenimi zobmi, »samo eno ti moram še povedati. Ljubil sem te leta in leta bolj od svojega zdravja, od življenja, bolj od svoje duše, a kljub temu se ne vrnem nikdar več. Od bolesti si bom grizel pesti, a ne vrnem se: Bog mi je pričal!«

Pustil je na tleh svojo oguljeno čapko, skočil k vratom in trenutek nato že švignil mimo okna. Zavil je na vrt, kjer se je pričenjala bližnjica do Viromb-kov, in izginil.

Panna Sieninjska pa je obstala kakor vkopana. Misli so se ji razbegnile na vse strani. Prvi hip sploh ni vedela, kaj se je zgodilo. A ko se je zopet zavedla, je pozabila na svojo jezo in njena zamera je skopnela brez sledu. V njenih ušesih so donele samo Jackove besede: »Ljubil sem te bolj od svojega zdravja, od življenja, bolj od svoje duše, a se ne vrnem več!...« Zdaj je začutila, da se res ne vrne, baš radi tega ne, ker jo je tako neizmerno ljubil. Zakaj mu ni rekla niti ene prijazne besede, saj je je prosil, preden je zdivjal, kakor miloščine, kakor kosa kruha za dolgo

pot! Odhitel je obupan in besen. Morebiti ga čaka na poti nesreča, morebiti se še konča v svojem obupu! Samo ena prisrčna beseda bi bila lahko vse preprečila in popravila. Da bi vsaj še čul njen glas. Zdaj je najbrž hitel po travniku onstran vrta k potoku. Nemara jo bo še slišal odtod!

Planila je iz hiše na vrt. Globok sneg je pokrival tudi stezico sredi vrta in v snegu so se razločno videli Jackovi sledovi. Stekla je za njim, pogrezala se do kolen v zametih, izgubila je med potjo rožni venec, žepni robček in torbico s šivanjem. Vsa upehana je končno pritekla do vrtna ograje.

»Jacek, gospod Jacek!«

A travnik onstran vrat je bil že prazen. Razen tega je še vedno bril isti veter, ki je bil razpršil jutranjo meglo, bril s tako silo, da so škripale veje jablan in hrušk. Njen slabotni glas je v tem hrupu popolnoma utonil. Sedla je na klop poleg vrat, ne da bi pomislila na mráz in svojo lahko domačo obleko, ter pričela jokati. Kakor biseri debele solze so ji tekle po rožnatih licih. Brisala jih je z lasmi, ker ni imela ničesar pri roki: saj robček je bila izgubila nekje v snegu.

»Ne vrne se!«

Veter pa je medtem čedalje bolj divjal in stresal mokri sneg s črnih vej.

... Ko je bil planil Tačevski kakor burja, brez čapke, z razkuštranimi lasmi v hišico v Virombkih, je župnik Vojnovski takoj vedel, kaj se je zgodilo in rekel:

»Praedixi!¹ Bog te potolaži, Jacek! Ne bom te spraševal o ničemer, dokler se ne pomiriš in ne zbereš svojih misli...«

»Konec! vsega je konec!« je odgovoril Tačevski. Pričel je razburjeno stopati po sobi, kakor divja zver v kletki. Župnik se ni oglasil, ni ga motil. Šele po daljšem času je vstal, ga objel in poljubil na čelo. Potem ga je prijel za roko in odpeljal v spalnico.

¹ Vnaprej sem (ti) povedal!

Tam je pokleknil pred razpelo, ki je viselo nad Jackovo posteljo, in ko je pokleknil poleg njega tudi mladenič, je pričel moliti:

»Gospod, Ti veš, kaj so bolečine, ker si sam za naše grehe trpel na križu ... Zato Ti prinašam svoje krvaveče srce in ob Tvojih prebodenih nogah Te prosim: usmili se me ... Ne prosim Te, da mi odvzameš bolečine, temveč da mi daš moč, da jih bom mogel prenašati ... Kajti vojščak sem v Tvoji službi, o Gospod, in rad bi služil Tebi in moji materi, domovini ... A kako naj to vršim, ko mi je oslabelo srce in onemogla desnica?! ... Zato stori, da pozabim nase, da bom mislil samo na Tvojo čast in blagor domovine, kajti to so vzvišenejši cilji kakor bolečine revnega črvička kakršen sem jaz. ... Ojači me, o Gospod, v mojem sedlu, da dospem v boju zoper pogane do častne smrti in nebeškega kraljestva. ... Pri Tvoji trnjevi kroni Te prosim, usliši me! Pri rani v Tvoji strani, usliši me! Pri Tvojih, z žebli prebodenih rokah in nogah, usliši me!«

Klečala sta še nekaj časa, a že sredi molitve je bilo videti, da Jacku bolečine stiskajo srce. Nenadoma pa si je zakril obraz z rokami in pričel ihteti. Šele ko sta vstala in odšla v prvo sobo, je duhovnik globoko vzdihnil in pričel:

»Jacek moj, mnogo sem pretrpel v življenju, ko sem bil vojak, in doletela me je težja nesreča od tvoje. Ne bom ti o njej pripovedoval, rečem ti samo, da sem tedaj v trenutku najhujše nesreče sestavil to-le molitvico, ki me je obvarovala. Od tedaj sem jo še često ponavljal v raznih stiskah in vselej mi je zelo pomagala. Zato sva jo tudi zdaj odmolila. No, ali ti ni odleglo?«

»Hudo mi je, a sedaj mi je že lažje,« je odgovoril Tačevski.

»No vidiš! Zdaj si privošči požirek vina, jaz pa ti povem — ali bolje — pokažem nekaj, kar te mora pomiriti. Glej!«

Sklonil je glavo in mu pokazal med belimi lasmi grozno belo brazgotino, ki je segala preko vse lobanje ter dejal:

»Malo je manjkalo, da nisem na tem umrl. Rana me je hudo bolela, a ta praska me ne boli. Vedno je tako, Jacek. Tudi tvoja rana te ne bo bolela, ko se sčasoma spremeni v brazgotino. Zdaj pa povej, kaj si doživel.«

Jacek je pričel pripovedovati, a mu ni šlo. Njegova narava ni bila vajena izmišljotin, pretiravanja ali dodajanja. Zato se je zdaj sam čudil, zakaj se zdi vse, kar mu je bilo povzročilo toliko bolesti, pri pripovedovanju manj hudo? A gospod prošt, brez dvoma izkušen in svet poznavajoč človek, je rekel, ko je izvedel vse do konca:

»Razumem, da je težko z besedami predočiti kretnje ali tudi poglede, ki utegnejo biti žaljivi ali zaničevalni. Kolikokrat povzroči en sam pogled ali kretnja z roko dvoboj in prelivanje krvi. Najvažnejše je to, kar si rekel oni gospodični, da se tja ne vrneš več. Mladost je sploh nepremišljena in če jo vodi hrepenenje, nestalna kakor luna na nebu. Tudi ljubezen je kakor luna mendax¹: zdi se, da pojema, v resnici pa narašča in gre v ščip. Kako torej: ali imaš res tako trden sklep, vztrajati pri tem, kar si rekel?«

»Rekel sem: Bog mi je priča. Če hočete, oče moj, to prisego takoj ponovim pred razpelom.«

»Kaj pa nameravaš storiti?«

»V svet pojdem.«

»To sem pričakoval in ti že davno nasvetoval. Vedel sem, kaj te tukaj drži, a zdaj, ko se je vrstica pretrgala, je res najbolje, da greš v svet! Tu ničesar ne pričakaš, tu nisi ničesar dobrega videl in tudi ne boš. To je bil zate izgubljen čas! Še dobro, da sem bil jaz zraven in te naučil vsaj malo latinščine in sabljanja — sicer bi se bil tu čisto pokmetil. Nikar se mi ne zahvaljuj, Jacusj, kajti to sem storil iz srca rad. Dolgčas mi bo brez tebe, a tu ne gre zame. V svet pojdeš. To pomeni, kakor se mi zdi, da hočeš vstopiti k vojakom. To je najkrajša in najugodnejša pot, posebno ker se bliža vojna s pogani. Sicer pravi, da nudita pero in pisarna varnejši zaslužek

¹ Lažniva luna.

kakor sablja — a to ne bi bilo primerno tvojemu rodu...«

»Saj sploh nisem mislil na drugo službo,« je odgovoril Tačevski. »Toda pri pehoti ne maram služiti, a za boljšo službo sem prereven.«

»Šlahčič z latinščino v ustih in s sabljo v roki si zna vedno pomagati,« ga je prekinil prošt, »vsekakor pa ni dvoma, da se moraš vpisati v ugleden polk. To stvar bo treba premisliti. Zdaj pa ti povem nekaj, česar ti dozdej še nisem povedal. Imam namreč zate deset cekinov, ki mi jih je zaupala tvoja pokojna mati, in njen list, v katerem prosi, da ti jih ne dam takoj, ker bi jih sicer zapravil. Izročiti ti jih smem samo v sili, ko se bo odločala tvoja bodočnost. No, zdaj je napočil ta trenutek! Imel si redko, skoro sveto, a nesrečno mater. Ko je nesrečnica umirala, je vladala v vaši hiši že velika revščina in denar, ki mi ga je izročila, si je morala pritrpati od ust...«

»Bog ji daj večni mir,« je odgovoril Jacek. »Deset cekinov dam, da bodo za njo maše darovali, sam pa prodam Virombke in čeprav za slepo ceno.«

Gospod prošt je bil po teh besedah ginjen, da so se mu zalesketale solze v očeh, in zopet je objemal Jacka.

»Plemenitega rodu si,« je rekel, »a kljub temu ne smeš odklanjati materinega daru, tudi v ta namen ne. Rajnici ne bo zmanjkalo maš, lahko se na to zanesesh. Sicer mislim, da ji niso posebno potrebne, a nič ne dé: bodo pa drugim dušam v vicah v dobro. A kar se tiče Virombkov, bi jih bilo boljše zastaviti. Šlahčič, pa naj ima še tako majhen kos grude, uživa vendar vse drugačen ugled, kajti je possessionatus.¹

»Če se mi pa tako mudi. Najrajši bi že danes odpotoval.«

»Danes ne, čeprav čim prej — tem bolje. A preden greš, ti moram pripraviti pisma na moje vojne tovariše in znance. Treba se bo domeniti tudi s pivovarnarji v Jedlinki: rejene mošnjičke imajo in take konje, da ne najdeš lepših pri nobenem oklopniku.

¹ Graščak.

Tudi pri meni, v župnišču, najdemo kako staro bojno opravo in par sabelj. Sicer niso posebno dragocene, zato pa preizkušene na švedskih in turških vratovih...«

Nato je pogledal župnik skozi okno in dodal: »No, glej! Sani so pripravljene. Kdor potuje, naj odide pravočasno...«

A bolest je zopet spačila Jackov obraz. Poljubil je župniku roko in rekel:

»Le eno prošnjo imam še, moj oče in dobrotnik, rad bi odšel z vami in ostal do odpotovanja v župnišču... Odtod vidim njihovo streho in so mi... preblizu...«

»Seveda! Saj to sem ti hotel sam predlagati, a vzel si mi besedo z jezika. Tu nimaš kaj početi — jaz pa te bom od srca vesel. Hej, Jacus, bodi no dobre volje. Saj v Belčončki ni konec sveta, ki ti je nastežaj odprt. Če nekega dne zajahaš konja, bogve kako daleč še prideš. Čaka te vojna! slava te čaka! To kar te danes boli, se jutri zaceli. Že vidim, kako ti rastejo krila na plečih: leti torej, ptica božja, za to si ustvarjena in namenjena!«

Veselje je kakor solnčni žarek sinilo na župnikov resni obraz. Tlesknil se je po vojaško z dlanjo po bedru in zaklical:

»Zdaj pa poberi kučmo pa greval!«

A malenkosti večkrat preprečijo večje načrte in smešni dogodki se prepletajo z žalostnimi. Jacek se je ozrl po sobi, potem v zadregi pogledal prošta in ponovil:

»Kučmo?«

»No menda! Razoglav se ne boš vozil.«

»Joj!«

»No, kaj?«

»A! V Belčončki je ostala.«

»Ta je pa lepa! Kaj pa bova?«

»Kaj bova?... Če bi si jo mogel izposoditi vsaj pri kakem služabniku,« »S kmečko kučmo se ne morem voziti.«

»S kmečko se pač ne moreš!« je pritrdil župnik, »pa pošlji hlapca po svojo v Belčončko.«

»Za noben denar!« je zaklical Jacek.

Starček je postal končno nestrpen: »Eh, spaka! vojna, slava, ves svet odprt, vse je dobro, a brez kučme vendar ne ostaneš.«

»Na dnu skrinje imamo še star klobuk. Oče ga je bil odvzel švedskemu častniku v bitki pri Trzemesznu. Deni si ga na glavo — in hajdi!«

Jacek je skočil v spalnico in se trenutek pozneje vrnil v rumenem konjeniškem klobuku, ki je bil vse prevelik za njegovo glavo. Gospod Vojnovski se je moral nasmehniti; prijel se je za levo stran, kakor da bi iskal sabljo, in rekel:

»Še dobro, da je to švedski klobuk ne pa turški turban. Sicer si pa tudi tako dober za predpust!«

Tudi Jacek se je nasmehnil in odgovoril:

»Na zaponi pa so neki kamenčki. Morebiti so kaj vredni.«

Potem sta sedla v sani in se odpeljala. Takoj za plotom se je skozi brezlistno jelševje prav razločno videla Belčonka z graščino. Prošt je pazno gledal Jacka, a ta si je porinil na oči svoj preveliki švedski klobuk in se ni ozrl, dasi tam ni bil pustil samo kučme.

Peto poglavje.

»Ne vrne se, vse je izgubljeno!« si je dejala v prvem trenutku panna Sieninjska.

Čudno! V hiši je bilo na obisku pet kavalirjev in eden izmed njih se je izkazal prav prijetnega mladeniča. Razen pana staroste Grothusa je moral priti še stari Ciprianovič. Kratkotomalo, redkokdaj so imeli v Belčončki toliko gostov. In vendar se je gospodični zdelo, da je okoli nje nenadoma zavladala gluha, preteča puščava. Začutila je, da sta prazna dom in vrt, da je osamljena kakor v brezljudni stepi — in ostane sama za vselej.

Srce ji je stiskala težka žalost, kakor da bi bila izgubila koga izmed najbližjih. Prepričana je bila, da se Jacek ne vrne več, in to tembolj, ker ga je bil njen varuh tako smrtno razžalil. Razen tega pa si ni

mogla niti misliti, kako naj bo vse brez njega, brez njegovega obraza, nasmeha, pogledov. Kako bo jutri, pojutrišnjem, v enem tednu ali mesec dni pozneje? Čemu bi naj zgodaj zapuščala posteljo, si zapletala kite? Za koga bi se naj oblačila in lišpala? Čemu bi sploh še živela?

Slednjič se ji je zazdelo, da je njeno srce kakor sveča: nekdo pa je naglo zapihal ter jo ugasnil in ostala ji je sama praznota in tema!

A vsi ti nejasni občutki so izginili, ko je po povratku v sobo zagledala na tleh Jackovo kučmo. Zdaj je začutila zgolj silno hrepenenje po njem. Zopet se ji je trgalo srce in pričela ga je klicati po imenu. Istočasno je posvetil žarek upanja v njeno dušo. Dvignila je kučmo, jo pritisnila kakor slučajno na prsa, jo skrila pod pazduho in pričela premišljevati: »Sicer ne bo več prihajal — kakor nekdanj — vsak dan v Belčončko, a po kučmo mora vendar priti, preden se vrne iz Jedlinke njen varuh s panom Grothusom in starim Ciprianovičem. Potem bom videla Jacka in povem mu, da je bil surov in krivičen, da ne bi bil smel tega storiti.

Te njene besede pravzaprav niso bile popolnoma odkritosrčne, kajti povedati mu je hotela vse kaj več. Iskala je tople, prisrčne besede, da bi se med njima obnovile pretrgane vezi. Če bi se to zgodilo, bi se lahko brez jeze včasih srečala pri maši ali na obisku pri sosedih — pozneje bi se pa itak vse zopet poravnalo... V tem trenutku panna Sieninjska ni mislila na to, kako bi se utegnilo to zgoditi in kaj dobrega naj bi obrodilo. Želela si je samo, da čimprej zagleda Jacka.

Tedaj pa je prišla iz sobe, kjer so bili nastanjeni ranjenci, pani Vinicka. Videla je, da ima dekletke razburjen obraz in rdeče oči, pa jo je pričela tolažiti: »Ne boj se, ne bo jim hudega. Samo eden izmed Bukojemskih je malo težje ranjen, a tudi ž njim bo vse dobro. Drugim se pa rane sploh skoraj več ne poznajo. Gospod župnik Vojnovski jih je prav dobro obvezal, tako da pri obvezah ni bilo treba ničesar popravljati. Vsi so veseli in dobre volje.«

»Hvala Bogu!«

»Tačevski pa je že odšel? Čemu pa je prav za prav prišel?«

»Ranjence je pripeljal...«

»No, kdo bi bil od njega kaj takega pričakoval?«

»Sami so ga izzvali.«

»Saj tega ne zanikajo. A posekal je vse — pe-torico! drugega za drugim. Pa bi človek mislil, da je pohleven kakor jagnjek!«

»Potem ga pa slabo poznate, draga teta. Pre-sneto!« je odgovorila s pritajenim ponosom panna Sieninjska. Sicer je bilo tudi v glasu pani Vinicke čuti razen očitanja tudi priznanje. Rodila se je in zrastle v deželi, ki je bila izpostavljena stalnim turškim napadom. Od mladih nog je bila vajena smat-rati pogum in izurjenost v sabljanju za prvo moško čednost. Zdaj, ko jo je bil prvi strah za goste že minil, je pričela ves dvoboj nekoliko drugače pre-sojati.«

»Vsekakor,« je nadaljevala, »jim je treba pri-znati, da so pravi kavalirji. Nič niso jezni nanj, še hvalijo ga, zlasti Ciprianovič. ‚Rojen vojščak je,‘ pravi o Jacku. Samo na našega gospoda so hudi. Pra-vijo, da je v Virombkih prekoračil vse meje dostoj-nosti.«

»Tudi vi ste pana Jacka prav prijazno sprejeli, draga teta.«

»Kar je tudi zaslužil. Si ga morda ti prijazno sprejela!«

»Jaz?«

»Ti, da. Videla sem, kako si se zakadila vanj.«

»Ampak, tetica...«

Tu se je deklica naglo ustavila, ker je čutila, da ji gre na jok. Jacek pa je po tem pogovoru v njenih očeh še bolj zrastlel. Sam je bil proti toliko izurjenim nasprotnikom — in vse je posekal, vse premagal. Res da ji je često pripovedoval, da hodi z navadno sulico nad merjasce, ali kmetje, ki so živeli ob robu velikega gozda, so pobijali te zveri kar z ojesi, kar se ni nikomur nič posebnega zdelo. Zato je mogel pe-torico šlahčičev premagati seveda samo vitez, ki je

bil pogumnejši in silnejši od njih. Panna Sieninjska se ni mogla načuditi, da more biti človek s temi otožnimi in prijaznimi očmi v bitki tako strašen. Samo njej je bil torej vedno pokoren, samo od nje je vse rad pretrpel, samo napram njej je bil tako nežen in popustljiv. Zakaj? Zato, ker jo je ljubil bolj od svojega zdravja, bolj od sreče in lastnega zveličanja. Pred eno uro ji je bil sam to priznal.

Njeno srce je zopet zahrepenelo po njem. A sedaj je začutila, da se je med njima nekaj izpremenilo. Če bi ga sedaj zopet zagledala in pozneje kolikor-kratkoli še videla, si ne bi več drznila tako igrati se z njim, kakor se je igrala doslej. Prej je bila včasih huda nanj, da bi ga potem opogumila in razveselila, včasih ga je zavračala, včasih zopet privabljala. Vse to je minilo: čutila je, da ga bo gledala z velikimi spoštovanjem, da bo v občevanju z njim previdnejša in ubogljivejša... Od časa do časa se ji je sicer še vedno dozdevalo, da se je bil Jacek vendarle preveč razvnel, da ji je povedal več žaljivih in bridkih besed kakor ona njemu. A ti očitki so postajali vedno slabjši in čedalje bolj si je želela sprave. Da bi se le vrnil, preden pridejo ostali iz Jedlinke...

A medtem je minila prva ura, druga, tretja, njega pa še vedno ni bilo. Tedaj je pričela misliti, da je že prepozno: ne more priti sam, pač pa pošlje koga drugega po kučmo. Zato je sklenila, da mu pošlje kučmo in pismo, v katerem mu razodene vse svoje srčne težave. Sel je moral priti vsak trenutek, zato se je morala požuriti. Zaklenila se je v svojo dekliško kamrico in začela pisati:

»Bog vam odpusti vso žalost in bol, ki ste mi jo napravili. Tega ne bi bili nikdar storili, če bi videli v moje srce. Zato vam pošiljam vašo kučmo in prisrčne pozdrave ter vam želim, da bi bili srečni in da bi pozabili na...« Tu se je zalotila, da ne piše, kar misli in kar bi hotela. Saj nikakor ni hotela, da bi stvar pozabil. Zato je prečrtala pismo in pričela pisati drugo, vedno bolj razburjena in užaljena: »Pošiljam vam vašo kučmo, ker vem, da vas ne bom v Belčončki nikdar več videla. Menda se za nobenim

izmed nas ne boste jokali, pa saj vam ni nič zame, siroto. Tudi jaz ne morem drugače storiti, ker ste bili z menoj takoj krivični, pa naj bi mi bilo še tako hudo...« A te besede so bile preostre in na papir so ji hipoma kanile debele solze. Kako naj bi mu poslala tak dokaz, če jo je njegovo srce popolnoma zavrglo... Po kratkem premišljevanju je prišla do sklepa, da bo menda najbolje, če mu sploh ne piše o njegovi krivičnosti in nepremišljenosti, kajti to ga utegne še bolj razžaliti. Zato je pričela iskati tretjo polo papirja, a je morala ugotoviti, da je nima. Zdaj ni vedela, kaj naj počne. Če bi šla namreč po papir k pani Vinicki, jo tam gotovo čakajo vprašanja, na katera nikakor ne bi mogla odgovoriti. Začutila je, da je izgubila glavo. Za vse na svetu ni mogla Jacku natančno napisati vsega, kar bi bilo potrebno. To ji je bilo nepopisno hudo, in — po ženski navadi — je zopet izbruhnila v jok, da bi si vsaj nekoliko olajšala svoje trpljenje.

Medtem se je bilo zmračilo. Pred vrati so zažvenketali kraguljčki na saneh; pan Pongovski se je vrnil s svojimi gosti. Služabniki so prižgali po sobah vse luči, ker se je čedalje bolj temnilo. Dekle si je otrlo solze in vstopilo v sprejemnico. Bala se je, da bodo vsi takoj videli, da je jokala, in si bogve kaj mislili ali pa jo nadlegovali z vprašanji. A v sobi sta bila samo Pongovski in Grothus brez starega Ciprianičiča. Zato je takoj vprašala po njem, da bi odvrnila pozornost od sebe.

»Šel je k sinu in Bukojemskim,« je odgovoril Pongovski, »sicer sem ga pa že med potjo pomiril, da se ni nič hudega zgodilo.«

Potem jo je pazno pogledal in izjemna, nenaavadna prijaznost je razsvetlila njegov sicer mrki obraz s sivimi ostrimi očmi. Stopil je k dekletu, ji položil roko na plave lase in rekel: »Po nepotrebnem se mučiš. V nekaj dneh bodo vsi zdravi! No, no! dovolj je tega! Dolgujemo jim hvaležnost — to je že res! — in zato sem se za nje tudi pobrigal, a končno so to vendarle tuji ljudje, pa še iz precej bednih slojev.«

»Bednih slojev?« je ponovila kakor odmev samo zato, da bi kaj rekla.

»No, seveda. Saj Bukojemski so berači, Ciprianovič pa homo novus. Sicer pa, kaj mi to mar! Odidejo, pa bomo imeli mir kakor poprej.«

Panna Sieninjska je na tihem pomislila, da bo celo primerno, če ostanejo v Belčončki samo trije, a svoje misli ni izrazila na glas.

»Grem,« je rekla, »da poskrbim za večerjo.«

»Pojdi, naša mala gospodinja, le pojdi!« je odgovoril Pongovski. »Ti si pri hiši v veselje, pa tudi v korist.« Nato pa je še dodal: »Reci, naj prinesejo na mizo srebrne krožnike. Pokazati moramo temu Ciprianoviču, da nimajo čedne hišne oprave samo armenci, ki se jim je posrečilo dobiti plemstvo.«

Panna Sieninjska je odhitela v poselsko sobo, a pred večerjo je hotela opraviti še drug, za njo važnejši posel. Iz kuhinje je poklicala dečka in mu rekla:

»Čuj, Vojtušek, skoči v Virombke in povej panu Tačevskemu, da ga gospodična lepo pozdravlja in mu pošilja to-le kučmo. Tukaj imaš groš za pot pa mi ponovi, kaj moraš povedati.«

»Da gospodična pozdravlja in pošilja kučmo.«

»Ne da pozdravlja, temveč da lepo pozdravlja, razumeš?«

»Razumem.«

»No, pa pojdi takoj. Vzemi kožuh, kajti ponoči zopet pritiska mraz. Vzemi tudi pse s seboj. »Lepo pozdravlja« — ne pozabi in pridi takoj nazaj — razen če bi ti hotel gospod dati pismo.«

Ko je uredila to zadevo, je šla v kuhinjo, da se pobriga za večerjo. A tu je bilo že vse gotovo, ker so čakali, da se vrne gospoda z gosti. Nato se je gospodična oblekla, počesala in odšla v jedilnico.

Stari Ciprianovič jo je prijazno pozdravil: njena mladostna lepota ga je bila osvojila že v Jedlinki. Tudi glede sina se je bil že popolnoma pomiril. Zato se je začel ž njo, ko so bili vsi sedli k mizi, veselo razgovarjati. Trudil se je celo, da bi s šalami raz-

pršil skrbi, ki so se ji poznale na obrazu in katerih vzroke je pripisoval zadnjim dogodkom.

A dekletu ni bilo sojeno mirno pričakati konca večerje. Takoj po drugi jedi se je prikazal na pragu Vojtušek. Pihal si je v zmrzle prste in zaklical: »Kučmo sem pustil v Virombkih, prosim panjenko, a pana Tačevskega ni več tam, ker se je odpeljal z župnikom Vojnovskim.«

Ko je to slišal pan Pongovski, se mu je zmračilo čelo, naježil je obrvi, uprl v dečka svoje železne oči in vprašal:

»Kaj to pomeni? Kakšna kučma je to? Kdo pa te je poslal v Virombke?«

»Panjenka,« je prestrašeno odvrnil deček.

»Jaz,« je ponovila panna Sieninjska.

Vsi so se ozrli vanjo in prišla je v hudo zadrego, a samo za trenutek. Takoj si je pomagala z žensko zvijačo. »Pan Tačevski je pripeljal k nam ranjence,« je rekla, »in obe s teto sva ga neprijazno sprejeli. Zato se je razjezil in brez kučme odhitel domov. Zato sem mu poslala kučmo.«

»Res, nisva ga posebno prijazno sprejeli,« se je oglasila pani Vinicka.

Pongovski si je oddahnil in obraz se mu je nekoliko razjasnil. »Prav sta storili!« je dejal. »Tudi jaz bi mu bil poslal kučmo, ker gotovo nima nobene druge.«

A pravični in obzirni Ciprianovič se je zavzel za Tačevskega. »Moj sin,« je rekel, »ni prav nič hud nanj. Sami so ga pozvali na boj in vendar jih je potem prepeljal na svoj dom, jim obvezal rane in jih pogostil. Tudi Bokojemski pravijo isto in so mi zatrjevali, da zna Tačevski izvrstno sukati sabljo: če bi se mu bilo zahotelo, bi jih bil lahko vse drugače nasekal. Ha! Hoteli so mu nauke dajati, pa so sami naleteli na mojstra. Če njegovo veličanstvo kralj res napove Turkom vojno, utegne ta-le Tačevski pri tem veliko zaleči.«

Pongovski je le nerad poslušal te besede. »Te umetnosti ga je naučil župnik Vojnovski.« je slednjich pristavil.

»Gospoda prošta Vojnovskega sem videl samo enkrat, pri žegnanju,« je rekel Ciprianovič, »a mnogo so mi pravili o njem še v tistih časih, ko sem bil pri vojakih. Takrat pri žegnanju so ga drugi duhovniki zasmehovali. Pravili so, da je njegovo župnišče prava Noetova barka, ker tam redi vsakovrstna animalia.¹ Vem pa tudi, da je bil slaven sabljač, kakor je zdaj vnet duhovnik. Če je naučil pana Tačevskega tudi svojih čednosti, ne bi želel svojemu sinu nobenega druge amicicije, ko ozdravi.«

»Pravijo, da bo sejm skrbel predvsem za povečanje vojske,« je rekel pan Gedeon, ki bi bil rad zasukal pogovor v drugo smer.

»Tako je, to je zdaj za vse poglavitna skrb,« je pritrdil starosta Grothus.

Zdaj so se vsi začeli razgovarjati o vojni. A po večerji je poiskala panna Sieninjska ugoden trenutek, se približala Ciprianoviču, dvignila k njemu svoje modre oči in rekla: »Vi ste dober, gospod, jako dober.«

»Zakaj?« je vprašal Ciprianovič.

»Ker ste se zavzeli za pana Jacka.«

»Za koga,« je vprašal Ciprianovič.

»Za pana Tačevskega. Jacek mu je ime!«

»No, gospodična, pa ste ga vendar tako neusmiljeno odslovili. Čemu to?«

»Moj varuh ga je še bolj neusmiljeno odslovil. Moram vam priznati, da smo mu storili krivico. Mislim, da bi ga bilo treba malo potolažiti...«

»Če to sami storite, bo imel nedvomno največ veselja.«

A dekle je zanikujoče odkimalo z zlatolaso glavico: »Ne!« je rekla in se žalostno nasmehnila, »saj se je na nas za vedno razjezil...«

Ciprianovič jo je sočutno, očetovsko prijazno pogledal: »Kdo pa bi se mogel na te za vedno razjeziti, ti krasna rožica?«

»O! Saj vem, kakšen je... Kar pa se tolažbe tiče, ga bo bolj veselilo, če mu vi sami poveste, da niste

¹ Živali.

nič jezni nanj in da ste prepričani o njegovi nedolžnosti. Potem mu bo moral tudi moj varuh na ta ali oni način biti pravičen, in pravični mu moramo biti.«

»Vidim, da niste bili tako hudi nanj, če ga zdaj tako vneto branite.«

»Ne morem drugače, ker me vest peče. Nikomur ne maram storiti krivice. On pa je sam na svetu in je zdaj tak revež.«

»No, potem vam pa povem, da sem to itak hotel storiti. Vaš varuh mi je kot gostoljuben sosed sicer dejal, da me ne pusti stran, dokler mi sin ne ozdravi. A že jutri odpeljem Bukojemske in Staha domov. Poprej pa se vsekakor oglasim še pri Tačevskem in gospodu proštu Vojnovskem. Tega ne storim iz prijaznosti, temveč ker se spodobi, da napravim ta obisk. Ne trdim, da sem ravno hudoben, a zdi se mi, da nisem jaz, temveč da ste vi, gospodična, najplemenitejši od vseh, kar nas je tukaj. Tako je in ne za-trjujete mi nasprotnega!«

Gospodična pa je vendar odvrnila, da to ni res. V globini svoje duše se je zavedala, da si ne dela skrbi samo radi pravičnosti, katera Jacku pripada. Imela je še druge vzroke, o katerih stari Ciprianovič seveda ni ničesar slutil, ker ni poznal njenih dekliških skrivnosti. Vsekakor pa mu je bila tako srčno hvaležna, da mu je poljubila roko, ko mu je voščila lahko noč. A to je razjeczilo pana Pongovskega.

»Saj so vendar šele v tretjem pokolenju plemiči, poprej pa so bili kramarji!« je rekel. »Ne pozablaj, kdo si!«

Šesto poglavje.

Dva dni pozneje je odpotoval Jacek z desetimi dukati v Radom, da bi si preskrbel potrebno potno opremo. Gospod proš Vojnovski pa je ostal v župnišču in premišljeval, kje bi dobil čim več denarja za vso vojaško opremo, vozove, konje, služabnike in zalogo. Vse to je namreč moral imeti plemič za boljšo službo, če mu je bilo kaj za lasten ugled in če ni hotel, da ga smatrajo za navadnega klateža...

Vse to je prav posebno veljalo za Tačevskega. Saj je nosil veliko in slavno, čeprav sedaj nekoliko pozabljeno ime.

Gospod župnik je torej sedel nekega dne k mizici, namrščil obrvi, tako da so se mu usuli beli lasje na čelo, in pričel računati, koliko bo za kaj potreboval. »Animalia« (zverine) to je pes Filus, krotki lisjak in jazbec so mu kobacali pod nogami, a on se ni zmenil zanje. Preveč je bil zaposlen in izmučen: »kalkulacije« se mu nikakor niso hotele posrečiti in zopet in zopet je končeval z neuspehom. Denarja je bilo premalo, a ne samo za manjše reči, temveč celo za poglavitne. Starček si je vedno bolj glavo belil in naposled pričel sam sebi glasno govoriti.

»Deset jih je vzel s seboj,« dobro. Gotovo mu nič ne ostane. Računajmo dalje: pri pivovarju Kondratu izposojenih pet in pri Sloninki tri, to je osem. Pri Dudi izposojenih šest dvojnih pruskih tolarjev in jahalni konj. To plačam z ječmenom, če obrodi. Vsega skupaj je torej osem cekinov, šest tolarjev in mojih dvajset zlotov. Malo! Če bi mu dal še svojega rezanca za oprodo, bo imel skupaj z jahalnim konjem samo dva konja. Treba bo dobiti še par konj za voz — in tudi Jacek sam mora imeti vsaj dva jahalna konja — eden mu vedno lahko pogine. Pauca!¹ Manj jih pa ne sme imeti: če pade eden, ga mora takoj nadomestiti drugi. In obleka za služinčad, jestvine, kotli, odeje, druge potne potrebščine! Tfu! S tem denarjem more iti samo k dragoncem.

Potem se je ozrl na zveri, ki so bile začele delati nemir! »Tiho tam, cucki, sicer prodam vaše kože židom.« In začel je zopet na glas modrovati: »Jacek ima prav: treba bo prodati Virombke. Samo to je, da potem ne bo mogel odgovoriti, če ga vprašajo: odkod si? Odkod? Iz Vetrova. Iz kakega Vetrova? Iz Vetrova v polju. Seveda ne bo potem nihče imel spoštovanja do takega tovariša. Bolje bi bilo zastaviti zemljo, če bi jo hotel kdo prevzeti. Najbolj

¹ Malo!

pri roki bi bil ta svet Pongovskemu, a Jacek bi o tem ne maral slišati niti besedice, tudi jaz ne bi ž njim mogel o tem govoriti... Moj Bog! Čemu le pravijo ljudje: »reven kakor cerkvena miš«. Saj ni res!

Človeku včasih trša prede. Cerkveni miši se prav dobro godi, zlasti o svetem Štefanu,¹ voska pa ima vedno zadosti. O, Gospod Jezus, ki si pomnožil ribe in kruh, pomnoži tudi ta kupček cekinov in te tolarje. Saj ti je to lahko storiti, o, usmiljeni Gospod, in s tem bi pomagal zadnjemu Tačevskemu. Zdaj se je spomnil, da prihajajo pruski tolarji iz lutrovske dežele in bi utegnili v nebesih povzročiti samo ogorčenje. Samo glede cekinov si ni bil na jasnem: morda bi jih bilo jutri kaj več, če bi jih pustil preko noči ležati ob Kristusovem vznožju? Vendar pa si je mislil, da ni vreden tega čudeža, in se je celo večkrat potrkal na prsa, da se skesa pregrešne misli. Dalje pa o tem ni mogel razmišljati, ker se je nekdo pripeljal pred župnišče.

Prihodnji trenutek so se odprla vrata in v sobo je stopil visok, siv mož s črnimi očmi, ki so gledale prijazno in pametno. Ta mož se je na pragu priklonil in rekel: »Jaz sem Ciprianovič iz Jedlinke.«

»Da, da, saj sem vas že videl, gospod, pri žegnaju v Przitikju, a samo oddaleč, ker je bila prevelika gneča,« je zaklical župnik in pohitel gostu naproti. »Z veseljem vas pozdravljam v svoji skromni hiši.«

»Tudi jaz prihajam z veseljem pod vaš krov,« je odgovoril Ciprianovič. »Štejem si v dolžnost in prijetno čast pozdraviti tako znanega viteza in tako vzornega duhovnika.«

Po teh besedah je starčku poljubil pleče in roke, čeprav se je ta branil in dejal:

»No, kakšna vzornost neki! Morda imajo te-le bestiae² pred Bogom več zaslug kakor jaz.«

¹ O sv. Štefanu je obsipalo ljudstvo župnika pred oltarjem z različnim zrnjem v spomin kamenjanja tega prvega mučenca.

² Zverine.

A Ciprianovič je govoril tako prepričevalno in iskreno, da se je gospodu župniku takoj prikupil in pričela sta se prav prisrčno in prijazno pogovarjati.

»Spoznal sem tudi vašega sina, gospod,« je rekel starček, »čeden kavalir je in lep nastop ima. Ti-le Bukojemski so se zdeli poleg njega kakor hlapci. Povedati vam moram tudi, da je bil Jacku Tačevskemu takoj nadvse všeč in ga ne more prehvaliti.«

»Tudi moj Stah trdi isto. Večkrat se zgodi, da se ljudje bijejo, potem pa se imajo radi. Nihče izmed nas ne čuti do pana Tačevskega niti najmanjšega sovraštva. Nasprotno, vsi bi z njim radi sklenili tesno amicicijo.¹ Bil sem tudi pri njem v Virombkih, odkoder se zdaj vračam. Mislil sem, da ga dobim doma, pa sem hotel vas, prečastiti gospod, in njega povabiti v Jedlinko.«

»Jacek je v Radomu, a se še vrne in se gotovo prav rad oglasi pri vas... A kaj pravite, gospod, k temu, kako so ga sprejeli v Belčončki?«

»Tega se že sami zavedajo,« je odgovoril Ciprianovič, »in jim je žal, ne sicer Pongovskemu, pač pa obema damama.«

»Pan Pongovski je neznosen človek, da mu ga ni para. Nekoč se bo radi tega še težko opravičeval pred Stvarnikom. A kar se tiče žensk — Bog z njima... Kaj bi prikrival: ena izmed njiju je tudi glavni vzrok tega dvoboja.«

»To sem si že prej mislil, kar mi je potrdil tudi moj sin. Vsekakor pa je bila nedolžen vzrok.«

»Ženske so vse nedolžne... Ali veste, vaša milost, kaj pravi Knjiga modrosti o ženskah?«

Pan Ciprianovič tega ni vedel. Zato je vzel gospod župnik s police vulgato,² prečital odstavek iz Knjige modrosti in rekel:

»No, kaj mislite?«

»Tudi take se včasih dobe,« je odgovoril Ciprianovič.

»Tudi Jacek samo iz tega vzroka odhaja v svet, česar mu seveda nisem odsvetoval. Kako pa!«

¹ Prijateljstvo. ² Latinski prevod sv. pisma,

Sedmo poglavje.

»Kako pa to? Gre že zdaj? Saj vojna se prične šele poleti.«

»Ali to zagotovo veste?«

»Vem, ker vprašujem. Vprašujem pa zato, ker tudi moj sin ne zdrži doma.«

»Videti je, da je pristen šlahčič. Jacek pa zato že zdaj odhaja, ker mu je, po pravici povedano, prehud, da bi tu še dalje ostajal.«

»Razumem, vse razumem. Naglica je v takih slučajih najboljšo zdravilo.«

»Samo toliko časa ostane še v naših krajih, da mu uspe zastaviti ali prodati Virombke. Sicer je to le majhno posestvece, a vendar svetujem Jacku, naj ga rajši zastavi kakor proda. Najsi se tudi nikoli več ne vrne na svojo domačijo, jo bo vendar vedno lahko pripisoval k svojemu imenu, in to je tudi kaj vredno, če ima slavne prednike in tako ime.«¹

»Ali je res primoran, da proda ali zastavi svoja zemljišča?«

»Mora. Fant je revež, grozen revež. Saj sami veste, koliko stane vojna oprema. Razen tega vendar ne more služiti pri kakih dragoncih.«

Pan Ciprianovič je trenutek premišljal, nato pa rekel: »Veste kaj, prečastiti, kaj pa, če bi jaz vzel Virombke v zastavo?«

Gospod župnik je zardel kakor dekle, če mu mladenič nepričakovano odkrije to, česar je najbolj vroče želelo. A rdečica mu je le za trenutek šinila preko obraza. Izginila je tako hitro, kakor prešine poleti blisk večerno nebo. Trenutek zatem se je ozrl na Ciprianoviča in ga vprašal:

»Čemu pa bi vam bil ta svet, gospod?«

A ta mu je odgovoril odkritosrčno in plemenito:

»Čemu bi mi bil? Rad bi storil uslugo temu plemenitemu mladeniču: saj to me nič ne stane in pri-

¹ Plemič brez zemljišča je seveda izgubil pravico do naslova z imenom graščine (poljsko in češko »z«, nemško »von«, francosko »de«) in bil s tem degradiran med t. zv. »goloto«, revno plemstvo brez volilnih in drugih pravic.

dobim si njegovo hvaležnost. Vi pa ne smete imeti nobenih pomislekov, prečastiti, kajti za tako ravnanje imam svoje vzroke. Svojega edinca pošljem namreč v isti polk, kjer bo služil pan Tačevski, in upam, da si postaneta z mojim Stahom dobro tovariša in prijatelja. Saj veste, koliko pomeni pri vojaki prijateljstvo in koliko je vreden dober tovariš v zaledju, kjer tako često nastanejo prepiri, pa tudi na vojni, kjer še češče grozi smrt. Bog mi je naklonil dosti sreče, a samo enega otroka. Pan Tačevski je pogumen, zmeren, v sabljanju, kakor smo videli, pravi mojster, a je tudi pošten, ker ste ga vi odgojili! Naj si bosta s Stahom prijatelja kakor Orest in Pilad. To so moji vzroki.«

Gospod župnik ga je prisrčno objel.

»Sam Bog mi vas je poslal! Za Jacka jamčim, kakor zase samega. Zlat deček je in hvaležen kakor dobra zemlja. Bog vas je poslal! Zdaj bo torej moj fantič lahko nastopal kakor se spodobi za Tačevskega-Povalo. Predvsem pa lahko pozabi, če mu bo svet odprt, na to dekle, radi katerega je zamudil toliko let in toliko pretrpel.«

»Potem jo pa že dolgo časa ljubi?«

»No, lahko rečem: od mladih nog. Še zdaj nič ne govori o tem, samo zobe stiska in se zvija kakor riba na trnku. A! Naj le čimprej odpotuje: iz te moke nikdar ne bi bilo kruha.«

Nastal je trenutek molk.

»Vendar pa se bo treba o zadevi acuratissime¹ dogovoriti,« je končno povzel besedo starček. »Koliko pa nameravate dati v zastavo za Virombke? Veliko ta zemlja že ni vredna.«

»Tudi sto dukatov bi lahko dal!«

»Bog obvaruj, to ne gre!«

»Zakaj pa ne? Če mi pan Tačevski kdaj povrne, potem je brez pomena, koliko mu dam. Če mi pa ne plača, tudi ne bom oškodovan. Tukaj imajo povsod slabo polje. Samo v Virombkih je novina na mestu izkrčenega gozda: ta svet bi moral biti torej dober.

¹ Prav natančno.

Danes pojdem po Staha in Bukojemske, nato pa se vrnem v Jedlinko. Bodita tako prijazna in nas obiščita, čim se vrne pan Tačevski iz Radoma. Denar bo pripravljen.«

»Nebesa so nam vas poslala z vašim denarjem in vašim zlatim srcem!« je odgovoril gospod župnik Vojnovski.

Nato je naročil, naj prinesejo med in ga je sam nalil v vrče. Pila sta z užitkom, kakor pijejo ljudje, ki jim je veselo pri srcu. A pri tretjem vrčku se je župnik zresnil in dejal:

»Za pomoč, za dobro besedo in za vašo iskrenost bi se vam rad izkazal hvaležnega vsaj z dobrim navetom.«

»Poslušam.«

»Nikar ne prepustite sinu Virombkov. Preblizu je tu do Belčončke. Dekle je pa tako čedno, da si človek čednejšega niti misliti ne more. Morda je tudi dobrega srca, — ne rečem, da ni, a kaj se hoče, ko je pa Sieninjska. Sama se menda s tem tako ne ponaša, a stari pan Pongovski, ta je strašno ošaben. Če bi jo snubil sam naš kraljevič Jacobus, bi se mu nemara še to ne zdelo preveč. Zato posvarite svojega sina, da se ne bo radi te prevzetnosti mučil, ali si celo smrtno ranil svoje srce, kakor Jacek. To vam povem odkrito, kakor dober prijatelj, ker bi vam rad z dobrim poplašal vašo dobroto.«

Pan Ciprianovič si je pogladil čelo in rekel:

»Padli so k nam v Jedlinko kakor z oblakov radi neke popotne neprilike. Panu Pongovskemu sem se bil kot nov sosed že nekoč predstavil, a mi ni vrnil obiska. Takrat sem spoznal njegovo ošabnost in nisem več iskal njegovéga prijateljstva in znanja ž njim. Za to zadnje srečanje ne morem nič. Svojega sina pa gotovo ne pošljem v Virombke in mu tudi ne dovolim, da bi oni v Belčončki na srce pihal. Mi sicer nismo tako starega plemstva kakor Sieninjski ali morda Pongovski, a plemiči smo vendar, in to čast smo si pridobili v vojni, s tem, kar boli, kakor je

dejal pan Czarniecki¹. Svoj ugled si bomo že znali obvarovati; moj sin ni za to nič manj občutljiv kakor jaz. Mladeniču je seveda težko otresti se Kupidonovih puščic, a povem vam, prečastiti, kaj mi je rekel Stah, ko sem ga zdaj v Belčončki povpraševal po tem dekletu: »Rajši, — je rekel — ne bom poskušal odtrgati jabolko, če visi previsoko.. Treba bi bilo skočiti, in če ga ne bi dosegel, bi me bilo sram.«

»O, to je bistra glava!« je zaklical župnik.

»Tak je bil od mladih nog,« je z nekim ponosom pristavil Ciprianovič. »Razen tega mi je tudi rekel, da zdaj ve, kaj je pomenilo to dekle za Tačevskega in koliko je zaradi nje prestal. — Zdaj, ko to vem, je dejal, ne bi hotel biti za nobeno ceno na poti tako plemenitemu kavalirju. — Ne, prečastiti, Virombkov ne vzamem zato v zastavo, da bi imel moj sin bliže do Belčončke. Bog mi ohrani fanta in ga obvaruj vsega hudega!«

»Amen! Zaupam vam, kakor da bi mi angel govoril. A to gospodično naj vzame kdo tretji, magari eden izmed gospodov Bukojemskih, če se že sklicujejo na tako visoke sorodnike.«

Ciprianovič se je zasmel, nato popil med, se poslovil in odpeljal. Gospod župnik je odšel v cerkev, da se zahvali Bogu za nepričakovano pomoč, potem pa je nestrpnost pričakoval Tačevskega.

Ko se je Jacek končno povrnil, mu je stekel naproti kar na dvorišče, ga krepko objel in pričel klicati:

»Jacek! Za vsak konjski rep zdaj lahko plačaš po deset ducatov. Sto cekinov imaš kakor na mizi, Virombki pa ti kljub temu ostanejo!«

Tačevski je uprl vanj svoje od trpljenja in prečutih noči vdrte oči in ves začuden vprašal: »Kaj pa se je vendar zgodilo?«

Zgodilo se je bilo res dobro delo, prihajajoče iz sočutnega srca. Župnik Vojnovski je z največjim veseljem zapazil, da je v Jacku kljub težkemu trplje-

¹ Čarnjecki, znani vojskovodja, je okoli l. 1660, ponovno premagal Švede in s tem rešil Poljsko.

nju in vsem srčnim ranam zrastel neki nov pogum, ko je zvedel o pogodbi s Ciprianovičem. Še več dni potem je govoril in mislil samo na konje, vozove, bojno opremo ter oproda. Zdelo se je celo, da v njegovem srcu ni več prostora za kaj drugega.

»To ti je zdravilo, to ti je balzam, to ti je čudežna pijača!« si je na tihem mislil župnik Vojnovski: »naj bo človek še tako zateleban v žensko, naj se čuti še tako nesrečnega, mora vendar paziti, če gre v vojno, da si ne kupi nadušljivega ali bramoravega konja, mora si izbrati primerno sabljo, pomeriti oklepe in večkrat pregledati vso prtljago. Vse to odvrne njegovo pozornost od ženske; ima kopico nujnejših skrbi in zato mu kmalu postane lažje pri srcu. Spominjal se je, kako je v mladih letih nekoč sam v vojni iskal pozabljenja ali smrti. Toda zdaj je bila vojna še daleč in Jacku vsekakor še ni bilo treba misliti na smrt. Zato se je ves poglobil v priprave in številne, po njih povzročene skrbi. Dela je imel pač zadosti.

Oba Ciprianoviča sta zopet prišla k župniku, pri katerem je bival Jacek. Potem so odšli vsi skupaj v mesto, da spišejo zastavno pismo. Tam je Jacek naročil del svoje opreme, dočim mu je izkušeni in uvidni župnik Vojnovski nasvetoval, naj vse ostalo naroči v Krakovu ali v Varšavi. S temi opravki so bili zaposleni več dni od jutra do večera. Stanislav Ciprianovič, ki je bil že popolnoma ozdravil, če ne računamo male praske, ki se mu je še poznala, je povsod pridno pomagal Jacku. Sploh sta postajala vedno boljša prijatelja. Starima je bilo to jako všeč, kajti oba sta si od tega prijateljstva mnogo obetala. Prijazni pan Serafin je začel celo obžalovati, da Jacek tako zgodaj odhaja. Prosil je župnika, naj ga še ne pusti proč. »Razumem,« je rekel, »dobro razumem, zakaj bi ga radi čimprej poslali odtod, prečastiti, a resnici na ljubo moram povedati, da ne mislim tako slabo o tej panni Sieninjski... Je že res, da Jacka v prvem trenutku po dvoboju ni posebno prijazno sprejela. A pomislite, da so Stah in Bukojemski njo in pani Vinicko pred kratkim oteli iz volč-

jega žrela. Ni čuda, da jo je popadla jeza, ko je zagledala njihove rane in kri. Razen tega je Pongovski, kakor veste, nalašč raznetil to jezo. On je res strašen človek, a dekle je, ko sem bil pri njih, prišlo k meni čisto potrto. »Priznam,« mi je dejala, »da smo storili krivico, in pana Jacka moramo na katerikoli način potolažiti.« Očesca so se ji takoj orosila: kar smilila se mi je, ker ima res nadvse čeden obrazek. O, srce ima že na pravem mestu in čuti, da ni prav ravnala.«

»Za Boga svetega, samo da Jacek o tem nič ne zve, sicer mu takoj zopet srce upade, dasi se je šele pravkar spametoval. Pobegnil je bil odtam brez kučme, prisegel, da se ne vrne več in Bog naj ga tega obvaruje. Ženske so, da se tako izrazim, kakor divji ogenj, ki se prikaže ponoči sredi močvirja v Jedlini. Če ga človek podi, uteče; če pa beži pred njim, se on za njim podi... Tako je!«

»To je pameten rek: moram si ga zabeležiti za Staha,« je rekel pan Serafin.

»Jacek naj le čimprej odpotuje. Pripravil sem mu že pisma na različne dostojanstvenike in znanke, ki sem jih poznal, ko še niso bili tako visoki gospodje, pa tudi na ugledne poveljnike... V teh listih sem priporočil tudi vašega sina kot pristnega kavalirja. Sicer mu dam pa še osebna priporočila, ko se odpravi na pot, a to bo menda odveč, kajti Jacek mu tam že sam ugladi pota. Skupaj naj služita!«

»Prisrčna hvala, prečastiti. Seveda! Skupaj naj služita in ostaneta do konca življenja dobra prijatelja. Pravili ste o polku kraljeviča Aleksandra, kjer je za poveljnika Zbierzchovski. To je odličen polk, nemara najodličnejši med vsemi huzarji. Jako bi me veselilo, če bi Stanislav mogel priti k temu polku. Toda veste, kaj mi je dejal: »Lahka konjenica dela šest dni na teden, huzarji pa so menda samo za nedeljo.«

»Generaliter¹ je povedal resnico,« je odgovoril župnik. »To je že res, da huzarjev ne pošiljajo na male praske, in malokdo izmed njih si išče take zabave. Bilo bi pod častjo teh vojakov, če bi napadali

¹ Na splošno.

prvega boljšega nasprotnika. Zato pa se, ko napoči njih nedelja, tako napijejo krvavega vina, da ostali v vseh šestih dneh ne prelijejo toliko krvi. Sicer se pa vojna ne da obračati, ampak sama vse obrača. Včasih pride tudi do tega, da imajo celo huzarji vsak dan novo delo.«

»To pač sami najboljše veste, prečastiti...«

Župnik Vojnovski je za trenutek zatisnil oči, kakor da bi se hotel natančneje spomniti minulih časov, nato je dvignil čašo, pogledal med proti luči, napravil dva požirka ter rekel: »Tako je bilo, ko smo odšli na koncu švedske vojne, da kaznujemo izdajalskega volilnega kneza za to, ker se je bil zmenil s Karolusom. Pan maršal Lubomirski¹ je prišel z ognjem in mečem do samega Berlina. Takrat sem služil pri njegovem lastnem huzarskem polku, kjer je bil Viktor za poročnika.² Brandenburžan se nam je upiral, kjer je le mogel: zdaj s pešci, zdaj s črno vojsko, pri kateri je služilo nemško plemstvo — in moram vam povedati, da so naposled bolele nas, huzarje, roke prav tako kakor navadne kozake, : strašno smo se bili utrudili...«

»Ali ste imeli tako težak posel?«

»Ni bil baš težak. Saj tem revežem so se tresle puške in sulice v roki, kakor veje v vetru, čim so nas samo zagledali. A ta posel smo imeli od jutra do ve-

¹ Maršal (marsalcus regis), prvotno menda kraljev konjar, je pozneje postal dvorski minister in član senata. Varoval je red v prestolici. Brandenburški volilni knez Friderik-Viljem I. (tako zvaní Grosser Kurfürst) je izrabil švedsko vojno, da bi se otresel odvisnosti od Poljske, katere vazal je bil. Čarnjecki pa je premagal švedskega kralja Karla X. Gustava in Prusi so bili nekaj časa v zadregi. A končno so vendar dosegli svoj cilj. Poljska je namreč potrebovala miru na zapadu. L. 1657. je priznal poljski kralj Jan-Kazimir neodvisnost Pruske vojvodine, kar je bilo velikega pomena za nadaljnji državni razvoj Nemčije pod Hohenzollernci.

² Razen najemnikov, ki jih je plačevala država, so imeli različni velikaši svoje polke. Seveda je bil kralj ali varšavski škof i. dr. samo po imenu ritmojster (t. j. polkovnik) v svojem huzarskem polku. Dejansko je oddelek vodil poročnik, ki ga je tedaj treba označiti kot polkovnikovega namestnika.

čera. Saj je enako naporno zabadati kopje v prsa ali pleča.¹ O, to je bila sicer vesela, izdatna vojna, kakor smo rekli, a še nikoli v svojem življenju nisem videl toliko človeških in konjskih zadnjic, kakor takrat. Opustošili smo pol Brandenburške, pa tako temeljito, da je moral Luter pretakati solze v peklju.«

»Prijetno se je spomniti, da so izdajalci prejeli primerno plačilo.«

»Seveda je prijetno. Potem je prišel volilni knez k panu Lubomirskemu prosit za mir. Sam tega nisem videl, a vojaki so pozneje pripovedovali, da si je uprl pan maršal roke v boke in tako hodil po taborišču, volilni knez pa je capljal za njim. Priklanjal se je baje tako nizko, da je z lasuljo skoro po tleh pometal in maršalu objemal kolena. Pa kaj to! Pravili so celo, da mu je poljuboval vse, kar je naneslo. A temu ne morem prav verjeti. Pan maršal je bil sicer ponosnega srca in je rad ponižal sovražnika, a vendar je imel uglajen nastop, pa ne bi dopustil kaj takega.«

»Daj Bog, da bi bilo zdaj tako s Turki, kakor takrat z Brandenburžani.«

»Nimam bogvekakih izkušenj, zato pa so dolgotrne. Povem vam torej odkritosrčno, kar mislim: bo že šlo, ali prav tako, ali pa še bolje. Pan maršal je bil izkušen vojskovodja in je imel mnogo sreče, a vendar ga ne moremo primerjati z njegovim veličanstvom, našim zdaj srečno vladajočim kraljem.«

Nato sta se spominjala vseh kraljevih zmag in bitk, ki sta se jih še sama udeleževala. Napila sta na kraljevo zdravje in izrazila upanje, da se mladeniča pod takim vodjem ne naučita samo vojne umetnosti, temveč da bosta deležna tudi velike slave: saj je ta vojna veljala dednemu sovražniku križa.

Pravzaprav pa si glede te vojne ni bil še nihče prav na jasnem. Ni se niti vedelo, ali bo veljal prvi turški napad Republikli ali cesarju. Vprašanje o zvezi z avstrijskim dvorom se je imelo sprožiti šele na

¹ T. j. pri boju s konjenico ali s pešci. Zadnji nasprotniki so se smatrali kot manj primerni za huzarje.

sejmu. Toda pri šláheckih zborovanjih¹ in okrožnih sejmikih² se je govorilo samo o vojni. Napovedovali so jo za domala vsi dostojanstveniki, ki so imeli priliko biti v Varšavi in na dvoru. Razen tega je prevzela tudi ves narod slutnja o neizogibnosti vojne in ta slutnja je morda več pomenila kakor sklep v sejmu. Izvirala je istočasno iz dosedanje kraljeve politike in splošne volje, splošnih nazorov o nacionalni nalogi.

Osmo poglavje.

Na povratku iz Radoma je povabil župnik Vojnovski oba Ciprianoviča k sebi, da si malo odpočijeta; potem pa ju je hotel z Jackom obiskati v Jedlinki. A medtem so se nepričakovano zglasili v župnišču trije Bukojemski. Marko je radi presekanke ključnice moral še ležati, a Matevž, Luka in Jan so prišli pozdravljat starega duhovnika in se mu zahvaljevat za izkazano pomoč. Jan je bil ostal brez mezinca, a tudi starejša brata sta imela izdatne brazgotine: eden na čelu, drugi preko lic, sicer pa so bili že vsi popolnoma okrevali in so se prav dobro počutili.

Pred dvema dnevoma so bili odšli v gozdove na lov. Tam so izkadili iz brloga spečo medvedko in jo pobili s sulicami. Pestuna³ pa so prinesli v dar gospodu župniku, čigar ljubezen do gozdnih zverin je bila povsod znana.

Starček je bil sploh vzljubil Bukojemske kot »prostodušne fante«. Vesel je bil njihovega obiska, pa tudi medvedčeta. Smejal se je do solz, ko je ko-

¹ Zjazdi szlachecki — redna upravna in sodna zborovanja dostojanstvenikov pod vodstvom vojvode vsake pokrajine.

² Sejmiki powiatowy — vsakoletna okrožna zborovanja vseh plemičev, kjer so se volili poslanci v državni sejm, se reševala davčna, vojna in druga vprašanja.

³ Pestun se imenuje enoleten medved, ki mora včasih še drugo leto ostati pri materi. Pomagati ji mora pestovati, snaziti in čez vodo prenašati mlajše brate ter je tepen, če nerad uboga.

smatin pograbil enega izmed za goste pripravljenih vrčev z medico in pričel besno renčati, da bi obudil primeren strah ter si s tem zavaroval svoj plen. Ko pa je videl, da mu ga nihče ne vzame, se je vzpel na zadnje noge in osušil vrč prav kakor človek. To je povzročilo še večje veselje.

»Tega ne nastavim za kletarja, pa tudi čebel mi ne bo ravnal,« je veselo vzkliknil župnik.

»Ha!« je zaklical smeje se Stanislav Ciprianovič, »malo časa je bil pri Bukojemskih v šoli, a si je v enem dnevu pridobil toliko modrosti, da bi se tega v gozdu vse življenje ne naučil.«

»Saj ni res,« je odvrnil Luka, »ta zver ima že od rojstva toliko razuma, da takoj ve, kaj je dobro. Komaj smo ga pripeljali iz gozda, se je napil žganja, kakor da bi ga bil v gozdu vsako jutro pil. Potem pa je psu prisolil zaušnico: »nikar me ne vohaj!« mu je povedal in šel spat.«

»Hvala vam, ž njim bom imel mnogo veselja,« je ponovil župnik, »a za kletarja ga ne nastavim. Sicer se dobro razume na pijače, a prevneto bi se sukal okoli njih.«

»Medved se marsičesa lahko nauči,« je pripomnil Jan. »Pravijo, da goni župniku Glominjskemu v Przytyku njegov medved meh pri orglah. A marsikdo se nad tem spotika, ker medved pri tem včasih tudi renči, zlasti če ga s palico dregajo.«

»Kaj se bodo spotikali,« je odgovoril župnik, »ptice si zvijejo svoja gnezda po cerkvah in pojejo Bogu v čast, in nihče se nad tem ne spotika. Vsaka zver po svoje služi Bogu, a Zveličar sam se je rodil v hlevu.«

»Saj pravijo,« je pripomnil Matevž, »da je Gospod Jezus spremenil nepoštenega mlinarja v medveda. Potem mu je ostala nemara tudi človeška duša.«

Na to mu je odvrnil Ciprianovič: »Potemtakem ste vi ubili mlinarico in se boste morali zagovarjati. Njegovo veličanstvo kralj zelo strogo pazi na svoje medvede in gozdarjev ne nastavlja zato, da bi mu jih pobijali.«

Trije bratje so se silno prestrašili, ko so začeli te besede. Šele po daljšem premišljevanju je rekel Matevž, da bi vsaj nekaj povedal v zaščito njih skupnega prestopka: »Ha, mar nismo šlahta? Bukojemski prav nič ne zaostaja za Sobieskimi.«

A Luki je prišla v glavo srečna misel in takoj se mu je zjasnil obraz: »Dali smo viteško besedo,« je rekel, »da medvedov ne bomo streljali, ni res? No, saj ga tudi res nismo ustrelili, zabodli smo ga!«

»Zdaj njegovo veličanstvo kralj ne bo mislil na medvede,« je razsodno pripomnil Jan, »pa saj tega gotovo tudi od nikogar ne izvé. Naj si kateri izmed čuvajev le drzne . . . Ha! Lahko pa nam je žal, da smo se s tem pobahali panu Pongovskemu in panu Grothusu. Pan Grothus se je namreč odpeljal v Varšavo, tam večkrat vidi kralja in prav lahko se zgodi, da mu uide kaka nepremišljena beseda.«

»Kdaj pa ste srečali Pongovskega?« je vprašal župnik.

»Včeraj. Spremljal je pana Grothusa. Ali veste, prečastiti gospod, kje je krčma, ki ji pravijo »Pri tolovaju?« Prišla sta tja, ker so jima morali spočiti konje, in sta nas našla notri. Potem nas je Pongovski pričel popraševati po tem in onem, končno je vprašal tudi po Jacku.«

»Po meni?« se je oglasil Tačevski.

»Da. »Ali je res«, je vprašal, »da pojde Tačevski k vojakom?« »Res je!« smo mu odgovorili. »Kdaj pa?« »Prav kmalu.« Nato je dejal Pongovski: »No dobro, a najbrž vstopi med pešce.« Vse nas je popadla jeza, Matevž pa mu je rekel: »Nikar ne bodite tako ošabni, gospod, kajti Jacek nam je zdaj prijatelj in moramo se zanj potegniti.« No, pri tem pa svoje jeze nismo mogli več zatajevati. Tedaj je menda opazil, da smo hudi in je dejal: »Saj tega ne pravim iz kake osebne nevoščljivosti. Mislim samo, da Virombki niso nobeno starostvo.¹

¹ Staroste so gospodarili proti gotovi najemnini na razsežnih kraljevskih zemljiščih, starostvih, in so spadali med najbogatejšo gospodo.

»Starostvo gori ali doli, a to ga nič ne briga!« je zaklical župnik. »Nikar si naj s tem glave ne beli.«

A pan Pongovski je imel o tem nedvomno druge nazore in si je še vedno belil glavo z Jackovimi zadevami, kajti kako uro pozneje je prinesel služabnik z novim vrčem medu vred zapečaten list in rekel: »Prečastiti gospod, to-le vam je prinesel sel iz Belčončke.«

Gospod župnik Vojnovski je vzel pismo, ga razpečatil, odprl, odvil z dlanjo gorenji del pole, stopil k oknu in pričel čitati.

Jacek je kar prebledel od razburjenja: ves zaverovan je zrl na ta papir; saj je slutil, da se pismo tiče njega. Misli so mu kakor bliski prešinjale glavo: kaj, če bi se bil stari skesal? kaj, če ga prosi odpuščanja? Moralo je biti tako; da bi bilo v pismu kaj drugega, je vendar nemogoče! Saj Pongovski ni imel nobenega vzroka bolj se jeziti kakor tisti, ki so pri spopadu osebno trpeli. Najbrž se mu je bila oglasila vest: spoznal je, kako malo opravičen je bil njegov nastop, doumel je, kako težko je razžalil nedolžnega človeka, in zdaj brez dvoma hoče poravnati krivico.

Jacku je pričelo srce tolči kakor kladivo: »Oh, odpotujem, je mislil sam pri sebi, tu mi ni sojena sreča in čeprav mu odpustim, pozabiti mu ne bom mogel. A preden odidem, bi rad vsaj enkrat še videl tako kruto in vendar tako ljubljeno Anuljo. Še enkrat videti njo, še enkrat čuti njen glas, ne odreči mi tega, usmiljeni Bog!«

Misli so mu čedalje burneje rojile po glavi, a medtem ko je bil zatopljen vanje, se je zgodilo nekaj popolnoma nepričakovanega. Gospod župnik je nenadoma zmečkal list, ki ga je držal v roki, in se prijel za levi bok, kot da bi hotel pograbititi za sabljo. Kri mu je šinila v obraz, žile na vratu so mu nabrekli, iz oči mu je švigal plamen. Postal je kratkomalo tako strašen, da so Bukojemski s Ciprianovičem skoro preplašeno zrl vanj: Zdelo se je, kakor bi se bil na neki čaroben način v trenutku izpremenil v drugega človeka.

V sobi je zavládala tišina.

Medtem se je sklonil župnik k oknu, kot da bi hotel nekaj pogledati. Nato se je ozrl, pogledal najprej v stene, potem pa na goste. Videti je bilo, da se je že premagal in obvladal, kajti rdečica na obrazu mu je bila izginila in iskre v njegovih očeh so ugasnile.

»Gospoda moja,« je rekel, »ta človek ni samo nagle jeze, temveč naravnost hudoben. Lahko se zgodi, da človek v razburjenju prestopi meje spodobnosti, a iz jeze vztrajati pri krivici in dalje teptati po tistem, ki se mu je zgodila krivica, to že ni več plemiško niti ne katoliško.«

Po teh besedah se je pripognil, dvignil zmečkani list, ki je bil padel na tla, in ga izročil Tačevskemu:

»Jacek, če je ostala še trohica kake ljubezni v tvojem srcu, to pismo jo mora zatreti. Čitaj, ubožec, čitaj na glas, kajti ni se ti treba sramovati. Sramuje se naj tisti, ki je tako pismo napisal. Gospodje morajo zvedeti, kakšen je Pongovski.«

Jacek je z drhtečimi rokami prijel pismo, ga zravnal in pričel brati:

»Velecenjeni gospod župnik, prečastiti prošt itd. Zvedel sem, da v kratkem času odide k vojakom Tačevski iz Virombkov, ki je bil večkrat v moji hiši. Ne maram pozabiti na kruh, ki sem mu ga privoščil iz usmiljenja do njegove revščine, pa tudi ne na opravke, ki jih je včasih izvrševal na moje povelje. Zato mu pošiljam jahalnega konja in cekin za podkve s pripombo, da ga ne sme potrošiti za druge nepotrebne reči.

Izvolite ob tej priliki sprejeti izraze moje globoke vdanosti. Z odličnim spoštovanjem itd.«

Ko je Jacek prečital pismo, je tako prebledel, da so se prestrašili vsi navzoči, posebno pa gospod župnik. Bal se je namreč, da utegne ta bledost napovedati izbruh besne jeze. Vedel je, kako strašen je v jezi ta navadno tako razsodni mladenič. Zato ga je takoj poskusil odvrniti od teh misli: »Pongovski je star in še brez roke povrhu,« je brž povzel besedo, »ne moreš ga pozvati na dvoboj.«

A Tačevski ni podivjal. Neizmerna, bolestna osuplost je pri njem v prvem trenutku prevladala vse druge občutke.

»Ne morem ga pozvati na dvoboj,« je kakor odmev ponovil župnikove besede, »zakaj me pa tako ponižuje?«

Tedaj se je dvignil stari Ciprianović, prijel Jacka za obe roki in mu jih krepko stisnil, nato pa ga je poljubil na čelo in mu rekel: »S tem je Pongovski sebi napravil sramoto, ne tebi. Če ne boš mislil na maščevanje, bo moral vsakdo občudovati tvoje plemenito in velikih prednikov vredno srce.«

»To so modre besede!« je vzkliknil župnik, »pokazati moraš, da niso bile zaman izrečene...«

Medtem je Stanislav Ciprianović naglo objel Jacka: »Odkrito povedano,« je vzkliknil, »vedno rajši te imam.«

Bukojemskim pa ni bilo prav, da se je zadeva tako zasukala: škrtali so z zobmi ves čas, odkar so bili slišali pismo. Nato so pričeli po Stanislavovem zgledu tudi oni objemati Jacka.

»Naj bo tako ali tako,« se je slednjič oglasil Luka, »a na Jackovem mestu bi si bil jaz že drugače pomagal.«

»Kako pa?« sta radovedno vprašala brata.

»Prav za prav če ne vem, kako, a nekaj bi si bil že izmislil in stvari ne bi bil kar tako vtaknil.«

»Če ničesar ne veš, kaj se potem v stvar vmešavaš.«

»Kaj bosta govorila, mar vidva kaj vesta?«

»Mirujte!« je rekel župnik. »Tega pisma ne pustim brez odgovora, a maščevanje pustiti — to bi bilo krščansko in katoliško.«

»Ha! Ali se niste, prečastiti, v prvem trenutku tudi vi prijeli za bok?«

»Samo zato, ker sem predolgo nosil sabljo. Mea culpa! A kakor sem rekel, mora se vpoštevati tudi to, da je Pongovski star in brez roke... Jeklo tu ne bi nič pomagalo... Po pravici vam povem, gospoda, da se mi je prav zato ta trdovratnež docela pristudil,

— ve, da mu ne moremo do živega in zato tako nesramno izkorišča.«

»No, kaj kmalu mu postane prevroče v naši okolici,« je dejal Jan Bukojemski. »Mu že poskrbimo za to, da živ krst več ne bo zahajal v njegovo hišo...«

»Najprej mu moram odgovoriti,« ga je prekinil gospod župnik, »in sicer takoj. Saj njegov sel še vedno čaka.«

Vendar so nekaj časa ugibali, kdo naj odpiše: ali Jacek, ki mu je bilo pismo namenjeno, ali pa župnik, ki mu je bilo poslano. Sklenili so, naj odpiše župnik. Tačevski je sam brez nadaljnega rešil to vprašanje s tem, da je rekel: »Zame ni več te hiše in vsi ljudje v njej so zame mrtvi. No, in lahko so veseli tega mojega sklepa.«

»Tako je! Mostovi so požgani!« je dodal župnik in stopil po pero in papir.

Nato je pripomnil Jan Bukojemski: »Že prav, da so mostovi požgani, a bolje bi bilo, spustiti rdečega petelina na streho v Belčončki! Tako navado smo imeli pri nas na Ukrajini. Če se je kje naselil tuj pritepenec in ni znal dobro shajati s sosesko, potem so mu upihnili življenje, posestvo pa zažgali.«

Vendar se za te besede ni zmenil nihče razen Ciprianoviča-očeta, ki je nestrpno zamahnil z roko in rezko odvrnil:

»Gospodje, vi ste prišli v to deželo iz Ukrajine, jaz iz Lvovske okolice in pan Pongovski iz Primorja. Torej bi nas moral po vaših nazorih pan Tačevski vse smatrati za pritepenca. Vedeti morate vendar, da je republika veliki dom, v katerem biva šlahetska rod-bina in v katerem je vsak šlahčič doma...«

Zavladal je molk. Le iz spalnice se je čulo praskanje peresa in polglasne besede, ki si jih je gospod prošt sam narekoval.

Tačevski si je podprl glavo z rokami in nekaj časa nepremično sedel; potem pa se je naglo vzravnal, se ozrl na navzoče in dejal:

»Nekaj je v stvari, česar ne morem razumeti.«

»Mi tudi ne razumemo,« je odvrnil Luka Bukojemski, »a če boš še pil med, ga bomo mi tudi.«

Jacek je mehanično nalil medu v vrče, istočasno pa je nadaljeval, sledeč razvoju lastnih misli:

»Res je, da smo sklenili dvoboj pod njegovo streho, in to mi je Pongovski lahko zameril, čeprav se slične stvari povsod dogajajo. A zdaj ve, da nisem jaz izzival, ve, da me je nespodobno razžalil v moji lastni hiši, ve, da sem se z vami, gospodje, že spravil, ve, da se nikoli več ne prikažem v njegovi hiši — in vendar me še vedno zasleduje, preganja in se trudi, da bi me še bolj ponižal.«

»To je res neka prav posebno trdovratnost,« je dejal stari Ciprianovič.

»Aha! Torej tudi vi mislite, da za stvarjo še nekaj tiči?«

»Kje?« je vprašal gospod prošt, ki je bil prav v tem trenutku z dovršenim pismom stopil iz spalnice ter začul zadnje besede.

»V tem posebnem sovraštvu do mene.«

Župnik je pogledal na polico, kjer je ležalo med drugimi knjigami tudi sveto pismo, in dejal:

»Rečem ti samo to, kar sem ti že davno rekel: za tem tiči mulier (ženska).«

Nato se je radi pojasnila vrnil k navzočim: »Gospodje, ali sem vam že čital, kaj pravi o ženski knjiga Salomonove modrosti?«

A ni mogel končati, kajti Jacek je planil na noge, kakor da bi se bilo vžgalo pod njim, se s prsti zgrabil za lase in pričel naravnost kričati od neizmerne bolečine: »Potem tem manj razumem, kajti če je kdo na svetu... če sme kdaj komu na svetu... če kdo prihaja v poštev... saj bi vendar življenje dal...« Dalje ni mogel govoriti. Srčna bol mu je kakor s kleščami stisnila vrat in mu nato privrela iz oči v obliki dveh debelih, vročih in žgočih solz, ki sta mu spolzeli po licih.

Župnik ga je pač dobro razumel.

»Dragi moj Jacek,« mu je dejal prepričevalno; »bolje je rano izžgati, pa naj še tako boli, kakor pustiti, da se ognuje. Zato ti ne smem prizanesti. O, tudi jaz sem bil v svojem času vojak in posveten človek; zato se razumem na marsikatero reč. Vem, da se

včasih zgodi tudi tako: naj odpotuje človek še tako daleč, a spomini in hrepenenje mu vendar sledijo za petami kakor psi, tulijo ponoči in mu ne dajo spati. In kaj je storiti? Bolje jih je takoj pokončati. V tem trenutku ti pravijo čuvstva, da bi pretil za ono tam tudi zadnjo kapljico krvi. Zato je tako čudno in grozno, da te zadene maščevanje prav od te strani. To se ti zdi neverjetno; a vendar bo tako . . . Kaj, ko bi se bil zameril njeni ženski ničemurnosti in ošabnosti? Morda je računala na to, da se bridko pokesaš, ti se pa nisi? Brenili so te in ti bi jim moral zato lizati roke, a si strgal verigo in jim ušel. Zavedati se moraš, da se ti kaj takega nikdar ne odpusti, da te bo vedno preganjalo vse strastnejše sovraštvo, nego ga je zmožen možki. Tu pomaga le eno: izruvat moraš tu čuvstvo, pa če bi ti hotelo srce počiti, izruvat in ga vreči daleč od sebe, kakor nalomljen lok, — saj ni več za nobeno rabo — tako je!«

Zopet je zavladal trenuten molk. Stari Ciprianovič je prikimal z glavo: strinjal se je z župnikovimi nazori in kot izkušen mož občudoval njegove modre besede.

Jacek je ponovil: »To je že res, da sem strgal verigo in ušel . . . Toda če je tako, potem ni Pongovski ta, ki me preganja!«

»Jaz že vem, kaj bi storil!« se je nenadoma oglasil Luka Bukojemski.

»Pa povej, na dan z besedo!« sta mu zaklicala brata.

»Ali veste, kaj pravi zajček?«

»Kakšen zajec? Ali si se napil?«

»No, ta, ki pod mejo čepi.«

Vstal je, si uprl roke v boke in pričel peti, ker je bil menda dobre volje:

Zajček pa čepi pod mejo,
pod mejo.

Lovci pa o njem ne vejo,
ne vejo.

Čepi, solze pretaka,
oporoko piše spaka
pod mejo.

Potem se je obrnil k bratoma in vprašal: »Ali vesta, kako se glasi oporoka?«

»Veva, a bi rada še enkrat slišala!«

»No, pa poslušajta:

Lovci — pešci in na konju,
vrag naj vzame vašo gonjo,
pod mejo . . .

. . . Tako je! To bi jaz napisal na Jackovem mestu vsem v Belčončki. Če pa tega ne stori, naj mi prvi janičar razpara trebuh, če jaz sam ne pošljem Pongovskemu tega pozdrava v mojem in vašem imenu.«

»O, to pa je sijajna misel, bogme!« je zaklical navdušeno Jan.

»Duhovito je, a tudi primerno!«

»Naj Jacek le tako odpiše!«

»Ne,« je rekel gospod župnik, ki mu je govoril čenje teh treh bratov že presedalo, »ne odpiše Jacek, temveč jaz, a ne bom si jemal na posodo vaše modrosti.« Nato se je obrnil k Ciprianovičema in Jacku: »Ni bilo lahko napisati to-le pismo. Hudobiji moramo odbiti rogove, pri tem pa ne smemo pozabiti na spodobnost, a pokazati moramo tudi, da vemo, v katerem grmu tiči zajec. Zato poslušajte, prosim, in če ima kdo izmed vas kaj pametnega pripomniti, naj to stori.« Potem je pričel čitati:

»Velecenjeni gospod, dragi pan in brat . . .«

Tu je z dlanjo odvil gorenji del pisma in dejal: »Ali ste zapazili, gospodje, da mu ne pišem »vaša milost«, temveč samo »dragi?«

»To ga pogreje,« je rekel pan Serafin, »čitajte dalje, prečastiti.«

Torej poslušajte:

»Slehernemu človeku v naši republiki je dobro znano, da uméjo ob vsaki priliki conservare et applicare (ohraniti in pokazati) spodoben nastop le tisti, ki so od mladih nog vajeni spodobne družbe, ali pa so sami dobrega rodu in jim je omenjena spodobnost že prirojena. Videti je, da pri vas, velecenjeni gospod, ne velja niti eno, niti drugo. Prav zato vam hoče gospod Jacek Tačevski, — ki je ex contrario (v

nasprotju z vami), velecenjeni gospod, po svojih slavnih prednikih podedoval plemenito kri in srce, odpustiti vaše prostaške besede in vam obenem vrača vaše prostaške darove. Ker pa hočete liki campones (krčmarji), ki imajo gostilne v mestih ali krčme ob cestah, predložiti nekak račun za gostoljubnost, katere je bil pan Tačevski deležen v vaši hiši, je pan Tačevski seveda pripravljen povrniti vsa vaša expensa (izdatke) s pripadajočimi, njegovemu dednemu ugledu primernimi obrestmi vred...«

»O, za pet ran božjih,« ga je prekinil stari Ciprianovič, »Pongovskega zadene kap!«

»Ha! ošabnost je bilo treba kaznovati! Če pa sežigamo pri tem tudi mostove, to je vendar sam Jacek hotel.«

»Da, da!« je razburjeno zaklical Tačevski.

»Zdaj pa poslušajte, kaj mu dodam še od svoje strani:

V tem smislu sem se domenil z gospodom Tačevskim, kajti prepričana sva, da ste sprožili sicer svoj lasten lok, a strupena puščica, s katero bi radi zadeli odličnega mladeniča, utegne izvirati iz drugega, ne iz vašega tula. Razum in telesna moč pešata tem bolj, čim bolj se človek stara. Betežna starost lahko nasede tujim zakotnim vplivom in zasluži zaradi tega večjo prizanesljivost. V tem smislu sklepam svoje pismo in dodajam kot duhovnik in božji služabnik samo še pripombo, da se človeku tem manj spodobi gojiti napuh in sovraštvo, čim starejši je in bliže grobu. Namesto vsega tega bi morali misliti samo na dušni blagor in zveličanje, ki ga sebi in vam, velecenjeni gospod, iskreno želim. Amen. Izvolite sprejeti izraze itd. od vašega udanega itd.«

»Vse je accurate (točno) povedano,« je rekel pan Serafin, »ničesar ni treba dodajati in ničesar ne črtati.«

»No!« je rekel župnik. »Ali se vam ne zdi, gospod, da je vse to zaslužil?«

»O, kar vroče mi je postajalo tu in tam.«

»Meni tudi,« je dodal Luka Bukojemski. »Človek postane, če posluša take-le reči, tako žejen, kakor če bi mu bilo vroče.«

»Postreži gospodi, Jacek, jaz pa medtem zapečatim in oddam pismo.«

Po teh besedah je snel gospod prošt s prsta pečatnik in odšel v spalnico. Vendar pa so mu morale pri pečatenju priti druge misli v glavo, kajti ko se je vrnil, je dejal: »Gotovo. Da sem le dovršil. Toda ali ne bo to morda prehudo? Kaj, če bi stari to poplačal z lastno krvjo? Vulnera (rane), ki jih prizadene pero, so zdravju prav tako nevarne in nič manj skeleče kakor one od meča in krogle.«

»Res, res je!« se je oglasil Tačevski in stisnil zobe.

A baš ta bolestni Jackov glas je končal obotavljanje. Stari Ciprianovič je rekel:

»Prečastiti gospod, to so že plemeniti pomisleki, kakršnih Pongovski ni imel. Njegovo pismo zadeva naravnost v srce, vaše pa biča samo ošabnost in srd. Zato mislim, da se to pismo mora odposlati!«

Pismo so res odposlali, a Tačevski je po vsem tem še bolj pospešil priprave za svoj odhod.

Deveto poglavje.

Jackovi prijatelji pač niso pričakovali, da bo župnikovo pismo v nekem oziru prav dobrodošlo panu Gedeonu Pongovskemu za njegovo rodbinsko politiko. Seveda se je jezil, ko ga je prejel. Jacka, ki mu je bil prej samo na poti, je odslej začel sovražiti, čeprav ni bil pisma on napisal. To sovraštvo je kakor strupena cvetka bohotno vzcvetelo v starem, zakrknjenem srcu; vendar pa mu je preudarni razum veleval, da poprej izkoristi župnikov odgovor. Zato je pan Gedeon potlačil svojo besno jezo, vzal pismo in stopil s pomilovalno-zaničevalnim obrazom k pani Sieninjski.

»Dobrota je sirotal!« je rekel. »Saj tega nisem nameraval storiti, ker sem videl svet in poznam

ljudi. Odnehal sem šele potem, ko si pričela viti roke in jadikovati, da se mu je zgodila krivica, da sva bila oba prehuda nanj, da ne sme z jezo oditi v vojno. Poslal sem mu denaren znesek, poslal tudi konja in celo vljudno pismo. Mislim sem, da pride, pozdravi, se zahvali in poslovi, kakor se spodobi človeku, ki je toliko časa prebil pod tem krovom — no, in zdaj poglej, kakšen odgovor sem prejel!»

Po teh besedah je privlekel izza pasu župnikov list in ga dal gospodični.

Pričela je čitati in je takoj jezno namrdnila črne obrvi. Ko pa je prišla do mesta, kjer je gospod župnik govoril, da je hotel pan Pongovski ponižati Jacka »zaradi tujih naklepov«, so ji zadržale roke. Za hip ji je preletela obraz škrlatnotemna rdečica, nato pa je prebledela kot platno in nepremično obsedela.

A pan Gedeon je kljub temu, da je na vse pazil, hlinil, da tega ni opazil.

»Naj jim Bog odpusti, kar mi pišejo ad personam (moji osebi), — se je oglasil po trenutnem molku, »saj Gospod sam ve, ali so Pongovski res toliko neznatnejši od Tačevskih, o katerih pripovedujejo ljudje več pravljič kakor resnice. A kar jim ne smem odpustiti, to je nehvaležnost, s katero poplačujejo tebi, revica moja, tvojo angelsko prisrčno dobroto.«

Aj tega odgovora ni napisal pan Jacek, temveč gospod župnik Vojnovski,« je odgovorila panna Sieninjska, ki se je oprijela še te zadnje bilke.

»Ali mi verjameš, dekletce, da te ljubim?«

»Verjamem,« je odgovorila, se pripognila in mu poljubila roko.

On pa jo je pričel jako nežno božati po plavalasi glavici:

»Dasi mi verjameš,« je dejal, »vendar ne veš, kako silno te ljubim. Ti si vse moje veselje. Malokdaj si privoščim sličnih besed in malokdaj povem, kar mi narekuje srce, kajti stiska mi ga stara bolečina. A to gotovo razumeš, da imam samo tebe na

svetu. Ne želim ti muk in trpljenja, ne želim ti nobenih bolečin. Nasprotno, z veseljem in srečo ti želim napolniti sleherni urico tvojega življenja. Ne maram te vpraševati, kaj je vzkliko v tvojem srcu; rečem ti samo to: če je to, kakor mislim, samo sestrska ljubezen ali pa tudi globlje čuvstvo — ni ga vreden ta mladenič, ki nam je z nehvaležnostjo poplačal naše iskreno prijateljstvo. Saj bi se sama varala, Anuljka moja, če bi morda mislila, da je nam prošt tako odpisal, ne da bi bil vprašal Tačevskega. Skupno sta pisala odgovor in veš, zakaj sta nam tako izzivalno odgovorila? Zato, ker je dobil Tačevski, kakor sem čul, denar od onega armenca iz Jedlinke. Razumeš? Samo tega mu je bilo treba in zato se zdaj, ko ima denar, za nič in za nikogar več ne zmeni. To je gola resnica — in sama si moraš priznati, da bi vsako drugo tolmačenje pomenilo samoga sebe nalašč varati.«

»Saj priznavam,« je zašepetala gospodična.

Pan Gedeon se je za trenutek zamislil, kot da bi se nad čim obotavljal, in potem rekel:

»Ne! Pravijo, da je nagnjenje starih ljudi, da vedno radi hvalijo pretekle in obsojajo nove čase. Toda to ni nobeno nagnjenje! ... Svet je res pokvarjen, ljudje so izprijeni in v mojih časih bi nihče ne storil kaj takega kakor Tačevski. Ali še veš, kaj je bil prvi povod vsemu temu? Ona prenočitev na drevesu, ki je gospoda kavalirja pred vsemi tako osmešila ... Drugim hiteti na pomoč, sam pa iz strahu zlezti na drevo, to se lahko zgodi, a v tem slučaju naj se človek rajši ne baha: kar je smešno, tudi ostane smešno. Saj nočem poveličevati onih drugih junakov: Bukojemskih in Ciprianoviča. Vem, da so pijanci, postopači in kvartopirci, vem tudi, da so se bolj brigali za volčje kakor za naše kože! A v Tačevskem tiči taka invidia (zavist), da jim ni mogel privoščiti niti te slučajne pomoči. Zaradi tega je prišlo do dvoboja. Naj me Bog kaznuje, če nisem imel vzrokov za svojo jezo! Ha! Lahko so se pobotali, kajti kavalir je gotovo pogruntal, da utegne pri Ci-

prianovičih dobiti denarce, — zato je obrnil svojo jezo rajši na nas. Nadutost, sovraštvo, pohlepnost in nehvaležnost — to je, kar ga je pri tem vodilo. To in nič drugega! Bog mu odpusti, če je meni storil krivico, a zakaj jo je storil tudi tebi, cvetka moja? Koliko let nam je bil sosed, koliko let je užival našo gostoljubnost, vsak dan je bil pri nas na obisku!... Še cigan bi postal po vsem tem domač, še lastovka se navadi na svojo streho in štokrlja se vrača v staro gnezdo, — on pa je pljunil na našo hišo, brž ko so mu v mošnji zažvenketali armenski novci!... Ne, ne! tako ne bi v mojih časih nihče ravnal!«

Panna Sieninjska ga je nepremično poslušala: z dlanmi si je stiskala sence, z očmi je gledala bogvekam predse. Zato se je Pongovski ustavil, jo nekajkrat pogledal in potem vprašal:

»Kaj pa si se tako zamislila?«

»Saj se nisem zamislila,« mu je odgovorila, »samo tako hudo mi je pri srcu, da ne morem povedati...«

Ker pa ni mogla najti besed, se je morala zjokati. Pan Gedeon je pri tem ni hotel motiti.

»Saj je bolje,« je naposled pripomnil, »da si s solzami olajšaš to žalost, kakor da bi ti kakor kamen težila srce. Ha, kaj hočemo! Naj se le odpelje, naj žvenketa s tujimi tolarji, naj po blatu vlačí čope, ki mu bingljajo po konjski opremi, naj igra velikega gospoda in dvori varšavskim punčaram, a mi ostane, kakor smo bili, deklica moja... Seveda ni to bogvekaka tolažba, tolažba pa je vendarle, če še pomisliš, da te tukaj nihče ne spelje na led, ne razžali, niti ti ne prizadene srčnih ran. In te bomo vsi čuvali kakor punčico v svojem očesu. Tvoja sreča mi bo prva briga in obenem zadnja želja, ki jo še imam, dokler sem živ. — Pridi no k meni...«

Stegnil ji je naproti razprostrte roke in padla mu je v objem žalostna in hkrati hvaležna, kakor se zateče hčerka k očetu, ki jo potolaži v težkem trenutku. Pan Pongovski jo je zopet pričel božati z edino

roko po plavolasi glavici in tako sta dolgo molče sedela.

Medtem se je bilo stemnilo: pozneje je preplavila mesečina zamrzla okna in tu pa tam se je po dvorišču razlegalo zategnjeno pasje lajanje. Toplota deviškega telesa je segala panu Gedeonu naravnost v srce, a ker se je bal, da se predčasno ne izda, ni hotel biti delj časa izpostavljen skušnjavam.

»Vstani no, dete moje,« je rekel, »saj se ne boš več jokala?«

»Ne bom se,« je odgovorila gospodična in mu poljubila roko.

»No vidiš! Tako je prav! Ne pozabi nikoli, da imaš v meni trdno zaslombo, da boš tukaj vedno imela tiho zavetišče. Mladeniči so že vsi taki: radi bi letali kot veter po vsem svetu. Jaz pa imam samo tebe. Dobro si to zapomni! ... Večkrat si si morebiti mislila: ‚varuh gleda mrko kakor volk, išče samo prilike, da bi koga okregal, in moje mladosti ne more umevati.‘ Ali veš, o čem je vedno mislil in še misli ta tvoj varuh? Je že res, da misli večkrat na svojo izgubljeno srečo, na žalost, ki mu tiči v srcu kakor ost sulice. A poleg tega misli samo še na te, samo na tvojo bodočnost, na to, kako bi te čimbolj osrečil. O tem sva se ure in ure razgovarjala s panom Grothusom, tako da se je včasih kar nasmehnil. Dejal je, da imam samo še to skrb v glavi in nobene druge. A na vsak način sem ti hotel zagotoviti, da boš imela tudi po moji smrti miren in zadosten kos kruha pa najsibo še tako skromnega.«

»Bog mi ne daj tega dočakati!« je zaklicala gospodična in se zopet pripognila nad dlanjo pana Gedeona. Njen glas je bil tako iskren, da je na mrkem obrazu starega šlahčiča za trenutek zasijala prava radost.

»Ali me imaš vsaj malo rada?«

»Oh, varuh moj!«

»Bog ti poplačaj, deklica! Saj še nisem tako hudo star pa tudi telo bi bilo še dovolj krepko, če bi ne bilo teh ran na koži in v srcu; a ljudje pra-

vijo, da preži smrt vedno pred vrati in potrka nanje, kadar je je volja. V tem slučaju bi ostala ti sama na svetu, če ne štejemo pani Vinicko. Pan Grothus je dober, a tudi premožen človek in vem, da bo vedno spoštoval mojo voljo in oporoko. A kdo bi vedel, kako bodo ravnali ostali sorodniki moje pokojne žene... to mi dela skrbi! Belčončko je dobila moja žena za doto, po njej sem podedoval to posestvo. Kaj, če bi se hoteli prepirati, pravdati... Za vse to se moram pobrigati. Pan Grothus mi je v tej zadevi tudi nekaj nasvetoval in ni dvoma, da bi njegov nasvet zalegel... A to je prav čudna reč in zato ti ne bom o tem več govoril... Rad bi se njegovemu veličanstvu kralju osebno predstavil, da bi priporočil tebe in svojo zadnjo voljo njegovemu varstvu. A kralj je zdaj preveč zaposlen s sejmom in z bodočo vojno. Pan Grothus mi je sicer pravil, da odrine v slučaju vojne najprej vojska pod hetmani, medtem ko ostane njegovo veličanstvo v Krakovu... Morebiti bi tačas kazalo... Potem bi lahko skupno odrinila... A naj bo kakor hoče, vedeti moraš, dekletce moje, da je in ostane tvoje vse, kar imam — in čeprav bi se moral poslužiti nasveta pana Grothusa... Kakopak!... in če bi se to zgodilo magari eno uro pred mojo smrtjo!... Tako je in Bog naj mi pri tem pomaga. Nisem vetrnjak, niti puhloglavec, niti ne razbojnik. Nikakor nisem tak kakor Tačevski.«

Deseto poglavje.

Panna Sieninjska se je vrnila v svojo kamrico polna hvaležnosti do varuha, ki doslej ž njo še nikoli ni tako prisrčno govoril. Obenem pa je bila huda, polna bridkosti in studa do ljudi in vsega sveta. V prvih trenutkih sploh ni utegnila niti ni mogla mirno razmišljati. Imela je samo občutek, da se ji je zgodila velika krivica, velika nevšečnost, da je prestala hud udarec neusmiljene usode.

Za svojo dobroto, skrbi, hrepenenje, za vse, kar je storila, da bi vzpostavila pretrgane vezi, so jo po-

plačali samo s hudobnim podtikanjem. Toda temu ni bilo več odpomoči. Saj vendar ni mogla Jacku še enkrat pisati, mu zopet vse tolmačiti in se opravičevati. Takoj si je morala očitati to poniževalno misel in je celo zardela od sramote. Razen tega je bila prepričana, da se je Jacek že odpeljal...

Potem pa pride vojna in morebiti se ne bosta v življenju nikoli več videla. Morebiti celo pade, pade v prepričanju, da ima ona hudobno, zavratno srce. Nenadoma jo je prevzela neizmerna žalost: Jacek je stal pred njo kakor živ, s svojim ožganim obrazom, s svojimi otožnimi očmi, ki jih je tolikokrat zasmehovala, ker so bile popolnoma ženske.

Kakor urna lastovka so zletele njene misli za potnikom. Klicala ga je: »Jacek! saj ti nisem hotela nič slabega! Jacek, Bog mi je priča!« Ona ga kliče tu, on pa se niti ne zmeni za njo. Pelje se dalje in če se tudi spomni na njo, se le namrdne in pljune.

Biserne solze so se ji zopet prikazale na trepalnicah. Počutila se je prav slabotno; trenutnemu razburjenju je sledil trenuten obup. Pričela si je govoriti: »Ah! Kaj mi vse to pomaga! Naj mi Bog odpusti in ga spremi! Kaj bo z menoj, to je postranska stvar!«

A usta so ji vkljub temu drgetala kakor otroku. Oči so gledale kakor oči preplašene ptice in nekje v skritem kotičku svoje kakor solza čiste duše je na tihem tožila Bogu svojo nesrečo.

Zdaj je bila prepričana, da je ni Jacek nikoli ljubil, a ni mogla razumeti, zakaj je niti malo ni hotel ljubiti.

»Varuh je povedal resnico!« si ji mislila.

Potem pa se je zopet začudila: »Ne! To vendar ni mogoče.«

Nenadoma se je spomnila Jackovih besed, ki so bile ostale v njenem spominu kakor v marmor vklepane: »Ni treba oditi tebi, grem jaz. Samo to ti še povem, da se ne vrnem nikoli več, dasi sem te ljubil leta in leta bolj od svojega zdravja, bolj od življenja in lastnega zveličanja. Od bolečine si bom

grizel pesti, a se ne vrnem — Bog mi je priča!« Kakor zid je bil bel, ko je to govoril, in ves besen od jeze in žalosti.

In res se ni vrnil! Ni se več prikazal, zapustil jo je, odpovedal se nje, ji po krivici podtaknil nečastne naklepe, spisal skupno s proštom to grozno pismo — vse to je res in varuh je povedal resnico. A da bi je ne bil nikoli ljubil, da bi bil odrinil vesel in brezskrben, čim je dobil denar, da bi bil na njo sploh nehal misliti — te domneve nikakor niso mogle biti resnične! Skrbni varuh je lahko bil tega mnenja, a v resnici je bilo drugače. Človek, ki sploh ne ljubi, vendar ne bi bil prebledel, ne bi škrtal z zobmi, si ne bi grizel pesti od bolečin, in si mučil srce . . .

Gospodična je bila prepričana, da se nič ne izpremeni, če je to resnica. Namesto enega bosta trpeli dve sreci, to je vsa razlika . . . A vendar se je v njej obudila neka slutnja in celo neko nejasno upanje. Sicer so se ji zdeli prihodnji dnevi in meseci vedno otožnejši, a vendar manj bridki. Tudi besede v pismu je niso več pekle kakor razbeljeno železo. Sicer ni dvomila, da je bil Jacek udeležen pri pismu, a vendar je razlika, ali stori človek kako stvar v razburjenju in obupu ali pa premišljeno zlobno . . .

Zato je začutila zopet usmiljenje z Jackom, tako veliko in vroče usmiljenje, da bi zaslužilo pravzaprav drugo ime. Njene vedno nemirnejše misli so se spletale v neko zlato nit, ki je segala v nejasno prihodnost in jo obenem prešinjala z veselim sijajem . . . Saj vojne bo nekoč konec in ž njo vred tudi ločitve.

»Sicer se ta neusmiljeni Jacek ne vrne v Belčončko, tisto že ne! — če si trdovratnež kaj v glavo vtepe, pri tem tudi ostane . . . A vrne se vendar v ta kraj, v Virombke; stanoval bo blizu. Potem pa se naj zgodi, kakor hoče Gospod Bog. Morebiti je odpotoval objokan, obupan, morebiti si je vil roke, naj ga Bog potolaži! Domov se vrne vsekakor spravljivega srca in vesel, saj iz vojne pride z veliko slavo . . . Ona pa bo medtem mirno čakala v Belčončki pod varstvom

dobrega Pongovskega. Sčasoma prepriča varuha, da Jacek ni tako pokvarjen kakor drugi mladeniči in dalje bo predla ono zlato nit, ki ji je zopet pričela ovijati srce.

Kukavica v gdanski uri* v sprejemnici je že odkukala pozno uro, a gospodična še nikakor ni mogla zaspati. Sicer je že ležala v postelji, a svoje plave oči je upirala v strop in premišljevala, kako si naj čimprej pomaga v teh mukah in žalosti? Če je Jacek že odpotoval, je storil to samo zategadelj, da ji uteče, kajti po vsem, kar je slišala, je bilo še daleč do vojne. Varuh ni omenjal, da bi nameravali odpotovati tudi mladi Ciprianovič in Bukojemski. Potemtakem bi se bilo treba ž njimi pomeniti, o Jacku to in ono poizvedeti in povedati kako dobro besedo, ki bi ž njihovo pomočjo prišla do njega, pa naj bi ga dohitela tudi v daljnem vojnem stanu, v tuji deželi.

Gospodična sicer ni imela bogve kaj upanja, da se oglasijo v Belčončki. Saj ji je bilo znano, da so prestopili na Jackovo stran in da v zadnjem času prav pisano gledajo pana Pongovskega. A računala je na drugo priložnost.

Saj je bilo samo še nekoliko dni do praznika blažene Device Marije in velikega žegnanja z delitvijo odpustkov v župni cerkvi v Przytyku. Na ta dan se je tam zbrala vsa šlahta iz okolice z otroci in ženami vred. Tam je morala srečati Ciprianoviča in Bukojemske, če že ne pred cerkvijo, pa vsaj pri kosilu, ki ga je na ta dan priredil prošt za vse navzoče. Upala je tudi, da se ji v splošni gneči posreči ž njimi odkrito govoriti in da ji ne bo pri tem varuh na poti. V zadnjem času mladeničem ni bil več bogve kako naklonjen, a stikov ž njimi vendar ni mogel popolnoma pretrgati, že radi spomina na uslugo, ki so mu jo bili izkazali.

Iz Belčončke do Przytyka so imeli precej dolgo pot. Pan Gedeon, ki sploh ni maral hiteti, je med

* Mesto Gdansk (Danzig) je bilo od l. 1466, ko je bil premagan nemški viteški red, poljsko pristanišče in središče zunanje trgovine.

potjo navadno prenočeval v Radomu ali pa v Jedlinjsku, če so se peljali skozi ta kraj. A danes so si radi pomladanskih poplav izbrali daljšo, toda varnejšo radomsko cesto. Odpeljali so se — en dan pred praznikom — na vozu, ne na saneh, kajti zima je bila nenadoma popolnoma prenehala. Kočiji sta sledila dva težko natovorjena voza s služinčadjo, zalogo živil in tudi s posteljami in divani: saj za silo je bilo treba urediti prenočišče v krčmi.

Ko so odrinili, so zvezde še visoko migljale in nebo je komaj pričelo bledeti na vzhodu. Pani Vinnicka je pričela v temi peti jutranjo molitev. Gospodična in pan Gedeon sta ponavljala besede z jako zaspanim glasom, kajti prejšnji večer so bili radi pripravljanja na pot prepozno šli spat. Šele potem, ko so se bili prepeljali skozi vas in gozdič, kjer je prenočevalo na tisoče vran, je razsvetila rdeča luč prav tako rdeč obrazek in zaspane oči panne Sieninjske. Usta so ji šla še na zehanje, a ko je šinil prvi solnčni žarek ter razsvetlil polje in gozd, se je pričela otrešati zaspanosti. Jasno jutro ji je prinašalo neko jako dobro slutnjo, z veseljem ji je napolnilo srce in zato je pričela živahneje gledati okrog sebe. Obljuboval se jim je res lep, topel in solnčen dan. V zraku je bilo slutiti prvi dih predčasne pomladi. Po izrednem mrazu in snegu so čez noč nastopili krasni, solnčni dnevi, ki so se jim vsi čudili. Ljudje so dejali, da je po novem letu zimo »kakor z nožem odrezalo«. Pastirji pa so napovedovali, da se zima ne vrne več, ker je živina preglasno mukala in prosila na pašo, kakor da bi že res bila pomlad. Po nižavah, gozdovih in na severni strani vzdolž obronkov ter potokov so ležale še velike snežene lise, a od zgoraj jih je pogrevalo solnce in izpod sneženega pokrova so tekli curki in potoki. V nižinah so se zbirali v velike mlake, v katerih se je kakor v zrcalu ogledovalo mokro, brezlistno drevje. Lepa ozimina se je svetlikala kakor zlato pod solnčnimi žarki. Včasih je zapihal močnejši veter, a bil je tako prožet z vedro toploto, kakor da bi pihal naravnost od solnca. Pihal

je čez polja, delal valčke na vodah in stresal tisoče biserov s tenkih, črnih vejic.

Poplave so ovirale potnike, cesta je bila »kakor klej«. Šestorica konj je komaj vlekla težko kočijo; zato so se jako počasi pomikali. Čim više se je dvigalo solnce, tem topleje je postajalo. Panna Sieninjska je končno odvezala trakove s kožuhovino podložene kapuce, ki jo je porinila nazaj, in si pričela odpenjati podlasičji kožušek.

»Torej si se že ogrela?« je vprašala pani Vinicka.

»Pomlad je, tetica! Zares je pomlad!« ji je odgovorila.

Bila je tako lepa s svojo plavolaso, nekoliko razkuštrano glavico, ki se je prikazala iz kapuce, z veselimi očmi in rožnatim obrazkom, da so dobile Pongovskega surove oči milejši izraz. Nekaj časa jo je gledal kakor da bi jo videl prvič v življenju, potem pa je rekel napol njej, napol samemu sebi:

»No, saj si sama kakor pomlad! pri moji veri! Namesto odgovora se mu je nasmehnila.

»O, kako počasi se vozimo!« je rekla nekoliko pozneje. »Strašno slaba cesta. Ali ni res, gospod varuh, da mora počakati, dokler se poti vsaj malo ne osuše, kdor je namenjen na daljno pot?«

Pri tem je postal panu Gedeonu obraz zopet neprijazen. Nič ni odgovoril na vprašanje, temveč pogledal iz kočije in dejal: »Jedlinja.«

»Ali ne bi stopili v cerkev?« je vprašala pani Vinicka.

»Ne, in sicer prvič zato ne, ker bo cerkev gotovo zaprta: saj župnik je moral oditi v Przytyk. Drugič pa zato, ker me je hudo razžalil in mu še roke ne dam, če bi se srečala.

Potem pa je dodal: »Vas pa, gospa, in tebe Anulja, prosim, da se ž njim ne spuščata v nobene razgovore.

Za trenutek je nastopil molk. Tedaj pa se je zaslislalo za kočijo cmokanje konjskih kopit po blatu, ki je privrelo kakor izstreljeno na dan tam, kjer so iz njega potegnili konji pogreznjene noge. Potem so

na obeh straneh kočije zadoneli glasovi: »Pozdravljeni! Pozdravljeni...«

To so bili gospodje Bukojemski.

»Pozdravljeni!« je odgovoril pan Pongovski.

»Gospod, ali se tudi vi peljete v Przytyk?«

»Kakor vsako leto. Menim, da tudi vi, gospodje, prihajate po odpustke?«

»Seveda!« je odgovoril Marko. »Saj se moramo očistiti svojih grehov, preden gremo na vojno.«

»Ali še ni prezgodaj za to?

»Zakaj bi bilo prezgodaj?« je vprašal Luka. »Vsega, kar smo dozdej nagrešili, se jutri otresemo. Zato pa so odpustki. Vse pa, kar se še pozneje nabere, nam že duhovnik odpusti in partykulo mortis, kadar bodo sovražniki blizu.«

»Najbrž ste hoteli reči in articulo, gospod?«

»To je vseeno, samo da smo se v redu spokorili!«

»Kaj mislite s tem, gospod?« je vprašal pan Pongovski, ki ga je zabaval ta razgovor.

»Kaj s tem mislim? No, to, da nam je pri zadnji spovedi župnik Viur naložil, naj odmerimo drug drugemu po trideset udarcev. Mi smo si jih dali po petdeset. Mislili smo si namreč: če to tako diši Nebeškim Močem, — no! — pa jim privoščimo večjo porcijo!«

Tem besedam se je morala nasmehniti celo dostojanstvena pani Vinicka. Panna Sieninjska pa si je kar ves obrazek vtaknila v rokav, kakor da bi si hotela nosek pogreti.

Luka je to videl. Tudi ostali bratje so zapazili, da je odgovor izzval smeh. Zato so umolknili in bili malo užaljeni. Nekaj časa je bilo slišati samo rožljanje verig pri kočiji, prhanje konj, cmokanje blata pod kopiti in krakanje vran, ki so v velikanskih jatah plavale v solnčni luči v smeri iz mestec in vasi proti gozdovom.

»Oho! Že vohajo, da bodo kmalu imele dovolj pečenke!« je rekel najmlajši Bukojemski, spremljač jih z očmi.

»O, na vojni imajo vselej bogato žetev!« je pripomnil Matevž.

»No, vojne še ne morejo vohati, ker je še daleč do nje,« je rekel pan Pongovski.

»Naj bo blizu ali daleč, izostane pa nikakor ne!«

»Odkod to veste, gospod?«

»Saj vendar vsi vemo, o čem se je govorilo na sejmiku in s kakimi pooblastili pridejo poslanci na sejm.«

»To je že res, a ne vemo, ali je bilo povsod tako.«

»Pan Przylubski, ki je prepotoval mnogo krajev, pravi, da je povsod isto.«

»Kdo pa je ta pan Przylubski?«

»Iz Olkuskega je... Zdaj nabira vojake za gospoda škofa krakovskega.«

»Oho, torej je pričel gospod škof nabirati vojake, ne da bi počakal na sejm?«

»Baš tisto je! No, vidite, gospod, prav to je najboljši dokaz, da na vsak način pride do vojne. Gospod škof hoče zbrati čeden polk lahke konjenice... no, pan Przylubski je pač namenoma prišel v naš okraj... ker je namreč o nas nekaj slišal.«

»Ho! ho! Videti je, da sega vaša slava daleč po svetu... In ste se vpisali?«

»No, seveda!«

»Vsi skupaj?«

»Zakaj pa se ne bi vsi skupaj vpisali? Prijatelji mnogo zaležejo v vojni, bratje pa še več.«

»No, in mladi Ciprianovič?«

»Ciprianovič bo služil skupno s Tačevskim.«

Pan Pongovski je pazno pogledal spredaj sedečo gospodično, ki jo je za trenutek oblila rdečica, in spraševal dalje:

»Glej no, kako se imata zdaj rada! V kateri polk pa sta vstopila?«

»V polk pana Zbierzhovskega.«

»Kakšen polk pa je to, — menda dragonci?«

»Za božjo voljo! kaj pravite, gospod? To je vendar huzarski polk kraljeviča Aleksandra.«

»Glej ga zlomka! To je pa odličen polk!«

»Saj je Tačevski tudi odličen vojak.«

Pan Gedeon je imel že na koncu jezika besede, da bo tak fantič pri huzarjih dober kvečjemu za konjarja, ne pa za častnika, a je rajši pogoltnil to pripombo. Bal se je, da ne bi potem prišle na dan njegove zvijače. Panna Sieninjska bi utegnila zvedeti, da ni bilo njegovo pismo tako vljudno in po njem ponujena pomoč tako velika, kakor ji je pripovedoval. Zato se je le namrdnil in dejal:

»Slišal sem tudi, da je zastavil Virombke. Koliko pa je dobil zanje?«

»Pač več, kakor bi mu dali vi, gospod,« je surovo odvrnil Marko.

Pongovskemu so za trenutek jezno vzplamtele oči, a vendar se je še vdrugeč premagal. Prišlo mu je namreč na misel, da nadaljnji razgovor lahko izkoristi za svoje namene.

»Tem bolje,« je rekel, »potem mora biti kavalir silno vesel.«

Zdaj so pričeli Bukojemski, dasi niso bili obdarjeni z bogvekako bistrumnostjo, vsi skupaj kakor za stavo lagati. Hoteli so Pongovskemu pač pokazati, kako malo je bilo mar Tačevskemu zanj in sploh za vse v Belčončki.

»Ojej!« je rekel Luka, »malo da ni znorel od samega veselja, ko je odpotoval. Pel pa je tako, da so se v krčmi vse sveče prevrnile. No, saj smo si ga takrat tudi pošteno privoščili.«

Pan Pongovski je zopet pogledal panno Sieninjsko in opazil, da je postal njen mladi, rdečelični, življenja prekipevajoči obraz nenadoma kakor okamenel. Kapuca ji je popolnoma zlezla z glave, oči je zaprla kot da bi spala. Samo narahlo drhteče nosnice in podbradek so kazali, da ne spi, temveč prav pazno posluša. Vsakemu, ki bi jo pogledal, bi se morala smiliti, a trdosrčni šlahčič si je mislil:

»Če ti tli v srcu še kaka iskra, ti jo že ugasim.« Glasno pa je pripomnil:

»Tako sem si tudi mislil...«

»Kaj ste si mislili?«

»Da si ga boste pošteno privoščili in da pan Tačevski prepevaje odide odtod... Ha! Če je kdo na

lovu za srečo, se mora pač podvizati, in če se komu sreča nasmehne, jo morebiti tudi ujame ...

»Ojej!« je ponovil Luka.

Nato je pričel zopet Marko:

»Župnik Vojnovski mu je dal pisma na pana Zbierzchovskega, ker je njegov prijatelj in znanec. Tam, v Zbierzchovu pa imajo tako dobro zemljo, da povsod lahko sejejo čebulo. Gospod pa ima hčerko edinko, a je šele petnajst let stara. Nikar ne pomilujte Tačevskega, gospod, si bo že znal pomagati tudi brez vas in brez tukajšnjega radomskega peščenega polja!«

»Saj ga tudi ne pomilujem,« je ledeno odvrnil Pongovski, »toda vam se najbrž mudi, kočija pa leze po polževo po tem blatu.«

»Pa zdravi ostanite!«

»Zdravo! Zdravo! Priporočam se.«

»Mi tudi ...«

Po teh besedah so pognali konje, a ko so se oddaljili za streljaj od kočije, so začeli jahati korakoma in se pričeli živahno pogovarjati.

»Ali ste videli?« je vprašal Luka: »dvakrat sem mu dejal ,ovej! pa mu je bilo tako hudo, kakor da bi mu porinil meč v srce ... malo je manjkalo, da se ni razpočil ...«

»Jaz sem jim šele zagodel,« je rekel Marko: »posvetil sem obema, staremu in deklini.«

»Kako pa? Povej no, povej!« so zaklicali bratje.

»Mar niste čuli?«

»Smo, pa le še enkrat povej!«

»No, tako, da sem jim povedal o panni Zbierzchovski. Ali niste videli, kako je dekle takoj prebledelo? Poglejte: takole je držala roko na kolenu in jo je zdaj odprla, zdaj zopet zaprla ... prav tako, kakor maček, ki bi rad koga opraskal! Jasno je bilo videti, kako je v njej vse vrelo od jeze.«

Matevž pa je ustavil konja in rekel:

»Meni se je pa smilila ... Tako je lepa kakor cvetka ... Ali se spominjate, kaj je dejal stari Ciprianovič?«

»Kaj pa?« so ga na moč radovedno vprašali Luka, Marko in Jan in tudi ustavili konje.

Matevž jih je za trenutek pogledal s svojimi izbuljenimi očmi, potem pa je dejal skoraj žalostno:

»Da bi to vedel, pozabil sem.«

Medtem je bila v kočiji razen Pongovskega opazila izpremenjeni obraz gospodične tudi pani Vinicka, ki je navadno prav malo vedela o tem, kar se je godilo okoli nje. Zdaj pa je vendar vprašala:

»Kaj ti je, Anulka? Ali te zebe?«

»Ne,« je odgovorila deklica z nekim tujim, mrtvim glasom: »Nič mi ni, samo to vreme mi tako čudno dene ... tako čudno ...«

A čeprav ji je naglo pošel glas, ni imela solznih oči. Nasprotno: v njenih suhih punčicah so vzplamtele neke čudne, žive iskre, in obraz ji je postal nekam starejši.

Pan Pongovski, ki je to opazoval, si je rekel na tihem:

»Ali ne bi kazalo kovati železo zdaj, ko je vroče?«

Enajsto poglavje.

Na božjo pot se je pripeljalo vse polno plemičev iz bližnje in celo daljne okolice. Prišli so Kohanovski, Podgajecki, Silnicki, Potvorovski, Sulgostovski, Ciprianovič s sinom, Bukojemski in mnogo drugih. A največ zanimanja je zbudil prihod pana vojvode sandomirskega, Čartorijskega, ki se je ustavil v Przytyku med potjo v Varšavo na sejm in že več dni v pričakovanju odpustkov obiskoval mašo. Vsi so ga bili veseli, kajti njegova navzočnost je pripomogla prazniku do večjega sijaja in razen tega se je pri njem lahko mnogo zvedelo de publicis (o državnih zadevah). Gospod je bil zgovoren. Pripovedoval je o krivicah, ki jih je Republiki storila Porta (turška vlada) pri razmejitvi v Podoliji, o tatarskih trumah, ki so kljub mirovni pogodbi vnovič opustošile deželo, in je z gotovstjo napovedoval vojno. Trdil je, da bo

nedvomno sklenjena zveza s cesarjem in da ne bodo proti njej odkrito nastopali niti pristaši Francije, kajti francoski dvor je bil generaliter (v splošnem) cesarju sicer neprijazen, vendar pa je razumel nevarnost, v kateri se je nahajala Poljska. Knezu Mihalu seveda ni bilo znano, ali navalé Turki najprej na Krakov ali na Dunaj. Zato pa je vedel, da pri Adrianopolju sovražnik »arma virosque parat« (zbira orožje in moštvo), da se zbirajo razen oddelkov, ki so bili pod Tökölyjem¹, blizu Košic in sploh po vsej Ogrski, še tisoči iz Rumelije, Azije, celo iz dežel ob Eufratu in Tigrisu, pa tudi iz cele Afrike od obrežja Rdečega morja pa do obale, ki so jo oblivali valovi neizmernega oceana. Šlahta je vse to željno poslušala: starejši, ki so vedeli, kako neizmerna je nevernikova moč, s skrbnimi obrazi, mlajši pa s plamtečimi očmi in naježenimi obrvmi. V splošnem pa je prevladovalo bojevito razpoloženje in prepričanost o zmagi. Saj je bil še svež spomin na hotinsko bitko, v kateri je zdaj vladajoči gospod kralj, tedaj še hetman, na čelu poljske konjenice, potolkel in razpršil neprimerno večjo turško vojsko. Vsi so se s ponosom spominjali, da so Turki z divjim pogumom napadali katerekoli vojake drugih narodov, a izgubili srčnost, če so morali sredi ravnega polja pogledati v oči strašni konjenici iz »Lehistan«, Še večjo bojevitost in še večje navdušenje je izzvala pridiga župnika Vojnovskega. Pan Pongovski se je na tihem bal, da ne bi pridigar omenil kake grehe in se ne spustil v očitanje, katero bi bilo mogoče razumeti kot namigavanje na njegovo osebo ter njegovo ravnanje napram Tačevskemu, — a se ni zgodilo nič takega. Župnik se je preveč razvnel za vojno: vse njegove misli so veljale zgodovinskemu poslanstvu Poljske. »Tebe, draga domovina,« je govoril, »je izvolil Kristus izmed vseh narodov, tebe je postavil, da čuvaš druge, tebi je zapovedal, da zavzameš svoje bojne postojanke ob vznožju Njegovega Križa in v obrambo vere žrtvuješ vse

¹ Emerik Tököly, »kralj Krucev« (ogrskih upornikov), je pustošil v zvezi s Turki tudi slovensko Štajersko in Prekmurje.

svoje življenje do zadnjega vzdihljaja, do zadnje kaplje krvi. Odprto ti je polje slave, pa naj v potokih teče kri iz ran na tvojem telesu, naj štrlijo iz njih puščice in sulice — vstani, o lev božji, stresi grivo in kot grom naj se razlega tvoje rjojenje, da zmrzne od straha nevernikom mozeg v kosteh, da se zvrnejo v prah polumeseci in bunčuki¹ kakor bori, če jih lomi vihar!«

Tako je govoril svojim viteškim poslušalcem, kajti bil je star vojak, udeležil se je neštevilnih bitk tekem svojega življenja in vedel, kako je na bojnem polju. Zato se je zazdelo navzočim, ko je pričel pripovedovati o novi vojni, da gledajo one podobe v kraljevskem gradu v Varšavi, na katerih so bile tako slikovito predočene različne poljske bitke in »viktorije«. »Glej, polki so se zganili, sulice so se že sklonile v višini konjskih ušes, jezdeci so se nagnili v sedlih. Med neverniki se razlega plašen krik, v nebesih pa vlada veselje. Blažena Devica Marija urno zleti k okencu in kliče: Hitro sem, Sinček moj, glej, kako napadajo Poljaki! Gospod Jezus jih blagoslavlja s svetim Križem: Za pet ran božjih, zakliče, to ti je junaška šlahta, to so pravi vojaki! tukaj imajo že pripravljeno svoje plačilo!« A sveti nadangel Mihael se kar tleska z dlanjo po bedrih: Le po njih, pasjih nevernikih! Bij! Tako se veselijo v višavah. Vojaki pa udrihajo in udrihajo, podirajo ljudi, konje in polke, letijo po truplih poteptanih janičarjev, po ujetih topovih, pogaženih polumesecih — letijo naprej k slavi, zaslugam, izvršeni dolžnosti, k zveličanju in nesmrtnosti . . .«

In ko je naposled končal z besedami: »Tudi vas že kliče Kristus, tudi za vas je napočila ura, da pometite na polje slave!« — se je dvignilo v cerkvi kričanje in rožljanje s sabljami. Ko pa je potem pri maši ob čitanju Evangelija sleherno rezilo švignilo iz nožnice in se je zalesketalo jeklo v solčnih žarkih,² se

¹ Na sulico pritrjeni konjski repi, znamenje turških polveljnikov.

² Stara poljska navada, ki se je držala še pred 50. leti. S tem so moški kazali, da hočejo braniti Kristusove nauke.

je dozdevalo ganjenim ženskam, da se je vojna že pričela. Začele so ihte priporočati očete, soproge in brate varstvu blažene Device.

Tedaj so si pričeli šepetati bratje Bukojemski in so se zaobljubili, da takoj po odpustkih odrinejo k vojakom in do Velike noči ne pokusijo ne vode, ne mleka, celo niti piva ne, temveč se zadovoljijo s pijaçami, ki varujejo vročo kri in pogum.

Splošno navdušenje je bilo tako viharo, da mu je podlegel celo trdosrčni in mrzli pan Pongovski. Trenutek je premišljeval, da bi povodec prav za prav lahko držal med zobmi, čeprav je ostal brez levice. Z desnico bi lahko še zadnjič v življenju maščeval vso nesrečo, ki so mu jo prizadejali prokleti neverniki, in tako obnovil pred domovino sijaj svojih nekdanjih zaslug.

Vendar pa ni storil zaobljube. Sklenil je samo, da stvar pozneje natančno premisli.

Medtem so postajale cerkvene svečanosti vedno svečanejše. Na pokopališču so streljali s topiçi, ki so jih ob važnih prilikah posojali gospodje Kohanovski. V zvoniku so pritrkavali razzibani zvonovi. Uçeni medved je s takim razmahom pritiskal na mehove, da so hotele svinçene cevi skoro zleteti iz orgelj. Cerkev je bila polna kadilnega dima in se je tresla od ÷loveških glasov. Slavnostno mašo je opravil prelat Tvorkovski iz Radoma, uçen duhovnik, ki je poznal nebroj rekov, citatov, pregovorov in povesti. Obenem je bil veselega znaçaja in je izborno poznal svet. Vsled tega so se ljudje zatekali k njemu po nasvet v najrazliçnejših zadevah.

Isto je storil pan Pongovski in to tem raje, ker mu je bil gospod prelat prijatelj. Na večernicah pred odpustki je pri njem opravil spoved. A ko mu je priçel ob tej priliki tolmaçiti svoje namene glede gospodične Sieninjske, je rekel duhovnik, naj potrpi s to zadevo do poznejšega osebnega pomenka, češ, da nima zdaj çasa in komaj utegne zaslišati grehe spovedujoçih se. Zato mu je rekel, naj po žegnanju odpošlje svoje dame same v Belçonçko in se medtem zadrži pri njem v Radomu. Tam »procul negotiis«

(daleč od poslov, t. j. na prostosti) ga bo lahko nemoteno poslušal.

Tako se je tudi zgodilo. Prihodnji dan sta že sedela pri trebušastem vrču najboljšega ogrskega vina in krožniku praženih mandeljnov, ki jih je gospod prelat kaj rad prigrizoval k dobri kapljici.

»Conticeo,« je dejal, »intentusque os teneo, le govorite, dragi gospod!« (Molčim in napeto poslušam!)

Pan Gedeon je potegnil požirek iz čaše in nekam nezadovoljno pogledal prelata s svojimi svinčenimi očmi: s tem uvodom mu vendar nikakor ni olajšal razgovora.

»Hm! Nekam nerodno mi je . . . Vidim, da pojde stvar težje z jezika, kakor sem mislil.

»No, vam bom pa pomagal. Morda hočete, gospod, govoriti o nekem izmed svétih?«

»O kakem svétem?«

»No, da. O tistem, ki ima dve glavi, pa štiri noge.«

»Kakšen svéti pa naj bo to?« je vprašal začudeno pan Pongovski.

»To je pa uganka. Uganite nol!«

»Prečastiti gospod prelat! Človek pač nima časa za uganke, če mu hodiyo važnejše reči po glavi.«

»A, kaj bi, le premislitel!«

»Svéti naj bo, pa dve glavi naj ima pa štiri noge?«

»Tako je!«

»Pri moji veri, ne vem.«

»No! Sveti zakon je to! Mar ni res tako?«

»Res je, Bog mi je priča! Prav, prav, baš v tej zadevi bi se rad z vami pomenil . . .«

»Mislite na Anuljko Seninjsko?«

»Prav na njo. Vidite, gospod prelat, saj mi sploh ni v sorodu. Če pa tudi je kako sorodstvo med nama, je tako oddaljeno, da ga nihče ne utegne natančno določiti . . . Prirasla pa mi je k srcu zato, ker sem jo odgojil in dolgujem njeni rodbini hvaležnost. Saj Pongovski so priženili in podedovali po Sieninjskih vse, kar so imeli na Ruskem, prav tako, kakor je to z Žulkievskimi, Daniloviči pa tudi s Sobieskimi . . . Rad bi siroti zapustil, kar imam. Dejansko pa se je premoženje pri Pongovskih radi tatarskih navalov tvoliko skrčilo, da

mi je ostalo le še ženino zemljišče . . . Seveda je moja last, ker mi je zapisano v oporoki, a žena ima vse polno sorodnikov. Tu prihaja v poštev predvsem pan Grothus, starosta rajgrodski . . . No! Radi njega si ne belim glave, ker je dober človek in ima tudi sam več, nego potrebuje . . . Pravzaprav mi je baš on nasvetoval to rešitev, ki mi poprej res nikoli ni bila prišla na misel. Morda sem včasih v globini srca sanjal o tem, raznetil pa je te sanje vsekakor šele on. Poleg pana Gruthusa bi prišli v poštev kot dediči še Sulgostovski, Kšepecki pa Zabierovski . . . Če mi že zdaj postrani gledajo dekletce, kaj bo šele po moji smrti? Četudi ji v oporoki vse zapustim, bodo pričeli sorodniki pravdo, vlekle se bodo obravnave, zadeva pride pred tribunal¹ — kako si bo znala revica pomagati? In vendar je ne smem prepustiti usodi . . . Osebno zanimanje pa tudi usmiljenje in hvaležnost — vse to so tehtni vzroki. Zato vas odkrito vprašam, ker me zadeva hudo skrbi: ali ni moja dolžnost gospodični zagotoviti bodočnost, pa čeprav na omenjeni način?

Župnik je pregrizel mandelj in pokazal preostalo polovico Pongovskemu:

»Saj veste, gospod, zakaj mi ta mandelj diši? Zato ker je dober! Če bi bil izprijen, ga ne bi pojedel.«

»No, in kaj mislite s tem?«

»Da tudi Anuška vam diši, ker je pravi mandelj... Hej, pa še kakšen! Če pa bi bila stara kakih petdeset let, bi vam njena bodočnost najbrž ne delala toliko skrbi.«

Panu Pongovskemu je bilo po teh besedah dokaj nerodno, duhovnik pa je nadaljeval:

»Saj vam tega, gospod, nikakor ne štejem v zlo. Vse na svetu ima svoje razloge in je že Bog tako uredil, da ima vsak rajši mlad krompirček kakor star. Samo pri vinu je to drugače in zato se tudi glede vina strinjamo z določbami božje Previdnosti . . .«

¹ Tribunal je bilo višje vzklicno sodišče. Zborovalo je letno v Piotrkovu ali Lublinu. Sodniki so bili v posebnih »deputatskih sejmikih« izvoljeni šlahčiči. Kraljevski uradniki niso sodelovali pri tribunalu.

»Tako je, res! Z izjemo vina je vse vedno boljše, čim mlajše je. Tudi pan Kochanowski¹ se je le šalil, ko je zapisal, da presega star mož mladeniča kakor star hrast mladega. Samo ena stvar me skrbi: če ji zapustim premoženje kot ženi, ji nihče niti lasu ne skrivi. Če pa vse zapišem samo varovanki se pričnejo takoj prepri, sovraštva, pravde, morda celo oboroženi spopadi², a kdo ji bo v zaslombo? Ali pani Vinicka? Kje neki...

»To je že res.«

»Ker sem pa vse prej kakor lahkomišeln človek in nočem prazne slame mlatiti, tudi tega nisem hotel storiti samo po lastnem prevdarku. Zato sem se zatekel k vam, da me utrdite v mojem prepričanju, mi poveste, ali prav ravnam, in mi pomagate z duhovitim nasvetom.«

Duhovnik je pomislil in dejal:

»Poglejte, gospod: težko je kaj svetovati v takšni zadevi. Človek mora često ponoviti z Boetijem: »Si tacuisses, philosophus mansisses...« ali pa kakor pravi Job: »Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur...«³ Če se za deklico zavzimate in ste prožeti z vročim čustvom, je vaš namen vsekakor upravičen in je celo hvale vreden, vkolikor s tem skrbite obenem tudi za njen blagor. Toda — ali ne storite mladenki s tem neko krivico, ali je ne bo treba siliti in morda celo z grožnjami spraviti pred oltar? Čul sem namreč, da se imata rada z Jackom Tačevskim. Po pravici in brez ovinkov rečeno, to sem tudi večkrat na lastne oči videl, kajti bil sem pogosto pri vas na obisku.

»Kaj pa ste videli?« — je vneto vprašal Pongovski.

»Grešnega prav nič, pač pa neka signa (znamenja), po katerih lahko sklepamo o zaupnosti in ljubezni. Večkrat sem na primer videl, da sta drug drugemu dalj

¹ Znani pridigar in pisatelj.

² S sodnijskim odlokom nezadovoljni šlahčiči so si včasih poiskali pravice z orožjem. Če se je napadalcu posrečilo pregnati nasprotnika, so oblasti kaj malo opravile, kajti pri napadu (zajazd) so sodelovali vselej tudi sosedeje.

³ Če bi bil molčal, bi bil ostal modrijan... Celó bedak bo užival sloves pametnega človeka, če bo molčal.

časa stiskala roko, kakor bi bilo potrebno, ali pa se pomenljivo gledala. Videl sem tudi, kako se je on nekoč povzpел na drevo in ji od tam metal češnje v predpasnik: pri tem pa sta se tako zagledala drug v drugega, da so letele črešnje mimo predpasnika na tla. Videl sem tudi, kako je ona opazovala leteče štorcklje in se medtem, kakor da bi to bilo slučajno, naslonila nanj. Potem pa ga je še oštela, češ, da ji je stopil preblizu (o, ženske vedno so polne zvijače) . . . No, ali ni tega zadosti? Kratkomalo ponovno sem opazoval takšna experimenta (dokaze), ki so pričala o prikriti ljubezni. Morebiti mi porečete, da je vse to brez posebnega pomena? Imate prav, kajpak? A vendar je Bog tako hotel, da je ona občutila prav takšno ali pa še bolj vročo ljubezen do njega, kakor on do nje. Kvečjemu slepec tega ne bi opazil. Prav čudno se mi zdi, da tega niste videli vi, gospod, in še bolj čudno je, da se niste — v slučaju, da ste videli, — odrekli svojim namenom.

Pan Pongovski je vse to videl in vedel in vendar so nanj prav porazno vplivale prelatove besede. Če v srcu skrivamo kake bolečine, je to ena stvar. Če vam pa tuja roka poseže v srce in notri obrne ta nož — je to zopet druga stvar. Zato mu je zdaj zardel obraz, oči so postale krvave in na čelu so mu nabreknile žile kakor debeli vozli. Nenadoma je pričel hropeti in tako naglo dihati, da ga je vznemirjeni prelat vprašal:

»Kaj pa vam je?«

Pongovski je storil samo z roko znamenje, da mu ni nič, a ni odgovoril.

»Izpiti morate požirek vina,« je zaklical duhovnik.

Pongovski je stegnil roko, z drhtečo dlanjo nesel kupico do ust, jo izpil, zahrkal in zašepetal:

»Malo se mi je v glavi zavrtelo.«

»Menda bo vzrok v tem, kar sem povedal?«

»Ne. V zadnjem času me večkrat popade omotica. Zdaj sem pa še fatigatus (utrujen) po postu, poti in tej prezgodnji, nepričakovani pomladi.«

»Potem pa bi bilo menda najbolje, da si daste takoj puščati kri, ne da bi čakali majnika.«

»Saj to tudi storim. Zdaj si moram samo trenutek oddahniti pa obnoviva ta razgovor.«

Vendar je trajalo precej časa, dokler se ni Pongovski popolnoma pomiril. Končno pa je vendar pričel mirneje dihati, žile na čelu so se mu polegale in srce je pričelo utripati enakomerno kakor navadno. Nato je rekel:

»Ne morem reči, da bi mi manjkalo moči. Če bi stisnil zdaj s to dlanjo, edino, ki mi je ostala, to-le srebrno kupico, bi jo nemara prav lahko zmečkal. A moč ni isto kakor zdravje, dasi je eno kakor drugo v božjih rokah.«

»Krhka stvar je človeško življenje!«

»Zato pa tudi moramo hiteti, če hočemo kaj pravočasno izvršiti. Pravili ste mi, prečastiti, o Tačevskem in o čuvstvu, ki bi ga utegnili imeti obe mladi bitji drugo do drugega. Odkritosrčno povem, da nisem bil slep. Tudi jaz sem opazil, kar klije, čeprav šele v zadnjem času. Ne smete pozabiti, da je bila to še pred kratkim jako zelena jagoda in tudi zdaj menda še ni prav dozorela. Je že res, da je bil mladenič pri nas sleherni dan! Saj se doma ni mogel do sitega najesti, pa sem ga sprejemal iz same usmiljenosti. Prošt Vojnovski ga je učil latinščine in sabljanja, a jaz sem mu dajal jesti. No, nič drugega ni bilo na tem. Šele kako leto dni je, kar je postal iz dečka mladenič. Zato sem ju smatral za otroka, ki ne moreta shajati brez kake nagajivosti ali šal, in nisem vedel nič posebnega na tem skupnem igrčkanju. A da bi si upal takšen pauper (siromak) oči vreči — in na koga — na panno Sieninjsko, to, priznati moram, mi ni nikoli padlo na misel. Šele v zadnjem času sem pričel opazovati nekaj takega.«

»No! Pauper sem, pauper tja. Tačevski pa je vendarle.«

»Kajpak! Plemeniti Nemanič... Ne, prečastiti! Če kdo na tujem sklede liže, si naj kvečjemu psa naprosi za tovarišijo. Ko pa sem torej zapazil, česa išče, sem pričel napram njemu postajati pozornejši in veste, kaj sem odkril? No, samo to, da ni le nemanič in vetrnjak, temveč tudi strupen gad, ki je

vedno pripravljen piti roko, ki mu je delila hrano. Hvala Bogu, da ga ni več tu; šel je. Poprej pa je neusmiljeno pičil ne samo mene, temveč tudi to nedolžno dekletce.«

»Kako pa to?« je vprašal prelat.

In pan Pongovski mu je pričel pripovedovati, kako in kaj se je zgodilo. Naslikal mu je vse postopke Tačevskega v tako črni luči, kot da bi bil ta zrel samo za vislice.

»Zdaj se ni treba več bati, prečastiti,« je naposled rekel: »med tem, ko smo se vozili v Przytyk, so Bukojemski prilili Anuljki še zadnjo kapljico v kelih. Ha! tako so prilili, da se je napolnil do vrha in se razlil. Zdaj je že tako daleč, da dekle ne čuti do nobenega bitja na svetu toliko studa, kakor do tega smrkovca, paglavca in postopača!«

»Pomirite se vendar, gospod, sicer vam zopet kri zavre.«

»Res je. Saj tudi o njem sploh nisem hotel govoriti. Povedati sem hotel samo, da dekletcu nočem storiti nobene krivice in tudi ne mislim biti nasilen. Prigovarjanje pa je nekaj drugega. Seveda bo moral ž njo govoriti kak drug nepristranski človek, ki je moj in njen prijatelj. To mora biti ugleden človek blagega značaja in bistrega razuma, da bi lahko navedel tehtne vzroke, ji ganil srce in prepričal tudi njeno razsodnost. Zato sem hotel vas za to prositi, duhovni moj oče in dobrotnik. Upam, da mi ne odrečete te usluge, in sicer ne samo per amicitiam (iz prijateljstva), temveč tudi radi stvari same, ki izvira iz poštenih in častivrednih namenov.«

»Nočem vam odreči, kajti s tem pripomorem k vašemu in njenemu blagru,« je rekel prelat, »rad bi si vzel samo nekaj časa, da premislim, kako naj vse to najbolj uredim...«

»Potem pa grem jaz takoj k brivcu in si dam puščati kri, da pridem z jasnejšo glavo domov. Vi pa si medtem pripravite načrt. Saj vam ne bo težko in mislim, da ne bo od njene strani nobenih pomislekov.«

»V tem slučaju imamo lahko samo en pomislek, pan brat.«

»Katerega?«

»Priatelj! moramo govoriti resnico in zato vam povem vse po pravici. Vi ste ugleden mož — saj vem! — a nekoliko pretrd ste. Uživate pač ta glas, in sicer zato, ker se vas grozno boje vsi, ki so od vas odvisni. Saj ne mislim zgolj na kmete, radi katerih ste se sprli s proštom Vojnovskim, ne mislim samo na sluge in hlapce, temveč tudi na vaše osebno življenje. Tačevski se vas je bal, pani Vinicka se vas boji in prav tako se vas boji deklica. Svata prideta navadno po dva in dva. Storim torej, kar morem, a ne vem, ali me vse stvari ne pokvari drugi svat.«

Pongovskemu so za trenutek jezno vzplamtele oči: ni namreč maral, če mu je kdo v obraz povedal resnico. A začudenje je premagalo njegovo jezo in vprašal je:

»Kaj pravite? Kdo pa bo drugi svat?«

In prelat mu je odvrnil:

»Strah.«

Dvanajsto poglavje.

V Belčončko niso mogli oditi še istega dne. Pongovski je bil namreč po puščanju krvi jako oslabel in je sam rekel, da mora najprej počivati. Zato pa je bil drugo jutro bolj čil, kakor da bi bil pomlajen, in se je bližal domu z dobrimi slutnjami, dasi se ni mogel otresti nekega razburjenja. Ves zatopljen v svoje misli je spotoma s prelatom le malo govoril. Šele ko so se pripeljali na vas in je začutil, da postaja ona razburjenost vedno močnejša, je rekel:

»To se mi kar čudno zdi. Poprej sem se vračal v svojo graščino vedno kot človek, ki je gospodar na svojem domu. Drugi so bili v skrbeh radi tega, kako jih sprejemem. Zdaj pa si sam delam skrbi radi sprejema, katerega bom deležen.«

»Saj je dejal Vergil,« mu je nato odgovoril župnik, »amor omnia vincit«, a je pozabil dodati, da tudi »mutat«. (Ljubezen vse zmaguje in izpreminja). Sicer

ti ta Dalila ne ostriže las, saj ste, gospod, že plešasti, zato pa ni dvoma, da te še srečam s povesmom kodelje ob njenih nogah, kakor je predel Herkul ob nogah Omfale.«

»Ej, jaz imam pač drugačen značaj! Vedno sem umel držati na vrvici svojo služinčad in svojo družino.«

»Tako vedno pravijo ljudje in baš zato bo prav, če vas slednjič kdo v roke dobi.«

»A to bodo nežne roke!« je odgovoril Pongovski tako veselo, kakor bi bilo težko od njega pričakovati.

Vozili so se prav počasi, kajti na vasi je bilo strašno blatno. Iz Radoma so se bili odpeljali dokaj pozno popoldne in zato je zdaj že nastopala noč. V okencih kmečkih bajt na obeh straneh ceste so se svetlikale lučke in so metale rdečkaste proge na razorano cesto. Tu in tam se je ob plotu nejasno zarisala postava kake ženske ali kmeta, ki se je hitro odkril in se nizko priklonil, čim je zagledal potnike. Že ti prenizki pokloni so kazali, da je Pongovski res znal držati ljudi v pesteh, da je bil celo pretrd ž njimi in župnik Vojnovski je že imel vzrokov dovolj, da mu je s prižnice očital preveliko strogost. A v tem trenutku je imel stari šlahčič mehkejše srce kakor po navadi. Ko je zagledal te ponižno sklonjene postave in pohlevna okenca ob tleh, je celo rekel:

»Tudi podložnikom storim katerokoli veselje: ona se je vedno zavzemala zanje.«

»O, tisto bo že prav!« je odgovoril prelat.

Nato sta obmolnila. Pan Gedeon je nekaj časa sledil svojim mislim, nato pa se vnovič oglasil:

»Sicer vem, prečastiti, da ne potrebuje nobe nega nasveta, a to ji že morate povedati, da hočem vse urediti v njeno korist in da samo na njo mislim. Če pa bi se upirala (tega sicer ni pričakovati, a vendar!), potem bi jo lahko tudi malo ošteli...«

»Saj ste dejali, da je ne boste silili.«

»Sem, in ji tudi nočem groziti in je oštevati. Vendar pa je druga stvar, če jo kdo opozori na njeno nehvaležnost, posebno če to stori duhovni gospod.«

»Le prepustite vso zadevo meni, gospod. Če sem jo že prevzel, se tudi potrudim, da jo speljem do čim ugodnejšega zaključka. Vsekakor pa vam vnaprej povem, da se pomenim z dekletom le delicatissime (najdelikatneje).«

»Prav, prav! Samo še eno besedo. Tačevski se ji je hudo pristudil. A vendar, če bi tako nanesel pogovor, bi menda kazalo še karkoli o njem pripomniti.«

»Če je res tako storil, kakor ste mi pravili, potem nequam est.«

»Zdaj smo že tu. No! V imenu Očeta in Sina ...«

»In Svetega Duha — amen!«

Dospeli so domov, a nihče jim ni prišel naproti. Kolesa niso nič ropotala radi velikega blata, psi pa na znane ljudi in konje niso lajali. V veži je bila tema, kajti služinčad je posedala menda v kuhinji. Tako je nanese, da se ni nihče prikazal, ko je Pongovski prvič zaklical: »Ali ni nikogar tu?« Ko pa je ponovil ta klic, in sicer z ostrejšim glasom, je prišla ven gospodična sama.

Stopila je v vežo s svečo, ki jo je ščitila z roko pred prepihom in se ustavila pred vrati, kajti videla ni nikogar: bila je namreč v luči, medtem ko je prišlece skrivala tema. Gospoda pa sta se tudi oglasila šele trenutek pozneje. Sprva se jima je zdelo namreč kot posebno znamenje, da jima prva prihaja naproti baš gospodična. Potem pa sta se tako zavzela nad njeno lepoto, kot da bi jo poprej ne bila še nikoli videla. Prsti, s katerimi je zastirala svečo, so se zdeli rožnati in prozorni. Luč ji je švigala po prsni, ji razsvetljevala usta in drobni obrazek, ki pa se je zdel malce zamišljen in otožen, morebiti radi tega, ker so bile oči ostale v globoki senci. Čelo in svetli, lesketajoči se lasje, ki so se vzpenjali vrh njega kakor krona, so žareli v luči. Krog in krog s temo obdana, vsa žareča in tiha, je stala pred njima kakor pravi, iz rožnate svetlobe stkani angel.

»O, za Boga milega, to je pa res privid!« je rekel prelat.

Pongovski pa je zaklical: »Anulja!«

Tedaj je pritekla naproti, postavila svečo na prizidek ob peči in ju pričela veselo pozdravljati. Pongovski jo je nežno objel in ji rekel, naj se raduje, da imajo tako uglednega gosta, ki slovi kot dober svetovalc v vseh zadevah. Ko so se pozdravili in nato stopili v jedilnico, je Pongovski vprašal:

»Torej ste že večerjali?«

»Še ne. Sliščančad je baš zdaj odšla v kuhinjo po jedi, da nam pogrne mizo; zato tudi ni bilo nikogar v veži.«

Duhovnik je nato pogledal starega šlahčiča in vprašal:

»Morebiti pa bi kazalo, da nič ne odlašamo?«

»Ne, ne,« je rekel naglo Pongovski, »saj pani Vinicka se hitro zasučē.«

Pani Vinicka se je res urno zasukala in četrte ure pozneje so že vsi sedli k zavretemu vinu in jajčniku. Gospod prelat Tvorkovski je precej jedel in pil, a pri koncu večerje se je zresnil in dejal, obrnjen h gospodični:

»Velecenjena gospodična! Bog ve, čemu me imenujejo ljudje svetovalca in se tako pogosto zatekajo k meni po nasvet. A ker je tako storil tudi vaš gospod varuh, se moram z vami pomeniti o neki važni zadevi, ki jo je zaupal mojemu šibkemu razumu.«

Panu Pongovskemu so zopet nabreknile žile na čelu, ko je to slišal. Gospodična pa je nekoliko prebledela in se nemirno dvignila. Zdelo se ji je namreč bogvezakaj, da hoče duhovnik govoriti ž njo o Jacku.

Prelat pa je še rekel: »Govoriti morava na samem!« — Nato sta odšla.

Pan Pongovski je zopet in zopet globoko vzdihnil, zabobnal s prsti po mizi, nato pa vstal in rekel pani Vinicki, ker je čutil, da mora s katerimikoli besedami dati duška notranjemu razburjenju:

»Ali ste tudi vi kdaj zapazili, gospa, kako Anuljko sovražijo vsi sorodniki moje pokojne soproge?«

»O, pač! Posebno pa Kšepecki,« je odgovorila pani Vinicka.

»Ha! Malo, da ne škrtajo z zobmi, če jo vidijo! No, kmalu zaškrtajo še besneje!«

»Zakaj pa?«

»To takoj zveste, a zdaj bo treba za prelata pripraviti spalnico. Pobrigajte se za to!«

Trenutek pozneje je ostal pan Pongovski sam. Dva služabnika sta stopila v sobo, da bi pospravila mizo po večerji, a on jima je v izbruhu nenadne jeze ukazal, naj se zgubita. V sobi je zavladala tišina, samo velika Gdanska ura je glasno in dostojanstveno ponavljala: tik-tak! tik-tak! Pongovski si je z roko pokrnil plešasto glavo in pričel korakati sem in tja. Približal se je vratom, onstran katerih se je pogovarjal prelat s panno Sieninjsko, a začul je samo šepetanje. Razložil je sicer duhovnikov glas, a razumeti ni mogel niti besedice. Neprenehoma je zdaj korakal, zdaj obstal. Približal se je oknu, ker se mu je zdelo, da bo tam bolj zračno. Z nekam medlimi očmi je zrl v nebo. Veter je podil razpršene pomladanske oblake. Zdelo se je, da se vzpenja blede mesec vedno više skozi njih kosmate grive. Vsakikrat, ko se je mesec skrnil v oblakih, so prevzele Pongovskega hude slutnje. Videl je skozi okno črno vejevje bližnjih dreves, ki se je kakor v muki nagibalo sem in tja v viharju. In prav tako so se nagibale sem in tja tudi njegove neubrane, mrke misli. Ni se mogel ubraniti nekih slutenj, nejasnih očitkov v zavesti, da je zasnoval nekaj slabega, da ga pričakuje v bližnji bodočnosti neka kazen za to početje... Če pa se je zunaj zopet zjasnilo, so vnovič oživele njegove dobre slutnje. Vsakdo ima vendar pravico pobrigati se za lastno srečo — in tisto s Tačevskim, — prava reč! Saj se poslužujejo ljudje še vse drugačnih sredstev! Kaj je hotel s tem? Dekletu je hotel zagotoviti samo dobro in mirno bodočnost. Če pa bi se mu pri tem na stara leta še malo nasmehnila sreča — saj jo je vendar zaslužil... Samo to velja, vse drugo pa je prazna slama, slama!

Zopet je začutil, da se mu vrti v glavi in pred očmi so mu pričele plesati črne pike. A to je trajalo samo kratek hip. Pričel je zopet korakati in se je približal durim, onstran katerih se je odločala njegova usoda. Medtem so brlele sveče na mizi vedno slabše. Tuintam je postajal župnikov glas razločnejši in morda

bi ujela ušesa Pongovskega njegove besede, da ni bilo treba razumeti, da se sličen pogovor ne more prekmalu končati. A pan Gedeon je postajal vedno nemirnejši. To razburjenje je dobivalo oblike nekih čudnih vprašanj, ki so se nanašala na preteklost in oživiljala nekdanje nesreče in bolečine. A obenem so oživeli spomini na lastne grehe: na stare, še vedno neizbrisane grehe, pa tudi na nove krivice, ki jih je storil razen Tačevskemu tudi drugim ljudem.

»Zakaj in čemu bi moral postati srečen?« ga je vprašala vest.

Bogve kaj vse bi bil dal v tem trenutku za to, da bi se vsaj pani Vinicka vrnila v sobo, da mu ne bi bilo treba na samem ostati s temi mislimi. Toda pani Vinicka je bila zatopljena v svoje opravke nekje daleč v drugem koncu hiše, in samo ura v sobi je ponavljala: tik-tak! tik-tak! — vest pa je spraševala:

»Zakaj naj bi ti Bog naklonil srečo?«

Pan Pongovski je jasno slutil, da bi padla na njegovo življenje senca, če bi ga zdaj zavrnila ta, cvetki in angelu slična deklica. Senca bi se ulegla nanj in se raztegnila tja do one ure, v kateri napoči smrtna tema . . .

A medtem so se nenadoma odprla vrata. Vstopila je panna Sieninjska, bleda, s solznimi očmi, in za njo duhovnik.

»Ali jočeš?« je vprašal pan Pongovski s hripavim, pridušenim glasom.

»Iz same hvaležnosti, moj varuh!« je zaklicala in stegnila roke proti njemu.

Trinajsto poglavje.

Še isti večer, a že pozno ponoči je prišla pani Vinicka v kamrico svoje sorodnice. Videla je, da se gospodična še ni slekla in se je pričela pogovarjati z njo.

»Vsa sem iz sebe od začudenja,« je pričela, »vsega drugega bi se bila prej nadejala, toda da bi našemu gospodu kaj takega prišlo v glavo . . .«

»Tudi jaz se nisem tega nadejala.«

»In kaj sedaj? Ali si trdno odločena? Sama ne vem, kaj naj si mislim: ali se naj radujem ali žalostim... Seveda, gospod prelat vse boljše presodi od posvetnih ljudi, ker je duhovnik. V tem ima že prav, ko trdi, da boš do smrti gospodarila na svojem in ne na tujem... Ampak, ampak gospod je vendar že priletel človek in (tu je pani Vinicka znižala glas) ali te ne bo malo strah pred njim?«

»Kar se je zgodilo, se je zgodilo. Zdaj že ne velja več premišljevatil!« je odvrnila panna Sieninjska.

»Kako praviš?«

»Pravim, da mu za krov in košček hleba dolgujem hvaležnost in da je moja oseba prav revno plačilo za to. Saj me itak nihče drugi ne bi hotel. Še dobroto mi izkazuje s tem, da me hoče vzeti!«

»Saj to je že davno hotel,« je rekla starka skrivnostno. »Danes me je poklical, potem ko je govoril s teboj. Mislila sem, da je bilo pri večerji kaj slabega in da me hoče okregati — toda ne! Videla sem, da je nekako vesel — in takoj mi je povedal novico. Meni so se nato kar kolena šibila. Nato pa on: »Kaj pa vam je, gospa, da se izpreminjate v solnat steber kakor Lotova žena? Ali sem že tak star panj?« »To ne! — mu odgovorim — toda, stvar je prišla tako nenadoma!« On pa nato: »Že davno imam to misel, a bila je kakor riba na dnu, dokler se ni našel nekdo, ki mi jo je pomagal potegniti ven... In veste, gospa, kdo je to?« Bila sem prepričana, da je to gospod prelat Tvorkovski, a dejal mi je: »Nikakor ne gospod Tvorkovski, temveč gospod Grathus...«

Nastopil je trenutni molk.

»Jaz pa sem mislila, da je bil to pan Tačevski,« je skozi stisnjene ustnice siknila panna Sieninjska.

»Kaj vendar misliš? Zakaj bi bil to Tačevski?«

»Zato, da bi pokazal, kako mu ni prav nič zame.«

»Saj vendar veš, da se Tačevski ni več videl z našim gospodom.«

A gospodična je pričela mrzlično ponavljati:

»Bo že tako! Saj vem! Zdaj mu hodijo druge reči po glavi! Pa briga me! Nič mi ni za to! Nič! Prav nič! Zdaj je že vse odločeno in prav je tako!«

Suh krčevit jok ji je stresal prsa. Nekaj časa je še vedno ponavljala »prav je tako«, potem pa je naglo pokleknila, da opravi večerno molitev, ki sta jo navadno vsak dan skupno molili.

Naslednjega dne je prišla doli v sobo že z mirnejšim obrazom. A nekaj se je na njej izpremenilo, ostalo neizgovorjeno, utajeno. Ni bila potrta, a postala je bila tako rekoč čez noč nekoliko let starejša. Kazala je neko nepričakovano, tiho resnost. Še pan Pongovski, ki se je doslej brigal vedno le za lastno osebo, je nehote moral postati pozoren na njo. Sploh pa se ni mogel prilagoditi temu novemu stanju. Posebno čudno pa se mu je zdelo, da je občutil napram nji neko odvisnost. Bati se je pričel onih misli, ki mu jih ni odkrivala, temveč zapirala v globini srca. Neumorno se je trudil, da bi jih izpodrinil, jih nadomestil z drugimi, ki bi si jih pri njej želel. Še molččnost gospe Vinicke ga je mučila in se mu zdela sumljiva. Zato se je kazal veselega, stavil uganke, zbijal šale, a včasih so mu z izrazito nestrpnostjo vzplamtevale jeklene oči.

Medtem se je bil po okolici razširil glas o njegovih zaroki. Saj je tudi nikakor ni prikrival. Vse je celo pismeno naznanil Ciprianoviču v Jedlinki in najbližjim sosedom. Poslal je pošto tudi Kohanovskim, Podlodovskim, Sulgostovskim, panu Grothusu, Kšepeckim in celo ženinim oddaljenim sorodnikom. Vabil je vse k zaročni slavnosti, po kateri se je takoj imela vršiti poroka sama.¹

Pan Pongovski bi bil prav za prav najrajši dobil izjemno dovoljenje za opustitev sicer obveznih oklicev, a na njegovo nesrečo je bil baš štiridesetdanski post in treba je bilo počakati, da minejo prazniki.

¹ V starih časih se je izvršila tudi zaroka (sponsalia) v navzočnosti duhovnika in je s cerkvenopravnega stališča pomenila obveznost pozneje skleniti zakon. Takrat seveda niso bili mogoči »preklici zaroke« v dnevnikih, kakor jih včasih dandanes čitamo.

Kaj je hotel! Velel je obema damama, naj se pripravita na pot, in se ž njima odpeljal v Radom. Tam si je morala gospodična urediti balo, gospod pa si je hotel nakupiti konj, s katerimi bi se lažje ponašal, kakor z onimi, ki so zdaj stali v njegovi konjušnici.

V mestu so mu prišle do ušes govorice, da vre med njegovimi sorodniki kakor v uljnjaku: saj so upali, da podejujejo ne samo zemljišča njegove rajne žene, temveč tudi ves njegov imetek. A ta glas ga je samo veselil. Saj je vse iz srca sovražil in vedno mislil samo na to, kako bi jim storil kako škodo. Poročila o tem, da se dediči zbirajo, se na tihem posvečujejo in kujejo naklepe, so mu krajšala čas v Radomu. Ko je bila bala naposled gotova in si je kupil novo vprego in opremo, so se baš za veliko noč vrnili v Belčončko. Istočasno ž njimi so se pripeljali tudi prvi gostje, in sicer zato, ker je bil za zaroko določen tretji velikonočni dan.¹

Prvi so dospeli Kšepecki, najbližji sorodniki in obenem sosedje. Oče, star mož, je štel že blizu osemdeset let, imel obraz kakor kragulj in je slovel po svojem skopuštvu. Izmed treh hčerk je bila Tekla, najmlajša, veselo in čedno dekle. Njeni dve sestri, Joana in Agnieska, pa sta bili že zarjaveli, jezljivi devici z vedno lišajastimi lici. Razen teh je prišel tudi sin, Marcian, ki so ga sosedje krstili za Klado. Ta priimek se mu je prav dobro podal, ker je bil na prvi pogled res podoben debelemu hlotu. Imel je močna ramena in prsa, noge pa so bile rogovilaste pa tako kratke, da je bil videti kakor pritlikavec. Zato pa so mu segale roke do kolen. Nekateri so mislili, da je grbast, a ni imel grbe, samo vratu kakor da bi sploh ne bilo, in glava mu je bila tako nizko posajena, da so segala visoka pleča malone do ušes. Sredi te glave so gledale izbuljene, pohotne oči, obraz pa je močno spominjal na kozla. To sličnost je še povečavala majhna brada, ki jo je nosil kot nakljub in v nasprotju s tedanjo modo. Pri vo-

¹ V tistih časih so praznovali veliko noč ves teden po Vstajenju.

jakih ni nikoli služil. Sovrstniki v vojski so ga zasmehovali in iz tega vzroka se je svojčas udeleževal številnih dvobojev. Bil je navzlic svojemu pokvečenemu, zavaljenemu životu izredno močan in ljudje so se ga zelo bali. Razen tega je bil na glasu postopača in pretepača. Rad je iskal prilike za spor in kazal pri vseh spopadih vprav zversko divjaštvo. Nekoč je v Radomu nevarno ranil svojega bratranca Kšepeckega, čednega in prijaznega mladeniča, ki malo da ni umrl od ran. Bale so se ga tudi sestre in celo oče. Spoštoval je samo Tačevskega, o katerem je vedel, da je mojster v sabljanju, in Bukojemske. Eden izmed njih, in sicer Luka, ga je bil nekoč v Jedlni kakor snop slame zagnal čez plot. — Slovel je tudi kot velik babjek — in to je bila resnica. Pred leti ga je pan Pongovski vrgel čez prag, ker je prav po kozlovsko pasel oči po panni Sieninjski, ki je bila takrat še otrok. A od tega spopada je bilo minulo že več let, in od tedaj so se večkrat srečali v Radomu in po sosednjih hišah. Zato je Pongovski zdaj povabil z rodbino vred tudi Marciana k rodbinski slavnosti...

Takoj po Kšepeckih sta prišla Sulgostovska, brata-dvojčka, ki sta si bila tako podobna, da ju ni nihče mogel razločiti, če sta oblekla enaka kontuša.¹ Potem so prispeli še trije Sulgostovski, ki so bili doma bolj daleč, onstran Przytyka, in ugledna pa mnogoštevilna družina Zabierzovskih: štela je devet oseb. Izmed najbližjih sosedov se je oglasil pan Ciprianovič, a sam: sin mu je bil že odrinil k vojakom. Sledili so mu pan starosta Podlodovski, nekdanji plenipotent (oskrbnik) mogočnega gospoda iz Zamoštja,² gospodje Kohanovski, duhovščina iz Pšitika, gospod prelat Tvorkovski iz Radoma, ki je imel osebno blagosloviti prstana ter izvršiti poroko. Slednjič se je nabralo mnogo male šlahte iz bližnje in daljne okolice. Nekateri so prišli kar brez povabila.

¹ Poljska kratka jopica, slična »surki«, ki so jo nosili naši buditelji.

² Zamojskega, najbogatejšega in najvplivnejšega gospoda na Poljskem.

Vedeli so, da bodo tudi popolnoma nepoznani gostje gotovo prav prijazno sprejeti, pa so mislili, da ne smejo zamuditi prilike, pri kateri se lahko napijejo in najedo do sitega.

Na ta način je dvorišče v Belčončki oživel od kočij in voz. Hlevi so bili polni konj, pristave pa različne služinčadi. Po hiši je kar mrgolelo živo pisanih kontušev s sabljami in obritim čelom. Zraven so se videle zlate in srebrne brokatne vlečke, robe-ronde.¹ Poleg latinščine se je čulo žensko čebljanje in vsakovrstni pokloni. Služkinje so letale s kropom sem in tja. Pijani sluge so prenašali vrče z dragoce-nimi vini. Iz kuhinje se je od jutra do večera kadilo kakor iz smolarnice. Ponoči pa so se grajska okna tako svetila in lesketala, da je bilo na cesti svetlo kakor ob belem dnevu. Sredi vseh teh hrupnosti pa je hodil po sobah malce ošabni, resni in obenem nekam pomlajeni pan Pongovski. Nosil je živordečo obleko in od draguljev iskrečo se sabljo, edino doto, ki jo je bila panna Sieninjska podedovala po nekdanjih premožnih prednikih. Stopical je sem in tja, vabil in razkazoval. Včasih, če se ga je zopet lotevala omotica, se je naslonil z rokami na držaj naslanjača. Po tem pa je zopet hodil okrog, osebno postregel najuglednejšim gostom, drgnil s peto po tleh in se izbrano priklonil, če se je približal kaki starejši dami. Predvsem pa je vedno bolj zaljubljeno pasel oči po »svoji Anulji«, ki je kakor bela lilija stala sredi te pisane množice, pod nevoščljivimi, ljubo-sumnimi in pohotnimi pogledi. Bila je nadvse krasna, morebiti nekoliko otožna, morebiti pa samo prevzeta po resnosti koraka, ki ga je morala storiti.

Šele zvečer, na tretji velikonočni dan, so v graščini zagrmeli topiči, ki so gostom in domačinom oznanjali, da je napočil svečani trenutek zaroke.

Sredi sobane so se v polkrogu postavili vsi gostje, ženske in moški, v razkošnih nošah, ki so se v luči plapolajočih sveč lesketale kakor mavrica. Nasproti te dolge vrste sta zavzela prostor pan Pon-

¹ Ohlapna nabrana krila po takratni modi.

govski in panna Sieninjska. Nastopil je molk. Vsi pogledi so bili uprti v nevesto, ki je stala s povešenimi očmi, z resnim in zamišljenim obrazom. Ni se smehljala, a tudi ni bila žalostna: prej bi se zdelo, da je uspavana. Gospod prelat Tvorkovski, v koretelj opravljen, je stopil iz polkroga v spremstvu Tecie (Tekle) Kšepecke, ki je držala srebrn pladenj s prstanoma. Pričel je nagovor na bodoča mladoporočenca. Govoril je dolgo, izbrano in jako učeno, kaj pomenijo »sponsalia de futuro« in kako velik pomen je zaroki pripisovala Cerkev že od prvih krščanskih časov. Skliceval se je na Tertulijana in tridentinski koncil ter navajal mnenja različnih učenih kanonistov. Šele potem je nagovoril pana Pongovskega in panno Sieninjsko ter jima je začel tolmačiti, kako moder je njun sklep, kako veliko dobroto izkazujeta drug drugemu in kako je samo od njiju odvisna njuna bodoča sreča. Navzoči so ga poslušali z občudovanjem pa tudi z nestrpnostjo: saj sorodnikom nikakor ni bil všeč ta zakon, ki jim je odnašal dediščino. Tudi pan Gedeon, ki se mu je bilo od dolgega stanja pričelo vrteti v glavi, je naposled stopical z ene noge na drugo in z očmi dajal prelatu znamenja, naj konča. Duvnovnik je to po daljšem času vendar opazil, blagoslovil prstana in ju nataknil zaročencema na prsta. Ta trenutek so v graščini zopet zagrmeli topiči in na koru v jedilnici se je bučno odzvala godba, ki jo je bila oskrbela petorica v tej umetnosti najbolj večjih radomskih židov. Gostje so zdaj po vrsti prihajali sreče voščit gospodarju in mladi zaročenki, a storili so to po večini neiskreno in s kislimi obrazi. Starejši dve gospodični Kšepecki sta se naravnost zasmehovalno pretirano priklonili »gospe teti« in pan Marcian se je priporočil njeni bodoči naklonjenosti, medtem ko ji je s tako kozlovskim obrazom poljuboval roko, da bi ga pan Pongovski moral prav za prav vnovič postaviti čez prag.

Zato pa so bila tem pristrčnejša in iskrenejša voščila ostalih gostov: oddaljenih sorodnikov in sploh boljših, manj lakomnih ljudi. Medtem so se na široko

odprla vrata v jedilnico. Pan Pongovski je mladi zaročenki ponudil roko. Za njim so odkorakali drugi pari med neprestanim nemirnim migljajem prižganih sveč: povzročal ga je nenadni mrzli veter, ki je zapihal v vežo. Iz veže se je privalila tudi zdaj že napolpijana služinčad, ki je vlekla neštevilne jedi in posode z vinom. V jedilnici je bilo radi neprestanega odpiranja vrat tako zelo mrzlo, da se je vsa družba kar tresla v prvem trenutku, ko je sedla k mizi. Sicer lepo opremljena soba se jim je zdela radi stalnega migljanja slehernega plamenčka dokaj temna in mrka. Preostalo je samo upanje, da vino kmalu segreje gostom kri, in pan Pongovski ni štedil z vinom. V vsakdanjem življenju je bil sicer precej skop človek, zato pa se je v izjemnih prilikah rad postavil, da bi se o njem dolgo govorilo. To se mu je posrečilo tudi sedaj. Vsakemu gostu je stal za hrbtom hlapec z mahato trebušasto steklenico. Še pod mizo je bilo skritih več slug s polnimi vrči za slučaj, da ne bi mogel kak gost več piti in bi si skril kupico med kolena — ti pa so mu jo morali takoj naliti. Orjaške vinske čaše, trebušasti kelihi in dragoceni vrči so se lesketali pred vsakim krožnikom. Le damam so bili namenjeni manjši italijanski ali francoski vrčki.

Vendar gostje niso zasedli vse mize, kajti pan Pongovski jo je bil dal pogrniti za več ljudi, kakor jih je prišlo k poroki. Gospod župnik je pogledal na te prazne prostore in pričel hvaliti gostoljubnost, s katero se je vedno odlikovala hiša in njen gospodar.

Ker pa je imel sploh jako močen glas in se je v tem trenutku tudi nekoliko dvignil iz naslanjača (hotel je namreč poravnati gube svojega talarja), so vsi mislili, da hoče sprožiti prvo zdravico, in umolknili.

»Poslušamo!« se je odzvalo več glasov.

»Eh, saj vam ni treba poslušati,« je veselo odvrnil prelat. »Nisem še nobene zdravice pripravil. Sicer pa tudi za nje kmalu pride čas. Saj vidim, kako si nekateri gospodje že vnaprej grebejo po laseh. Pan Kohanovski pa celo na tihem nekaj šepeta in na prste šteje. Kaj hočemo, gospodje! Od koga bi naj pričakovali sti-

hov, če ne od Kohanovskega.¹ Jaz pa sem hotel le povedati, kako lepa je ta stara poljska navada, da se pogrne miza tudi za nenadne goste.

»Ha,« je rekel pan Pongovski, »če imamo ponoči razsvetljeno hišo, vedno lahko kdo pride iz teme k luči.«

»Morebiti je pa kdo tudi že na poti,« se je oglasil pan Kohanovski.

»Nemara pan Grothus?«

»Ne... Pan Grothus je na sejmu. Če kdo pride, bo to presenečenje.«

»Še slišali ga ne bomo, ker je zemlja že mehka.«

»Čujte no! Pes laja pod oknom. Morda res kdo prihaja?«

»Od te strani pač nihče ne more priti: ta okna gledajo na vrt.«

»Da, res je. Pes pa tuli, ne laja.«

Menda je bilo res tako. Pes je zalajal enkrat, dvakrat, trikrat. Potem pa se je spremenilo njegovo lajanje v nizko, zlovešče tuljenje.

Pan Pongovski se je nehote stresel. Spomnil se je namreč, kako so prav tako tulili psi pred mnogimi, mnogimi leti, v drugem kraju, v njegovi graščini, ki je ležala miljo daleč od pomorskega gradu na Ruskem. To je bilo na večer pred nepričakovanim tatarskim napadom.

A panni Sieninjski je prišla v glavo misel, da ni ma že nikogar več pričakovati. Naj se kdorkoli pripelje iz teme na razsvetljeno dvorišče, prihaja že prepozno.

Tudi drugim gospodom je postalo nekam tesno pri srcu, tembolj, ker se je prvemu psu pridružil še drugi, in zdaj se je razlegalo pod oknom podvojeno tuljenje.

Vsi so to tuljenje nehote poslušali v napetem molku, ki ga je šele trenutek pozneje pretrgal Marcian Kšepecki:

¹ Gost se je slučajno pisal kakor znani poljski pesnik XVII. stol.

»Mar nam je za gosta, na katerega psi tulijo!«

»Vina,« je zaklical Pongovski.

Toda kupice so bile polne in ni bilo treba nalivati. Stari Kšepecki, Marcianov oče, se je s težavo vzel s stola, najbrže hoteč govoriti. Vsi so se ozrli vanj. Starejši so pričeli dvigati dlani k ušesom, da bi bolje čuli, kar pove. A stari je samo molče nekaj časa premikal ustnice in podbradek se mu je skoro dotikal nosa, ker je bil malone brez zob.

Medtem se je od drugega konca dvorišča zaslišalo neko votlo ropotanje, dasi se je zunaj tajalo in je bila zemlja že mehka. Ta ropot se je precej dolgo slišal, kakor da bi se kdo peljal dvakrat okoli graščine. Zato je stari Kšepecki kupico, ki jo je bil že dvignil, zopet postavil na mizo in pričel gledati na vrata. Vsi drugi so mu sledili.

»Poglej, kdo je prišel!« je rekel pan Pongovski slugi.

Fant je skočil ven in se takoj vrnil:

»Nikogar ni,« je dejal.

»To je čudno,« se je oglasil prelat Tvorkovski, »prav razločno je bilo slišati.«

»Vsi smo slišali,« je pristavil eden od dvojčkov Sulgostovskih. »Tudi psi so nehali tuliti,« je dodal drugi.

Med tem so se vrata v vežo odprla: menda jih je bil sluga preslabo zaprl, in v sobo je zopet zapihal tako hud veter, da je takoj ugasnilo več sveč.

»Kaj pa je to? Zaprite duri! Sveče ugašajo!« se je dvignilo več glasov.

Obenem s sapo je priletela v sobo neka groza. Pani Vinicka, plašna in praznoverna gospa, je pričela na glas moliti: »V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha...«

»Tiho, gospa,« je rekel Pongovski.

Potem se je ozrl na panno Ano in ji poljubil roko:

»Prva sveča, ki ugasne, mi še ne vzame veselja,« je rekel, »pa Bog daj, da bi bil do konca življenja tako srečen, kakor sem v tem trenutku. Ali ni res, Anuljka?«

Sedaj se je tudi ona sklonila nad njegovo dlanjo:
»Res je, varuh,« je rekla.

»Amen!« je sklenil prelat.

Nato se je dvignil in pričel govoriti:

»Gospoda moja! Ker je očitno, da je oni nepričakovani odmev zmešal štrečno panu točajju Kšepec-kemu,¹ naj bom jaz prvi tolmač onih čuvstev do bodočih mladoporočencev, ki nam vnemajo naša corda (srca). A preden zakličemo: o Hymen, hymenaios, preden pričnemo po rimskem običaju vabiti prekrasnega mladeniča Talasija (in Bog daj, da bi se to zgodilo čimprej!), preden to storimo, moramo še ex imo izpiti to prvo zdravico na njuno zdravje in bodočo srečo: vivant, crescant, floreant!«²

»Vivant! Vivant!« so zadoneli vsi glasovi.

Istočasno se je oglasila radomska godba in v temi pod okni so pričeli vozniki pokati z biči. Služinčad je ponovila to vzklikanje po vsej hiši. V jedilnici se je zopet in zopet slišalo, kako so med požirki vina vsi kričali: »Vivant, crescant, floreant!«

Kričanje, cepetanje z nogami, glasovi trobent in pokanje z biči je trajalo dokaj časa. Vse je utihnilo šele v trenutku, ko je Pongovski vstal, dvignil čašo in pričel z donečim glasom:

»Slavna gospoda, predragi moji sorodniki in gostje! Preden vam v nerodnih besedah izrazim vso svojo hvaležnost, se vam prav nizko klanjam za bratsko in sosedsko naklonjenost, ki ste mi jo izkazali s tem, da ste se v tako častnem številu zbrali pod mojim bornim krovom . . .«

A besede »pod mojim bornim krovom« je spregovoril s čudnim, tišjim in nekaj pohlevnejšim glasom. Nato pa se je zopet usedel in tako nagnil glavo,

¹ Točaj (czesnik, t. j. čašnik), prvotno dvorni kletar, je postal pozneje častni naslov brez katerihkoli uradnih dolžnosti. Skoro vsaka dežela (vojvodina) je imela več sličnih častnih služb, ki jih je podeljeval kralj predloženim kandidatom.

² Hymen je latinski bog rodbinske sreče. Vzklikali so mu pri poroki, kakor tudi Talasiju, mladeniču, ki si je baje pod Romulom ugrabil najlepšo Sabinko.

da se je uprl s čelom v mizo¹; gostje so se kar začudili, da kaže sicer mrzli in ošabni človek toliko prisrčnosti.

»Tiho! Poslušamo!« so se razlegli glasovi.

Vsi so vedeli, da utegne velika sreča omehčati tudi najtrše srce. Čakali so, kaj še pove, in pri tem gledali na njegovo sivo glavo, ki je bila še vedno naslonjena na mizni rob.

»Tiho! Čujmo!«

In v resnici je zavladata globoka tišina.

»Kaj pa vam je, gospod? kaj je to?«

»Govorite, gospod!« je nekdo prigovarjal.

A edini odgovor pana Pongovskega je bilo grozovito hropenje, ki mu je naglo stresalo vrat in pleča.

Bleda kakor stena je planila panna Sieninjska s svojega prostora in začela kričati z obupnim glasom:

»Moj varuh, moj varuh!«

Pri mizi je nastal zmeden ropot. Začuli so se kriki, vprašanja. Pongovskega so obrnili. Prelat ga je prijel za ramena in ga naslonil na rob naslanjača. Drugi so ga hiteli polivati z vodo. Zopet drugi so vpili, naj ga položijo v postelj in mu takoj kri puščajo. Izmed žensk so nekatere pokleknile, druge so kakor prismojene tekale po sobi z obupnim stokanjem in pomilovanjem. A pan Pongovski je z nazaj visečo glavo, z zaprtimi očmi, z žilami, ki so mu na čelu nabreknile, hropel in hrkal vedno glasneje...

Iz teme je bil res prišel nepričakovani gost ter vstopil v njegovo hišo — strašen in neizpros.

Štirinajsto poglavje.

Na prelatovo povelje so služabniki dvignili obolelega in ga odnesli na drugi konec hiše, v »pisarno«, ki je panu Pongovskemu služila obenem za spalnico. Poslali so takoj na vas po kovača, ki je znal puščati kri in jo je tudi vedno puščal, ljudem in živini. — Kmalu so ugotovili, da je bil obenem z drugimi va-

¹ Poljski pozdrav »czolem) (uderzę czolem) pomeni »sklanjam čelo«.

ščani, ki so se bili zbrali h gostiji, poleg hiše, a na nesrečo je bil popolnoma pijan. Pani Vinicka se je spomnila, da je slovel župnik Vojnovski po vsej okolici kot izkušen zdravnik. Poslali so še ponj voz in priganjali konje, a vendar je bilo vsem jasno, da tu ni več nobene pomoči, da bolniku ni več rešitve.

Tako se je pač zdelo. Duhovnik Tvorkovski ni pustil nikogar v pisarno razen panne Sieninjske, pani Vinicke, obeh Kšepeckih, ker sta bila najbližja sorodnika, in pana Zabierzovskega, ki se je nekoliko razumel na zdravništvo: ni hotel, da bi gneča ovirala zdravljenje. A vsi ostali gostje: moški in tudi ženske, so se zbrali poleg, v veliki sprejemnici, kjer so bile postlane postelje za moške goste. Stali so tam kakor čreda preplašenih ovac, polni nemira, strahu in radovednosti. Pogledavali so na vrata, pričakovali novice. Nekateri pa so se na tihem menili o groznem dogodku in znamenjih, ki so napovedovala nesrečo.

»Ali ste opazili, kako so migljale sveče in kako temno so gorele? Najbrž je bila že smrt zastrla luč,« je zašepetal eden od Sulgostovskih.

»Med nami je bila, a mi nismo nič vedeli o tem.«

»Na njo so tulili psi.«

»In ta ropot? Takrat se je najbrž baš pripe-ljala?«

»Videti je, da Bog ni hotel dovoliti tega zakona, ker bi se sicer zgodila krivica sorodnikom.«

Nadaljnje šepetanje je prekinil prihod pani Vinicke in Marciana Kšepeckega. Stara gospa je hitro stekla skozi sobo: hitela je po svetinje, ki branijo pristop hudobcu. Marciana pa so takoj obkolili vsi navzoči.

»No, kaj je tam? Kako mu je?«

Marcian pa je skomiznil z rameni, dvignil jih tako visoko, da je imel glavo prav na prsih, in odgovoril:

»Še hropi.«

»Upanja ni?«

»Nobenega!«

Medtem so se skozi napolzaprta vrata prav razločno začule svečane besede prelata Tvorkovskega:

»Ego te absolvo a peccatis tuis-et ab omnibus censuris, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.«

Zdaj so vsi pokleknili in pričeli moliti. Pani Vinicka je stekla med klečečimi z razpelom, ki ga je stiskala v obeh rokah. Marcian ji je sledil in zaprl vrata.

A dolgo niso ostala zaprta. Čez četrto ure se je zopet prikazal med vrati in zaklical s svojim hreščočim, kakor piščalka tenkim glasom:

»Izdihnil je!«

Tedaj so z besedami »Bog mu daj večni mir« vsi drug za drugim odkorakali v pisarno, da bi vrgli še zadnji poslovilni pogled na pokojnika.

Medtem pa so se pričeli v jedilnici, na drugem koncu hiše, vprav gnusni prizori. Služinčad v Belčončki je Pongovskega prav tako sovražila, kakor se ga je bala. Zdaj se ji je zdelo, da se prične z njegovo smrtjo doba olajšanja, veselja in nekaznovane svojevoljnosti. Slugam, ki so jih pripeljali gostje, se je nudila priložnost za nebrzdano gostijo. Vsi posli, domači in tuji, ki so bili že od poldne več ali manj okajeni, so se zdaj vrgli na jedi in pijače. Hlapci so si zlivali v usta cele steklenice sladkega gdanskega kuminovca, likerjev, malvazije (močno grško vino), španskega in ogrskega vina. Drugi, ki so bili bolj vneti za jedačo, so kosali pečenko in pecivo. Sneženi prt so v trenutku umazale mlake vsakobarvnih pijač. V gneči so ljudje prevračali stole in svečnike na mizi. Dragoceni brušeni in okrašeni vrči in čaše so pijancem padale iz rok in se žvenketaje razbijali na tleh. Tu in tam se je pričel prepir in pretep. Nekateri so hiteli raznašati namizno posodo in orodje. Kratkotermalo, pričelo se je divjanje, katerega odmev je segal celo v drugo polovico hiše.

Na to kričanje so pritekli Marcian Kšepecki, za njim oba Sulgostovska, mladi Zabierzovski in še en gost. Ko so videli, kaj se godi, so potegnili sablje. Sulgostovska sta se zadovoljila s tem, da sta prisolila pijancem nekaj udarcev s topim robom sablje, a Mar-

cian Kšepecki je divje pobesnel. Njegove izbuljene oči so mu še bolj izstopile, zobje so mu blisknili izpod brk. Pričel je kar sekati kamor je naneslo. Več slug je oblila kri. Drugi so se skrivali pod mizo. Še drugi so se gnetli k vratom in zaman skušali pobegniti. Marcian pa je suval s sabljo v to gnečo in poleg vpil:

»Tolovaji! Sodrگا! Tu sem jaz lastnik! Tu sem jaz gospodar!«

Stekel jim je za petami še v vežo, odkoder se je začul njegov hreščeči glas:

»Šibe, palice sem!«

V sobi preostali pa so bili kakor sredi razvalin. Ogorčeno so pogledavali drug drugega in kimali z glavami.

»Kaj takega nisem videl še nikdar v življenju,« se je oglasil eden izmed Sulgostovskih.

Drugi pa je rekel:

»Čudna smrt in prav tako čudne okoliščine. Le oglejte si to, človek bi rekel: Tatari so napadli to hišo.«

»Ali pa hudobci,« je dodal Zabieržovski. »Kako grozna je ta noč.«

Potem so veleli pod mizo skriti služinčadi, naj zleze ven, da vsaj za silo pospravi po sobi. Hlapci so se od strahu že popolnoma streznili in ročno šli na delo. Medtem pa se je vrnil Marcian. Bil je že nekoliko pomirjen, samo usta so mu drhtela od jeze.

»Me bodo že pomnili!« je rekel, ko je vstopil v jedilnico. »Pa hvala lepa, gospodje, da ste mi pomagali kaznovati to sodrgo. Nič boljše jim ne bo, kakor jim je bilo pri rajnem! To jim jamčim z lastno glavolo!«

Na to sta ga oba Sulgostovska srdito pogledala, in eden je dejal:

»Vam se pač ni treba nam zahvaljevati, gospod, kakor tudi nam ni treba, da bi se vam zahvaljevali.«

»No?«

»Čemu pa hočete biti tu sam gospodar?« je na to vprašal drugi dvojček.

Marcian pa je takoj pričel poskakovati na svojih kratkih, rogovilastih nogah, kot da bi se jim hotel zakaditi v oči, in odvrnil:

»Zato, ker je to moja pravica! moja pravica!«

»Kakšna pravica?«

»Boljša je kakor vaša!«

»Oha! kaj vendar misli? Ali si že prečital oporoko?«

»Briga me oporoka!« (tu si je pihnil v dlan) »toliko je vredna! Kje je? Komu je vse zapisal? ženi? Kje pa ima kako ženo? Tako je! Mi smo najbližji sorodniki! mi — Kšepecki — ne vi!«

»To bomo pa še videli. Da bi te vrag!«

»Da bi vas vrag! poberite se!«

»Ti, kozel! Ti, psina, ti! Že dobiš, česar si vreden! Mi, da bi se pobrali, praviš? Brigaj se rajši za svojo kozjo bučo!«

»Ali mi grozita?« Pri tem je Marcian zarožljajal s sabljo in stopil proti bratoma — tudi ta dva sta prišla za sabljo.

Toda v istem trenutku je zadaj zadonel ogorčeni glas župnika Tworkovskega:

»Gospoda moja! Pokojnik ni še niti mrzel.«

Zdaj je postalo Sulgotovskih hudo sram, in eden je dejal:

»Prečastiti gospod prelat! Midva tukaj nič ne iščeva, ker imava, hvala Bogu, svoj kos kruha zagotavljen in si ne želiva tujega. A ta-le gad tukaj pričinja sikati in bi se rad pretepal.«

»S kom? Komu kaj hoče?«

»Vsem, ki mu pridejo pod roko. Danes je naju napadel in nama je rekel, naj se pobereva. Jutri pa se nemara loti uboge sirote, gospodične, ki biva pod tem krovom.«

»To pa ni res! ni res!« je zavpil Marcian.

Naglo se je ponižno sključil, se nasmehnil, si pričel mencati roke, se priklanjati in strupeno prijazno besedičiti:

»Kajpak, kajpak! Vse vabim k pogrebu in na sedmino! Oba vas vljudno vabiva: oče in jaz. Kar pa

se panne Sieninjske tiče, bo imela tu vedno zavetišče in varstvo — vedno! vedno!«

Po teh besedah si je zopet prišel z velikim zadovoljstvom mencati roke.

Petnajsto poglavje.

Marcian je sklenil panni Sieninjski osebno povedati, naj na Belčončko vedno gleda kot na svoj lastni dom. Sklenil pa je s tem razgovorom počakati do konca pogrebnih svečanosti. Poprej se je namreč hotel pomeniti z očetom, ki je dobro poznal zakone in se znal izogniti vsem težavam: saj se je vse življenje pravdal. Sploh pa sta bila oba prepričana, da njuna stvar dobro stoji, in zato sta se drugi dan po popisanem dogodku in baš v trenutku, ko so polagali pana Pongovskega v krsto, zaklenila v stransko sobo, da vse preudarita. Oba sta bila v pričakovanju uspeha enako dobre volje.

»Božja previdnost je z nami!« je dejal stari, »nič drugega ne more biti, previdnost sama je to. O, Pongovski se bo pred njo še težko zagovarjal radi krivice, ki nam jo je hotel prizadeti.«

»Pa naj se zagovarja kakor se hoče,« je odvrnil Marcian. »Srečo imamo, da jo je le hotel prizadeti, a ni prišel do tega, kajti zdaj bo prav vse naše. Sulgostovska sta mi že skočila v lase, a jaz jima prej vzajem življenje, kakor onadva nam eno samo oralo polja v Belčončki.«

»Ha, sleparja! gadja zalega! da bi ju vrag! Saj se ju ne bojim, samo oporoka mi dela skrbi. Ali si kaj vprašal župnika Tvorkovskega? Samo ta bo kaj vedel.«

»Včeraj mi ni bilo mogoče, ker me je zasačil pri kreganju s Sulgostovskima, in nam dejal: »Pokojnik ni še niti mrzel...« Potem se je odpeljal po duhovnike in krsto, danes pa ni bilo časa za to.«

»Kaj, če je Pongovski vse zapisal tej kozi?«

»Za to ni imel nobene pravice, kajti to je premoženje rajne gospe, naše najbližje sorodnice.«

»Oporoko bi seveda lahko ovrgli, a to stane denar, letanje po tribunalih... Bog ve, koliko še izdamo za to!«

»Saj ste pravdanja vajeni, oče. Jaz pa sem si zopet nekaj takega izmislil, da ne bo treba nobene pravde. Za sedaj pa *beatus qui tenet* (blagor tistemu, ki ima stvar v rokah). Zato se ne ganem več iz Belčončke in takoj pošljem po našo služinčad. Potem naj me le poskusijo izpodriniti Sulgostovski ali Zabieržovski!«

»Kako naj ravnamo z dekletom, če ji je vse zapustil?«

»Kdo pa jo bo branil? Dekle je tako samo na svetu kakor ljubi Bog. Nima ne sorodnikov, ne prijateljev — saj je sirota. Kdo bo hotel zanjo tvegati svojo kožo, se izpostavljati prepirom, dvobojem, stroškom? Koga naj briga njena usoda? Tačevski je bil sicer zaljubljen vanjo, a Tačevskega ni več. Morebiti ga sploh ne bo več nazaj, pa če se tudi vrne, saj je berač. Pri sodnji itak ničesar ne opravi in na pravde se toliko razume kakor zajec na boben. Ne pretiram, če rečem, da stvar tako dobro stoji, da bi se mi lahko tukaj vgnezdili tudi v primeru, če bi ji Belčončke ne zapisal Pongovski, temveč njen lastni oče. Še takrat bi lahko tu gospodarili, kakor bi nas bila volja, pod pretvezo, da smo siroti za varuhe. Sploh pa mislim, da ji je Pongovski karkoli hotel zapustiti šele na temelju poročnega lista. To pa pomeni, da ali sploh ni nikjer nobenega testamenta, ali pa se najde kak star in bo vse zapisano panni Sieninjski še kot varovanki...«

»Taka oporoka pa se lahko ovrže,« je dejal stari, »to bo že moja skrb! A brez pravde vendar ničesar ne opravimo.«

»Kako to? Poslušam, kar pravite, oče, a mislim, da opravimo tudi brez nje.«

»Kaj pa, če je — to naj ostane med nama — pokojna Pongovska (neumna je pač bila, naj ji sveti večna luč) soprogu pismeno zapustila vse premoženje. Potem je pač imel pravico vse zapisati, komur je hotel.«

Te zadnje besede je pan Kšepicki starejši samo zašepetal in se oziral naokrog, čeprav je vedel, da ni v sobi nikogar razen njiju dveh.

A sin je vprašal:

»Kako pa mu je mogla kaj zapisati, če je nenadno umrla?«

»Spisali so to izjavo že leto dni po poroki. Bržkone je Pongovski to zahteval od nje. Saj so živeli v nemirnih krajih, kjer nihče ni vedel, kdaj mu Tatarji zatulijo requiem (nagrobnico). Zakonca sta drug drugemu dala tako izjavo. Listini so spravili v gradu na Pomorskem, odkoder jih je Pongovski pripeljal semkaj. Že takrat sem se hotel pravdati ž njim, a sem uvidel, da ne bi ničesar opravil. Zdaj pa je stvar drugačna ...

»Zdaj bomo pač shajali brez pravde.«

»Če bomo shajali, tem bolje za nas, a na vsak način moramo biti pripravljeni ...«

»Eh! nič nam ni treba.«

»Zakaj ne?«

»To že vse sam uredim, pa kar brez vas, oče!«

Te besede so razjezile starega pana Kšepeckega.

»Ti sam da vse urediš? Kaj? Kako? Samo ne pokvari mi vse igre. Ti boš že kaj pametnega svetoval! Mar mi nisi svetoval, naj Silnickim kar pustim Dronžke, češ da jim te vasi itak ni mogoče odvzeti. Ni mogoče? Zakaj? Radi zaprisege prič na licu mesta — prava reč! Velel sem svojim kmetom, naj si nasujejo v škornje zemlje z mojega dvorišča — no in potem? Odšli so na polje onih Silnickih, pa ni nobeden po krivem prisegel, ko je govoril: »Prisegam, da je zemlja na kateri stojim, lastnina pana Kšepeckega!« Ti pa bi lahko leto dni napenjal možgane in še ne bi kaj takega pogruntal. Ti boš kaj svetoval — ta je pa dobra!«

Od same jeze je pričel premikati brezzobe čeljusti, kakor da bi kaj žvečil, in brada se mu je venomer dotikala nosu, ki je bil zakrivljen kakor pri kaki roparski ptici.

Sin pa je rekel:

»Le oddahnite si malo, oče, pa poslušajte. Če je treba *l e g e a g e r e c u m a l i q u o* (se s kom pravdati), že prepustim prvo besedo vam, a če so dekleta vmes, sem jaz bolj izkušen in se bolj zanesem nase.«

»Kaj hočeš s tem reči?«

»Če bomo imeli opraviti s panno Sieninjsko, ne pride zadeva pred noben tribunal.«

»Kaj pa si iztuhtal?«

»To ni težko uganiti. Ali nisem jaz že v pravih letih? In ali morda veste, oče, v vsej soseski še za kako drugo tako dekle?«

Pri teh besedah je vrgel Marcian glavo nazaj in pričel gledati očetu v oči. Tudi ta ga je vprašujoče gledal, žvečil dalje in potem vprašal:

»Tako torej misliš?«

»Zakaj pa ne? To mi že od včeraj po glavi hodi!«

»Hm! Zakaj ne! Zato ker je revna kakor cerkvena miš.«

»Zato pa se ta na ta način v Belčončki usedem kar igraje, brez vsakih težav. Če je revna, je zato iz ugledne rodbine... Ali pomnite, oče, kaj je dejal Pongovski: če bi si človek malo ogledal vse listine nekdanjih Sieninjskih, bi si nemara lahko pol vojvodine pripravdal?! Še Sobieski so potomci tega rodu, še pri kralju bi torej imel zaslombo. Kralj sam bi ji moral preskrbeti balo... Dekle pa me že davno v oči bode, kajti to je res imeniten grizljaj, imeniten, imeniten, vam pravim!«

Pričel je poskakovati na svojih kratkih nogah in si je pri tem lizal brke. Tako zoprn je bil videti, da mu je stari Kšepecki rekel:

»Saj te ne bo hotela!«

»Mar je hotela starega Pongovskega? Kaj? Mar jih je bilo malo, ki bi me bile rade dobile? Zdaj je šlo jako dosti mladih fantov k vojakom. Dekleta bodo kar v tucatih na prodaj kakor šivanke. O, stari Pongovski je že vedel, zakaj me je napodil iz hiše. Saj me ne bi, če se ne bi tresel za dekleta.«

»No, pa recimo, da te vendar ne bo marala, kaj pa potem?«

Marcianu so hudobno vzplamtele oči.

»V tem slučaju,« je odgovoril s poudarkom, »lahko z dekletom, ki nima nobenega varstva, tudi tako ravnamo, da nas bo še sama prosila pred oltar...«

A stari se je prestrašil teh besed.

»Tako?« je vprašal. »Oho! Ali ne veš, da je to že kazenska zadeva?«

»Vem, da Sieninjske ne bo nihče branil!«

»Jaz pa ti pravim: čuvaj se! Saj si že itak precej razvpit. Če se pravdaš za imetek, vsaj časti ne izgubiš, naj potem že dobiš pravdo ali propadeš. To pa je kazenska zadeva, razumeš?«

»Saj ne pride do tega. Ne verjamem, da bi se tja zatekla. Samo ne ovirajte me in storite, kakor vam povem. Po pogrebu pojdite s Tecjo domov, oče, pa tudi staro Vinicko vzemite s seboj, če si le morete izmisliti kako pretvezo. Jaz pa ostanem tu pri dekletu, in sicer z Agnesko in Joano. Obe sta pravi kači, sovražita vsako, če je mlajša in lepša od njiju. Saj sta že včeraj pričeli zbadati to revo s svojimi strupenimi jeziki, kaj pa šele pride, če bosta stanovali ž njo pod eno streho. Takoj pričneta udrihati po njej, jo zbadati, zaničevati in ji očitati, da jé pri nas beraški kruh. Tako natančno vidim vse to, kakor da bi bilo v knjigi napisano — in vse to bo voda na moj mlin.«

»Kaj pa zmelješ v njem?«

»Kaj zmeljem? No, večkrat jih nalašč zasačim pri prepiru, oštejem ti kači, eni ali drugi včasih lahko prisolim tudi kako zaušnico: »Že zopet ne dasta miru!« jima rečem. Njej pa bom poljuboval roke ali kolena. »Saj sem tvoj branilec!« ji bom govoril, »tvoj brat, iskren prijatelj. Samo ti si tu resnična gospodinja!« In mislite, oče, da se ji ne stopi srce, da ne bo rada imela tistega, ki ji postane zaščitnik in branilec, ki jo bo čuval podnevi in ponoči? Če pa se, užaljena in objokana, spozabi in pride do kakih posebnih zapuosti, tem bolje je, tem bolje, tem bolje!«

Tu si je Marcian pričel roke meti in gledati očeta kakor pravi pravcati kozel. Stari je celo pljunil:

»Tfu! Ti babjak! Kakor Turek si! Vedno ti samo eno po glavi hodi.«

»Kaj hočem: saj mi mravljinici lazijo po hrbtu, če jo samo zagledam. Pongovski me pač ni zaman napodil odtod.«

Nastopil je trenuten molk.

»Joani in Agneski torej porečeš, da bi ti šli na roko?«

»Njima? Saj jima niti treba ni praviti in ju učiti, zadostoval bo že njun značaj. Samo Tecja je golobica, ti dve pa sta kanji.«

Marcian se nikakor ni motil, kajti njegovi sestri sta že pričeli, vsaka po svoje, brigati se za panno Sieninjsko. Tecja jo je vedno objemala in se jokala ž njo. Joana in Agneska sta jo tudi tolažili, a čisto drugače.

»Če vam je že izpodletelo, potem je ni pomoči,« je dejala starejša, »a vendar se pomiri, gospodična. Sicer nam ne boš teta, ker tega ni hotel gospod Bog, a nihče ti ne stori krivice in kos kruha ti že privoščimo.«

»In nihče te ne bo silil k nobenemu delu,« je nadaljevala druga, »saj vemo, da tega nisi vajena. Bo že drugače, ko se pomiriš in si sama zaželiš kakega opravila, a za sedaj moraš počakati, da te mine žalost. Saj te je res doletela velika nesreča. Mislila si, da boš gospodinja in da boš imela moža, zdaj pa nimaš nikogar razen nas. A prepričana bodi, da ti bomo kakor sorodniki, čeprav si nismo nič v sorodu.«

Potem je začela zopet Joana:

»Le vdaj se v božjo voljo. Bog te je udaril s to nesrečo, a zato ti odpusti druge grehe. Če si se namreč preveč zanašala na svojo lepoto ali si želela bogastva in novih oblek (saj smo vsi grešni, samo zato tako pravim), potem že ena stvar odtehta drugo.«

»Amen!« je sklenila Agneska. »Le daj kako brokatno blago ali kak manjši dragulj za cerkev, da bodo molili za rajnika. Zdaj itak ne potrebuješ nobene bale. Me pa že poprosimo očeta, da ti ne odreče za to svojega dovoljenja.«

Po teh besedah sta pričeli pozorno gledati na mizi ležeče obleke in skrinje, kjer je bila spravljena

bala. Bili sta strašno radovedni, kaj vse je notri, morali sta to videti in slednjič je rekla Joana:

»Ali naj ti malo pomagava pri iskanju?«

Nato sta obe planili na skrinje, škatle in kovčege, kjer so ležale po povratku iz Radoma še vedno nerazložene obleke. Vneto sta začeli vse vlačiti ven, razkladati, gledati proti luči in celo pomerjati.

A panna Sieninjska je kakor nezavestna slonela v objemu ljubke Tecje, ničesar ni čula in ni vedela kaj se godi ž njo in okrog nje.

Šestnajsto poglavje.

Panna Sieninjska je bila še nevesta, ko je doživela poseben občutek, da ji nekaj v življenju zagrinja tema. Nekaj ji je ugasnilo, se preklalo, končalo. Zavest, da je nevesta, sploh ni obudila v njenem srcu nobenega veselja. Pristala je na poroko, ker je tako hotel Pongovski, in ker ji je tako velevala hvaležnost za njegovo varuštvo. Še bolj pa iz drugega vzroka. Po Jackovem odhodu je bilo njeno srce polno bridkosti, užaljenosti, otožnosti in grenke zavisti, da nima nikogar več razen varuha. Brez njega bi bila kakor popotna sirota, ki zaide med neprijazne, tuje ljudi. Hotela je uživati ob svojem ognjišču kakoršenkoli, pa najsibo tudi žalosten mir. A zdaj je udarila strela v to hišo in več ni bilo edinega človeka, ki je za njo sploh še nekaj pomenil na svetu. Kaj čuda, če jo je oni grom v prvem trenutku oglušil in so se je vse misli zmedle v glavi. V globini srca je čutila samo žalost po tej edini bližnji duši, bila je samo prestrašena in zavzeta.

Besede obeh starejših gospodičen Kšepeckih, ki sta pričeli raznašati balo, so ji donele v ušesih kakor brezpomembni zvoki. Potem je prišel Marcian, se priklanjal, si mel roke, skakljal, nekaj dolgo pripovedoval. A ni ga razumela, kakor tudi drugih gostov ne, ki so se ji približevali po navadi s tem mnogobesednejšim sožaljem, čim manj so ga imeli v srcu! Šele takrat, ko ji je pan Ciprianovič položil svojo očetovsko

roko na glavo in dejal: »Bog te bo čuval, sirota!«, se je v njej nenadoma nekaj zganilo, in solze so ji privrele iz oči. Šele takrat je prvič doumela, da je kakor ubog listič, izročen vetru v oblast.

Medtem so se začele pogrebne svečanosti. Trajale so, kakor je bila navada, kakih deset dni: saj pan Pongovski je užival velik ugled v vsej okolici. Zaroke so se bili udeležili z malimi izjemami samo povabljeni gostje, k pogrebu pa so se pripeljali vsi bližnji in daljni sosede. Hiša je bila natlačeno polna ljudi. Sprejemi, razgovori, odhod k službi božji in povratek iz cerkve, vse se je vrstilo drugo za drugim. V prvih dnevih je bila splošna pozornost brez izjeme obrnjena na nevesto, ki je bila postala tako rekoč pokojnikova vdova. Pozneje pa so ljudje opazili, da so se Kšepecki polastili vsega doma in nastopajo kakor gospodarji. Potem so se nehali brigati za Anuljo. Ob koncu pogrebnih svečanosti so jo smatrali samo za navadno hišno sostanovalko.

Le pan Ciprianovič je mislil na njo, ker so ga ganile njene solze in ga je skrbela njena usoda. Služinčad se je že pričela na tihem meniti, da sta gospodični Kšepecki raznesli vso balo, da je dragocenosti pospravil stari gospod v svojo škrinjico in da so v hiši sploh pričeli z »našo gospodično« pometati. Ko so prišle te govornice panu Serafinu do ušes, so razburile njegovo dobro srce. Sklenil je, da se o tem pomeni z župnikom Vojnovskim.

A gospod prošt radi Tačevskega že vnaprej ni bil posebno naklonjen panni Sieninjski in je rekel takoj v začetku razgovora:

»Smili se mi revica, ker je tako nesrečna. Pomagal ji bom, ker moram. A ni dvoma (med nama povedano), da jo je Bog tako kaznoval radi mojega Jacka.«

»No, zdaj pa je Jacek šel, kakor tudi moj Stanislav, in ona je ostala tu, uboga sirota.«

»Seveda je šel, toda kako? Saj ste ga videli, gospod, ko je odhajal, jaz pa sem ga še nekaj časa spremljal. Pravim vam, da je deček kar zobe stiskal, srce pa mu je tako krvavelo v prsih, da ni mogel

ziniti niti besedice. Joj! Ljubil je to dekle, kakor so znali ljudje biti zaljubljeni samo v nekdanjih časih. Dandanašnji sploh ni več take ljubezni.

»No, z rokami še vedno lahko giblje. Saj sem čul, da je imel takoj za Radomom neki spopad. Razpraskal je potujočega šlahčiča ali celo dva obenem.«

»Ha, obrázek ima kakor dekle in zato misli vsak potepuh, da mu bo prav lahko kos. Kakšni pijanci so ga pričeli izzivati, in kaj je hotel storiti? Saj mu to zamerim, kajpak, a pomisliti morate, gospod, da je človek, ki mu je srce hudo bolno od ljubezni kakor leo, *quaerens quem devoret* (lev, ki išče, koga bi požrl).«

»To je že res, a kar se dekleta tiče, bogve, prečastiti, ali je sploh tako kriva kakor smo mislili!«

»*Mulier est insidiosa.*« (Ženska je lo-kava.)

»*Insidiosa gori, insidiosa doli*, a čim sem zvedel, da bi se Pongovski rad oženil, mi je takoj prišlo na misel, da utegne vprav on biti glavni povzročitelj vsega. Saj mu je zelo mnogo moralo biti na tem, da bi se Jacka takoj za vedno iznebil!«

A župnik je zmajal z glavo.

»Ne. *Expedite* (brez vsega) smo razumeli iz njegovega pisma, da ga je morala baš ona podžigati, naj tako piše. To pismo znam na pamet in bi vam lahko ponovil vsako besedo!«

»Tudi jaz se ga spominjam, a takrat nismo mogli vedeti, kaj vse ji je Pongovski pravil in v kaki luči ji je naslikal Jackov nastop. Saj so mi Bukojemski na primer priznali, da so srečali gospodično in rajnega na poti v Przytyk in jima nalašč pravili, da se je Jacek po izdatni odhodnji odpeljal z veselim smehom in da se je izredno zanimal za hčerko pana Zbiržovskega, na katerega ste mu vi, prečastiti, dali pisma.«

»Glej jih, kako so lagali? Pa čemu?«

»I za to, da pokažejo dekletu in Pongovskemu, kako malo je Jacku mar za nju. A iz tega lahko skle-pate, prečastiti, kaj vse ji je lahko pokojnik govoril

iz sovraštva do Jacka, če so tako govorili Bukojemski zgolj iz prijateljstva.«

»Ni dvoma, da mu ni prizanašal. Pa naj bo deklica tudi manj kriva, kakor smo vsi mislili — kaj zato? povejte, gospod! Jacek je šel in se morebiti več ne vrne. Saj ga poznam: še manj bo pazil na svoje življenje kakor je pazil Pongovski na njegovo dobro ime!«

»Saj Tačevski bi bil v vsakem slučaju odrinil,« je odgovoril pan Ciprianovič.

»Če se tudi ne vrne več, si radi tega ne bom talarja trgal. Za domovino umreti in še v boju zoper Mohamedovo nesramnost — to je krščanskega viteza vreden konec in dostojen zaključek zgodovine slavnega rodu. Želel bi samo, da se ne bi bil odpeljal s tako bolečo puščico, kakoršna mu je tičala v srcu — samo to in nič več.«

»Moj edinec tudi še ni poznal nobene posebne sreče v življenju, a je tudi šel in se morebiti več ne vrne,« je odgovoril pan Ciprianovič.

Oba sta se zamislila, kajti iz vsega srca sta ljubila ta dva mladeniča.

V tej zamišljenosti ju je našel gospod prelat Tvorkovski. Ko je zvedel, da sta se trenutek poprej pogovarjala o bodoči usodi panne Sieninjske, je dejal:

»Povem vama, a to mora ostati skrivnost, da pokojni ni zapustil nobene oporoke in imajo Kšepecki pravico polastiti se posestva. Vem, da je nameraval oporoko ženi v korist in ji vse zapustiti, a mu ni bilo dano to izvršiti. Samo tega nikar ne izdajajta Kšepeckim!

»Torej jim niste vi ničesar povedali, gospod prelat?«

»Čemu pa naj bi bil to storil? Saj so itak trdosrčni ljudje. Skrbel sem za to, da ne bi postali napram gospodični preveč trdosrčni. Iz tega razloga jim nisem ničesar povedal, temveč še nalašč pripomnil: »Ne preizkuša samo Bog človeka. Včasih se zgodi, da hoče tudi človek preizkusiti človeka.« Strašno so se vznemirili, ko so to čuli, in me pričeli na vse pretege spraševati: »Kaj pa s tem mislite? Ali vam je kaj

znano, prečastiti?« Jaz pa sem jim odvrnil: »Že še pride na dan, kar mora priti. Ne pozabite samo, da je imel pokojni pravico vse premoženje zapisati, komurkoli je hotel.«

Tu se je začel prelat smejati in je, vtaknivši roke za vijoličasti pas, tako nadaljeval:

»Povem vama, gospoda, da so se staremu Kšepeckemu začele kar noge šibiti, čim je to čul. Začel je ugovarjati. »O! (je dejal), to pa ni mogoče! Nobene pravice ni imel do tega. Niti Bog, niti ljudje ne bi tega dopustili.« Jaz pa sem ga ostro pogledal in dejal: »Je že prav, da se spomnite Boga, kajti v vaši starosti se spodobi pobrigati se za Njegovo usmiljenje. Nikakor pa se ne sklicujte na človeško pravico, kajti lahko se zgodi, da ne pričakate končne rzsodbe.« Tedaj se je hudo prestrašil, jaz pa sem še dodal: »Pa le dobri bodite s siroto, da vas ne zadene božja kazen prej kakor mislite.«

Takoj nato je župnik Vojnovski, čigar usmiljeno srce je ganila dekletova usoda, že objemal prelata.

»Dragi gospod!« je zaklical »državni kancelar bi morali postati z vašo glavo. Razumem, razumem. Ničesar jim niste pravzaprav povedali, z resnico niste prišli navzkriž, in vendar ste vznemirili Kšepecke. Zdaj bodo mislili, da oporoka obstoji, da je morebiti celo v vaših rokah. S tem morajo računati in postati obzirnejši napram siroti.«

Prelat, ki je bil vesel tega priznanja, se je potrkal s kazalcem po glavi in dejal:

»Tako prazna kakor piškav oreh menda ni — kaj? O, toliko razuma je notri, da mu je še pretesno.«

»Ha! Se že razpoči, ko bo božja volja, za sedaj pa, mislim, sem siroto vendarle spravil na varno. Sicer pa moram na drugi strani priznati, da so govorili Kšepecki o Sieninjski tako prisrčno in prijazno, da kaj takega sploh nisem pričakoval. Gospodične so ji sicer raznesle nekaj stvari in raznih malenkosti, toda stari je dejal, da jim ukaže vse nazaj prinesiti.«

»Naj bi bili Kšepecki še tako hudobni,« se je oglasil pan Ciprianovič, »siroti, ki jo varuje oko tako modrega in dobrega duhovnika se vendar ne bodo

upali storiti krivico. A zdaj vas hočem prečastiti gospod, prositi za nekaj drugega. Storite mi to prijaznost pa pojdite zdaj z menoj v Jedlinko. Naj me doleti čast, da pod svojim krovom pogostim tako ugledno osebnost, katere razgovor je po svoji uglajenosti in duhovitosti zame kakor med. Gospod župnik Vojnovski mi je že obljubil svoj obisk, pa se potemtakem trije pomenimo de publicis et privatis (o javnih in zasebnih zadevah).«

»Znana mi je vaša gostoljubnost, gospod,« je odgovoril vljudno prelat. »Moral bi se res premagovati, če bi vam to odrekel. Ker pa je že minil post, ki je čas premagovanja, prav rad pridem k vam za kak dan. A peljimo se še posloviti od Kšepeckih in predvsem od sirote: naj Kšepecki vidijo, kako jo imamo v časteh.«

Nato so se odpeljali tja. Gospodično so našli samo in ji pričeli govoriti prijazne, pristrčne besede, da bi ji vlili poguma in ji vzbudili upanje. Pan Ciprianovič ji je pogladil plavolaso glavico prav tako, kakor stori to mati, če hoče potolažiti svoje objokano dete. Prelat Tvorkovski je storil isto. Prijaznega župnika Vojnovskega je nadvse ganil njen shujšani obrazek in njena otožna lepota, ki je spominjala na predčasno pokošeno poljsko cvetko. Po očetovsko je vzel njeno glavico med svoje dlani in — ker je vedno mislil samo na Tačevskega — dejal napol njej, napol pa samemu sebi:

»Kdo bi se Jacku čudil, ko ima pa takšen obrazek... Bukojemski so pa lagali, da je tako vesel odpotoval. Joj! tako debelo so lagali!«

Ko je Anulja to čula, je naglo pritisnila svoja usteca na njegovo roko in jih dolgo ni mogla odtrgati. Krčevito ihtenje je pričelo stresati njeno nežno postavico. Zapustili so jo vso objokano in nikakor se ni mogla potolažiti.

Eno uro pozneje so bili v Jedlinki, kjer so jih čakale dobre vesti. Prišel je hlapec s pismom, ki ga je poslal Stanislav. Mladi Ciprianovič je poročal, da sta oba z Jackom vstopila v huzarski polk kraljeviča Aleksandra, da sta zdrava in tudi sicer vedno žalostni

Jacek se je malo opogumil in ni več tako obupnega videza kakor v prvih dneh. Poleg izrazov sinovske ljubezni pa je vsebovalo pismo še eno novico, ki je pana Serafina jako začudila: »Ljubljeni in spoštovani gospod oče!« (je pisal Stanislav). »Ako srečate Bukojemske, ko se vrnejo, se nikar ne čudite in jim naklonite potrebno pomoč. Doživeli so namreč čudne reči, a midva jim v tem res ne moreva pomagati. Če pa bi morali Bukojemski ostati doma, mesto da bi odrinili v vojno, najbrž umrejo od same žalosti, ki jih je že itak skoro ugonobila.«

Tekom naslednjih mesecev je pan Ciprianovič često obiskoval Belčončko, da bi videl, kako se godi panni Sieninjski. Niso ga vodili tja nobeni osebni nameni: saj njegov sin Stanislav ni bil zaljubljen v gospodično, z Jackom pa so bile pretrgane vse vezi. Oglašal se je torej samo zato, ker je bil dobrega srca in tudi malo radoveden. Rad bi bil namreč izvedel, na kak način in v koliko je pripomogla gospodična do tega, da je prenehalo vse nekdanje prijateljstvo z Jackom.

A naletel je na zapreke. Kšepecki so ga sicer čislali, ker je bil jako premožen, in ga gostoljubno sprejemali, a bila je to prav posebna, čuječa gostoljubnost, tako pozorna in pazna, da ni mogel Ciprianovič niti za trenutek z gospodično ostati na samem.

Gotovo niso marali, da bi jo spraševal, kako ravnajo ž njo. Ciprianovič je to razumel in mu ni bilo všeč, čeprav ni bilo videti, da bi z gospodično grdo ravnali ali ji nalagali preveč dela. Nekolikokrat je sicer opazil, da je s krušno skorjo snažila bele atlasne čevlje take velikosti, ki nikakor ni odgovarjala njeni nožici. Videl je tudi, da zvečer podpleta nogavice. A gospodični Kšepecki sta delali isto. Torej to ni moglo pomeniti, da bi poniževali siroto s kakim poslom za služkinje. Gospodični sta bili včasih tudi hudobni in zbadljivi kakor koprive, vendar je pan Serafin kmalu razumel, da je to v njunem značaju. Saj s svojimi pikrimi opazkami včasih nista prizanašali niti bratu, dasi sta se ga sicer zelo bali. Če je katero le pogledal, je zadostovalo, da je takoj skrila že napol iztegnjeno

želo. Marcian sam pa je bil napram panni Sieninjski prijazen, vljuden, a nikakor ne vsiljiv. Po odhodu starega Kšepeckega in Tecje je postal še prijaznejši.

Ta odhod panu Serafinu nikakor ni bil všeč. — Vendar pa je bilo jasno, da že dokaj betežni stavec ni mogel ostati brez ženskega varstva. Rodbina Kšepeckih se je morala razdeliti, da bi vodila gospodarstvo na dveh krajih. Seveda bi pan Serafin najrajši videl, da bi ostala s siroto baš Tecja. A ko je o priliki narahlo namignil na najprimernejšo starost obeh deklic, sta bili starejši sestri jako hudi na to opazko.

»Saj je panna Sieninjska že vsemu svetu pokazala,« je rekla Joana, »da se prav malo zmeni za starost. Temu sta dokaz rajni ujec in tudi pani Vinicka. Zato tudi medve nisva za njo prestari.«

»Saj sva le za toliko starejši od nje, kolikor je Tecja mlajša, pa še tega ne vem natančno,« je dodala druga. »Sicer pa je naša briga, kako si uredimo gospodarstvo.«

Marcian pa je takoj posegel v besedo in pripomnil:

»Očetu je najljubše, da mu streže Tecja. Najrajši jo ima in to ni nič čudnega. Mislili pa smo, da bi panna Sieninjska lahko odšla ž njima, a je preveč vajena te hiše. Mislim, da se tu bolje počuti. Kar pa se našega varuštva tiče, storim vse, kar je v mojih močeh, da za njo tu ne bo pretežko.«

Pri teh besedah je drgnil s peto po tleh, se približal gospodični in ji hotel poljubiti roko, a mu jo je v prvem trenutku odtegnila, kot da bi se ga bala. Pan Serafin si je tudi mislil, da ne bi kazalo odpeljati s seboj iz hiše pani Vinicko, a tega ni rekel na glas: se ni hotel s svojim mnenjem vmešavati v tuje zadeve.

Večkrat je opazil, da kaže obraz panne Sieninjske mimo žalosti še neki strah, a se temu ni preveč čudil: saj njena usoda je postala v resnici težavna. Sirota ni imela nobene prijateljske duše v svoji bližini, ostala je brez lastnega krova nad glavo. Primorana je bila živeti od milosti že itak neprijetnih ljudi, ki so bili sploh na slabem glas. Seveda je morala obžalovati nekdanjo boljšo preteklost in biti v skrbeh

za sedanjost. Razen tega ima sleherni človek, pa naj se mu še tako slabo godi, vedno še nekako tolažbo, če sme upati na boljšo prihodnost. A gospodični ni preostajalo nobeno upanje in se tudi v resnici ni ničesar nadejala. Jutrišnji dan je moral biti za njo vedno prav tak kakor današnji. Vsa nadaljnja leta so pomenila za njo samo isto siročko, vedno samotno životarjenje ob tujem kruhu, miloščini.

Pan Serafin se je o tem često pogovarjal z župnikom Vojnovskim. Videla sta se navadno kar vsak dan, saj sta se rada menila o svojih fantih. A gospod prošt je samo sočutno skomizal z rameni in do nebes povzdigoval politiko prelata Tvorkovskega: prestrašil je Kšepecke z oporoko, visela jim je nad glavo kakor Damoklejev meč — in s tem je siroto obvaroval vsaj pregrdega ravnanja.

»Kakšen politik!« je rekel. »Kjer ga zagrabiš, se ti izmuzne! Včasih si mislim, da še nama ni povedal popolne resnice. Morebiti ima oporoko res skrito in ž njo kdaj nepričakovano nastopi.«

»Tudi meni je to včasih prihajalo na misel, a čemu bi jo skrival?«

»Ne vem. Morebiti hoče preizkušati človeško srce. Vsekakor pa mislim, da je bil rajni Pongovski jako previden človek. Nikakor mi ne gre v glavo, da bi ne bil že davno spisal kake oporoke.«

A nekoliko pozneje so misli obeh starih gospodov ubrale drugo smer. Iz Radoma so se namreč pripekljali ali — pravilneje rečeno — prišli peš bratje Bukojemski. Nekega večera so se prikazali v Jedlinki. Imeli so sicer sablje, a njih župani¹ so bili oguljeni, škornji dokaj razdrapani. Njihovi obrazi pa so bili tako žalostni, da bi se moral pan Serafin hudo prestrašiti, če bi ne bil tega že davno pričakoval. Po njih zunanosti bi namreč lahko mislil, da mu prinašajo vest o sinovi smrti!

Bratje so mu pričeli drug za drugim objemati kolena in poljubovati roke. Ciprianovič pa se je tako

¹ Krajše, v pasu vrezane suknje, ki se nosijo pod plaščem.

zavzel, ko je gledal njih bedo, da se je udaril po bedru in zaklical:

»Stah mi je že pisal, da vam trda prede, a za Boga milega, kaj se je vendar zgodilo?«

»Grešil sem, o, gospod!« je odgovoril Marko in se pričel trkati na prsa.

Po njegovem vzgledu so takoj pričeli ponavljati še drugi:

»Grešil sem, grešil, grešil!«

»Govorite no! Kaj je? Kako? Kako se godi Stahu? Piše mi, da vam je pomagal. Kaj pa se je zgodilo?«

»Stah je zdrav, o, gospod. S Tačevskim sijeta kakor dve solnci...«

»No, hvala Bogu! Hvala Bogu! Vesel sem, da prinašate dobre vesti. Ali imate pismo?«

»Pisal ga je, a nam ga ni dal, kajti,« je dejal, »lahko bi se izgubilo.«

»Nemara ste lačni? Za Boga milega! Zdi se mi, da vidim kar štiri Piotrovine.¹

»Lačni nismo, ker nas je pogostil vsak šlahčič, a nesrečni smo.«

»Sedite no. Napijte se česa toplega in ko se ogrejete, pripovedujte, kaj se je z vami zgodilo. Kje pa ste bili?«

»V Varšavi,« je odgovoril Matevž, »to je zoprno mesto.«

»Zakaj?«

»Zato, ker tam kar mrgoli kvartačev in pivcev. V Starem Mestu in na Dolgi ulici pa je voha pri vsaki hiši.«

»Neki tak lopov,« je pregovoril Luko, »da je ž njim kockal. Da bi ga neverniki nataknili na prvi kolec!«

»Ali ga je oskubil?«

»Pobral mu je ves denar, kar ga je imel Luka s seboj, potem pa je obral še nas. Lotil se nas je obup. Hoteli smo kaj nazaj priigrati, pa nam je odvezel še konja s sedlom in pištolami vred. Mislili smo, gospod,

¹ Piotrowin je bil človek, ki ga je sv. Stanislav obudil od mrtvih in po katerem se še danes imenuje vas blizu Krakova.

to vam moram povedati, da se Luka kar z nožem zabode... Kaj smo hoteli? Kako naj bi ne skušali brata potolažiti? Potem smo prodali še drugega konja, da ne bi moral Luka sam hoditi peš.«

»Zdaj že razumem, kaj je bilo.«

»Tako ja pač bilo, gospod... Ko smo se streznili, nas je prevzel še hujši obup, da dveh konj ni več — in smo bili tem potrebnejši tolažbe...«

»Pa ste se tolažali, dokler niste zapravili četrtega konja.«

»Še četrtega! Grešili smo, grešili!« so začeli skesano ponavljati bratje.

»No, ali je bila vsaj potem stvar končana?« je vprašal pan Ciprianovič.

»Kje neki, oče naš in dobrotnik! Srečali smo onega kvartopirca, Poradzki se piše, pa se nam je pričel rogati. »Tako (je dejal) lovim kaline na lim, no pa saj ste močni fantje, zato vas sprejemem za hlapce, kajti zdaj grem itak k vojakom.« Luka se je nato razjokal, ker nas je ta človek tako pred vsemi osmešil, potem pa ga je na mah usekal s sabljo po obrazu, da se je zgrudil na tla. Prijatelji so mu pohiteli na pomoč, mi pa smo priskočili, da branimo Luko, in pričelo se je klanje, dokler ni prihitela maršalova straža in se zakadila v nas! Šele takrat so pričeli naši nasprotniki klicati: »Gospoda! Našo prostost hočejo kršiti in na naši koži storiti krivico vsej Republiki. Rajši se pomirimo!« Tako se je tudi zgodilo in videti je bilo, da nam je Bog naklonil Svoj blagoslov: kajti v trenutku smo posekali osem stražarjev in trije izmed njih so mrtvi. Ostali pa — kakih pet jih je bilo — so se spustili v beg in odnesli pete!«

Pan Ciprianovič se je kar za glavo prijel. Marko pa je pripovedoval dalje:

»Tako je! Zdaj dobro vemo: Bog je ščitil našo nedolžnost. Zbali smo se in jo pobrisali šele takrat, ko so pričeli ljudje kričati, da je to zločin, ker smo potegnili meče, dasi biva sam kralj v mestu, in da moramo priti pred kazensko sodišče. Hoteli so nas res prijeti, a pritisnili smo zopet enemu udarec po čelu, drugemu po vratu, in zbežali. Stanislav nas je

rešil s tem, da nam je prepustil konje svojih služabnikov. Samo na ta način smo si komaj rešili glave. Zasedovali so nas do samega Senkocina in — če bi bili konji slabi — bi bilo po nas. Na našo srečo ni tam nihče vedel, kako se pišemo, zato nas ne morejo sodnijsko zasledovati.«

Nastopil je dolg molk, potem pa je pan Serafin vprašal:

»Kje so oni Stanislavovi konji?«

In bratje so pričeli že vtretjič ponavljati:

»Grešil sem, gospod, grešil!«

Ciprianovič je pričel z velikimi koraki hoditi po sobi.

»Zdaj pa že vem« — je začel — »zakaj mi niste prinesli od Staha nobenega pisma. Pisal mi je namreč, da ste doživeli razne žalostne reči. Napovedal je tudi vaš povratek v prepričanju, da boste potrebovali denar za konje in vojno opremo. A vnaprej ni mogel vedeti, kako se vse to konča...«

»Tako je, gospod,« je odgovoril Jan.

Medtem so prinesli zavretega vina, ki so se ga bratje lotili z velikim veseljem, ker so se bili po poti zelo utrudili. A vznemirjal jih je molk gospodarja, ki je z mrkim in strogim obrazom neprenehoma korakal po sobi. Zato je Marko zopet povzel besedo:

»Gospod, sprašujete nas po Stanislavovih konjih? Dva sta nam opešala, še preden smo prišli do Grujca: vozili smo se namreč ves čas v skoku in razgrajal je hud vihar. Prodali smo ju za slepo ceno židom-voznikom. Saj nam itak nista mogla več koristiti, a razen tega nismo imeli niti beliča, da bi si dušo privezali: prehitro smo morali pobegniti, pa ni imel Stanislav časa, da bi nam dal tudi kaj denarja. Nekoliko smo se torej okrepčali in smo jahali dalje po dva na vsakem konju. Saj si lahko mislite, kako je to bilo! Če nas je srečal na poti kak šlahčič se je od smeha takoj zagrabil za trebuh in vprašal: »Kakšno jeruzalemsko plemstvo pa je to?« Mi pa smo bili v tem obupnem položaju pripravljene na vse. Zato smo imeli neprestano prepire in praske! Šele v Bialobrzegih smo

prodali še zadnja dva kljuseti, da smo imeli vsaj ljubi mir. Če se je potem kdo čudil, da gremo peš, smo mu odgovarjali, da delamo to radi pobožne zaobljube ... Zato pa nam zdaj, ljubi gospod! vse po očetovsko odpušite, kajti na svetu menda ni nesrečnejših ljudi, kakor smo mi.«

»Tako je! Tako je!« sta zaklicala Luka in Matevž.

Najmlajši brat Jan pa je, razvnet od vina in spominov na prestane nesreče, dignil roke in zaklical:

»O, Bog, sirote smo! Kaj nam še preostaja na svetu?«

»Nič, razen bratovske ljubezni!« — je odgovoril Marko.

Pričeli so se objemati in pri tem pretakati grenke solze, potem pa so vsi stekli k panu Serafinu.

Marko mu je prvi objel kolena:

»Oče,« je dejal, »in spoštovani naš varuh, nikar nam ne zamerite. Če nam zopet posodite za opremo, vam, če Bog da, vse poplačamo z vojnim plenom. Če nam pa ne posodite — je tudi prav, samo ne jezite se na nas in odpušite nam! Odpušite nam vsaj radi velikega prijateljstva, ki ga imam do Staha. Saj vam naravnost povem: naj le kdo proti njemu dvigne samo prst, takoj ga s sabljami na kose razsekamo! Kaj ni res, bratci najdražji? — na kose!«

»Naj se le najde taka nesnaga, sem ž njo!« so zaklicali Matevž, Luka in Jan.

Toda pan Ciprianovič se je pred njimi ustavil, si pritisnil roko na čelo in začel tako-le govoriti:

»Jezem sem — res je! — a še bolj sem žalosten kakor jezen. Kajti, če le pomislim, da je v naši republiki mnogo takih kakor vi — mi postane težko pri srcu in v globini duše si zastavim vprašanje: ali bo naša mati, Poljska kos vsem nevihtam, ki ji grozijo, če ima take otroke? Vi me prosite za oproščenje in hočete, da vam odpuštim! A — križ božji! — saj tu ne gre za me in za moje konje, temveč za nekaj, kar je stokrat pomembnejše od tega: za javni blagor in bodočnost naše Republike. Vi pa tega sploh ne razu-

mete, še nikoli vam ni prišla slična misel v glavo in na tisoče je takšnih kakor ste vi! Tem težja žalost, tem mučnejša skrb in obup se polasča mene pa tudi vsakega zvestega sina naše domovine.«

»Za Boga svetega! Kaj pa smo zagrešili zoper domovino, gospod?«

»Kaj? Nezakonitost, svojevoljnost, razuzdanost in pijančevanje... Joj! Vse prelahkomiselni so pri nas ljudje v teh stvarih. Ne vidijo, kako se širi ta kuga. Ne opazijo, kako se podira zidovje veličastne palače in ogroža strop nad našo glavo. Glejte, vojna nam preti. Morda vrže nevernik vso svojo moč ravno na nas — saj še ničesar ne vemo, a kaj počenjate sedaj vi, krščanski vojščaki? Trobente že kličejo na boj, vam pa hodi le razbrzdanost in vino po glavi. Z veselim srcem ste posekali čuvaje one postave, ki vzdržuje vsaj zasilni red. — Kdo je postavil te zakone? Šlahta? In kdo jih gazi? Šlahta? Kako naj stopi na polje slave naša dežela, ta antemurale Christianitatis (prednja straža krščanstva), če bivajo v njej namesto vojakov samo pijanci, namesto državljanov samo razgrajachi in svojeglavci...«

Tu se je pan Serafin ustavil sredi besede, si pritisnil roko na čelo in zopet pričel z velikimi koraki hoditi po sobi. Bratje pa so ga gledali začudeno in zmedeno, kajti niso pričakovali, da bodo kaj takega čuli iz njegovih ust.

Potem je Ciprianovič težko vzdihnil in nadaljeval:

»Poklicani ste bili v boj, da prelivate neverniško kri, prelivali pa ste krščansko. Pozvani ste bili, da branite domovino, a ste nastopili kot njeni sovražniki. Nobenega dvoma ni, da je trdnjava tem šibkejša, čim večji nered vlada v njej... Sicer ima naša mati domovina na srečo tudi še zvesto deco, a obenem ima, kakor sem rekel, nebroj takšnih, kakor ste vi. Zato pa cvete pri nas namesto prave prostosti — svojeglavnost, namesto ubogljivosti — samopašnost. Namesto strogega reda imamo nebrzdanost, namesto ljubezni do domovine sebičnost. Sejmi se morajo razla-

jati; ne da bi kaj opravili.¹ Državni zaklad se prazni. Nered se bohotno razvija in meščanske vojne pustošijo domovino kakor podivjani konji. Mar ne sklepajo pri nas vinjene glave o državnih vprašanjih? Mar se ni razpaslo brezpravje čezinčez? Zato mi krvavi srce, zato se bojim porazov in jeze božje...«

»Za Boga milega! Ali se naj kar obesimo ali kaj?« je zaklical Luka.

A pan Ciprianovič je še večkrat neprestano korakaje premeril sobo in nadaljeval, a kakor da bi govoril ne Bukojemskim, temveč samemu sebi:

»Vsa širna Poljska praznuje velik praznik a neznana roka že piše na zid: »M a n e . . . T e k e l . . . F a r e s !« Sedaj se razliva vino, kmalu se bo razlivala kri in solze. Ne vidim tega samo jaz, ne napovedujem tega samo jaz, a kaj pomaga slepcu svečo pred oči postaviti ali gluhemu pesmi peti...«

Nastopil je molk. Bratje so neprenehoma pogledovali zdaj drug drugega, zdaj pana Serafina. Bili so v vedno večji zadregi in slednjič je zašepetal Luka:

»Vrag naj me vzame, če kaj razumem.«

»Mene tudi.«

»Mene tudi...«

»No, zaradi tega, da smo se parkrat napili...«

»Tiho bodi, ne govori mi o tem...«

»Pojdimo domov...«

»Pojdimo.«

»Klanjam se, gospod!« je rekel Marko, stopil naprej in se sklonil h kolenom pana Serafina.

»Kam pa?«

»V Lesničuvko. Bog nas pač ne zapusti...«

»Saj vas tudi jaz ne mislim zapustiti,« je odgovoril pan Serafin. »Samo srce mi je bilo polno bridkosti, pa sem ji moral dati duška. Le pojdite gori, gospodje,

¹ Državni sejm je sklepal samo enoglasno. Vsak poslanec ki se je pri glasovanju uprl, je sejm lahko »strgal« (sejmy rwać) in obenem razveljavil tudi vse poprej enoglasno sprejete sklepe. Ta za državo usodna pravica se je imenovala Liberum Veto in plemstvo jo je ljubosumno čuvalo kot svojo poglavitno svoboščino.

v sobe, počivat. Vam že pozneje povem, kaj da sem sklenil.«

Uro pozneje je velel napreči konje in se je odpeljal h gospodu župniku Vojnovskemu.

Tudi duhovnik je bil zelo ogorčen, ko je zvedel o junaštvih Bukojemskih, tupatam se pa vendar ni mogel zdržati smeha. Saj je tudi on dolga leta služil pri vojaki, ni bil še pozabil na to in se je zdaj spomnil različnih doživljajev, ki jih je imel sam ali pa njegovi tovariši. Sicer pa bratom nikakor ni mogel odpustiti, da so zapili konje.

»Vojaki ga sicer večkrat polomijo,« je dejal, »a to je vendar prehudo. Kdor zapravi konja, se izneveri vojaškemu stanu. Bukojemskim povem, da bi me veselilo, če bi jim maršalovo sodišče vratove zavilo. Tak vzgled bi že vplival na razgrajače, o tem ni dvoma. A odkrito vam povem, gospod, da bi mi jih bilo žal, ker so vsi štirje fantje od fare. Že od nekdanj se spoznam na te stvari in vam lahko vnaprej povem, koliko je kdo vreden. Kar se Bukojemskih tiče — onim nevernikom, s katerimi se spoprimejo pri napadu v boju, bo pač trda predla. Kaj pa mislite početi z njimi, gospod?«

»Na cedilu jih seveda ne mislim pustiti, zdi se mi pa, da se jim drugič utegne isto zgoditi, če bi jih same poslal na pot...«

»Res je!« je pritrdil župnik.

»Zato mi je prišlo na misel, da bi šel sam z njimi in jih izročil naravnost ritmojstru. Ko bodo pri polku in v strogih rokah, si ne bodo več mogli dovoliti kaj sličnega.«

»Res je! To vam je imenitna misel. Spremite jih torej, gospod, v Krakov, kajti tam se bo zbirala vojska. Ha! Morebiti bi tudi jaz lahko potoval z vami. Na ta način bi lahko obiskala najina fanta in imela tudi kratkočasnejšo pot nazaj.«

Tem besedam se je pan Ciprianovič nasmehnil in rekel:

»Nazaj boste morali pač sami, prečastiti.«

»Zakaj pa?«

»Zato, ker pojdem tudi jaz k vojakom...«

»Ali je mogoče, da tudi vi vstopite k vojakom?« je začudeno vprašal župnik Vojnovski.

»Da, pa tudi ne. Vse kaj drugega je namreč vpi-sati se v stalno vojsko in za vedno stati tam. Jaz pa se nameravam udeležiti samo te vojne. Res sem že star, a že večkrat so se še starejši od mene uvrstili med borce, če jih je poklicala Gradivova tro-benta.¹ Poslal sem sicer sina-edinca, a za domovino ni nobena žrtev prevelika! Tako so mislili tudi moj oče in zato jim je naklonila domovina, naša mati, naj-višje odlikovanje, ki ga je sploh mogla podeliti. Za njo dam tudi jaz zadnji belič in magari še zadnjo kapljo krvi! In čeprav bi moral umreti — le pomi-slite, prečastiti, kje drugod naj si poiščem lepše smrti in večje sreče? Enkrat mora pač vsakdo umreti in ali ni bolje umreti na polju slave, poleg sina, kakor v postelji? sablje ali krogle kakor od bolezní? in vrh vsega še v boju za vero in domovino in zoper ne-vernike...«

Pan Ciprianovič je bil po teh lastnih besedah, tako ganjen, da je dvignil roke in pričel ponavljati: »Da bi Bog le dal tako, da bi le dal!« Župnik Voj-novski pa ga je objel, ga pritisnil na prsa in dejal:

»Da bi Bog tudi dal naši Republikí čim več takih ljudi kakor ste vi, gospod. Ni jih dosti, ki so toliko vredni, vrednejšega pa menda sploh nobenega ni. Gotovo se šlahčiču bolj spodobi umreti na vojni kakor v postelji. Prej so tudi vsi tako mislili, zdaj pa imamo že slabše čase. Saj sta domovina in vera en sam velik oltar, človek pa je zrnce mire, ki mu je namenjeno, dá pogori na čast temu oltarju... Vojna pa vam ne bo nov posel — kaj ne?«

Pan Serafin se je potrkal po prsih:

»Saj imam tukaj dokaj brazgotin od sabelj in strelov iz nekdanjih let.«

»Tudi jaz bi rajši pohitel k polku, kakor tukaj poslušal, kaj so babnice nagrešile! Koliko jih je, ki pripovedujejo same neumnosti, kakor da so prišle v spovednico bolhe stresat. Kar kmet zagreši, je vsaj

¹ Gradyw (Gradivus) je bil poljski Mars, bog vojne.

vredno spovedovanja... in kaj šele vojak! Že potem, ko sem oblekel ta-le talar, sem bil kaplan pri huzarskem polku pana Modliševskega... Prav rad se spominjam onih časov... Med eno in drugo spovedjo takrat, če je nanesa prilika pograbil puško in odnesel tudi kako brazgotino... Ha! Mnogo kuratov bodo zdaj potrebovali. Prav rad bi odrinil še jaz, a župnija je velika, dela je vse polno, kaplan pa je malce neroden. Najbolj pa mi je na poti neki star strel. Že dolgo, dolgo je temu, kar sem ga dobil, pa mi še danes ne pusti več kakor eno uro ostati na konju.«

»Prav rad bi imel takega tovariša,« je odgovoril pan Serafin, »vem pa prečastiti, da ne bi mogli zapustiti župnije, tudi če ne bi bilo onega strela.«

»No, bomo še videli... Par dni zaporedoma malo pojaham na svojem konjiču in poskusim, kako dolgo zdržim v sedlu.«

»Morebiti se bo dalo kaj narediti. Kdo pa potem ostane pri vas doma za gospodarja, gospod?«

»Imam gozdnega čuvaja. Sicer je navadnega rodu, drugače pa je imeniten človek, malo da ni svetnik...«

»Že vem. To bo tisti, ki gozdne živali za njim hodijo. Ljudlje pravijo, da je vedež, vi boste pač bolje vedeli. A to je že star in bolan človek?«

»V službo nameravam sprejeti še onega Vilčopoljskega, ki je bil prej pri Pongovskem. Morda se ga spominjate, gospod prošt? Mlad šlahčič je, samo eno nogo ima, sicer pa je močan in pogumen človek. Kšipecki ga je odslovil, ker se mu je zdel preponosen. Pri meni je bil pred dvema dnevoma in se je ponujal v službo. Danes se najbrž domeniva ž njim. Pongovski ga ni imel posebno rad: fant ni pustil, da bi pometali ž njim. Vendar pa je hvalil njegovo poštenost in delavnost.«

»Kaj pa se zdaj kaj iz Belčončke čuje?«

»Precej dolgo že nisem bil tam. Vilčopoljski seveda ne hvali Kšipeckih, a nisem imel časa, da bi ga podrobno o vsem poizprašal.«

»Se pa jaz jutri tja popeljem, čeprav me ne vidijo posebno radi. Potem pridem k vam, da Bukojemskim ušesa navijem. Predvsem pa jih spovem, a za greh naj zadostijo z lastnimi hrbti. Naj si le odštejejo drug drugemu po kakih petdeset udarcev z bičem, to jim bo že v prid.«

»Seveda jim bo v prid! Zdaj se moram pa posloviti, prečastiti, radi onega Vilčopoljskega.«

Pri teh besedah si je pan Ciprianovič zategnil jermene pri sablji, da bi mu ne bilo orožje na poti, ko sede na voz. Trenutek pozneje se je že peljal proti svoji Jedlinki. Spotoma je premišljeval o bodoči vojni in se smehljal pri misli, da streme ob stremenu poleg svojega edinca pohiti zoper nevernike. Ko je minil Delčončko, je zagledal dva tovorna konja in koleselj s kovčegi, v katerem se je vozil Vilčopoljski.

Rekel mu je, naj prisede k njemu, in ga je vprašal:

»Ali si se že poslovil v Belčončki?«

Vilčopoljski mu je pokazal svojo prtljago. Hotel je pripomniti, da ni navadnega rodu, čeprav si mora iskati službe. Zato je dejal:

»Kakor vidite, vaša milost: o m n i a m e a m e e c u m p o r t o.« (Vse svoje stvari nosim s seboj.)

»Potem si se pa podvizal z odhodom?«

»Nisem se podvizal, a treba je bilo iti. Zato z veseljem pristanem na vse pogoje vaše milosti in bom v slučaju odhoda, ki ste mi ga omenili, vaša milost, zvesto čuval vaš dom in vaša zemljišča.«

Panu Serafinu je bil všeč ta odgovor kakor tudi pogumni, prebrisani fantov obraz. Trenutek je pomišlil, nato pa rekel:

»Ne dvomim o tvoji zvestobi, ker vem, da si šlahčič, bojim se samo neizkušenosti in neprevidnosti. V Jedlinki moraš sedeti nepremično kakor kamen pa noč in dan čuvati, ker smo daleč od ljudi. V velikih gozdovih pa navadno ne manjka tolovajev, ki napadajo včasih tudi hiše.«

»Ne želim sicer Jedlinki nobenega napada, a moji osebi bi jako prav prišel. Imel bi priliko vam pokazati, da sem dovolj pazen in pogumen...«

»Odkrito rečeno, saj se ti to vidi,« je odgovoril pan Ciprianovič.

Nato je umolknil, trenutek pozneje pa je zopet povzel besedo:

»Še eno važno vprašanje imam, na katero te moram opozoriti. Pan Pongovski stoji zdaj pred nebeškim Sodnikom in de mortuis nihil nisi bene. Vendar pa je znano, da je bil napram podložnikom prestrog. Župnik Vojnovski ga je za to oštel, in radi tega je nastal med njima spor. Vaš gospod ni štedil kmečkega potu, hudo je kaznoval in malo na kaj se oziral. Odkrito povedano, tlačil je kmete, pa so se tudi njegovi oskrbniki navadili s podložniki kruto ravnati. Zapomni si torej, gospod, da pri meni nimamo te navade. Seveda mora biti red, a naj bo očetovski. Vsako preveliko strogost smatram za težak greh napram Bogu in domovini. Dobro si torej zapomni, da kmet ni molzna krava, ki se jo vedno molze in se ga ne sme preveč izžemati. Ne maram koristi od solz svojih podložnikov in ne pozabljam, da smo pred Bogom vsi enaki.«

Oba sta trenutek molčala. Nato je Vilčopoljski naglo ujel gospodovo roko in jo nesel k ustnicam.

Ta pa mu je dejal:

»Vidim, da me razumeš.«

»Razumem, gospod,« je odgovoril mladenič, »a samo to vam povem: menda sem že stokrat hotel panu Pongovskemu povedati v oči, naj si išče drugega oskrbnika. Nemara že stokrat sem hotel pustiti službo, a kaj pomaga — nisem mogel!«

»Zakaj ne? Saj ne manjka dela na svetu...«

Zdaj je bil Vilčopoljski v zadregi in je pričel nekoliko jecljaje: »Ne... Tako je nanese... nisem mogel... tako je pač bilo, da sem vedno odlašal od danes do jutri... Sicer pa... bila je neusmiljenost, a je tudi ni bilo...«

»Kako pa to?«

»Je že res, da so od kmetov zahtevali preveč tlake, in tu ni mogel nihče pomagati. Toda, kar se tiče kazni in šibanja podložnikov, vam povem nakratko: namesto šib so bila kar slamnata povresla.«

»Kdo pa je bil tako usmiljen, ti sam?«

»Ne. Le rajši sem poslušal angela kakor hudiča.«

»Razumem, a povej, koga si poslušal?«

»Panno Sieninjsko.«

»A-a . . . Ona je bila torej?«

»Kakor pravi angel. A se je bala pokojnega. Šele v zadnjem času se je zmenil za njene besede. Ker pa so jo tam vsi tako radi imeli, so prej tvegali pokojnikovo jezo, kakor da bi preslišali njeno prošnjo.«

»Zato naj jo Bog blagoslovi! Zarotili ste se torej proti Pongovskemu?«

»Tako je, vaša milost.«

»Ali ni nikoli na to prišel?«

»Nekoč je pač prišel, a mu gospodične nisem izdal. Takrat me je rajni sam naklestil. Povedal sem mu namreč, da mu v slučaju, če komu drugemu ukaže to storiti in mi kot šlahčiču ne podloži preproge,¹ da mu v tem slučaju zažgem hišo, njega pa ustrelim. Saj bi bil tudi storil tako in čeprav bi moral potem k razbojnikom v gozdove!«

»To mi je vseč od tebe,« je pripomnil pan Serafin.

Vilčopoljski pa je nadaljeval:

»Večkrat sem imel težave s panom Pongovskim, a bil je v hiši tako rekoč kerub božji. Zato sem vedno hotel stran, a sem vendar le ostal. Pozneje pa, ko je gospodična dorasla, je tudi pokojnik bolj uvaževal njene besede — v zadnjem času pa ji je sploh vse ugodil. Večkrat je na primer vedel, da je velela revnim dati žita iz kašče, ali zamenjati, kakor sem pravil, šibe s povresli, ali odpustiti rabotni dan — in je hlinil, da ničesar ne vidi. Naposled pa se je pred njo tako sramoval, da ji ni bilo nič več treba prikrivati.

¹ Plemiška predpravica pri telesni kazni. Če bi pretepali podložniki plemiča, bi bila to smrtna žalitev.

Prava priprošnjica je bila za kmete. Zato naj jo, kakor pravite, vaša milost, Bog blagoslovi in jo varuje.«

»Zakaj pa praviš varuje?« je vprašal pan Ciprianovič.

»Zato, ker je zdaj na slabšem, kakor je bila.«

»Bog se usmili! Kaj pa je?«

»Gospodični sta pravi vešči. Mladi Kšepecki pa se samo hlini, da ju nekam brzda. A jaz že vem, zakaj to dela. Naj se le varuje, da ga kdo kakor psa ne ustrelji naravnost v čelo.«

Bila je že globoka, a jako svetla noč, kajti na nebu je svetila polna luna. Pri njeni luči je zagledal pan Ciprianovič, da so mlademu oskrbniku po volčje vzplamtele oči.

»Kaj pa veš o tem?« je vprašal radovedno.

»Vem, da me ni odslovil samo radi moje neupogljivosti, temveč tudi zato, ker sem pazno gledal in poslušal, kaj govoré ljudje v hiši . . . Šel sem, ker sem moral, a do Belčončke ni tako daleč, in če bi se kaj . . .«

Tu je umolknil in na cesti je bilo slišati samo šumenje borov, ki jih je gibala nočna sapica.

Sedemnajsto poglavje.

V Belčončki se gospodični ni samo slabo godilo, temveč ji je šlo celo neprestano slabše. Že precej časa je bilo minulo od onega trenutka, ko je stari Pongovski napodil Marciana Kšepeckega iz hiše, ker je bil zapazil, da prenesramno »prav kakor kozel« gleda takrat še napolotroško dekletce. A ta jo je videl potem še večkrat v cerkvi in pri sosedih, in njena mladostna lepota je vedno znova podžigala njegovo poželenje. Zdaj pa, ko je stanoval ž njo v isti hiši in jo vsak dan videl, se je na svoj način zaljubil vanjo: občutil je do nje tako besno in živinsko ljubezen, kakršne je bil zmožen samo on. Spremenil je tudi svoje načrte. Sprva je hotel dekletu samo vzeti nedolžnost in jo šele tedaj poročiti, če bi se res našla v njen prid se glaseča oporoka. Zdaj pa se je odločil

na vsak način jo peljati pred oltar, samo da bi jo dobil in obdržal za vedno. Če poželenje premaga razum, mu postane slednji uslužen pomagač. Zato je Marcian tudi mislil, da bo dekle, ki nosi slavno ime Sieninjskih, vsekakor ugledna in jako koristna nevesta, četudi nima premoženja. A če bi mu razum tudi nasprotno dokazoval, bi ga Marcian več ne ubogal: saj je vsak dan bolj izgubljal oblast nad seboj. Vse je gorelo in besnelo v njem in če se še vedno ni spozabil in se poslužil nasilja, je imelo to samo en vzrok. Saj si tudi najbolj nebrzdana strast želi prostovoljnega sporazuma, hrepeni po prostovoljni udaji, sanja o vzajemnosti, jo smatra za najvišjo srečo in se včasih vara tudi takrat, ko nima za to nobenega povoda. Tako se je varal tudi Kšepecki. Neprestano je sanjari o srečnem trenutku, ko se mu gospodična, voljna in izpremenjena, sama vrže v naročje.

Vendar pa se je bal, da utegne izgubiti, če bi vse skupaj stavil na to edino srečko. Včasih si je stavil v globini srca vprašanje, kaj bi bilo potem? Tedaj ga je prevzemal strah pred samim seboj in pred viharjem, ki bi ga nase priklical. Postave, ki so varovale žensko čast, so bile na Poljskem silno stroge, in vsenaokrog bi se našle stotine plemiških sabelj, ki bi se — kajpak takoj grozeče zablistale nad njegovo glavo. A istočasno je čutil Marcian, da lahko napoči tudi ura, v kateri se ne bo za nič več brigal. Njegovo nebrzdano, divje srce si je želelo nevarnosti, je hrepenelo po vojni. Na svoj način je užival tudi ob misli o tolpi šlahčičev, ki oblegajo Belčončko, o luni na nebu, ki razsvetljuje požarišče, o rablju v krvavordeči obleki, ki stoji kakor v megli s sekiro v roki na morišču v kakem oddaljenem mestu,

Strast, strah in bojaželjnost so ga torej kakor trije viharji zibali semintja. Da bi dal duška tej burji in si obenem ohladil svojo kri, ki mu je vrela kakor krop, je v pričakovanju nadaljnih dogodkov divjal, razuzdano razgrajal po vaških krčmah, podil konje, tako da so se mu zgrudili mrtvi, izzival ljudi, ter popival za žive in mrtve po vseh gostilnah, ki so bile v Jedlini, Radomu ali Przytyku. Tam si je zbral tolo-

vajsko družbo, ljudi, ki niso bili odšli k vojakom, ker so bili preveč zloglasni ali pa niso imeli denarja. Plačal jim je, kar so zapravili, in pometal ž njimi, kakor je hotel. Storil je to v prepričanju, da mu ti tovariši lahko še prav pridejo v bodočnosti. Vendar ni dovolil nobenemu izmed teh svojih pajdašev, da bi bil ž njim preprijateljski in nikoli ni vpričo njih omenil imena gospodične. Ko se je je nekoč neki Viš iz bogvekje ležečega Viškova spomnil na prostaški in nesramen način, ga je oplazil s sabljo po licih, da se mu je kri ulila.

Domov se je vračal navadno šele ob jutranjem svitu in je podil konja na vso moč čez drn in strn. Ta prismojena ježa ga je navadno popolnoma streznila. Potem se je oblečen zgrudil na konjsko kožo, s katero je bila pregrnjena postelj, in zaspal kakor klada. Nekaj ur je spal, potem pa se je zbudil, oblekel najboljšo, kar je imel, šel k damam ter se trudil, da se prikupi gospodični. Niti za trenutek ni odmaknil pogleda od nje, pasel je oči po vsej njeni postavi in si podžigal poželenje. Če je ostal ž njo na samem, se mu je večkrat napela šoba in so mu drgetale pošastne, dolge roke, kot da bi se več ne mogel upirati poželenju, da jo pograbi v svoj objem. Glas mu je postajal zamolkel, besede — nejasne, drzne, dvo- rezne: zdaj so bile polne zvitega prilizovanja, zdaj je iz njih mrko donela s težavo potlačena grožnja.

Panna Sieninjska se ga je naravnost bala, kakor bi imela strah tudi pred udomačenim volkom ali medvedom. Komaj je premagovala v sebi stud, ki jo je navdajal vselej, ko je videla zoprno prikazen. Rad se je sicer papagajsko-pestro oblačil, na vratu so se mu lesketali dragulji in nikdar ni spustil iz rok bogatookrašenega čekana, a kljub temu je bil vsak dan bolj oduren in izmozgan. Noči brez spanja, nebrzdano življenje, pijančevanje in neukrotljive strasti so mu vtisnili svoj žig. Shujšal je in pleča so se mu povesila: že od rojstva dolge roke so se mu še podaljševale in dlani so segale nižje od kolen, česar sicer ni nikdar videti na človeškem telesu. Njegovo orjaško truplo je postalo grčavemu panju podobno in rogovilaste, kratke

noge so se mu od divjega jahanja še bolj skrivile. Razen tega je postala njegova polt zelenkasto bleda, lica pa so se mu tako vdrla, da so njegove izbuljene oči in usta še bolj ven štrlele. Zlasti v trenutkih, ko se je smejal, je postajal vprav strašen: če mu je iz zenic blisnil smehlaj, se je zrcalila v njih vsa besna, nebrzdana jeza in pretnja.

A zavest lastne nesreče, globoka otožnost in udarci usode so preoblikovali značaj panne Sieninjske. Bil je povsem drugačen kakor prej in je Kšepeckega navdajal s spoštovanjem. Nekdanje mnogobesedno dekletce, ki je ves dan žlobudralo kakor mlinček, se je zdaj naučilo molčati. Izraz njenih oči je postal nekam resnejši in stanovitnejši. Dasi ji je v navzočnosti Kšepeckega večkrat srce zadrhtelo od strahu, ga je vendar krotila s svojim molkom in mirnim pogledom. V takem slučaju se je umaknil, kakor da bi se bal razžaliti neko veličanstvo. Zdelo se mu je sicer baš zato še vedno bolj zaželjena, a obenem vedno težje dostopna.

Ko je slednjič zaslutila, da ji od njega preti velika nevarnost, in se je pozneje popolnoma prepričala, da ni o tem nobenega dvoma, se je trudila, da bi se ga izogibala, da bi bila ž njim čim manj na samem in zasukala pogovor proč od stvari, ki bi mu utegnile olajšati razodetje ljubezni. Naposled se je včasih celo toliko opogumila, da mu je mimogrede namigovala: saj vendar nisem tako od vseh zapuščena na svetu, ni se mi treba kar tako vdati v dobro ali slabo usodo, kakor se menda zdi.

Sicer pa se je izogibala vsakemu spominu na Jacka Tačevskega. Jasno ji je bilo, da je po vsem, kar se je bilo med njima odigralo, ne more več braniti in da ji ne bo nikoli več zaščitnik. Slutila je tudi, da bi vsaka besedica o njem zbudila v Marcianu jezo in zlobo. Ko pa je zapazila, da Kšepecki ne zapajo prelatu Tvorkovskemu in ga tako gledajo, kakor da bi se ga na tihem bali, jim je večkrat namignila, da je izročena duhovniku v posebno varstvo. Govorila je, kakor da je to posledica tajne pogodbe, ki jo je rajni Pongovski sklenil z duhovnikom za vsak

slučaj. Prelat, ki je Kšepecke tuintam obiskoval, je gospodično v tem njenem početju izdatno podpiral. Zabavalo ga je namreč napram njim nadaljevati svojo igro. Zato se je izražal tajinstveno, navajal dvoumne latinske reke in pustil Marciana slutiti različne reči, ki si jih je ta potem lahko poljubno tolmačil.

Najvažnejše pa je bilo, da je »našo gospodično«
ljubila služinčad in vsa vas. Kmetom so bili Kšepecki pritepenci, Anulja pa prava dedična. Marciana so se vsi bali — Vilčopoljski je bil edina izjema. A tudi po odslovitvi mladega šlahčiča je deklico obdajalo ljudsko varstvo kakor neviden zid. Še Marcian je vedel, da ima strah, ki ga vzbuja, svoje meje, onstran katerih bi se pričela zanj resnična nevarnost. Razen tega ni dvomil, da Vilčopoljski (ki mu je »predrznost gledala iz oči«) ne pojde predaleč stran in da se ničesar ne ustraši, če bo gospodična kdaj potrebovala zaščite. Zato si je moral na tihem priznati, da gospodična v resnici ni tako od vseh zapuščena kakor je sprva sam mislil in kakor je to svoječasno zatrjeval svojemu očetu.

»Kdo se zavzame za njo? Nihče!« je dejal takrat staremu Kšepeckemu, ko ga je ta opozoril, naj ne pozabi na grozno kazen, s katero je pretila poljska postava za zločin zoper žensko čast... Zdaj pa je že razumel, da bi se res našli ljudje, ki bi se zavzeli za siroto.

To je pomenilo nove težkoče. A nevarnosti in težkoče le podžigajo take značaje, kakoršen je bil Marcian. Še vedno si je vzbujal prazne nade, da se mu posreči gospodično izpremeniti in si pridobiti njeno ljubezen. Včasih pa mu je bilo zopet jasno kakor beli dan, da prav ničesar ne opravi. Tedaj »je besnel,« kakor so govorili njegovi ponočni pajdaši, in razgrajal. Imel pa je nejasno, a nepremagljivo in silno slutnjo, da dekcle za vedno izgubi, če si drzne proti njej uporabiti silo. Da ni bilo tega občutka, bi bil že davno rešil spon divjo zver, ki je tičala v njem. Baš v takih trenutkih je popival brez mere in pameti.

Medtem pa so postale razmere v Belčončki neznosne: vse je bilo prepojeno s strupom in zlobnostjo.

Gospodični Kšepecki nista Anulje sovražili samo zato, ker je bila mlajša in lepša od njiju, ampak sta jo mrzili tudi radi tega, ker so jo ljubili kmetje in ker se je za njo zavzemal Marcian, naj je za to že imel povoda ali ne. Slednjič sta pričeli brata besno sovražiti. Razen tega pa sta opazili, da se panna Sieninjska nikdar ne pritožuje, in sta jo jeli še huje preganjati. Nekoč jo je Agnieska, kakor da slučajno ožgala z grebljo, ko je mešala oglje v peči. Marcian, ki je o tem izvedel od slug, se je šel h gospodični opravičevati in jo je rotil, naj se le k njemu vedno zateka po zaščito. Istočasno pa ji je pričel s tako zoprno hlastnostjo poljubovati roke in se siliti vanjo, da mu je utekla: kajti več ni mogla premagati svojega studa. Potem pa je Marcian zdivjal in sestro tako nabil, da mu potem dva dni ni prišla pred oči, češ, da je bolna.

Obe »stari gospodični«¹, kakor so ju imenovali v Belčončki, nista prav nič štedili z zbadljivimi besedami, očitnimi lažmi in vsakovrstnim ponižavanjem na naslov gospodične. Tako sta se ji maščevali za vse, kar sta morali prestati od brata. Svarili sta jo pred Marcianom iz sovraštva do njega, obenem pa ji namigavali, da mu najbrž vrača ljubezen. Opazili sta bili namreč, da je ne more nobena stvar bolj raniti in užaliti kakor to. Slednjič je postal dom za njo pravi pekel, in vsaka ura, ki jo je tam preživela, je pomenila za njo novo muko. Sovraštvo do teh ljudi, ki so se tako sovražili med seboj, je polagoma zastrupljalo tudi njeno srce. Pričela je misliti na samostan, a je tajila to misel. Vedela je, da je ne pustijo proč in da tvega veliko nevarnost, če s tem razpiha Marcianovo jezo. Trpljenje in nemir sta se polastila njenega srca. Rodila sta hrepenenje, ki ga prej ni poznala — hrepenenje po smrti. Med tem pa je sleherni dan prilival novih grenkih kapelj v kelih njenega trpljenja. Nekoč je Agnieska navsezgodaj zjutraj zasačila Marciana, ko

¹ »Pannica«, zasmehovalni priimek namesto navadnega »panienka«, ki so ga kmetje in sluge priznavali samo Sieninjski.

je gledal skozi ključavnico v vratih sobe uboge sirote. Zaškrtal je z zobmi, zažugal s pestjo in se umaknil. A »stara gospodična« je takoj poklicala sestro. Prihrumeli sta noter, našli dekle neoblečeno in se pričeli po svoji navadi znašati nad njo.

»Saj si vedela, da stoji zunaj,« je rekla starejša, »saj škripljejo tla pred vrati in se précej sliši, če je kdo tam. Tebi pa je bilo to menda všeč.«

»Ha!«

»Sline so se mu cedile, ko je občudoval njene dražesti in mu jih ni nič prikrivala,« ji je segla v besedo Joana, »ali se ne bojiš Boga, ti nesramnica?«

»Pred cerkev ž njo na sramotni oder!«

»Z metlo jo je treba nagnati iz hiše! Sodoma in Gomora!«

»Fej te bodi!«

»Kdaj pa naj pošljemo po baburo v Radom?«

»Kakšno ime pa nameravaš dati pankrtu?«

»Fej! Nesnaga!«

Pričeli sta pljuvati na njo. Zdaj pa ji je vzkipelo srce, kajti kupa je bila do vrha polna.

»Proč!« je zaklicala in pokazala z roko proti vratom. Toda v tem trenutku ji je obraz prebledel kakor platno in stemnilo se ji je pred očmi. Za hip se ji je zdelo, da leti nekam v brezdno, potem pa je izgubila občutek, spomin in zavest vsega, kaj se ž njo godi.

Zbudila se je z vodo polita in po prsih oščipana. Nad njo sklonjena obraza gospodičen Kšepeckih sta kazala strah. A prihodnji trenutek sta videli, da se gospodična vnovič zaveda, in sta se pomirili.

»Zdaj se pa le pritoži!« je rekla Joana. »Tvoj ljubček se že zavzame za te.«

»Ti pa se mu po svoje zahvališ...«

A gospodična je stisnila zobe in ni odgovorila niti besede.

Vendar je Marcian tudi brez vsake pritožbe vedel, kaj se je moralo zgoditi gori v kamrici. Nekaj ur pozneje se je namreč zaklenil s sestrama v pisarno, odkoder se je potem zaslišalo tulenje, ki ga je z grozo poslušala vsa hiša.

Popoldne se je pripeljal stari Kšepecki. Obe gospodični sta pred njim kričé pokleknili, mu objemali kolena in ga rotili, naj ju vzame s seboj iz tega »razuzdanega, mučiteljskega brloga«. A oče je prav tako sovražil starejši hčerki, kakor je ljubil najmlajšo. Zato se mu nesrečni »vešči« nista nič smilili. Nasprotno, pričel je klicati, naj mu prinesejo gorjačo, in jima je velel ostati tu.

Panna Sieninjska je bila v tej grozni hiši pač edino bitje, pri katerem bi Joana in Agnieska lahko našli sočutja, usmiljenja in celo zaslombe. Našli bi vse to, če bi le hoteli biti ž njo prijazni in dobri. Toda rajši sta jo preganjali in se znašali nad njo. Tecia je bila pač edina izjema v tej rodbini. Sicer pa je storil vsak družinski član vse, kar je bilo v njegovih močeh, da bi drugim zagrenil življenje in povečal neprilike. Sicer pa se je panna Sieninjska bolj bala Marcianove ljubezni, kakor sovraštva njegovih sester. Vsi-ljeval se ji je vedno bolj, se ji vedno nesramneje približeval, vsakikrat je bil bolj nebrzdan in jo bolj pohotno gledal. Videti je bilo, da že popolnoma izgublja oblast nad seboj, da ga stresa divja strast kakor veter drevo in ta strast vsak trenutek lahko izbruhne.

Ta trenutek je nastopil prav kmalu.

Nekoč, ko so bili nastali že topli dnevi, se je šla panna Sieninjska zgodaj zjutraj kopat v senčnat potok. Čim se je pričela slačiti, je zagledala, da štrli onstran potoka iz gostega grmovja Marcianov obraz. Takoj se je spustila v divji beg. Ta pa je planil za njo, hotel skočiti čez vodo, a se je premalo pognal, padel v potok, komaj prilezel ven in se vrnil domov do kože moker in ves besen. Pred kosilom je do krvi pretepel več slug, pri mizi pa ni rekel nikomur niti besede in šele proti koncu obeda dejal, k sestrama obrnjen:

»Pustita me samega s panno Sieninjsko. Govoriti moram ž njo o važnih zadevah!«

Ko sta sestri to čuli, sta se pričeli pomembno spogledovati, gospodična pa je prebledela od razburjenja. Sicer se je vedno trudil ujeti sleherni tre-

nutek, da bi ostal ž njo sam, vendar pa si ni še nikdar doslej dovolil, to tako odkrito zahtevati.

Ko sta sestri odšli, je vstal, pogledal za ena in za druga vrata, da bi se prepričal, ali kdo ne prisluškuje, potem pa se približal dekletu in dejal:

»Gospodična, dajte mi roko . . . v znamenje sprave.«

Anulja pa je nehote umaknila obe roke in planila nazaj. Marcianu se je videlo, da skuša obvladati, vendar pa je parkrat poskočil na svojih rogovilastih nogah, kajti te navade se nikakor ni mogel ostresti. Pričel je zopet s pridušenim glasom:

»Nočete! Jaz pa malo da nisem danes zjutraj utonil zaradi vas. Gospodična mi naj oprostite, da sem jo prestrašil, a tega nisem počel s kakim nesramnim namenom. Stvar je namreč ta, da se od sinoči med Virombki in Belčončko klatijo stekli psi. Zato sem šel s puško, da čuvam nad vašo varnostjo.

Malo so se ji kolena zašibila, vendar pa je odgovorila dokaj hladnokrvno in mirno:

»Ne maram takih branilcev, pred katerimi bi se morala sramovati.«

»Jaz pa bi vas rad branil, gospodična, ne samo zdaj, temveč vedno, do smrti! Pa ne da bi žalil Boga, temveč tako, da bi za to izprosil božji blagoslov . . . Gospodična, ali razumete?«

Nastopil je trenuten molk. Skozi odprto okno so se čuli samo udarci sekire na dvorišču, kjer je poleg kuhinje stari, šepasti hlapec drva cepil.

»Ne razumem,« je odgovorilo dekle.

»Ker nočeš,« je odvrnil Marcian. »Saj že davno veš, da brez tebe ne morem živeti. Rabim te kakor zraka za dihanje. Za me si najlepša in najboljša na svetu. Ne morem! Poginem brez tebe . . . propadem . . . Da se ne bi bil brzdal, bi te bil že zdavnaj ugrabil, kakor ugrabi jastreb golobico. Brez tebe mi je suho v grlu kakor brez vode . . . Vse v meni koprni po tebi. Ne morem ne živeti, ne spati . . . Glej, tudi zdaj . . .«

Sredi besede je obtičal, kajti zobje so mu pričeli šklepetati kakor v mrzlici. Sključil se je, se s košče-

nimi rokami oprijel naslanjača, kakor da bi se bal, da se zgrudi na tla, in nekaj časa glasno sopihal.

Potem je zopet pričel govoriti:

»Premoženja nimaš, nič za to... imam ga jaz dovolj. Tebe hočem, ne premoženja. Ali nočeš biti gospodinja v tej hiši? Saj Pongovskega si hotela vzeti — a jaz vendar nisem slabši od njega. Samo ne reci mi — ne! Za Boga svetega, ne reci mi — ne! Ker sicer ne vem, kaj vse se lahko zgodi. Ti lepa, ti moja!«

Pri teh besedah je nenadoma pokleknil, ji z rokami objel kolena in si jo začel pritiskati na prsa. A za njo samo nepričakovano: v tem strašnem trenutku se je razblinil njen strah v nič. Vzplamtela je njena viteška kri in bila je pripravljena na neizprosen boj. Z dlanmi je pričela na vso moč odrivati njegovo znojno čelo, ki se je stiskalo k njenim kolenom.

»Ne, ne, tisočkrat rajši umrem. Ne!«

Tedaj se je dvignil, bled, z naježenimi lasmi, poln mrzle besnosti. Nekaj časa so mu drgetali brki, skozi katere so se mu videli skvarjeni, dolgi zobje. Vendar pa se je še znal obvladati, še ni bil popolnoma izgubil razsodnosti. A ko je gospodična nenadoma smuknila proti vratom, ji je zaprl pot.

»Tako?« je vprašal s hripavim glasom. »Me ne maraš? Povej mi to še v obraz! Ne maraš?«

»Ne maram! Pa nikar mi ne grozite, gospod, kajti ne bojim se.«

»Saj ti ne grozim, samo snubim te — ha! Še enkrat te prosim: spametuj se! Za Boga milega — spametuj se!«

»Kaj naj se spametujem? Svobodna mi volja, ker sem šlahčanka in v oči vam povem: nikdar!«

Marcian pa se ji je približal, tako da se je njegov obraz skoro dotikal njenega, in rekel:

»Hočeš morda drva v kuhinjo nositi, mesto da bi bila tu gospa? Nočeš tórej? Kako pa si to predstavljaš, šlahčanka? V katere svoje graščine pa se odpelješ odtod? A če ostaneš, čigav kruh boš tukaj jedla? Kdo se te usmili? V čigavi oblasti boš? Čigava je ta postelja in spalnica, kjer zdaj spiš? Kaj pa, če ukažem odstraniti ključavnice? Pa še vprašaš, kaj

naj se spametuješ? Za to gre: izberi si, kar hočeš! Ali poroko, ali pa brez poroke!»

»Podlež!» je zakričala panna Sieninjska.

Tu se je zgodilo nekaj nezaslišanega. Od nenadne besnosti prevzet je Kšepecki zarjovel z nečloveškim glasom. Pograbil je dekle za lase in jo pričel tepsti z divjo, živinsko naslado, ves besen, brez vsakega usmiljenja. Poprej se je dolgo premagoval, zato pa je bilo zdaj njegovo divjanje tem bolj grozovito in slepo. Brez dvoma bi jo bil tudi ubil, če ne bi bili na njen obupni krik pritekli domačini. Prvi je planil skozi okno v sobo s sekuro v roki oni hlapec, ki je cepil drva poleg kuhinje. Za njim je pritekla služinčad iz kuhinje, obe gospodični Kšepecki, kletar in dva izmed nekdanjih služabnikov pana Pongovskega.

Kletar, ki je bil reven šlahčič, doma iz nekega daljnega mazurskega gnezda, človek neverjetne moči, dasi že star, je zgrabil Marciana zadaj za pleča, jih tako stisnil, da so se temu komolci skoro dotikali drug drugega na hrbtu in dejal:

»To se ne sme, vaša milost! sram vas bodi!»

»Pustite me!» je rjovel Kšepecki.

A železne dlani so ga držale kakor v kleščah in tik nad ušesi mu je zadonel mrk glas:

»Vaša milost, brzdajte se, sicer... vam kosti polomim!»

Med tem sta gospodični Kšepecki pograbili dekle in jo odpeljali ali bolje odnesli iz jedilnice. Kletar pa je govoril dalje:

»Izvolite, vaša milost, v pisarno... počivat! Zelo vam priporočam...«

Začel ga je porivati pred seboj naprej kakor paglavca. Ta je sicer škripal, suval s kratkimi nogami, kričal, da spadajo vsi na vislice, a se vendar ni mogel upirati. Trenutek pozneje so mu po tem napadu vtoliko odpovedale noge, da bi sam komaj mogel stati pokoncu.

Ko ga je slednjič kletar v pisarni vrgel na konjsko kožo, s katero je bila pogrnjena postelja, se ni poskusil niti dvigniti. Obležal je nepremično kakor

klada, samo hropel je in boki so se mu dvigali kakor onemoglemu konju.

»Piti!« je zakričal.

Kletar je za spoznanje odprl vrata, poklical hlapca, mu tiho zašepetal nekaj besed in mu izročil ključce. Ta se je kmalu vrnil, prinesel posodo z žganjem in kozarec, ki je meril pol bokala.

Šlahčič ga je napolnil do vrha, povohal, stopil k Marcianu in rekel:

»Pijte, gospod.«

Kšepecki je pograbil kozarec z obema rokama, a sta se mu tako tresli, da ga je moral kletar dvigniti v postelji. Nastavil mu je kozarec na usta in ga pričel vedno bolj nagibati.

Marcian je pil in pil. Hlastno je grabil za kozarec, če mu ga je kletar skušal odmakniti od ust.

Slednjič ga je izpraznil do dna in padel znak v postelj.

»Nemara bo preveč,« je rekel kletar, »a hudo ste oslabei,« gospod Marcian je hotel nekaj odgovoriti, a je le sikajoč vdihnil zrak, kakor se to zgodi človeku, ki si opari usta s prevročo pijačo.

Šlahčič pa je nadaljeval:

»Hej! Zdaj mi pa dolgujete lepo darilce, gospod, kajti izkazal sem vam veliko uslugo... Če bi se, česar nas obvaruj, kaj zgodilo... za tako dejanje sta določena sekira in rabelj. Ne da bi govoril o tem, da bi kar takoj lahko prišlo do nesreče. Naši ljudje imajo hudo radi gospodično... Tudi župniku Tvorkovskemu bi težko kaj prikrivali, čeprav služinčadi zabičam, naj molči... Kako pa se imate, gospod?«

A Marcian ga je gledal z medlimi očmi in še vedno z odprtimi usti lovil zrak. Večkrat se je zdelo, da skuša nekaj povedati. A potem ga je popadlo kolcanje, izbuljene oči so mu osteklenele, nenadoma je zaprl veka in pričel hropeti kakor umirajoči.

Kletar ga je nekaj časa gledal, potem pa zamrmral:

»Spi ali pa crkni, če hočeš, pes umazani.«

Nato je odšel iz sobe na pristavo, a čez kake pol ure se je vrnil v graščino. Potrkal je na vrata kam-

rice panne Sieninjske in ker je tam dobil obe Marcianovi sestri, jima je dejal:

»Gospodični pa bi zdaj lahko malo pogledali k mlademu gospodu v pisarno, ker je hudo bolan. Če pa spi, ga ni treba buditi.

Potem, ko je ostal sam s panno Sieninjsko, se ji je pripognil do kolen in rekel:

»Gospodična moja, treba je bežati iz te hiše. Vse je pripravljeno.«

Čeprav je bila zmučena in je komaj stala na nogah, je bila v trenutku pokonci.

»Dobro, gotova sem. Rešite me!«

»Naprežen voz stoji onstran potoka. Spremim vas, gospodična moja. Obleko vam pripeljem še nocoj, kajti pan Kšepecki se je napil kot goba in bo ležal do jutri kakor mrlič. Samo plašč vzemite s seboj pa hajdiva. Nihče naju ne ustavi, ne bojte se.«

»Bog vam poplašaj! Bog poplašaj!« je mrzlično ponavljala.

Odkorakala sta po vrtu proti onim vratcem, skozi katera je navadno prihajal Tačevski iz Virombkov. Spotoma je kletar pripovedoval:

»Vilčopoljski je že davno vse pripravil. Zmenil se je z našimi ljudmi, da takoj zažgejo skedenj, če bi tu hoteli gospodični kaj žalega storiti. Pan Kšepecki bi moral potem hiteti na kraj požara, gospodični pa bi preostal čas uiti po vrtu čez potok, kjer bi čakal dogovorjeni človek z vozom. A boljše je, da to opravimo brez požiga, kajti to je vedno zločin. Saj pravim, da bo ležal Kšepecki do jutri kakor klada in zato, gospodična, se vam ni treba bati nobenega zasledovanja«

»Kam naj se peljem?«

»K panu Ciprianoviču, ker tam vas lahko ubranijo. Tam je Vilčopoljski, gospodje Bukojemski so tam, pa še gozdarji. Kšepecki vas bo seveda hotel dobiti nazaj, a ničesar ne opravi. Kam pa vas potem pan Ciprianovič odpelje: V Radom ali še dalje, o tem se še domeni z duhovniki... Tu je voz. Zasledovanja pa se nikaner ne bojte, gospodična. Do Jedlinke ni daleč in Gospod Bog je dal danes krasen večer.

Obleko pa pripeljem še nocoj in če bi mi oni tam branili, se za to ne zmenim. Naj vas spremlja Pre-sveta Mati Božja, priprošnjica in zaščitnica sirot.«

Po teh besedah jo je dvignil v naročje kakor otroka, jo položil na voz in zaklical vozniku:

»Hajdi!«

Mrak je legal na zemljo. Večerna zarja je ugašala. Le zvezde na jasnem nebu so bile rožnate od njenih zadnjih žarkov. Tih večer je bil, prepojen z vonjavami zemlje listja in cvetočega bezga. Petje slavcev pa se je kakor topel pomladni dež razlivalo preko vrt, jelševja in vse okolice.

Osemnajsto poglavje.

Takega lepega večera je sedel pan Ciprianovič na prizidku pred hišo¹ in gostil svoje goste: župnika Vojnovskega, ki se je bil pripeljal k njemu po večernicah, in štiri Bukojemske, ki so stalno bivali v Jedlini. Pred njimi je stala na križnicah miza, na njej pa vrč z medico in kozarci. Pomalem so jo srkali in poslušali tiho gozdno šumenje. Gledali so v nebo, kjer je jarko svetil lunin srp, in se pogovarjali o vojni.

»Hvala Bogu in vam, dobrotnik naš, da bomo kmalu zopet pripravljene na pot,« je dejal Matevž Bukojemski. »Kar se je zgodilo, se je zgodilo. Saj so še svetniki grešili, pa ne bo slabotni človek, ki brez božje milosti ničesar ne premore. A že ob samem pogledu na ta mesec, ki je turško znamenje, me zarsbi pest, kakor da bi mi jo bili komarji opikali. No! Da bi le Bog dal čimprej, potem človeku gotovo odleže!

¹ Na Poljskem in Ruskem še dandanes nasujejo okoli vsake lesene hiše na kmetih presejane in presušene zemlje, in sicer do kolen visoko. Ta zemlja je ograjena in pokrita z deskami, ki tvorijo krog in krog hiše široko klop ter varuje hišo prehudega mraza. Poleti pa ljudje kaj radi posedajo na tej pryzbi (mlr. prizjba in rus. zavalinka).

Najmlajši Bukojemski se je nekoliko zamislil in rekel: »Prečastiti gospod, zakaj pa Turki častijo mesec in ga nosijo na svojih praporih?«

»Mar psi ne častijo mesec?« je vprašal duhovnik.

»O, seveda. a zakaj delajo tudi Turki tako?«

»Prav zato, ker so iste pasje krvi.«

»A, pri moji veri, saj bo res tako!« je odvrnil mladenič in pogledal z občudovanjem prošta.

»Mesec pa tega ni kriv,« je pripomnil gospodar, »a lepo je videti, kako sredi tihe noči s svojo svetlobo prevleče drevje, da je videti, kot da bi ga bil kdo s srebrom posul. V takih nočeh zelo rad sedim, pogledujem v nebo in občudujem vsemogočnost božjo.«

»Da, v takih trenutkih se dviga človeška duša na krilih k svojemu Stvarniku,« je odgovoril duhovnik. »Usmiljeni Bog je ustvaril poleg solnca tudi mesec, in to je velika dobrota... Kar se solnca tiče, no, podnevi se itak vse vidi. A da ne bi bilo meseca, kako bi si ljudje lomili vratove pri nočnem potovanju, negledé na to, da bi bila v popolni temi hudičeva svojevoljnost znatno večja.«

Za trenutek so vsi obmolknili in blodili z očmi po jasnem nebu, potem si je prošt privoščil ščepec tobaka in dodal:

»Le zapomnite si dobro, gospodje, kako misli dobrotljiva Previdnost ne samo na človeško potrebo, temveč tudi na udobnost.«

Nadaljnji razgovor jim je pretrgalo ropotanje voza: sredi nočne tišine jim je razločno prihajalo do ušes. Pan Ciprianovič se je dvignil s prizidka in rekel:

»Bog nam pošilja nekega gosta, kajti pri nas so vsi doma. Radoveden sem, kdo bi to bil?«

»Kaj pa, če prihaja s pošto kateri najinih fantov!« je odgovoril župnik.

Zdaj so se vsi dvignili. Medtem se je voz, v katerega sta bila vprežena dva konja, pripeljal skozi odprta vrata.

»Neka ženska sedi notri!« je zaklical Luka Bukojemski.

»Res je!«

Voz pa je zavil v loku sredi dvorišča in se ustavil pred hišnim vhodom. Pan Serafin je pogledal ženski v vozu v obraz, jo v mesečini takoj spoznal in zaklical:

»Panna Sieninjska!«

Dobesedno na rokah jo je dvignil z voza. Gospodična pa se je takoj sklonila k njegovim kolenom in zajokala.

»Tukaj imate siroto,« je rekla, »ki vas prosi pomoči in zavetišča...«

S temi besedami se je pritisnila k njegovim kolenom, jih pričela vedno močneje objemati in vedno bolj milo jokati. Vsi so tako ostrmeli, da ni mogel prvi trenutek nihče reči nobene besede. Slednjič jo je pan Serafin dvignil na noge, si jo pritisnil na prsa in zaklical:

»Dokler mi utripa srce, bom skrbel zate kakor oče, uboga sirota. Kaj pa se je zgodilo? Ali so te zapodili iz Belčončke ali kaj?«

»Kšepecki me je pretepel in me grozil onečastiti,« je odgovorila s komaj slišnim glasom.

A prošt Vojnovski, ki je stal tik zraven pana Serafina, je slišal odgovor. Z rokami se je zgrabil za svoje sive lase in zakričal:

»O, Jezus Nazarenski, kralj Judovski!«

Štirje Bukojemski pa so zijali z odprtimi usti in izbuljenimi očmi, a niso ničesar razumeli. Sirotin jok jim je sicer takoj ganil srce, a obenem so se še spominjali, da je storila panna Sieninjska njihovemu prijatelju Tačevskemu hudo krivico. Spominjali so se tudi naukov gospoda prošta, da je vzrok vsega zla na svetu vedno mulier. Zato so se pričeli vprašujoče spogledovati, kakor da bi upali, da pride eden ali drugi izmed njih na kako pametno misel.

Slednjič je dejal Marko:

»No, če so ti Kšepecki... potem tega Marciana na vsak način... ali kaj?«

Pri tem se je prijel za levi bok in po njegovem vzgledu so pričeli tudi trije ostali bratje tipati za ročaji s jih sabelj.

Medtem je bil spremil pan Ciprianovič gospodično v stanovanje in naročil svoji oskrbnici, pani Dzvonkovski, osebi usmiljenega srca in neskončne zgovornosti, naj ji postreže kakor najuglednejšemu gostu. Velel ji je, naj pripravi gospodični njegovo lastno spalnico, prižge v stanovanju luč, zakuri v kuhinji, poišče pomirjevalnih zdravil in mazila za podplutbe, skuha vinsko juho in drugih dobrih jedi. Gospodični pa je priporočal, naj leže v postelj, dokler ji z vsem tem ne postrežejo, in potem počiva, natančneje pa bi se že jutri lahko pogovorili.

Toda gospodična je takoj hotela odkriti svoje srce ljudem, pri katerih je iskala zaščite. Hotela se je tudi kar najhitreje otresti vsega obupa, ki jo je tako dolgo moril, vse nesreče, sramote, ponižanja, muke, sredi katerih je živela v Belčončki. Zato se je zaklenila z župnikom Vojnovskim in panom Serafinom, ter govorila ž njima kakor s spovednikom in z očetom. Zaupala jima je vse: kako je žalovala za Jackom in kako se je samo zato hotela omožiti z varuhom, ker je mislila, da je Jacek ne mara več: saj je bila od Bukojemskih izvedela, da namerava vzeti panno Zbierzhovsko. Potem je pripovedovala o življenju ali — bolje povedano — mučenju v Belčončki, kako sta bili gospodični Kšepecki vedno hudobni in kako neznosno ljubezniv je bil Marcian, in končno še o vsem, kar se je zgodilo zadnji dan in bilo neposreden povod njenega bega.

Onadva pa sta poslušala in se kar za glavo prijemala. Prošt Vojnovski, nekdanji vojak, se je, kakor poprej Bukojemski, nehote grabil za levi bok, dasi tam že zdavnaj ni več nosil sablje. Plemeniti pan Serafin pa je z dlanmi, ki so mu drhtele od razburjenja, objemal dekletovo glavo in ponavljal:

»Naj mi te le poskusi odvzeti! Samo sina sem imel, zdaj pa mi je dal Bog še hčerko...«

A župnika Vojnovskega je najbolj razvnelo, kar je pripovedovalo dekletu o Jacku. Dobro se je spominjal vsega, kar se je bilo zgodilo, zdaj se pa v stvari nikakor ni mogel znajti.

Zato je ugibal in ugibal, si z vso dlanjo gladil mlečnobeli šop svojih las in slednjič vprašal:

»Gospodična, ali ste vedeli za pismo, ki ga je pisal rajni Pongovski Jacku?«

Sama sem varuha prosila, naj ga napiše.

»To mi je pa nerazumljivo. Zakaj pa?«

»Ker sem hotela, da se vrne.«

»Kako naj bi se vrnil?« je vprašal dokaj jezno župnik. »Saj je bilo pismo tako, da se je Jacek baš po prejemu tega pisma s krvavečim srcem odpeljal na konec sveta, da bi pozabil na vse in si iz srca izruval čustvo, ki ste ga vi, gospodična, z nogami pogazili.«

A gospodična je pričela začudeno mežikati in je sklenila roke kakor k molitvi.

»Varuh mi je pravil, da je bilo to očetovsko pismo... Presveta Mati Božja! Kaj pa je stalo notri?«

»Zaničevanje, žalitve, zasmehovanje njegove revščine in časti — ali razumete?«

Zdaj je privrel dekletu iz globine srca tako bolesten in iskren krik, da je župniku zadrhtelo pošteno srce. Približal se je dekletu, ji razklenil dlani, s katerimi si je bila zastrla obraz, in zaklical:

»Tega niste vedeli?«

»Ne — nisem vedela!«

»Pa bi hoteli, da se Jacek vrne?«

»Da!«

»Za Boga svetega! Zakaj pa?«

Zdaj so se ji izpod povešenih vek zopet pričele usipati nagle, obilne in kakor biseri debele solze. Obraz ji je zažarel od deviške sramežljivosti. Z odprtimi usti je pričela loviti zrak; srce ji je utripalo kakor ujetemu ptiču. Slednjič se je premagala in zašepetala:

»Ker ga — imam rada!«

»Za božji čas, dete moje!« je vzkliknil župnik.

A glas mu je odpovedal kajti tudi njemu so solze stiskale grlo. Nenadoma pa ga je prevzelo veselje, neizmerno sočutje do dekleta in začudenje: saj v tem primeru ni bila m u l i e r vzrok vse nesreče, temveč

nedolžno jagnje. ki ga je, Bog ve zakaj, zadelo tako trpljenje. Samo objel jo je, si jo pritisnil na srce in pričel vedno zopet ponavljati:

»Dete moje! dete moje!«

Štirje Bukojemski so se bili medtem s kozarci in vrčem preselili v jedilnico, vestno popili med do dna in pričakovali župnika s panom Serafinom — v upanju, da jim po njunem prihodu prinesejo večerjo.

Slednjič sta se oba vrnila ganjenega obraza in rosnih oči. Ciprianovič je večkrat globoko vdihnil zrak in rekel:

»Pani Dzvonkovska zdaj spravlja revico v postelj... Človek kar ne more verjeti svojim ušesom. Mi smo sicer tudi krivi, a oni Kšepecki — to je naravnost sramota! nesramnost! Kaj takega ne sme ostati brez kazni!«

»To se razume,« je odgovoril Marko. »O tem se s ‚Klado‘ še pomenimo. Ej, ej!«

Potem je nagovoril župnika Vojnovskega:

»Jako se nam smili revica, a vendar si mislimo, da jo je Bog kaznoval radi Jacka. Ali ni res?«

Nato pa župnik:

»Bedak ste!«

»Zakaj? Kaj pa je?«

Starec, ki mu je srce prekipevalo sočutja, je pričel razburjeno in v naglici govoriti o dekletovi nedolžnosti in o njenem mučeništvu, kakor da bi jo na ta način hotel odškodovati za krivico, ki ji jo je bil storil. Čez nekaj časa pa je prekinil njegovo vneto pripovedovanje prihod pani Dzvonkovske: priletela je nenadoma kakor bomba v trdnjavo.

Pani Dzvonkovski je bil obraz tako oblit s solzami, kakor da bi bila vtaknila glavo v polno vedro. Pričela je s stegnjenimi rokami že na pragu kričati:

»Ljudje božji, kar vas je kristjanov! Maščevanje, pravico! Za Boga svetega! Vsa ramenca ima v podplutbah, njena ramenca, ki so tako bela kakor oblati. Cele pesti laskov ji je izruval, teh zlatih laskov... golobičica moja najdražja, cvetličica preljubljena! ovčičica moja nedolžna...«

Po župnikovih besedah že itak ganjeni Matevž Bukojemski je kar zarjovel, ko je to slišal. Marko, Luka in Jan so se mu seveda pridružili, tako da je služinčad kar priletela v jedilnico, v veži pa so pričeli lajati psi. A Vilčopoljski, ki je prijahal kmalu potem po nočnem pregledu žitnih kop, je našel brate že v drugem razpoloženju. Lasje so se jim naježili, oči so se jim besno lesketale, desnice stiskale ročaje sabelj.

»Krvil!« je zaklical Luka.

»Smrt tej gadji zalegi!«

»Bij!«

»Na sablje!«

In kakor en mož so planili k vratom, toda pan Ciprianovič jim je skočil naproti in jim zaprl pot.

»Stoj!« je zaklical, »rablja zasluži, ne pa sablje!«

Devetnajsto poglavje.

Pan Serafin je moral dolgo miriti razkačene brate. Tolmačil jim je, da bi bilo navadno razbojništvo, ne pa plemiča vreden čin, če takoj posekajo Marciana Kšepeckega. »Najprej,« jim je dejal, »moramo obiskati vse sosede, se sporazumeti z duhovnikom Tvorkovskim, si pridobiti javno mnenje duhovščine in plemstva, zbrati podatke pri pričah, t. j. pri služinčadi v Belčončki, potem vložiti tožbo pri tribunalu in šele, ko pade slednjič odlok, ga dejansko podpreti. Če bi vi (je dejal) Marciana takoj posekali, bi stari Kšepecki takoj hitel razglaševati, da ste to storili v sporazumu s panno Sieninjsko. To pa bi utegnilo škodovati njenemu dobremu imenu, a stari bi se pričel pravdati z vami in mesto da bi šli k vojakom, bi vas vlačili po sodnijah: saj še ne spadate pod hetmanovo pravno oblast¹ in se terminom ne bi smeli izogniti. Tako je s to stvarjo.«

¹ T. j. še niste vstopili k vojakom. Termini querellarum so se imenovala seje grodskih (grajskih) kazenskih sodišč, ki so pod vodstvom starost odločala proti plemiškim zločincem v takozv. »štirih točkah«: požigu, razbojništvu, vlomu in nasilstvu.

»Kaj pa zdaj?« je žalostno vprašal Jan. »Torej se ne smemo maščevati za krivico, prizadeto tej golobici?«

»Nikar ne mislite,« je pripomnil župnik, »da bo imel Marcian Kšepecki zdaj bogvekakovo prijetno življenje. Mar ga ne čaka infamia¹ ali rabljeva sekira? In še preden ga doleti ta kazen, mar ga ne bo povsod obdajalo vsesplošno zaničevanje? To je vse hujša muka od nagle smrti, in jaz ne bi hotel za vse olkuško srebro² zdaj tičati v njegovi koži.«

»Kaj pa, če se izmaže?« je vprašal Marko. »Njegov oče je star lisjak in je dobil že marsikatero pravdo.«

»Če se izmaže, se ž njim na samem pomeni Jackek po povratku... O, vi še ne poznate Jacka! Oči ima čisto dekliške, a je vendar manj nevarno potegniti mladiče izpod medvedke, kakor njega zbosti v živo.«

Nato se je mrko oglasil Vilčopoljski, ki je dozdej molčal:

»Pan Kšepecki si je že sam napisal obsodbo in kdo ve, ali še učaka povratka pana Tačevskega. A še nekaj vam povem. Nedvomno bo hotel z orožjem nazaj dobiti gospodično in tedaj...«

»In tedaj bom že videl!« mu je prestrigel besedo pan Ciprianič. »Naj le poizkusi! To je vse kaj drugega!«

In grozeče je zažvenketal s sabljo, Bukojemski pa so pričeli škrtati z zobmi in ponavljati:

»Naj le poizkusi! Naj le poizkusi!«

Toda Vilčopoljski je rekel:

»Samo to je, gospodje, da vi vsi odrinete na vojno...«

»To se že uredi!« je odgovoril župnik Vojnovski.

Nadaljni razgovor je pretrgal prihod kletarja, ki je pripeljal skrinje z dekletovimi stvarmi in pravil,

¹ Infamia (brezčastnost), t. j. izguba državljskih pravic in izgon iz dežele.

² V Olkuszu blizu Krakova so znani srebrni rudniki.

da jih ni bilo tako lahko dobiti. Gosposodični Kšepecki sta mu hoteli braniti in celo zbuditi brata, da ne bi pustil ničesar odnesti. A ga nista mogli zbuditi. Šlahčič pa jima je dopovedal, da je treba tako storiti, ker bo to njima in bratu samo v prid, češ da bi bili sicer toženi radi ropa tuje lastnine in mučeni pri sodniji. Šele tedaj sta se prestrašili, ker se kot ženski nista spoznali na pravne zadeve, in pristali na to. Kletar je bil tudi mnenja, da bo Marcian gotovo poskušal dobiti gosposodično nazaj, ni pa mislil, da se takoj posluži nasilstva.

»Stari pan Kšepecki ga že posvari pred tem,« je dejal, »kajti on vé, kaj je raptus puellae! (otmica). Saj mu sploh še ni znano, kaj se je zgodilo. Zato se peljem odtod naravnost k njemu, in sicer iz dveh vzrokov. Prvič, da oče pomiri pana Marciana. Drugič pa ne maram biti jutri navzoč v Belčončki v trenutku, ko se pan Marcian prebudi in izve, da sem gosposodični baš jaz olajšal odhod. Nedvomno bi se zakadil vame in potem bi se lahko enemu od naju pripetil casus paskudeus.¹

Pan Serafin in župnik Vojnovski sta pohvalila kletarjev pametni nastop. Videla sta, da govori ž njima iskreno in da je izkušen človek, ki ni čepel samo doma za pečjo ter se spozna celo na postave. Zato sta ga povabila na skupno posvetovanje o tej zadevi. Nastala sta torej dva sveta, kajti k drugemu so se na lastno roko v stranskem poslopju sestali pani Bukojemski.

Pan Ciprianovič je vedel, na kak način je najlažje zajezi njih morilske namene ter jih pridržati doma: poslal je v njih sobo izdaten vrč dobrega zelenika (z dišavami pripravljenega vina). Takoj so z veseljem sedli k vrču in pričeli napivati drug drugemu. Srca so se jim razvnela in kar nehote so se spominjali one noči, ko je panna Sieninjska prvič prestopila prag hiše v Jedlinki. Spomnili so se tudi,

¹ Paskudny pomeni poljski: ostuden, zoprn. S pomočjo te besede je skoval kletar navidezno pravni izraz, kakoršnih se je v šali rada posluževala srednjeveška latinščina.

kako so se takoj vsi vanjo zaljubili, se sprli radi nje in jo potem unanimitate (enodušno) prepustili Stašku Ciprianoviču: prijateljstvu so žrtvovali lastno strast, dasi je bilo to res težko storiti.

Slednjič je potegnil Matevž požirek vina, oprl glavo ob dlan, vzdihnil in dejal:

»Jacek je čepel tisto noč kakor veverica na drevesu. Kdo bi si bil takrat mislil, da jo je Gospod Bog naklonil baš njemu,«

»Nam pa je velel vztrajati v siročtvu,« je dodal Marko.

»Ali se spominjate,« je vprašal Luka, »kako je takrat razsvetljevala vseh stanovanje? Niti sto gorečih sveč ne bi naredilo več luči. Zdaj je vstala, zdaj zopet sedla ali se nasmehnila... In če te je pogledala, te je pogrelo, kakor bi se zavretega vina napil. Zdaj ga pijmo še na to našo hudo žalost.«

Zopet so izpraznili kozarce, potem pa je udaril Matevž s pestjo po mizi in zakričal:

»O, da ona ne bi tako ljubila tega Jacka!«

»Kaj bi bilo?« je osorno vprašal Jan, »potem misliš, da bi se takoj vate zaljubila? Glej ga no, kako lep fant je!«

»Škoda le, da ti niso še brki pognali!« se mu je odrezal Matevž.

Začela sta se srdito gledati. A Luka, dasi sicer vedno vnet za prepir, ju je pričel miriti:

»Ni za te, pa tudi za te ni, in sploh za nobenega izmed nas ne,« je rekel. »Drugi jo dobi in popelje pred oltar!«

»Nam pa ostane samo žalost in solze,« je rekel Marko.

»Pa se vsaj radi imejmo!« Saj nas itak nihče na svetu ne mara! Nihče...«

»Nihče! Nihče!« so ponavljali drug za drugim in mešali solze z vinom.

»Ona pa zdaj tam spi!« se je nenadoma oglasil Jan. —

»Spi, revica!« je pritrdil Luka, »leži kakor cvetka s koso odrezana, kakor od hudobnega volka raztrgano jagnje. Bratei moji, ali res ni nikogar, ki bi temu volku vsaj malo dlako populil?«

»Ni mogoče!« so zaklicali Matevž, Marko in Jan in se zopet začeli razburjati. Čimveč so pili, tem pogosteje je zdaj eden, zdaj drugi zaškrtal z zobmi ali pa s pestjo udaril po mizi.

»Nekaj sem si izmislil!« je nenadoma zaklical najmlajši.

»Govori! Za Boga svetega, ven z besedo!«

»Vidite, tako je s to stvarjo! Panu Ciprianoviču smo obljubili, da ne posekamo ‚Klado‘, mar ni res?«

»Res je, a pripoveduj dalje, ne vprašuj!«

»Vendar pa se moramo maščevati za našo gospodično. Stari Kšepecki pride semkaj, kakor so pravili, poizkušat, ali mu ne da pan Ciprianovič gospodične prostovoljno nazaj. Vemo pa, da je ne da, kajne?«

»Ne da! ne da!«

»No, in mislite, da Marcian ne prihiti vračajočemu se očetu naproti, da čimprej vpraša in izve, ali je kaj opravil?«

»Pri moji veri, poleti mu naproti.«

»No, in na pol poti med Belčončko in Jedlinko leži tik ob cesti smolarnica. Kaj, če bi morda počakali Marciana v tej smolarnici?«

»Dobro! A čemu?«

»Pst! Le tiho bodite!«

Pričeli so se ozirati po sobi, čeprav so vedeli, da ni notri žive duše razen njih, potem pa so zašepetali. Dolgo so se polglasno menili, zdaj razločnejše, zdaj zopet tiše, slednjič pa so se jim razjasnili obrazi. V enem dušku so popili vse vino, se objeli in na tihem drug za drugim izginili iz sobe.

Kar se da tiho so osedlali konje in jih za povodce odpeljali iz dvorišča. Ko so se prikradli mimo ograje na prosto, so sedli na konje in jahali streme

ob stremenu do vozne poti. Šele tam je dejal Jan, ki je bil, dasi najmlajši, prevzel vodstvo nad brati:

»Jaz in Marko odideva torej naravnost v smolarnico, vidva pa pripeljita oni sod, še preden še zdani!«

Dvajseto poglavje.

Kakor je kletar pričakoval, se je stari Kšepecki takoj drugi dan popoldne res pripeljal v Jedlinko. Pripeljal pa se je, dasi tega nikakor ni bilo pričakovati, s tako veselim in dobrodušnim obrazom, da se je pan Ciprianovič, ki je bil še malo zaspan (imel je namreč navado malo dremati po obedu), pri pogledu nanj kar predramil od začudenja. Stari lisjak je pričel skoro že na pragu besedičiti o sosedskem prijateljstvu in o tem, kaka tolažba bi mu bili v njegovi starosti številnejši medsebojni obiski. Zahvalil se je za gostoljubni sprejem in je šele po končanih medsebojnih poklonih prešel na stvar samo.

»Dragi sosed,« je začel »prišel sem, da vas pozdravim kakor se spodobi. A kakor si najbrž že lahko mislite, prihajam obenem z neko prošnjo. Upam, da jo z ozirom na mojo starost izvolite prijazno poslušati.«

»Rad ustrezem vsaki vaši spodobni prošnji, gospod,« je odgovoril pan Serafin.

Stari si je pričel kar roke meti:

»Saj sem vedel... kar vnaprej sem vedel!« je rekel. »Kako prijetno je imeti opravki z res pametnimi ljudmi! V takem slučaju človek takoj vse uredi. Saj sem že tudi svojemu sinu povedal: »Le vse meni prepusti! Če imam opravka s panom Ciprianovičem, se vse dobro izteče; saj v vsej okolici nimamo razumnejšega in plemenitejšega graščaka!«

»Vse preveč se mi laskate, gospod!«

»Nikakor ne! Še premalo sem povedal... A lotiva se zadeve same.«

»Lotiva se!«

Stari Kšepecki je trenutek molčal, kakor da bi iskal prave besede, in samo lica tako premikal, da se mu je podbradek dotikal nosu. Končno pa se je veselo nasmehnil, položil dlan panu Serafinu na koleno in rekel:

»Dragi gospod... saj veste, da nam je zletela ptička iz kletke.«

»Vem, Ker se je mačka zbala.«

»No, ali se ni prijetno s takimi ljudmi pogovarjati?« je zaklical stari in si mel roke, »kako duhovito! Župnik Tvorkovski bi počil od invidiae (zavisti), Bog mi je priča.«

»Poslušam vas, gospod...«

»Torej ad rem (k stvari), a kar naravnost povedano: to ptičko bi rad nazaj dobil in jo takoj odpeljal.«

»Zakaj pa ne?«

Pan Kšepecki je parkrat zasukal podbradek v smeri proti nosu: vznemirjalo ga je namreč, da mu gre zadeva tako lahko od rok. Vendar pa je zaploskal in zaklical z hlinjenim veseljem:

»No, pa je stvar v redu! Da bi bilo le več takih ljudi na svetu!«

»V redu, kar se mene tiče,« je odvrnil pan Serafin. »Samo to je, da bo treba tudi to ptičico vprašati, ali se hoče vrniti. Danes pa tega ne moremo storiti: vaš sin jo je tako davil, da zdaj komaj diha...«

»Ali je bolna?«

»Da, v postelji leži.«

»Če se le ne pritvarja?«

Panu Serafinu se je nenadoma zmračil obraz in je rekel: »Govoriva resno, velecenjeni gospod. To, kar je počel vaš Marcian s panno Sieninjsko, ni ne dostojno, niti človeško, niti plemiča vredno, ampak je prav podlo. Tudi vi ste si naprtili težek greh pred Bogom in pred ljudmi, ker ste izročili siroto v take roke ter jo zaupali tako nesramnemu divjaku.«

»Niti četrtrine ni resnice na tem, kar pripoveduje!« je zaklical stari.

»Dajte, dajte, saj še ne veste, kaj govori, pa že zanikujete. Tega ne pripoveduje ona, temveč podplutbe in maroge, ki jih je videla moja gospodinja na njenem mladem telesu. Kar pa se Marciana tiče, je vsa služinčad v Belčončki videla, kako jo je snubil in potem postal nasilen. Če bo treba, so takoj pripravljeni pričati. Tu imam še Vilčopoljskega, in ta se danes odpelje v Radom, da pove prelatu Tvorovskemu, kaj se je zgodilo.«

»Saj ste mi obljubili, da mi daste dekle nazaj.«

»Ne! Rekel sem le, da je ne bom nasilno zadrževal. Če se bo hotela vrniti, dobro! Če pa bo hotela ostati pri meni, zopet dobro! A nikar od mene ne zahtevajte, gospod, da bi odrekel zavetišče in kos kruha siroti, ki se ji je zgodila tako vnebovpijoča krivica.«

Staremu Kšepeckemu sta se zopet pričeli premikati čeljusti. Nekaj časa je molčal, potem pa je rekel:

»Imate prav, gospod, pa zopet nimate prav. Siroti res ne bi smeli odrekati zavetišče in kos kruha. A kot razumen človek morate že vedeti, da je druga stvar izkazovati gostoljubnost, in zopet druga stvar, podpihovati k uporju zoper očetovsko oblast. Svojo najmlajšo hčerko, Tecjko, imam iz srca rad, in vendar se pripeti, da ji včasih prisolim kak udarec. No, in kaj sedaj? Če bi se od mene kaznovana k vam zatekla, gospod, mi potem tudi nje ne bi pustili vzeti s seboj, temveč bi pristali na to, da ona odloča? Premislite si, gospod... Kakšen red pa bi bil na svetu, če bi ženske hotele delati vse po lastni pameti? Še omožene, pa naj bodo še tako stare, morajo poslušati soproga in izvrševati njegova povelja, pa ne bo mladoletno deklet izpolnjevalo očetovih ali varuhovih ukazov?«

»Gospod, panna Sieninjska ni vaša hčerka, še sorodnica ne.«

»Zato pa smo podedovali varstvo nad njo po panu Pongovskem. Če bi bil pan Pongovski kaznovan deklet, vi seveda ne bi bili rekli niti besedice,

gospod. No, in isto velja zame in za mojega sina, ki sem mu izročil gospodarstvo v Belčončki. Kaj hočemo! Red vlada svet, in če mora človek skrbeti za red, mora imeti tudi pravico kaznovati! Sicer pa ne tajim, da je Marcian morebiti prekoračil mero: mlad je pač in vročekrven, a predvsem moramo vpoštevati, da je bila napram njemu nehvaležna. A to je moja stvar! Že jaz vse pregledam, presodim in določim kazen, dekle pa takoj vzamem s seboj. Moje mnenje je namreč, gospod, pa brez zamere, da še njegovo veličanstvo kralj ne bi imel nobene pravice mi v tem delati kakršnekoli ovire.«

»Gospod, vi govorite kakor pred sodnijo,« je odvrnil pan Serafin, »in priznati moram, da imate navidez prav. A navideznost se prepogosto ne strinja z resnico. Nočem vam delati nobenih ovir, le odkrito vas opozarjam, da obstoji neko javno mnenje, ki vam ga svetujem vpoštevati. Ni vam niti do panne Sieninjske kot osebe, niti do varstva nad njo. Samo slutite, da bi se lahko našla pri prelatu Tvorkovskem oporoča dekletu v korist. Zato se bojite, da bi vam obenem z dekletom ne ušla tudi Belčončka. Šele pred kratkim sem čul, da je dejal neki sosed sledeče: 'Če bi ne bilo te negotovosti, bi sami napodili siroto iz hiše, kajti ti ljudje nimajo Boga v srcu.' Jako težko mi je v moji lastni hiši vam praviti takšne reči, gospod, a treba je, da veste o tem.«

Staremu Kšepeckemu so v očeh vzplamtele jezne iskre, a se je vendar premagal in odgovoril mirno, samo z nekoliko drhtečim glasom:

»Človeška hudobija! Podla hudobija je to — nič več, pa še nespamet povrh. Kako? Mi da bi hoteli iz hiše napoditi dekle, ki jo hoče Marcian vzeti za ženo? Za Boga svetega, premislite vendar, gospod! Saj to nikakor ne gre vkup.«

»Tako-le govorijo: Če se izkaže, da je Belčončka njena, potem se Marcian oženi ž njo, če pa ni njena — jo samo onečasti. V dušo mu seveda ne morem videti in ponavljam samo to, kar se govori, s svoje strani pa pristavljam, da je vaš sin res grozil onečastiti dekle. To trdno vem, in tudi vi, gospod, veste,

da je bilo tako: saj poznate Marciana z njegovimi nebrzdanimi strastmi...«

»Marsikaj sicer poznam, a ne vem, kaj mi hočete s tem povedati, gospod.«

»Kaj hočem povedati: No, samo to, kar sem vam že povedal, gospod. Če panna Sieninjska pristane na to, da se vrne k vam, potem nimam pravice upirati se ne vaši, ne njeni volji. Če pa na to ne pristane, je ne bom podil iz hiše, kajti to sem ji že obljubil.«

»Ne gre za to, da jo napodite, gospod, nego za to, da mi jo dovolite vzeti, prav tako kakor bi dovolili, če bi bila to katera mojih hčerk. Samo za to vas prosim, da mi ne delate ovir.«

»Povem vam torej odkrito: tega ne dovolim na noben način, pa magari če poskusite s silo. V svojem domu sem jaz gospodar in če ste že vi omenili kralja, gospod, lahko tudi jaz trdim, da mi še njegovo veličanstvo ne more vzeti te pravice.«

Ko je pan Kšepecki to slišal, je tako stisnil pesti, da so se mu nohtovi zarili v dlani, potem pa je rekel:

»S silo? Baš tega se jaz bojim. Če sem jaz prišel z ljudmi navzkriž (in kdo še ni imel opravka s človeško hudobnostjo?), sem se poslužil proti njim vedno sodnije, ne pa nasilstva. To pa ni res, kar pravi pregovor, namreč, da jabolko ne pade daleč od drevesa... Včasih pade tudi daleč. Jaz sem hotel v miru poravnati vso zadevo, ker skrbim za vaš blagor in za vašo osebno varnost, gospod... Tu bivate neoboroženi in sredi gozda, Marcian pa... težko je za očeta kaj takega povedati o sinu... mi ni po vsem podobno... Sram me je to priznati, a nikakor ne morem jamčiti zanj... Ves okraj se boji njegove nebrzdčnosti in ne brez vzroka: saj se nikoli za nič ne briga, pa ima do petdeset sabelj na razpolago... Vi pa, gospod, vi... ste brez obrambe, repeto (ponavljam), in bivate sredi gozda... Zato vam svetujem, da s tem računate... Sam se bojim.«

Na to se je pan Ciprianovič dvignil, stopil k Kšepeckemu in mu pogledal naravnost v oči.

»Ali me hočete prestrašiti, gospod?« je vprašal.

»Me je samega strah...«, je ponovil stari Kšepecki.

A nadaljni razgovor je prekinilo kričanje, ki se je nenadoma zaslišalo z dvorišča poleg kuhinje in kleti. Skočila sta k odprtemu oknu in v prvem trenutku ostrmela od začudenja. Po cesti ob živi meji proti vrtači, ki je zapirala stezo na dvorišče je namreč dirjalo neko nenaravno strašilo, ki ni bilo podobno nobenemu izmed vseh na zemlji poznanih živih bitij. Za njim pa so s krikom podili svoje podivjane konje in mahali z biči po zraku štirje Bukojemski. Pošast je prva pridvela na dvorišče. Za njo so prihrumeli peklenskim gonjačem podobni bratje in jo pričeli goniti okoli nasadov pred hišo.

»Jezus, Marija!« je zaklical pan Ciprianovič. Planil je na hodnik, njemu tik za petami pa stari Kšepecki.

Šele zdaj sta utegnila razločneje videti. Pošast je na videz sličila orjaškemu ptiču in obenem konju z jezdecem, kajti tekla je po štirih in imela na hrbtu neko postavo. Toda jahač in konj sta bila tako vsa s puhom pokrita, da sta bili videti njuni glavi kakor dve pernati kepi. Sicer pa stvari ni bilo mogoče kaj natančneje razločiti. Konj je kakor vihar drvel okoli dvorišča. Bukojemski pa so mu bili vedno za petami in niso štedili z udarci, ki so strgali puh, da je padal na tla ali pa kakor snežene plahtice krožil po zraku.

Pri tem pa je pošast rjovela kakor ranjen medved in tudi bratje so tulili. V tem splošnem kričanju sta se gubila glasova pana Ciprianoviča in starega Kšepeckega, ki sta na vse grlo vpila:

»Stojte! Za pet ran božjih, stojte!«

A jahači so dirjali kakor blazni in so kakih petkrat obleteli dvorišče. Medtem je iz kuhinje, shramb, hlevov, iz skednjev in kašče priteklo vse polno služabnikov. Začuli so bili krik: »stojte«, ki ga je že čisto v obupu ponavljal pan Serafin, pohiteli so h konjem Bukojemskih in jih pričeli brzdati, zgrabili so jih za povodce in uzde. Slednjič so bratom ustavili konje, toda težji posel so imeli s pernatim dirkačem. Brez uzde, od bičev pretepen, preplašen in prestrašen, se

je vzpenjal, čim je zagledal ljudi, na zadnje noge, ali se obračal kakor blisk vstran. Končno se jim je posrečilo, da so ga ujeli baš v trenutku, ko se je napenjal, da bi skočil kar čez plot. Eden izmed slug ga je zgrabil za čop med ušesi, drugi ga je prijel za gobec, več se mu jih je obesilo na grivo. S to težo konj ni mogel preskočiti plotu in se je zgrudil na sprednje noge. Sicer je takoj zopet planil pokonci, a iztrgati se ni več poizkušal, samo tresti se je začel po vsem životu.

Zdaj so sneli tudi jezdeca. Izkazalo se je, da zato ni bil zletel na tla, ker je imel noge tesno zvezane pod konjskim trebuhom. Postrgali so mu puh z obraza, a pod puhom je bil obraz ves zalepljen z gosto smolo, tako, da potez ni bilo mogoče razbrati. Sploh je jezdec komaj še kazal znake življenja. Šele, ko so ga prinesli na hodnik pred hišo, ga je spoznal stari Kšepecki. Tudi pan Serafin ga je spoznal in oba sta vsa zavzeta kriknila:

»Marcian!«

»Prav ta nesnaga je!« je težko hropeč, pritrdil Matevž Bukojemski, »malo smo ga kaznovali in ga pripodili semkaj: naj panna Sieninjska vidi, da so še sočutne duše na svetu.«

A pan Ciprianovič se je kar za glavo prijel:

»Da bi vas strela z vašimi sočutnimi dušami vred! Razbojniki!«

Potem se je obrnil k pani Dzvonkovski, ki je bila z drugimi vred pritekla zraven in se samo križala, ter ji zaklical:

»Nalijte mu žganja v usta, da se zave — potem pa v postelj ž njim!«

Pričelo se je tekanje in zmešnjava. Eni so po hiteli pripravljat postelj, drugi pa krop, tretji zopet po žganje. Nekaj slug je Marcianu pulilo puh; pomagal jim je tudi stari Kšepecki, zraven pa škripal z zobmi in ponavljal:

»Še živ? ... ni živ? ... Živ je! Maščevanje! maščevanje!«

Potem pa se je nenadoma vzravnal, planil k panu Serafinu, mu stegnil kakor kremplje sključene prste naravnost pred oči in pričel tuliti:

»Tudi ti si bil zmenjen ž njimi! Sina si mi ubil — tolovaj armenski!«

Ciprianovič je silno prebledel in zgrabil za sabljo, toda v istem trenutku se je spomnil, da je tu on gospodar, Kšepecki pa gost. Zato je izpustil ročaj sablje in mesto tega dvignil dva prsta in dejal:

»Pri Bogu, ki je nad nami, prisegam, da nisem ničesar vedel — in to sem pripravljen priseči tudi na razpelo — amen!«

»Mi smo priče!« je zaklical Marko Bukojemski. Ciprianovič pa je dodal:

»Bog vas je kaznoval, gospod, ker ste mi kot brezbrambnemu starcu grozili z nebrzdanostjo svojega sina. Glejte, kam ga je pripeljala njegova nebrzdanost!«

»To je zločin!« je rjovel stari, »rabelj vas čaka, ob glavo vas denejo! Maščevanje! Pravica!«

»Glejte, kaj ste storili!« je rekel, k Bukojemskim obrnjen, pan Serafin.

»Saj sem pravil, da bi bilo bolje takoj pete odnesti,« se je oglasil Luka.

A medtem je pritekla pani Dzvonkovska z gdanskim žganjem (kuminovec) ter ga pričela iz steklenice vlivati v odprta Marcinova usta. Ta je pričel požirati in je takoj odprl oči.

Oče se ga je précej oklenil:

»Živ si! si živ?« je zaklical v izbruhu divjega veselja.

Toda Marcian še ni mogel odgovoriti. Ležal je kakor velik obstreljen sovjak, ki se zgrudi znak z odprtimi perotmi in lovi sapo. Vendar pa se mu je vračala zavest in ž njo vred tudi spomin. Njegov pogled je švignil od očetovega obraza k obrazu pana Serafina, se ustavil na Bukojemskih in postal tako strašen, da bi morala brate prešiniti groza od glave do peta, tudi če bi bilo v njihovih srcih še tako malo prostora za strah.

A Bukojemski so stopili le korak bliže k njemu kakor štirje biki, ki bi se radi bodli, in Matevž je vprašal:

»Kaj? Imaš še premalo?«

Enoindvajseto poglavje.

Nekaj ur pozneje je odpeljal stari Kšepecki Marciana v Belčončko, dasi ta še ni mogel stati in je sploh le malo vedel, kaj se godi ž njim. Sluge so ga preiskopali, umili (kar je šlo jako težko od rok) in ga preoblekli v sveže perilo. A baš ko so vse to izvršili, je obšla Marciana silna slabost. Večkrat je omedlel in se je zopet zavedel le s pomočjo zdravnega žganja pani Dzvonkovske, ki je bilo pripravljeno z angeliko in sedmeroprstnico. Pan Serafin je svetoval, naj ga spravijo v postelj in tako dolgo počakajo z odhodom, dokler popolnoma ne okreva. A ves besni stari Kšepecki ni maral pristati na to. Ni hotel, da bi bil dolžan hvaležnost človeku, s katerim se je nameraval pravdati radi zadrževanja panne Sieninjske. Zato je velel postlati voz s senom, položil Marciana na plahto kakor v posteljo in odrinil v Belčončko med neprestanimi grožnjami Bukojemskim, pa tudi gospodarju samemu. Bilo je naravnost smešno, da je neprestano blebetal o maščevanju, istočasno pa se sam moral posluževati Ciprianovičeve pomoči ter si pri njem izposoditi perila, obleke in krme. Toda od gneva zaslepljeni starec tega sploh ni čutil in tudi panu Serafinu ni šlo na smeh: dejanje štirih bratov ga je jako skrbelo in vznemirjalo.

Medtem se je pripeljal župnik Vojnovski, ki so mu bili poslali hlapca s pismom. Bukojemski, ki so bili sedaj v veliki zadregi, so tičali zunaj v stranskem poslopju in se niso niti za hip prikazali. Zato je moral pan Serafin sam pripovedovati, kaj se je zgodilo. Župnik pa ga je poslušal in poslušal, se od časa do časa tleskal z dlanmi po krilih talarja, vendar pa ni bil tako hudo ogorčen, kakor bi bil to pričakoval pan Serafin.

Naposled pa je dejal:

»Če Marcian umre, bo Bukojemskim pač trda predla. Če pa se izmaže, kakor mislim da se, potem se jim bo po mojem mnenju najbrž kar na svojo roko maščeval, ne da bi jih terjal pred sodnijo.«

»Zakaj tako?« je vprašal pan Serafin.

»Ker pač ni prijetno izpostaviti se zasmehovanju vse Poljske, neglede na to, da bi potem moralo priti na dan tudi njegovo ravnanje s panno Sieninjsko, kar ga tudi ne bi pripravilo v dober glas. Nikakor ni živel neoporečno in zato mu bo bolj kazalo ne tvegati, da bi morale priče vse coram publico (javno) povedati, kaj vedo o njem.«

»To bo nemara res,« je rekel Ciprianovič, »a vendar je težko Bukojemskim oprostiti tako samopašnost.«

A župnik je le zamahnil z roko:

»Bukojemski so pač Bukojemski!«

»Ka-aj?« je začudeno vprašal pan Serafin, »mislil sem, da boste bolj ogorčeni, prečastiti.«

»Dragi gospod,« mu je odvrnil župnik, »tudi vi ste služili pri vojaki, a ne tako dolgo, kakor jaz. Jaz pa sem se tekom svojega življenja nagledal toliko teh vojaških samopašnosti, da me ne spravi vsaka s tira. Hudo je pač, da se je to zgodilo, in Bukojemske za to tudi oštejem. Vendar pa sem videl že vse hujše reči, tembolj, ker se tiče ta stvar sirote. Ba! Odkrito vam povem, da bi bil vse bolj ogorčen, če ne bi bil Marcian za svoja dejanja ničesar izkupil. Stara sva že, na to morate pomisliti, gospod. A če bi bila mlada, bi tudi nama zavrelo srce. Zato, glejte, ne morem Bukojemskih vseskozi obsojati.

»I no, seveda, a Marcian nemara ne učaka jutrišnjega dneva.«

»To pa kakor je božja volja. Sicer ste pa rekli, gospod, da ni ranjen? Ni, a ves je v podplutbah — in vedno je omedleval.«

»No, potem se že izmaže. Omedleval je zato, ker je bil zmučen. A iti moram k Bukojemskim poizvedovat, kako je kaj bilo.«

Šel je k njim in bratje so ga z veseljem sprejeli. Upali so namreč, da jih bo branil pred panom Ciprianovičem. Takoj so se pričeli prepirati, kdo naj poda poročilo. Odnehali so šele, ko je priznal proš pred-

nost Matevžu. Ta je torej povzel besedo in tako-le pripovedoval:

»Prečastiti gospod! Bog je videl našo nedolžnost... Ko smo namreč zvedeli po pani Dzvonkovski, da ima sirotica ves životek v podplutbah, smo prišli v ta prostor tako potrti, da bi nam bila nemara srca počila: še dobro, da je nas gospodar tega očeval; poslal nam je namreč vrč vina. In povem vam prečastiti, da smo pili in jokali, samo pili in jokali... Zavedali smo se pač, da to ni navadno dekle, temveč gospodična iz senatorske rodbine... Saj je naprimer znano, da no, konj? — čim plemenitejše krvi je, tem tanjšo kožo ima. Če oplaziš z bičem navadno kljusé, tega skoro ne čuti, čistokrvnemu žrebcu pa takoj zacvete maroga... Zdaj pa pomislite, prečastiti gospod, kakšno kožico mora imeti šele tako-le dekletce na ramencih in povsod? mar ne tako kakor oblati? Pa povejte, ali ne!»

»Kaj me briga njena koža,« je nestrpno odgovoril gospod župnik. »Pripovedujte rajši, kako ste ujeli Marciana.«

»Panu Ciprianoviču smo prisegli, da ‚Klade‘ ne posekamo. Vedeli pa smo, da pride stari Kšepecki semkaj. Takoj nam je padlo na misel, da mu Marcian pohiti naproti. Potem sta dva izmed nas, kakor smo se domenili, še pred dnem privlekla v smolarnico velik sod za sol s perjem in puhom napolnjen. Izmaknila sta ga pri ženi nekega gozdarja. Ostala dva pa sta kar na mestu izbrala kad z najgostejšo smolo. Potem smo čakali poleg te bajte. Videl sem, da se je peljal mimo stari Kšepecki — toda ta ni pravi! naj se le pelje! Čakali smo in čakali, da smo bili čakanja končno že do grla siti. Mislili smo že, da bi morda kazalo oditi kar v Belčončko. A tedaj nam je prinesel smolarjev pomočnik vest, da prihaja po cesti Marcian. Prijahali smo ven in se postavili v vrsto preko ceste: — Zdravo! — Zdravo! — Kam pa kam danes? — Kar naravnost (pravi) skozi gozd. — Komu pa nameravaš storiti škodo? — škodo ali korist (pravi), toda spravite se stran! — Pa je potegnil sabljo. A mi smo ga

pograbili kar za vrat. Kaj, da to ni mogoče? Jan mu je ustavil konja. Takoj smo ga potegnili doli, jaz sem ga pa vlekel. Pričel je kričati, brcati, grizti in škrtati z zobmi. Mi pa smo ga v hipu privlekli k posodama, ki sta že stali druga poleg druge. Tedaj sem mu rekel: »O, ti mrcina, ti! sirotam boš krivico delal, gospodičnam boš grozil s sramoto, za plemenito kri se ne zme-niš? Po vseh ramencih si jo tepel, pa si mislil, da se nihče ne zavzame zanjo? Le spoznaj, da so še usmi-ljena srca na svetu. Čof — pa sem ga spustil v smolo z glavo navzdol. Privlekel sem ga ven in zopet rekel: »le spoznaj, da so še sočutne duše na svetu!« Čof — pa sem ga vtaknil v perje! »Spoznaj, da imajo kava-lirji glavo na pravem koncu!« pa, čof, ž njim drugič v smolo! — »Spoznaj Bukojemske,« čof ž njim zopet v perje! Hoteli smo ga še tretjič vtakniti noter, a smol-lar je pričel vpiti, da se zaduši. Bil pa je že res precej osmoljen, tako da mu ni bilo videti ne oči, ne nosu. Tedaj smo ga posadili v sedlo in mu pod konjskim trebuhom tesno zvezali noge, da ne bi štrbunknil na tla. Tudi konja smo prepleskali z mazačo in ga posuli s puhom. Bil je že itak vedno precej divji, pa smo ga še z biči pogreli, mu sneli uzdo in ga napodili na-prej.«

»Pa ste ga kar sem prignali?«

»Kakor prav posebno zverino. Hoteli smo namreč vsaj malo potolažiti gospodično in jo prepričati o na-ših bratskih čuvstvih.

»Dobro ste jo potolažili! Ko ga je zagledala skozi okno, malo da ni umrla od samega strahu.«

»No, ko se pomiri, se nas bo vendar hvaležno spominjala. Siroti je vedno prijetno, če čuti, da jo kdo varuje.«

»Več ste storili slabega kakor dobrega. Kdo ve, ali je Kšepecki zdaj ne vzamejo nazaj.

»Kako to! Za Boga svetega! Mi da jim jo damo!«

»Kdo pa bo branil dek-le, če vas vtaknejo v luknjo?«

Ko so bratje to čuli, so bili jako poparjeni in so se pričeli zamišljeno spogledovati.«

Slednjič pa se je Luka udaril po čelu in rekel: »V ječo nas že ne vtaknejo, kajti poprej odrinemo k vojakom. Če pa je tako s to stvarjo in se bojite za varnost panne Sieninjske, se da tudi temu pomagati.«

»Kakopak!« je zaklical Marko.

»Kako pa ji hočete pomagati?« je vprašal župnik.

»Ko Marcian ozdravi, ga pozovemo na dvoboj in ne uide nam živ iz rok!«

»Če pa takoj umre?«

»Potem nam pa Bog pomagaj.«

»A vi, plačate to z lastnimi glavami!«

»Poprej še Turke naklestimo in za to nas Gospod Jezus nagradi. Gospod, le zavzemite se za nas pri panu Ciprianoviču. Saj če bi bil Stah tu, bi nam tudi on pomagal Marciana kopati.«

»Jacek pa menda ne?« je vprašal Matevž.

Nadaljni razgovor je prekinil prihod pana Ciprianoviča. Prihajal pa je z nekim važnim in nepreklicnim sklepom, kajti takoj je pričel z največjo resnostjo govoriti.

»Ugibal sem, kaj nam je početi — in veste, prečastiti, kaj sem sklenil? Vsi s panno Sieninjsko vred moramo pač odpotovati v Krakov. Ne vem, ali srečamo tam najina fanta. Saj ne ve nihče, kje bo vojska in v kakem redu odrinejo oddelki na vojno. Deklico pa moramo vsekakor izročiti kralju in gospe kraljici v varstvo. Če pa bi se to ne posrečilo, ji bo treba vsaj začasno preskrbeti zavetišče v kakem samostanu. Kakor že veste, gospod župnik, sem sklenil na stara leta vstopiti k vojakom, da bom skupno s sinom služil, ali pa, če bo tako božja volja, da tudi skupno z njim padem. V času naše odsotnosti ne bi bilo dekle na varnem niti v Radomu pod zaščito prelata Tvorkovskega. A tudi ti-le gospodje (pokazal je na Bukojemske) morajo čimprej priti pod hetmanovo pravno oblast. Saj ne vemo, kaj se vse tu lahko zgodi. Na dvoru pa imam znance: Pana Matčinjskega, pana Gnijnjskega in pana Grothusa. Mislím, da se mi posreči siroti zagotoviti njih zaščito. Ko pa to opravim, povprašam po polku Zbierzhovskega in odrinem na-

ravnost k sinu. Tam bom videl tudi vašega Jacka, gospod prošt. No.«

»Za Boga milega!« je zaklical župnik Vojnovski, »to je pa imenitna misel. Tudi jaz grem z vami! tudi jaz! k Jacku! Kar pa se panne Sieninjske tiče, imate čisto prav! Saj Sobieski mnogo dolgujejo Sieninjskim! V Krakovu bo že bolj na varnem pa tudi bliže bo... Saj tudi Jacek — o tem sem prepričan — ni na njo še čisto pozabil... Po vojni pa bo, kar Bog da... V Radomu mi dajo namestnika za mojo župnijo — jaz pa pojdem z vami!«

»Vsi skupaj pojdemo!« so veselo zavpili Bukojemski, »v Krakov!«

»In na polje slave!« je sklenil župnik.

Dvaindvajseto poglavje.

Pričela so se posvetovanja glede potovanja. Saj zoper ta načrt se ni dvignil prav noben glas. Tudi župnik Vojnovski se je že pričel v Radomu ogledovati po drugem kaplanu. Pravzaprav je imel že zdavnaj ta namen, zdaj ga je izpremenil le vtoliko, da mu je dodal še sklep odpeljati panno Sieninjsko v Krakov ter jo tam s pomočjo kraljevskega ali samostanskega varstva obvarovati pred zasledovanjem od strani Kšepeckih. Pan Ciprianovič je slutil, da čas ne bo primeren za to, da bi z vojno zaposleni kralj govoril ž njim o zasebnih zadevah. A preostajala je še kraljica, katere vrata je bilo lahko odpreti s pomočjo znanih dostojanstvenikov, ki so bili z rodbinama Sieninjskih ali Tačevskih po večini itak v sorodu.

Bilo se je sicer bati, da po odhodu gospodarja in Bukojemskih Kšepecki napadejo Jedlinko: lahko bi ugrabili znatne vrednosti: opravo in srebro, ki se je nahajalo v graščini. A Vilčopoljski je jamčil, da se s služinčadjo in gozdnimi čuvaji ubrani ter se ničesar ne pusti dotakniti. Kljub temu pa je pan Serafin odpeljal srebro v Radom in ga spravil na varno v Bernardinskem samostanu, kjer je bil že prej shranil

znatne zneske, ker jih ni maral držati doma sredi razsežne kozieniške pušče.*

Obenem je pan Serafin z napetimi ušesi pričakoval vesti iz Belčončke, ki so zdaj bile velikega pomena. Če bi Marcian umrl, bi padla na Bukojemske težka odgovornost, v nasprotnem slučaju pa bi lahko upali, da ne pride niti do pravde. Saj si ni bilo mogoče misliti, da bi se hoteli Kšepecki prostovoljno izpostaviti splošnemu zasmehovanju. O tem pa je bil pan Ciprianovič trdno prepričan, da ga stari Kšepecki radi panne Sieninjske ne pusti na miru. Vendar je mislil, da utegne tudi ta tožba postati brezpredmetna, če bi sirota res prišla pod kraljevo varstvo.

Tedaj so zvedeli po kletarju, da se je vozil stari Kšepecki v Radom in Lublin, a se tam le malo časa zadržal.

Kar se Marciana tiče, je bil prvi teden po onem dogodku težko bolan. Bati se je bilo, da ga smola, katere se je tako izdatno napil, zaduši ali mu popotnoma zamaši čreva. A tekom drugega tedna mu je odleglo. Ni še sicer zapustil postelje, ker se sploh ni mogel držati na nogah: strašno so ga bolele kosti in čutil se je in summo gradu fatigatus (v najvišji meri utrujenega). Vendarle pa je pričel besno preklinjati Bukojemske in se naslajati ob mislih na maščevanje. Po preteku dveh tednov pa se je pričela pri njem zbirati njegova »radomska kompanija«: vsakovrstni vedno lačni obešenjaki s sabljami na konopnih vrvicah, s strganimi škornji in vdrtimi trebuh. Ž njimi se je posvetoval in nekaj snoval, a ne samo proti Bukojemskim in panu Ciprianoviču, temveč tudi proti panu Sieninjski. Ni se je mogel spomniti, ne da bi zaškrtal z zobmi in jo začel tako obrekovati, da ga je moral oče posvariti, češ, da spada to že pred sodišče.

* Pušče se imenujejo razsežni pragozdovi v vzh. Poljski in Litvi. V tem varnem kraju se vrši tudi dejanje našega romana. Izmed pušč sta še dandanes znani Spala, nekdanje lovišče poljskih kraljev, in Beloveška pušča v okolici Grodna. To je poleg Kavkaza edini kraj v Evropi, kjer še danes žive ostanki izumirajočih turrov, dasi so jih med vojno hudo preganjali brezobzirni nemški lovci, posebno princ Leopold Bavarski.

Odmevi teh zakotnih posvetovanj in groženj so prihajali tudi do Jedlinke in napravili na razne osebe različen vtis. Pana Serafina, ki je bil pogumen, a tudi prevdaren mož, so nekoliko vznemirjali, posebno če je pomislil, da bo veljalo sovraštvo teh hudobnih in nevarnih ljudi tudi njegovemu sinu. Župnik Vojnovski, ki se mu je pretakala po žilah bolj vroča kri, se je zelo razburjal in prerokoval Kšepeckim slab konec. Obenem pa je, čeprav je bil zdaj že popolnoma spravljen z gospodično, vendarle nagovoril zdaj pana Ciprianoviča, zdaj Bukojemske in jim dejal:

»Kdo je zanetil trojansko vojno? Mulier! Kdo je bil vedno vzrok sporov in bojov? Mulier! Tudi zdaj je tako! Naj bo kriva ali nedolžna, a vmes mora biti mulier!«

A Bukojemski so se prav malo zmenili za nevarnost, ki je vsem pretila od Marciana, in so si obljubovali ob tej priliki še marsikako zabavo. Vendar pa so prejeli od več strani jako resna svarila. Gospodje Sulgostovski, Silnicki, Kohanovski in drugi, ki so bili vsi jako ogorčeni na Marciana, so drug za drugim prihajali v Jedlinko s poročili, da ta zbira svojo tolpo in da poziva celo razbojnike iz pušče. Ponujali so svojo pomoč, a bratje niso marali nobene pomoči. Luka, ki je navadno govoril v imenu vseh, je nekoč tako odgovoril Rafalu Silnickemu, ko jih je rotil, naj bodo previdni:

»Ha, ha! Saj je prav, če dobimo že pred vojno priliko, da se spomnimo, kako se je bojevati, in če si malo pretegnemo in izurimo roke, ki so nam že itak nekoliko olesenele. Belčončka ni nobena trdnjava. Zato naj se Marcian le pobriga za lastno varnost. Kdo ve, kaj vse ga še lahko doleti. Če nam hoče na vsak način pokazati svojo nehvaležnost, naj pa bo! Naj torej poizkusi!«

Tedaj je pan Silnicki nekoliko začudeno pogledal brate in odvrnil:

»Pokazati nehvaležnost? No! saj vam vendar ne dolguje prav nobene hvaležnosti, gospodje.«

Na to se je Luka hudo razvnel:

»Kako da nam ne dolguje? Mar ga mi ne bi bili lahko na kose razsekali? Kdo pa mu je podaril življenje? Prvič je bila to pani Kšepecka, drugič pa naša prizanesljivost. A le mu povejte, gospod, da se moti, če misli na njo vedno računati.«

»Pa še to mu povejte, da bo prej videl lastna ušesa, kakor panno Sieninjsko,« je dodal Marko.

Jan pa je sklenil:

»Zakaj pa ne? Saj odsekanih ušes ni težko videti.«

Pri tem se je razgovor tudi končal. Bratje so ga ponovili še panni Sieninjski, da bi jo pomirili. Sicer pa je bilo to čisto odveč. Gospodična sploh ni bila plahega značaja. Čeprav se je prej v Belčončki bala Kšepeckih, posebno pa Marciana, je bila vendar trdno prepričana, da ji v Jedlinki prav nič več ne grozi. Odkar je bila zagledala skozi okno, tisti dan po svojem prihodu v Jedlinko, Marciana v perju, v podobi pošastne zverine, ki so jo podili Bukojemski z biči, je bila po prvi trenutni grozi, zavzetosti, deloma tudi začudenju in celo usmiljenju, tako prepričana o mogočnosti in moči štirih bratov, da si sploh ni več mogla misliti, kako naj bi se jih kdorkoli ne bal Marcian je veljal vendar za nevarnega človeka in pretepača, in glej, kaj so storili ž njim. Res je, da je bil Jacek vse brate svoječasno hudo razpraskal, a Jacek je bil v njenih očeh zdaj zrastel nad vsemi navadnimi ljudmi. Pri zadnji ločitvi se ji je sploh prikazal v taki, poprej neznani luči, da sploh ni vedela, s kakim vatlom naj ga meri. Vse, kar so o njem govorili sami Bukojemski in pan Ciprianovič in obenem župnikove besede, kajti ta se ga je največkrat spominjal, — vse to je le povečalo njeno občudovanje do tega prijatelja iz otroških let, ki ji je bil nekoč tako blizu, zdaj pa je postal tako oddaljen in izpremenjen. Ti razgovori so še podžigali njeno hrepenenje po Jacku in z hrepenenjem vred tudi ono, še slajše čuvstvo, ki ga je bila nekoč v trenutnem razburjenju odkrila gospodu proštu Vojnovskemu, zdaj pa zopet zaklenila v globino srca, kakor leži biser zaklenjen v školjki.

Obenem pa je bila neomajno, z vso dušo prepričana, da mora srečati Jacka in da ga bo celo prav kmalu videla. To prepričanje je zdaj z veseljem in upanjem napolnilo njeno življenje — saj je ušla iz hiše Kšepeckih in zdaj se je čutila pod močnim varstvom dobrih ljudi. Povrnilo se ji je zdravje, brezskrbnost in vnovič je razvetela kakor cvetica spomladi. Njena navzočnost je razsvetlila vso, poprej tako resno jedlinjsko graščino. Izgubila je bila že vsak strah do pani Dzvonkovske, pana Ciprianoviča in Bukojemskih. Bila je povsod zraven — in kjerkoli se je prikazal njen muhasti nosek in so zažarele njene vesele mladostne oči, se je prikazala radost in smehljaj na vsakem obrazu. Samo župnika Vojnovskega se je malo bala: dozdevalo se ji je namreč, da je v njegovi roki Jackova in njena usoda. Zato ga je gledala nekam pohlevno. Sicer pa jo je bil tudi gospod prošt iskreno vzljubil: saj je imel sploh usmiljeno in za vsak božji stvar kakor vosek mehko srce. Čim bolj jo je spoznaval, tem višje je cenil njeno čisto srce, dasi jo je včasih dražil z šojo in veverico, češ, da je, kakor je dejal, »zdaj tu, zdaj pa zopet ne.«

Sicer pa o Jacku po onem prvem priznanju sploh nista govorila, kakor bi se bila o tem na tihem domenila. Oba sta čutila, da je to preveč »kočljivo vprašanje«. Tudi pan Serafin ni vpričo drugih nikdar govoril o Jacku. Zato pa ni mogel molčati, če je ostal z gospodično sam... Ko ga je nekoč vprašala, ali se v Krakovu ne sreča tudi s svojim sinom, ji je odgovoril prav tako z vprašanjem:

»Ali bi ne hoteli tudi vi, gospodična, tam koga srečati?«

Mislil je, da mu šalo odvrne s šalo. A namesto tega je žalost zasenčila njen veseli obrazek in odgovorila je resno:

»Rada bi čimprej prosila odpuščanja onega, ki sem mu storila krivico...«

Pan Serafin jo je ganjen pogledal, a prihodnji trenutek so mu prišle najbrž drugačne misli v glavo, kajti pobožal jo je po rožnatih licih in rekel:

»Ej! Ti človeka že lahko s čim nagradiš, tako da sam kralj ne bi mogel lepše — no!«

Ko pa je gosposkična to čula, je povabila oči in stala pred njim čarobna in rdeča kakor jutranja zarja.

Triindvajseto poglavje.

Priprave za pot so urno napredovale. Skrbno so izbrali služinčad: same močne in trezne ljudi. Orožje, konji, osebni in tovorni vozovi so bili pripravljani. Po takratni navadi niso pozabili niti na hrte, ki so šli med potjo pod vozovi, v odmorih pa so gonili ž njimi lisice in zajce. Panna Sieninjska se je kar čudila dalekosežnosti priprav in obilici zaloga, ker ni nikoli slutila, da je toliko vsega potrebno, če gre človek na vojno. Mislila pa je, da delajo vse to morebiti le radi njene osebne varnosti in je pričela o teh rečeh izpraševati pana Serafina.

Ta pa je kot razsoden in preizkušen mož na njena vprašanja odgovoril sledeče:

»Seveda mislimo tudi na tvojo osebo, kajti mnenja sem, da se stvar nikakor ne izteče brez kakega napada od Marcianove strani. Saj si čula, da zbira pretepače, ž njimi pije in kuje načrte. Gotovo bi bila sramota za nas, če bi pustili, da bi te nam kar iz rok iztrgali. Naj bo, kar hoče, a varno te moramo pripeljati v Krakov, tudi če pademo vsi do zadnjega.«

Gospodična mu je na to poljubila roko in rekla, da se radi nje ni vredno izpostavljati nevarnosti, a pan Serafin je samo z roko zamahnil:

»Saj drugače ne bi smeli ljudem stopiti pred oči,« je rekel, »in je tudi tako nanaslo, da se eno z drugim imenitno sklada. Če namreč hoče človek na vojno, ne sme kar na slepo odriniti, ampak se mora pametno pripraviti. Čudiš se, da pride na vsakega izmed nas po troje ali četvero konj s hlapci vred, a vedeti moraš, da je konj v vojni poglavitna stvar. Mnogo jih pogine že med potjo pri prevažanju čez močvirja in reke ali ob raznih neprilikah v taborišču. Kaj pa potem? V naglici moraš kupiti drugega

konja, ki pa ima lahko različna vitia (napake) in nedostatke in te zbog tega v najtežjem trenutku pusti na cedilu. Sicer sta vzela moj sin in Jacek Tačevski številno spremstvo in tudi dobre konje, a vendar smo sklenili, da jima za vsak slučaj pripeljemo vsakemu še po enega bojnega konja. Gospod župnik Vojnovski, ki se na te reči spozna kakor nihče drugi, je pri starem panu Podlovskem kupil za Jacka prav poceni takega turškega žrebca, da bi se še sam hetman lahko brez sramu prikazal na njem.

»Kateri konj pa je določen za vašega sina, gospod?«, je vprašala deklica.

Pan Ciprianovič jo je pogledal, zmajal z glavo in rekel:

»Gospod prošt ima vsekakor prav v tem, kar pravi o ženskah. Naj bo še tako neoporečna, zvita pa je vendarle. Vprašuješ, kateri konj je za mojega sina? Torej ti odgovarjam: za Jacka je ta-le rjavec z belo liso na čelu in z belim zadnjim levim bincljem.«

»Zakaj mi nagajate!« je zaklicala gospodična.

Zapihala je nanj kakor mačka, se zasukala na petah in zbežala. A še isti dan je izginila sredica iz hlebcev in sol iz solnic, drugi dan pa je zapazil pan Luka Bukojemski jako zanimivo reč. Rjavi žrebec je pri vodnjaku na dvorišču držal nozdrvi skrite v belih ročicah panne Sieninjske. Ko pa so ga potem odpeljali v hlev, se je vedno oziral za njo in s kratkim pretrganim hrzanjem izražal svoje hrepenenje. Pan Luka takrat ni mogel vprašati po vzrokih te »zaupnosti«, ker je imel preveč opravka pri natovorjevanju voza. Zato se je šele popoldne približal dekletu in ji rekel z navdušenja polnimi očmi:

»Ali ste zapazili neko stvar, gospodična?«

»Katero pa?«, je vprašala ta.

»Da še živina ve, kaj je res dober grižljaj...«

Gospodična pa je bila že pozabila, da jo je videl zjutraj. Ko je sedaj zapazila njegove navdušene oči, je začudeno dvignila svoje lepe obrvi ter vprašala:

»Na koga pa mislite, gospod?«

»Na koga?«, je ponovil Bukojemski: »na Jackovega konja.«

»Ah, na konja...«

Pri teh besedah je izbruhnila v smeh in utekla iz hodnika v stanovanje. Luka pa je ostal začuden in malo v zadregi. Ni mogel razumeti, zakaj je ubežala in odkod je prišla vanjo tako nenadna veselost.

Še teden je minil — in priprave so se bližale koncu — toda staremu Ciprianoviču se ni nič kaj mudilo na pot. Vsak dan je odlašal z odhodom, popravljal različne malenkosti, se pritoževal zastran vročine in se slednjič popolnoma skujal. Gospodična je hrepenela po odhodu. Bukojemski so postali kar nestrpni. Naposled je spoznal tudi gospod župnik Vojnovski, da bi pomenilo nadaljno zavlačevanje zgolj nepotrebno izgubljanje časa.

A pan Serafin jim je na njih priganjanje tako odgovarjal:

»Imam vesti, da njegovega veličanstva kralja še ni v Krakovu in ga tudi še ne bo tako kmalu. Sicer se tam medtem mora zbrati vojska, a vendar ne vsa, toda zopet ni znano, kdaj se to zgodi. Stanislavu sem velel, naj mi vsak mesec pošilja hlapca s pismom in mi v njem natančno piše, kje polk stoji, kam odide in pod katerim poveljnikom? Zdaj pa je minilo že sedem tednov pa nimam še nobenega glasu. Vsak dan pričakujem pisma in vam tudi povem, gospoda, da sem nekoliko vznemirjen. Nikar si namreč ne mislite, da ju na vsak način dobimo v Krakovu. Ba! Lahko se tudi zgodi, da ju tam sploh ne bo.

»Kako to?« je razburjeno vprašala panna Sinenjska.

»Tako, ker polkom sploh ni treba ubrati pot samo skozi Krakov. Vsak lahko odpotuje tudi naravnost iz sedanjega taborišča, razen tega tudi ni znano, kje se zdaj nahaja pan Zbiežhovski. Kaj pa, če so ga poslali kam na šlezijško mejo ali k vojski velikega hetmana, ki prihaja od ruske strani? Večkrat se zgodi, da pošiljajo pred vojno oddelke iz kraja v kraj samo zato, da bi se navadili premikanja. Tekom sedmih tednov so lahko dospela različna povelja, in Stanislav bi mi moral poročati o njih. Tega pa ni storil in zato sem v skrbeh: saj je znano, da med vojaki

večkrat nastanejo prepiri ali dvoboji. Kaj pa, če se je kaj zgodilo! Pa če bi se tudi nič ne bilo zgodilo, moramo vendar vedeti, kje se polk nahaja in odkod odrine.

Te besede so zbegale vse navzoče, a župnik Vojnovski je odgovoril:

»Saj polk ni kakor kaka igla ali gumb, ki ga je težko dobiti, če se odtrga od suknje in zleti v travo. Radi tega si nikar glave ne belite, gospod! V Krakovu vendar vse prej kaj zvemo o tem oddelku kakor v Jedlinki.

»Toda s pismom lahko pridemo navzkriž, če je medtem odšlo semkaj!«

»Potem pa naročite Vilčopoljskemu, naj pošlje pismo za nami. Tako bo prav! Medtem pa preskrbimo v Krakovu panni Sieninjski varnejše zavetišče, in ko napoči dan odhoda, bomo vsaj brez skrbi.«

»To je pa res! Tako je!«

»Zatorej vam svetujem tako: če do jutri ničesar ne dobite, odrinimo v večernem hladu v Radom — odtod pa dalje proti Kielcam, Jendžejovu in Miehovu.«

»Morebiti bi pa bolj kazalo odriniti v Radom pojutrišnjem zjutraj. Potem nam ne bi bilo treba potovati skozi gozd ponoči in s tem bi se morebiti izognili zasedi od strani Kšepeckih?«

»Ah, kaj bi tisto! V hladu je prijetneje potovati,« je zaklical Matevž Bukojemski. »Če nas že nameravajo napasti, storijo to prav tako lahko podnevi kakor ponoči. Noči pa so zdaj svetle.«

Pri teh besedah si je pričel zadovoljno roke meti in ostali trije bratje pa so takoj sledili njegovemu primeru.

A prošt Vojnovski je bil drugega mnenja. Zelo je dvomil, da bi se jih upali Kšepecki odkrito napasti. »Marcian — ta že, a stari Kšepecki je za to prepameten in predobro ve, kake posledice utegne imeti tako početje: saj je že marsikateri nasilnež prav drago plačal *r a p t u s p u e l l a e*. Sicer pa smo tako močni in oboroženi, da še sam Marcian ne bi utegnil pričakovati zmage. Zato pa bi mu bilo na vsak način pričakovati Jackovega in Stanislavovega maščevanja.

Župnikove besede so Bukojemskim skoro pokvarile veselje, potolažil pa jih je Vilčopoljski. Prišel je namreč ugovarjati, majati z glavo, trkati s svojo leseno nogo po tleh in slednjič govoriti:

»Gospodje, če bi tudi na vsej poti do Radoma in celo do Kielc ali Miehova ne naleteli na nobeno nepraviliko, vam vendar svetujem, da ne opustite previdnosti vse do krakovskih vrat. Saj so ob cesti povsod gozdovi. Jaz pa mladega Kšepeckega najbolje poznam in sem trdno prepričan, da ta vrag že kaj tuhta.«

Štiriindvajseto poglavje.

Slednjič je napočil dan odhoda. Sprevod je odrinil iz Jedlinke ob svitanju, v krasnem vremenu, in je štel dokaj ljudi in konj. Gospodični Sieninjski, gospe Dzvonkovski in tudi gospodu župniku Vojnovskemu je bila za slučaj, da bi mu v sedlu preveč nagajal nekdanji strel, namenjena s pločevino in usnjem prevlečena kočija. Razen nje so bili še štirje težkoobloženi tovorni vozovi: vsakega so vlekli štirje konji in so ga spremljali — vštevši voznika — trije hlapci. Za panom Serafinom Ciprianovičem je jahala šestorica slug v turkusnoplavi noši, vodeč na povodcih nadomestne bojne konje. Gospod župnik je imel dve slugi, gospodje Jelo-Bukojemski tudi po dve in še enega gozdnega čuvaja, ki je varoval voz z njihovo prtljago. Vsega skupaj je nastopilo daljno pot štiriintrideset s sabljami in puškami dobro oboroženih ljudi. Nekateri izmed njih v slučaju kakega napada sicer ne bi mogli poseči v obrambo, ker bi morali stražiti vozove in konje, a Bukojemski so bili itak prepričani, da bi s takšnim spremstvom lahko prepotovali ves svet in bi še trikrat ali štirikrat močnejša tolpa drago plačala, če bi si jih upala napasti. Srca so Bukojemskim tako poskakovala od neizmerne veselja, da so komaj zdržali v sedlih. Svojčas so se pogumno borili proti Tatarom in Kozakom, a te praske niso zaslužile imena vojne. Potem ko so se bili naselili v pušči, so zapravljali svojo mladost z golj

s pregledovanjem lovišč, z nemarnim nadzorovanjem gozdnih čuvajev, lovom na medvede, ki bi jih morali varovati za kralja, ter s pijančevanjem v Kozienicah, Radomu in Przytyku. Šele zdaj, ko so se drug drugega dotikali s stremeni, ko so šli na veliko vojno z vso neizmerno turško močjo, so občutili, da je to pravzaprav njih resnično življenjsko poslanstvo, da je bilo dosedanje životarjenje slabo in zgrešeno, zdaj pa se pričinja pravo, častno delovanje, za katero je Bog-Oče ustvaril, Sin Božji odrešil, Sveti Duh pa razsvetlil poljskega šlahčiča. Niso bili zmožni, da bi to jasno umeli ali z besedami izrazili, ker sploh niso imeli prave glave za take stvari, a radi bi bili kar zavriskali od samega veselja. Potovanje se jim je zdelo prepočasno. Eh, kako radi bi povsili konjem povodce in zleteli kakor vihar naproti onemu velikemu poslanstvu, veliki bitki Poljakov z neverniki, k zmagi, ki bi jo izvojevale poljske roke Križu nad polmesečem, k častni smrti in nesmrtni slavi. Počutili so se vzvišene, čistejše, vrlejše in še bolj poplemenitene v svojem plemstvu. Sedaj sploh niso več mislili na Marciana Kšepeckega, njegovo razbojniško tolpo in na zasede med potjo. Vse to se jim je zdelo brezpomembno, malenkostno, nevredno zanimanja. Če bi jim tudi cele tolpe zapirale pot, bi zleteli skoz nje kakor burja, mimogrede bi pogazili znak vržene sovražnike in zdrveli naprej. Predramila se je v njih prirojena levja ognjevitost in bojovita viteška kri je s tako močjo zavrela v njih, da se ne bi niti trenutek obotavljali, če bi dobili povelje, naj sami štirje naskočijo vso sultanovo gardo.

Slična čuvstva so vladala tudi v srcih pana Serafina in prošta Vojnovskega, le s to razliko, da so tu koreninila še v nekdanjih spominih. Župnik je bil preživel najboljšo svojo dobo v vojni s kopjem ali sabljo v roki. Spominjal se je na dolge vrste porazov in zmag. Spominjal se je strašne vstaje Hmeljnickega, Žoltih Vod, Korsunja, Pilavcev, preslavnega Zbaraža in orjaške bitke pri Berestečku. Spominjal se je švedskega navala z neskončnim številom vojn in Ra-

koczijevega napada. Bil je tudi na Danskem, ko se zmagoviti poljski narod ni zadovoljil s pogromom in izgonom Švedov iz domovine, temveč je poslal za njimi nezmagane polke Čarnekega tja do daljnega morja. Udeležil se je poraza Dolgorukega in Hovankega, poznal največje može in največje viteze, bil učenec nesmrtnega Volodijovskega, hitel v vsako bitko, spopad, napad, k vsakemu prelivanju krvi — a vse to je trajalo samo, dokler mu ni osebna nesreča potrla srca in ni postal duhovnik. Od tedaj se je bil popolnoma izpremenil. Ko se je pred oltarjem obračal k vernikom z besedami: »Mir z vami!«, je mislil, da izpolnjuje največjo Kristusovo zapoved, da vsaka vojna nasprotuje tej zapovedi, torej »ni vseč« Bogu, pomeni prestopek zoper usmiljenost in sramoto za krščanske narode. Eno izjemo pa je vendarle storil, in sicer za turško vojno. »Bog je posadil poljski narod na konja« — je dejal — »in mu obrnil obraz proti vzhodu, da mu na ta način označi njegovo poslanstvo in svojo voljo. Vedel je, zakaj nas je izvolil, druge pa namestil za našim hrbtom. Zato pa moramo, če hočemo dobro izpolniti Njegovo povelje in naše poslanstvo, večno štrleti kakor skala v ono morje in odbijati s svojimi prsi njega gnusne valove.« — Obenem je bil župnik Vojnovski prepričan, da je Bog namenoma dvignil na prestol takega kralja, ki je že kot hetman prelil mnogo neverniške krvi, da bi ž njegovo roko prizadel tej nevarnosti smrtni udarec in od krščanskega sveta za vselej odvrnil pogibelj. Zdelo se mu je, da je baš sedaj napočila velika napovedana ura, v kateri se je imela izpolniti božja volja. Zato je smatral to vojno za sveto križarsko vojno. Veselil se je ob misli, da ga leta, težave in rane še niso tako popolnoma sklonile k tlom, da se ne bi mogel osebno udeležiti boja.

O, še se mu posreči nagnati sovražne oddelke v beg. Še se posreči staremu vojščaku v Kristusovi službi spodbosti konja in planiti s križem v roki v največji bojni metež, zdrveti tja s trdnim prepričanjem, da sledi njemu in križu tisoč sulic, da se takoj zarijejo nevernikom v telesa, ali pa zaškrta tisoč

sabelj po njih lobanjah. Slednjič so mu pričele hoditi po glavi tudi bolj osebne, njegovemu nekdanjemu značaju primerne misli. Saj križ je mogoče držati tudi v levici, v desnici pa sabljo.

Kot duhovnik je sicer ne bi več dvignil proti nobenemu krščanskemu narodu, toda proti Turkom! to se že spodobi! se spodobi... Zdaj pa že pokaže mladini, kako se nevernikom upihne luč življenja, kako jih je treba kositi in briti, kakšni vojaki so bili v nekdanjih časih! Ba! Svojčas so ga občudovali v marsikateri bitki: morebiti nanese zdaj, da preseneti še njegovo kraljevsko veličanstvo! Ta misel ga je napolnila s takim nepopisnim veseljem, da se je pri rožnem vencu ponovno zmotil: »Češčena si Marija... Reži! Bij!... Milosti polna... Le po njih!... Gospod je s Teboj — kolji!« Tu pa se je slednjič spomnil: »Fej! Za vraga! Slava je samo dim... Kaj pa me je pičilo? Non nobis! non nobis, sed nomini tuo«... Pričel je pazneje prebirati molekove jagode.

Tudi pan Serafin je opravljal jutranjo molitev, a pogledoval je zdaj župnika, zdaj gospodično in Bukojemske, ki so sukali svoje konje okrog nje, zdaj z roso pokrita drevesa in gozdne jase. Ko je slednjič končal zadnjo »Češčeno Marijo«, se je obrnil proti gospodu župniku, globoko vdihnil zrak in rekel:

»Zdi se mi, da ste kaj dobre misli, gospod?«

»Pa vi tudi,« je odgovoril duhovnik.

»Zakaj pa ne. Dokler človek ne odrine, bega semintja ter si dela skrbi in težave. Šele ko ga opiha veter v polju, mu je takoj zopet lahko pri srcu. Spominjam se, kako smo pred desetimi leti šli proti Hotinu. Tudi takrat je v vseh ljudeh prekipevalo čudno veselje. Sicer je bilo to listopada in ob zelo slabem vremenu, a vendar je marsikdo odvrigel svoj plašč: tolika je bila gorečnost, ki je vladala v njihovih srcih. No, in Bog, ki je takrat naklonil tako veliko viktorijo (zmago), nam jo nakloni morebiti tudi sedaj. Saj imamo istega vojskovodjo, a pogum in vigor (moč) nista nič manjša. Vem, da hvalijo ljudje zdaj švedsko vojsko, zdaj francosko ali pa celo

Nemce, toda v boju proti Turkom ni nihče kos našim vojakom!

»Slišal sem, kako je nekoč isto pravil njegovo veličanstvo kralj,« je odgovoril gospod župnik. »Nemci (je pravil) stojijo potrpežljivo v ognju, a vendar trepajo z očmi, če napadajo. Če pa pripeljem naše ljudi sovražniku pred oči, potem sem brez skrbi: pokosijo mi ga tako, kakor nobena druga konjenica.« In res nas je gospod Jezus v tem oziru bogato obdaril; a ne samo šlahte, temveč tudi kmete. Le vzemite na primer našo črno vojsko?¹ Če si pljunejo ti fantje v pest in odkorakajo z mušketai naprej, ne zdržijo niti najboljši janičarji. Videla sva to večkrat oba.«

»Če le Bog ohrani Staha in Jacka pri dobrem zdravju, bom vesel, da se borita prvič baš proti Turkom. Kako pa vi mislite, gospod, proti komu obrne Turek največjo moč?«

»Po mojem mnenju proti cesarju, kajti ž njim se že bojuje s tem, da podpira ogrske upornike. A Turek lahko postavi tudi dve in tri armade in zato ni znano, kje se slednjič srečamo ž njim.«

»Najbrž baš iz tega vzroka naši še vedno nimajo glavnega stana. Oddelki se pač stalno pomikajo iz kraja v kraj, čim sprejmejo tozadevna poročila. Nekaj polkov pod panom Jablanovskim stoji ob Trembovlji, drugi korakajo proti Krakovu, ostali pa zopet, kamor kateremu nanese. Ne vem, kje se v tem trenutku nahaja vojvoda volinjski in kje je polk Zbežhoveškega. V časih si mislim, da Stah zato ni pisal tako dolgo, ker se njegov polk bliža morebiti baš našim krajem.

»Če so dobili povelje odriniti proti Krakovu, gotovo ne morejo korakati predaleč odtod. Vprašanje je le, kje so stali poprej in odkod odidejo? Morebiti nas čakajo kake vesti že v Radomu. Saj v Radomu menda prvič prenočimo?«

¹ Kmečka vojska se je nabirala za denar, ki so ga v to svrho plačevala kraljevska mesta in vasi, in sicer po starostih ali drugih upraviteljih kraljevih zemljišč.

»Seveda. Rad bi tudi, da bi videl deklico prelat Tvorkovski, ji dal zadnje nasvete in se z nama končoveljavno pomenil. Dati nam mora pisma o njeni zadevi za Krakov.«

Razgovor se je za trenutek ustavil, nato pa je pan Serafin zopet dvignil oči k župniku Vojnovskemu in vprašal:

»Kaj pa bo, prečastiti, če sreča gospodična v Krakovu Jacka? Kaj mislite o tem?«

»Ničesar ne mislim. Saj niti ne vemo, ali se srečata ali ne... Bo že kakor Bog hoče. Jacek bi si sčasoma lahko zopet pridobil rodbinska zemljišča, če bi se le dobro oženil... Ona pa je revna kakor cerkvena miš... Bogastvo samo sicer ni bogvečaj vredno, a če gre za rodbinski splendor (sijaj)...«

»Saj je tudi ona iz dobre rodbine. In ne da bi govoril o tem, da je dekle zlata vredno — je vendar znana stvar, da sta drug v drugega smrtno zaljubljena.«

»O! Kar smrtno pravite...«

Videti je bilo, da ni govoril posebno rad o tej stvari, ker je zasukal pogovor drugam.

»No,« je rekel, »rajši ne pozabljava na to, da preži razbojnik na to zlato. Ali se spominjate, gospod, kaj je dejal Vilčopoljski?«

Pan Serafin se je ozrl na vse strani v gozdno goščavo in rekel:

»Saj Kšepecki si ne bodo upali, si ne bodo upali! Nas je vendar precej skupaj — in le pogledjte, prečastiti, kako mirno je vse naokrog. Hotel sem, da bi dekle radi večje varnosti sedlo v kočijo, a me je preprosilo... Ničesar se ne boji...«

»No! Saj je vendar visoke krvi,« je zamrmral župnik. »A opažam tudi, da vas, gospod, že malce okrog prsta ovija.«

»E! Vas pa tudi nekoliko,« je odvrnil Ciprianovič, »kar pa se mene tiče, to tudi odkrito priznavam. Če prične kaj prositi, zna na tako svojstven način z očesci mežikati, da ji ni mogoče odreči. Vsaka ženska na svoj način. Ali ste zapazili, prečastiti, da je za njo značilno baš to mežikanje, pri katerem tudi roké

sklepa? Blizu Belčončke sem ji dejal, naj se vsede v kočijo, a še zdaj hoče na vsak način jahati. Pravi, da je to bolj zdravo.«

»Seveda je bolj zdravo v takem vremenu.«

»Le pogledjte jo, gospod, na konju, kako je rožnata — kakor volčin je.«

»Kaj me briga njena rožnatost?!« je rekel župnik, »lep dan imamo, to je res.«

Vreme je bilo res krasno: sveže in rosno jutro. Posámezne kapljice po borovih iglah so se lesketale mavrično kakor diamanti. V notranjosti gozda je bilo vse svetlo od leskovja, pretkanega z žarki zgodnjega solnca. V goščavi so veselo požvižgavali kobilarji. Vse naokoli je dišalo po hojah. Zdelo se je, da se vsa zemlja veseli solnca ter vedrega, sinjega in brezoblačnega neba.

Tako so se pomikali naprej in dospeli slednjič do one smolarnice, pri kateri so Bukojemski pred kratkim ujeli Marciana Kšepeckega. A vsak strah pred kako zasedo na tem kraju se je izkazal kot prazen. Poleg studenca sta stala samo dva, s smolo natovorjena kmečka vozova. Vprega, mršavi konjiči, so vtaknili glave v vreče z neprevejanim ovsom. Voznika sta stala poleg konj in se krepčala s kruhom in skuto. Čim sta zagledala ponosni sprevod, sta skrila svoj zajtrk, na vprašanje pa, ali nista videla oborožencev, sta odgovorila, da je navsezgodaj zjutraj tu čakal neki jezdec. Oddirjal je nekaj časa poprej na vso konjsko moč, ko je zagledal sprevod, v nasprotno stran. Ta vest je pana Serafina vznemirila kajti mislil je, da je bil oni človek po Kšepeckih poslan ogleduh. Kot vodja je torej še podvojil svojo paznost. Dvema slugama je velel odriniti na levo in desno, da bi pregledala gozd, ki se je razprostiral na obeh straneh ceste. Dva druga hlapca je poslal naprej in jima naročil, naj takoj izstrelita puške, če srečata kako oboroženo tolpo, in se kar najhitreje povrneta k vozovom. A minila je kaka ura, ne da bi se kaj zgodilo. Sprevod se je polagoma pomikal naprej. Potniki so pazno ogledovali pot spredaj, zadaj in ob straneh, a v gozdu je bilo vse tiho. Samo kobilarji so neprestano

požvižgavali in v goščavi se je tuintam razlegalo trkanje neumornih malih gozdnih kovačev, žoln. Slednjič so dospeli na široko poljano. Še poprej sta župnik in Ciprianovič ukazala gospodični, naj slednjič vendar razjaše in se vsede v kočijo. Zdaj so se namreč morali peljati blizu Belčončke, katere drevesa in celo med njimi skrito graščino je bilo zdaj mogoče videti tudi s prostim očesom. Panna Sieninjska je razburjeno gledala to hišo, v kateri je preteklo toliko veselih in žalostnih let njenega življenja. Zdaj bi bila rada videla predvsem tudi Virombke, a zastirale so jih lipe v Belčončki in iz kočije ni bilo ničesar videti. V tem trenutku je padlo gospodični na misel, da ne bo mogoče nikoli več v življenju videla teh krajev. Zato je tiho vzdihnila in postala nekam žalostna.

Bratje Bukojemski so pričeli pazno in izzivalno gledati na graščino, vas in okolico — a povsod je vladal popoln mir. Po razsežnih, od solnčnih žarkov poplavljenih ledinah so se pasle ovce in krave, ki so jih čuvali psi in peščice otrok. Tuintam so se svetlikale jate belih gosi, da bi človek, če ne bi bilo poletne vročine, lahko mislil, da so kupi snega, ležeči po obronkih. V splošnem pa se je zdela okolica kar prazna. Pan Ciprianovič, ki ni bil brez viteških domislekov, je hotel Kšepeckim pokazati, kako malo se zmeni za nje. Zato je nalašč odredil, da se prvič ustavijo na tem kraju, da bi »konji prišli do sape«. Zdaj je stal sprevod sredi v vetru se zibajočih in tiho šumečih žitnih polj in sredi popolne tišine, ki jo je motilo samo prhanje konj.

»Na zdravje! na zdravje!« so jim odgovarjali konjarji.

A najmlajši izmed Bukojemskih, Jan, ki mu ta mir nikakor ni bil všeč, se je obrnil proti graščini in pričel mahati z roko ter klicati nenavzoče Kšepecke:

»Le pridite sem, gadja zalega! Le pomoli, Klada, svoj pasji gobec sem, takoj ti ga otešemo s sabljami!«

Potem pa se je nagnil h kočiji:

»Vidite, gospodična,« je rekel, »da se jim nič ne mudi nas napasti: niti Marcianu in njegovi družbi, niti potepuhom iz pušče.«

»Ali potepuhi tudi napadajo potnike?« je vprašala gospodična.

»Pa še kako! Nas pa že ne bodo! Ni jih malo v Kozienicki pušči in po vseh gozdovih proti Krakovu. Če bi njegovo veličanstvo kralj le hotel razglasiti, da jim odpušča zločine, bi imeli samo pri nas teh pomiloščencev za dva dobra pešpolka.«

»A vendar bi rajši srečala potepuhe, kakor ono družbo pana Marciana Kšepeckega, o kateri so ljudje v Belčončki tolikokrat pripovedovali tako grozne reči. Nisem še slišala, da bi bili navadni tolovaji napadli kako graščino.«

»To pa zato ne, ker misli razbojnik prav kakor volk. Le pomislite, gospodična, da volk nikoli ne zakolje ovce ali kravice v oni vasi, poleg katere ima svoj brlog.«

»Kaj pa! dobro govori!« so zaklicali ostali bratje. Jan, ki je bil vesel priznanja, je nadaljeval:

»Tudi razbojnik nikoli ne napade vasi ali graščine v isti pušči, kjer stanuje. To pa ima svoj vzrok. Če bi se pričeli zanj zanimati domačini, bi mu prav lahko prišli na sled: saj dobro poznajo svoje gozdove in vsa skrivališča v njih. Zato gredo razbojniki na rop rajši kam delj ali pa napadajo samo potnike in se ne zmenijo za to, ali prihaja več ali manj ljudi.

»Ali se nikogar ne bojijo?«

»Če se še Boga ne bojijo, kako naj bi se bali ljudi? A panna Sieninjska je mislila že na nekaj drugega. Ko se je namreč pan Serafin približal kočiji, je pričela na svoj način mežikati in moledovati:

»Čemu pa naj bom v vozu, če ne grozi nobena nevarnost? Ali smem zopet na konja? Ali smem?«

»Čemu?« je odgovoril pan Serafin, »solnce je že visoko na nebu in bi gospodični lahko ožgalo obrazek. Kaj, če nekdo tega ne bi rad videl?«

Ko je gospodična to čula, je naglo smuknila v globino kočije, pan Ciprianovič pa je vprašal brate:

»Mar ni res?«

A Bukojemski, ki niso bili preveč duhoviti, niso razumeli, kaj hoče povedati, in so ga pričeli spraševati:

»Komu to ne bi bilo prav? Komu?«

Nato je pan Ciprianovič skomiznil z rameni in rekel: »Krakovskemu knezoškofu, nemškemu cesarju in francoskemu kralju.«

Potem je dal znamenje in sprevod je krenil dalje. Pustili so za seboj Belčončko in se zopet vozili sredi obdelanih polj, ledin, travnikov in razsežnih praznih planot, ki so bile daleč na obzorju obrobjene z modrikastim trakom gozda. V Jedlini so se drugič ustavili. Medtem ko so počivali, so se prišli poslavljat od župnika Vojnovskega mestni pivovarnarji, meščani in kmetje. Proti večeru pa so se ustavili, da prvič prenočijo v Radomu.

O Marcianu Kšepeckem ni bilo ne duha, ne sluha. Zvedeli so, da je bil dan poprej v Radomu, kjer je pil s svojo družbo, proti noči pa se vrnil domov. Zdaj sta se župnik in Ciprianovič oddahnila, ker sta mislila, da jim ne grozi med potjo nobena nevarnost več.

Prelat Tvorkovski jim je dal pisma na župnika Hackiega, podkancelarja Gnijnjskega, o katerem je vedel, da na lasten račun pošilja cel polk v predstoječo vojno,¹ in še pismo na pana Matczinjskega. Prelat je bil zelo vesel panne Sieninjske, župnika Vojnovskega, s katerim sta si bila velika prijatelja, in tudi pana Ciprianoviča, katerega je cenil kot dobrega latinca, ki je razumel vse citate in reke. Gospod prelat je tudi slišal o grožnjah Marciana Kšepeckega, a se ni dosti zmenil za nje. Mislil je namreč,

¹ V Krakovu bivajoča državni kancelar in njegov namestnik (kanclerz koronny, podkanclerzy koronny) sta bila jako vplivna državnika z delokrogom našega zunanjega oziroma notranjega ministra. Pečatila sta vso diplomatsko korespondenco ter uradne akte, sprejemala tudi na kralja naslovljene prošnje in v kraljevem imenu celo otvarjala drž. sejm. Po zakonu iz leta 1507. je bil eden izmed njih vedno duhovnik, ki pa ni smel istočasno kje biti škof.

da bi moral Marcian, če bi resnično imel ta namen, napasti sprevod takoj v Kozienicki pušči: saj je bila za tako početje vsekakor pripravnejša kakor gozdovi onstran Radoma v smeri proti Kielcem. »Mladi vas ne napade,« je dejal panu Ciprianoviču, »stari vas ne bo tožil, sicer bi imel opraviti z menoj in vé, da imam razen cerkvenih kazni zoper njega tudi še drugo orožje.« Zato jih je gostil ves dan in jih šele proti večeru pustil dalje. Pan Ciprianovič je pristal na potovanje ponoči, ker se je zdelo, da so zdaj za vedno ušli vsaki nevarnosti. Ta sklep je storil tem rajši, ker se je pričela že huda vročina.

Prvo miljo so prepotovali vendar še pri dnevu. Ob reki Oronki, ki je tuintam tvorila močvirja, so se zopet pričenjali v onih časih razsežni borovi gozdovi, ki so obdajali Oronjsk, Suho, Krogulčo ter se nadaljevali do Šidlovca ter dalje do Mročkova pa Bzina — vse tja do Kielc. Pomikali so se počasi. Stara pot je peljala zdaj sredi sipin in peščenih klancev, zdaj se zopet znatno pogrezala in se spreminjala v močvirnat gat, ki je bil za silo izpeljan sredi barja, preko katerega ni mogel ne voz, ne človek na konju; še pešcem je bil ta kraj pristopen le v zelo suhih letih. Ta okolica nikakor ni bila na dobrem glasu. Toda potniki so se zavedali svoje moči in si s tem niso belili glave. Veseli so bili, da se vozijo v hladu, ko ne nagaja ljudem vročina, konjem pa brenclji.

Kmalu jih je zasegla noč, a bila je lepa in jasna. Na nebu je plavala polna luna. Velikanski rdeči mesec se je dvignil izza gozda, a je postajal tem bledejši in manjši, čim više se je vzpenjal. Naposled je postal popolnoma svetel in je kakor srebrn labod plul po temni sinjini nočnega neba. Veter je prenehal. Nepremični gozd se je zazibal v popolno tišino. Motili so jo le glasovi bobnaric, ki so se razlegali od oddaljenih ribnikov, in strgarji, ki so kričali v travi na bližnjih lokah.

Župnik Vojnovski je pričel peti: »Češčena, modra Devica, Gospodov dom, naš spas,« in takoj so mu na to odgovorili štirje basi panov Bukojemskih ter glas pana Ciprianoviča: »ki mu je zlata miza in

sedem stebrov v kras.« Zboru se je pridružila panna Sieninjska, za njo služinčad, in nekaj časa je po gozdu odmevala pobožna pesem. Ko pa so odpeli vse večerne molitve in odmolili vse češčenamarije, je zopet zavladata tišina. Župnik, bratje in pan Serafin so se še nekaj časa polglasno pogovarjali, potem pa so pričeli dremati in naposled trdno zaspali.

Niso več čuli ne zamoklega: vio! vio! voznikov, ne konjskega prhanja, ne cmokanja blata pod konjskimi kopiti na dolgem gatu, ki je vodil skozi močvirnato, s kolmežem in mečičjem pokrito barje, kamor so dospeli malo pred polnočjo. Zbudil jih je šele krik hlapca, ki je jahal na čelu sprevoda:

»Stoj! stoj!«

Vsi so odpirali oči. Bukojemski so se vzravnali v sedlih in urno skočili naprej:

»Kaj pa je?«

»Cesta je pregrajena! Prekopali so jo in onstran jarka naredili zaseko!«

Sablje bratov so zarožljale v nožnicah in zalesketale v mesečini.

»K orožju! Zaseda!«

Pan Ciprianovič je bil v trenutku pred zapreko in vse razumel: saj ni bilo nobenega dvoma! gat so bili res prekopali in onstran širokega jarka so ležali počez celi bori z vejami vred. Bili so nagrmadeni in so tvorili velikansko utrdbo. Ljudje, ki so na ta način zaprli cesto, so imeli očitno namen spustiti sprevod na gat, odkoder ni bilo mogoče uiti stran, in slednjič napasti potnike od zadaj.

»K puškam! k orožju!« je zadonel glas župnika Vojnovskega. »Že gredo!«

In res so se sto korakov za njimi na gatu prikazale druga za drugo neke temne, čudne, četvero-kotne, človeškim sploh nepodobne postave in naglo stekle proti vozovom.

»Ogenj!« je zapovedal župnik.

Razlegel se je grom in živi ognjeni žarki so pretrgali nočno temo. Samo ena postava se je zgrudila

na tla, ostale pa so takoj pričele še hitreje teči k oblegancem, in za njimi so se prikazovale vedno gostejše tolpe.

V dolgih vojnih letih preizkušni župnik Vojnovski se je takoj domislil, da nosijo ti ljudje v naročju kupe trsja, vrbovja ali slame, in zato je imelo prvo streljanje tako neznamenit učinek.

»Ogenj! Po vrsti! po štiri skupaj! in v kolena!« je zakričal.

Dva hlapca sta imela s sekanim svincem nabite sprednjače. Ko sta se postavila v vrsto z drugimi in sprožila v kolena napadalcev, se je začulo bolešno kričanje. Topot se je zrušila vsa prva vrsta snopov v blato na nasipu. A naslednja vrsta nasprotnikov je skakala čez ležeče in se vedno hitreje bližala vozovom.

»Ogenj!« je tretjič zadonelo povelje.

Zopet so se razlegli strelji in topot so bili še učinkovitejši, kajti napad se je za trenutek ustavil ter se je v gneči pričela zmeda.

Župnik se je opogumil. Zdaj je namreč spoznal, da so se napadalci uštelili pri izbiranju prostora. V slučaju njih zmage jim sicer res ne bi ušel nihče izmed obleganih, — s tem so menda tudi predvsem računali, — zato pa napadenih niso mogli obkoliti od vseh strani. Primorani so bili napadati edino na gatu ter v ozki vrsti, kar pa je izredno olajševalo obrambo. Na ta način bi lahko branila petorica ali šestorica pogumnih in močnih ljudi dohod magari vso noč.

Tudi napadalci so pričeli streljati, a očitno so imeli slabe puške in zato niso napravili velike škode. Pri prvem streljanju so ranili samo enega konja in nekem uslugi prestrelili bedro. Zdaj so pričeli Bukojemski prositi, da bi jih pustili naskočiti sovražnika. Zagotavljali so, da pometejo vse na desno in na levo v močvirje, kogar pa ne pometejo, ga pogazijo v blato na gatu. Toda župnik, ki je varoval to sredstvo za skrajno silo, jim je odrekel dovoljenje. Zapovedal jim je, naj mesto tega kot izborni strelci oddaleč obsipljejo nasprotnike s krogli. Panu Ciprianoviču pa

je naročil, naj pazno čuva na oni strani ob zaseki in jarku.

»Če nas napadejo odtod,« je rekel, »ničesar ne opravijo, pa tudi tako nas ne dobé kar za slepo ceno.«

Potem je za trenutek pohitel h kočiji, kjer sta sedeli pani Dzvonkovska in panna Sieninjska. Obe sta naglas molili očenaš, a nista kazali velikega strahu.

»To je malenkost!« je rekel, »nič se ne bojt!«

»Ne bojim se,« je odgovorila deklica. »Rada bi samo zajahala...«

Strelji so preglasili njene nadaljne besede. Za trenutek zmedeni napadalci so zopet navalili na nasip s čudovitim, vprav slepim pogumom. Saj je bilo jasno, da od te strani ne morejo imeti pravega uspeha.

»Hm!« je pomislil župnik, »da ne bi bilo žensk, bi jih lahko sami naskočili.«

Pričel je že ugibati, ali ne bi kazalo spustiti na sovražnike četvorico Bukojemskih z enakim številom krepkih hlapcev, a medtem je pogledal vstran in vztrepetal.

Na desni in na levi so se na močvirju prikazale skupine ljudi. Skakali so po travnatih otočičih ali kupih trsja, ki so jih morali pravočasno namenoma nagosto pometati v barje, in so pričeli teči k obleganemu.

Župnik je takoj obrnil proti njim dve vrsti hlapcev, a v istem hipu je spoznal vso veliko nevarnost. Služinčad je bila res izbrana; vzeli so bili s seboj samo ljudi, ki so se ponovno izkazali ob raznih neprilikah, toda premalo jih je bilo, zlasti še, ker je moralo nekaj slug čuvati nadomestne konje. Postajalo je jasno, da ponovno streljanje radi prevelikega števila napadalcev dosti ne izda. A predno bi utegnili potem zopet nabiti puške, je moralo priti do spopada in klanja, v katerem so morali slabejši podleči.

Preostajalo je torej le eno: po nasipu si odpreti pot nazaj, to je vozove pustiti, Bukojemskim pa naročiti, naj vse na poti pomandrajó, in se prodreti tik za njimi imajoč ženske sredi konj. Ob straneh, na desni

in na levi so še vedno streljali. Župnik pa je medtem velel obema damama zajahati konje in je pripravil oddelek za napad. V prvo vrsto so se postavili štirje bratje, za njimi šestorica hlapcev, potem panna Sieninjska in pani Dzvonkovska, njima ob straneh župnik ter pan Serafin, tik za njimi pa zopet osem hlapcev v četverostopih. Čim bi se izvršil protinapad in bi se posrečilo zapustiti gat, je nameraval stari gospod župnik pohiteti v prvo vas, zbrati vse kmete in se vrniti, da bi dobil nazaj vozove.

Trenutek pa se je vendar še obotavljal. Šele ko so bili napadalci na obeh straneh samo še nekoliko korakov daleč od nasipa in ko se je nepričakovano dvignilo divje tulenje tudi od zaseke sem, je zakričal:

»Bij!«

»Bij!« so zarjovel Bukojemski in planili kakor besen vihar, ki uniči vse, kar mu je na poti. Čim so dospeli do njih, so izpodbili konje in se zagnali v strnjeno razbojniško tolpo. Teptali so ljudi, jih suvali v močvirje, zvrčali cele vrste borcev in sekali s sabljami neusmiljeno in neumorno. Pričelo se je kričanje. Težko so pljuskala trupla, ki so padala z gata v kalužo. Bratje pa so se prerivali vedno naprej in roke so jim mahale kakor krila pri mlinu na veter, ki jih vedno hitreje poganja naraščajoča sapa. Nekateri izmed napadalcev so kar prostovoljno skakali v močvirje, samo da bi ušli strašnim jezdecem. Drugi so se branili z vilami in gorjačami. Palice in sulice so se dvigale proti Bukojemskim, a bratje so vedno zopet izpodbadali konje, drveli naprej in podirali vse, kar jim je prišlo na pot, kakor vihar, ki leti čez mladi gozd.

Toda cesta je bila preozka. Ljudje, po katerih so sekali, niso imeli kam pobegniti, in zadaj stoječi so rinili sprednje vedno naprej. Da ne bi bilo vsega tega, bi bili Bukojemski prišli čez gat. Toda marsikdo izmed razbojnikov se je rajši bil, kakor bi utonil v močvirju. Zato odpor ni odnehal, nasprotno, postal je še vedno bolj ogorčen. Tudi napadalcem se je razpalilo srce. Pričeli so se boriti že ne več samo

radi ropa ali da bi koga ugrabili, temveč tudi iz besnosti. V trenutkih, ko se je polegalo kričanje, je bilo slišati preklinjanje in škrtanje z zobmi. Napor Bukojemskih je bil slednjič ustavljen. Zdaj jim je prišlo na misel, da bodo morali nemara tudi sami poginiti.

Nenadoma pa se je začulo pred njimi konjsko peketanje, in po vsej goščavi, ki je obdajala močvirja, se je zaslišalo glasno klicanje. Bukojemski so bili že prepričani, da je napočila njih zadnja ura. Zato so pričeli tem groznejše udrihati, da bi vsaj prepoceni ne prodali življenja.

A tedaj se je zgodilo nekaj čudnega. Zadaj za razbojniki so zaklicali številni glasovi: »Bij!« V mesečini so se zabliskale sablje. Od nasprotne strani so pričeli neki konjeniki podirati in pobijati napadalce. Ob tem nepričakovanem napadu je tolovaje hipoma prevzel strah. Dohod na gat je bil zdaj zadaj zaprt. Ni jim preostajalo nič drugega, kakor rešiti se na levo ali desno. Le nekateri so se še obupno branili, številnejši pa so pričeli skakati kakor race na obeh straneh poti v močvirje, in šota se je udirala pod njihovo težo. Zato so se oklepali trsja, viša, vrbovja, počepali za travnate otočiče ali legali na trebuhe, da se ne bi takoj pogreznili.

Samo neka mala skupina, oborožena z navpično nasajenimi kosami se je še nekaj časa besno branila. Posledica tega so bile rane, ki so jih odnesli nekateri konjeniki. Naposled pa je tudi ta peščica sprevidela, da za njo ni nobene rešitve več. Odvrgla je orožje, pokleknila in pričela moledovati za usmiljenje. Ujeli so jih žive, da bi jih zaslišali.

Zdaj so jezdec z obeh strani že stali drug proti drugemu in takoj so se zaslišala vprašanja:

»Stoj! stoj! Kdo je to?«

»Kdo pa ste vi?«

»Ciprianovič iz Jedlinke.«

»Za Boga svetega! naši!«

In dva jezdeca sta v hipu stopila iz vrste. Eden se je pripognil k sedlu pana Ciprianoviča, ga ujel za

roko in mu jo pričel vroče poljubljati. Drugi pa je planil proštu v objem.

»Stanislav!« je zaklical pan Serafin.

»Jacek!« se je zavzel župnik.

Nekaj časa so trajali pozdravi in objemi, potem pa je postal pan Serafin prvi govornice zmožen.

»Za Boga milega, odkod pa ste padli sem?«

»Naš polk koraka v Krakov. Jaz in Jacek sva že imela dovoljenje, da obiščeva Jedlinko. A v Radomu, kjer smo se ustavili, da nakrmimo konje, sva zvedela, da ste pred eno uro odpotovali vi, dragi oče, gospod župnik Vojnovski in Bukojemski po cesti proti Kielcem...«

»Župnik Tvorkovski vam je to povedal?«

»Ne! Židje v Radomu. Župnika nisva videla. Ko so nama to povedali, nisva jahala v Jedlinko, temveč sva nadaljevala pot s polkom vred. Mislila sva, da vas nikakor ne moreva zgrešiti. Popolnoči pa sem nenadno zaslišal streljanje... Priskočili smo takoj vsi na pomoč, ker smo mislili, da so razbojniki napadli kake potnike. Ni nama padlo na misel, da so baš vas! Hvala Bogu, hvala Bogu, da nismo prišli prepozno!«

»Niso nas napadli navadni razbojniki, temveč Kšepecki. Vse pa se je zgodilo radi Sieninjske, ki je tudi tu.«

»Moj Bog!« je zaklical Stanislav, »no, zdaj pa Jacku menda srce poč!«

»Pisal sem ti o njej, a menda nisi prejel tega pisma.«

»Saj smo že tretji teden na poti. V zadnjem času tudi zato nisem pisal, ker sem imel itak sam priti...«

Zmagovalno kričanje Bukojemskih, slug in vojakov je prekinilo nadaljni razgovor. V istem trenutku so priskočili tudi hlapci z nažganimi baklami, katerih veliko zalogo jim je naročil s seboj vzeti pan Ciprianovič, da bi imeli luč v temnih nočeh. Na gatu je postalo svetlo kakor podnevi. Sredi teh bleščečih luči je zagledal Tačevski rjavega konja in na njem panno Sieninjsko.

Pri pogledu na to sliko je onemel. Župnik Vojnovski, ki je videl, kako je mladenič ves iz sebe, mu je rekel:

»Da, da. Tudi ona je z nami.«

Tedaj je Jacek pomaknil konja naprej in se ustavil pred dekletom. Potem se je odkril in tako stal pred njo: nepremično jo je gledal, brez besedice, tako da mu je skoro sapa pošla, obraz mu je bil bled kakor smrt.

Prihodnji trenutek pa mu je zdrknila čapka iz rok na tla, oči so se mu zaprle in glava se je sklonila h konjski grivi.

»O, saj je ranjen!« je zaklical Luka Bukojemski.

Petindvajseto poglavje.

Jacek je bil res ranjen. Eden izmed onih napadalcev, ki so se branili do zadnjega, mu je bil z naprično nasajeno koso razsekal levo ramo. Vojaki so bili namreč med potjo odložili oklepe in železne rokave. Zato mu je razparalo železo s samim koncem precej globoko vso roko od vratu do komolca. Rana ni bila pretežka, a je hudo krvavela. Radi tega je mladenič tudi omedlel. Izkušeni župnik Vojnovski ga je velel položiti na voz, mu obvezal rano in ga izročil ženskam v oskrbo. Kmalu potem je Jacek že odprl oči in zopet pričel ves zaverovan gledati v nad njim sklonjeni obraz panne Sieninjske.

Med tem je služinčad v najkrajšem času zasula jarek in razdrla zaseko. Vozovi in vojaki so prišli čez gat na suho cesto. Tam so se tudi ustavili, da napravijo v taborišču red, si odpočijejo in zaslišijo jetnike. Župnik pa je šel od Tačevskega k Bukojemskim, da bi pogledal, ali niso utrpeli kakih poškodb. Toda ne! Konji so jim bili res opraskani in celo z vilami prebodeni, a ne nevarno, bratje sami pa so bili vsi zdravi in vrh tega prav dobre volje. Saj so vsi naokrog občudovali njihov pogum: »češ, da so že pred vojno potolkli toliko ljudi, da jih marsikateri vojak ne utegne toliko pobiti tekom vse večletne službe.«

»Ali se ne bi hoteli vi, gospodje, vpisati k panu Zbierzhovskemu?« so jim dejali nekateri izmed tovarišev:¹ »že zdavnaj je znano, in če Bog da, se zopet izkaže, da zavzema naš polk prvo mesto celo med vsemi huzarji. Zato pan Zbierzhovski tudi ne sprejme tako lahko koga med svoje, a tako odlične kavalirje on rad prevzame, in mi vas bomo, gospodje, iz srca veselili.«

Gospodje Bukojemski so vedeli, da iz te moke ne bo kruha. Saj si niso mogli privoščiti ne potrebne spremstva,² ne opreme, ki je bila brezpogojno potrebna pri tako odličnem polku. Vendar pa so z naslodo poslušali prigovarjanje, in ko so pričele med vojaki krožiti čutare, se niso dali tudi na tem polju od nikogar premagati.

Med tem, ko se je vse to vršilo, so potegnili vojaki za glave iz močvirja iz privedli pred pana Zbierzhovskega, pana Ciprianoviča ter župnika ujete napadalce. Nobeden izmed njih ni ušel. Saj je štel močni vojaški oddelek razen tristo tovarišev še devetsto slug in oprod. Bilo je torej zadosti ljudi, da bi lahko obkolili vse močvirje in zastražili gat na obeh koncih. A zunanost jetnikov je pana Serafina zelo začudila. Kakor je pravil sinu, je pričakoval, da najde med njimi Marciana Kšepeckega in šlahčiče iz njegove radomske družbe. Namesto tega pa je videl pred seboj od blata umazano in po šoti smrdečo razcapano razbojniško tolpo. Tvorili so jo, kakor vse take tolpe, begunci iz črne vojske, izmečki gosposke služinčadi, ubegli tlačani, kratkomalo različni nevarni in divji tolovaji, ki so živeli od razbojništva po močvirjih in v pušči. Takrat je ropalo dosti razbojniških tolp, posebno v gozdnati Sandomjerski pokrajini. Navadno so jih tvorili ljudje, ki so bili pripravljene na vse in ki so jim mimo vsega drugega pretile še hude kazni, če bi jih ujeli. Zato so bili njih napadi izredno drzni in bitke z njimi posebno ogorčene.

¹ Tovarysz je bil naslov častnika pri plemiški konjenici. Pričel je večinoma kot praporščak.

² Vsak tovariš je imel vsaj enega ali tudi več oprod na konju.

Nekaj časa je še trajalo preiskovanje barja, nato pa je pan Ciprianovič nagovoril Zbieržhovskega:

»Gospod polkovnik! Mislili smo, da bo to kdo čisto drugi, a so navadni tolovaji in je to navaden razbojniški napad. Zato pa vam nismo seveda nič manj hvaležni. Iz vsega srca se zahvaljujemo vam, gospod polkovnik, in vsemu tovarištvu za izdatno pomoč, ker brez nje bi morebiti več ne gledali današnjega solnčnega vzhoda.«

A pan Zbieržhovski se je nasmehnil in odgovoril:

»Saj pravim, da je ponoči prijetno marširati! Vročina nič ne nagaja, pa še uslugo lahko komu izkažemo. Ali nameravate, gospod, takoj zaslišati te ljudi?«

»V kolikor sem si jih od blizu ogledal, mislim, da sploh ne bo potrebno. V mestu jih itak zasliši sodnija in rabelj jim posveti.«

A po teh besedah je stopil iz vrste jetnikov visok, koščen kmečki človek z mrkim obrazom in s svetlimi, razmršenimi lasmi. Sklonil se je k stremenu pana Ciprianoviča in rekel:

»Velemožni pan, podarite nam življenje, pa vam povemo resnico. Navadni razbojniki smo, a napad ni bil navaden.«

Župnik in pan Serafin sta se radovedno pogledala, ko sta to slišala:

»Kdo si ti?« je vprašal župnik.

»Kolovodja. Dva sva bila, kajti združili sta se dve tolpi, a drugi je bil ubit. Prizanesite nam, velemožna gospoda, pa vam vse povem.«

Župnik je trenutek ugibal, potem pa rekel:

»Pravici vas ne moremo odvzeti, a za vas je itak bolje, da prostovoljno poveste resnico, kakor da bi jo morali priznati v mukah. Morebiti vam bo v tem slučaju i človeška i božja sodba milostljivejša.«

Kmet se je pričel ozirati po svojih, ker ni vedel, prav, ali naj molči, ali pa govori. Župnik pa je med tem dodal:

»In če odkrito priznate resnico, za vas lahko še kaj storimo, in sicer prosimo kralja za vas in vas pri-

poročimo njegovemu usmiljenju. Kralj zdaj potrebuje krepkih fantov za pešce, in zato sodnijam večkrat priporoča milostno postopanje.«

»Če je tako, potem povem vse,« je odgovoril kmet. »Jaz se zovem Obuh, pri drugi tolpi pa je bil kolovodja Kos. Naju oba je najel neki šlahčič, da bi napadla vaše milosti.«

»Ali veste, kako se zove oni šlahčič?«

»Jaz ga prej nisem poznal, ker sem daleč doma, a Kos ga je poznal in je dejal, da mu je ime Viš.«

Župnik in Ciprianovič sta se zopet začudeno spogledala:

»Viš, praviš?«

»Da.«

»Ali ni bil nobeden ž njim?«

»Bil je še eden, suh, tenak, mlad.«

Pan Serafin je pogledal župnika in zašepetal:

»To niso oni...«

»Morebiti pa so Marcianovi prijatelji?«

Nato je glasno vprašal kmeta:

»Kaj pa so vam zapovedali?«

»Dejali so nam tako: Kaj napravite z ljudmi, to je vaša reč. Vozovi in plen — vse to je vaše. A v sprevodu imajo gospodično. Morate jo ujeti in po ovinkih med Radomom in Zvolenjem odpeljati proti Polični. Za Polično vas napade naša družba in vam odvzame gospodično. Delajte tako kakor da bi jo branili, a našim ljudem ne smete storiti škode. Zato dobite vsak še po en tolar razen onega, kar najdete v vozovih.«

»To pa je zdaj jasno kakor beli dan!« je rekel župnik. Potem je zopet vprašal:

»In samo ta dva sta se z vami pogajala?«

»Pozneje, ponoči, je prihajal z njima še tretji, ki nam je dal vsakemu en zlot¹ za aro. A čeprav je bila tema kakor v rogu, ga je spoznal neki moj človek, ker je bil njegov podložnik in je dejal, da je to pan Kšepcki.

¹ Poljski zlot (zloty) je bil srebrn denar in veljal takrat osminko tolarja.

»Ha! zdaj ga pa imamo!« je zaklical pan Cipriani-
novič.

»Ali je tu ta človek ali je tudi ubit?« je vprašal
župnik.

»Tu sem!« se je nedaleč zaslišal neki glas.

»Stopi no bliže. Spoznal si pana Kšepeckega? Pa
na kak način, če je bilo temno kakor v mehu?«

»Saj ga poznam od mladih let. Po rogovilastih
nogah sem ga spoznal in po glavi, ki mu sedi med
grbama kakor v jami, pa tudi po glasu.«

»Ali je govoril z vami?«

»Tudi z nami se je pogovarjal, potem pa sem čul,
kaj je dejal onima, s katerima je bil prišel.«

»Kaj pa je jima povedal?«

»Tako-le je rekel: ‚Če bi vama bilo mogoče za-
upati denar, ne bi bil prišel semkaj, tudi če bi bila
noč še temnejša.‘«

»Ali boš pričal to pred burmistrom¹ ali pred sta-
rostom v mestu?«

»Bom pričal.«

Ko je to čul pan Zbierzhovski, se je obrnil k
oprodam:

»Na tega človeka mi posebno pazite.«

Šestindvajseto poglavje.

Potem so se pričeli posvetovati. Bukojemski so
predlagali, naj bi prvo boljšo babnico preoblekli za
gospodično, jo posadili na konja, ji dali v spremstvo
kot razbojniko preoblečeno služinčad in oprode ter
oditi na kraj, ki ga je določil Marcian. Ko bi ta na-
pravil navidezni napad, bi ga lahko obkolili in se
potem ali takoj maščevali nad njim, ali pa ga vzeli
s seboj v Krakov in ga tam izročili sodnim oblastem.
Bratje sami so se jako ponujali, da bi prevzeli vod-
stvo in so prisegali, da vržejo zvezanega Marciana
panni Sieninjski pod noge. Ta nakana je bila v prvem
trenutku vsem jako všeč, a ko so jo pričeli natanč-

¹ Burmistr = mestni župan.

neje pretresati, se je izkazalo,, da bi jo bilo težko izpeljati, in uspeh se je zdel dvomljiv. Pan Zbieržhovski je mogel in je imel pravico na pomoč priskočiti ljudem, ki jih je slučajno srečal med potjo, ni pa imel pravice in tudi ni maral pošiljati vojake na zasebne pustolovščine. Razen tega se je bil med napadalcu hitro našel človek, ki je poznal in bil pripravljen sodnji naznaniti glavnega povzročitelja napada. Vedno je bilo torej mogoče pozvati tega povzročitelja na odgovor in doseči odlok o izgubi časti. Iz navedenega vzroka sta pan Serafin in župnik Vojnovski slednjič prišla do zaključka, da se vse to lahko opravi tudi po vojni, kajti ni se bilo bati, da bi Kšepecki, lastniki obširnih posestev, jih zapustili in pobegnili. Samo gospodom Bukojemskim ni bil ta sklep nič kaj všeč, ker se jim je silno hotelo stvar takoj do konca izvesti. Če je tako s to stvarjo, so naravnost izjavili, odidejo kar sami s svojimi hlapci po Marciana. A pan Ciprianovič jim tega ni dovolil, in naposled jih je zadržal Jacek: rotil jih je pri vseh svetnikih, naj prepuustijo Kšepeckega samo njemu.

»Sodnijsko ga ne bom preganjal,« je dejal, »a po tem, kar sem slišal od vas, gospodje, ga že kje najdem, Bog mi je priča, da ga, če le ne padem v vojni, potem pa se že izkaže, ali mu ne bi bila obsodba lažja in prijetnejša.«

In njegove »dekliške« oči so pri tem tako strašno vzplamtele, da je Bukojemske izpreletela groza, čeprav so bili neustrašeni kavalirji. Saj so vedeli, da se v Jackovi duši na čuden način prepleta krotkost z razburljivostjo in pretečim spominom na prestane krivice.

Jacek pa je še večkrat ponovil: »Gorje mu! gorje mu!« in radi poprejšnje izgube krvi zopet prebledel. Malo prej se je bilo že popolnoma zdanilo. Jutranja zarja je pobarvala svet zeleno in rožnato ter se zaiskrila v rosnih kapljicah, ki so visele na trsju, višu, po listju dreves, tudi na iglah pritlikavih borov, ki so rastle tuintam na bregovih močvirja. Pan Zbieržhovski je ujetnikom še ukazal pokopati trupla

ubitih, kar pa je bilo hitro opravljeno, kajti lopate so z lahkoto rezale šoto, in ko ni ostalo na gatu nobenega sledu več po bitki, je odrinil sprevod dalje proti Šidlovcu.

Pan Ciprianovič je svetoval gospodični Sieninjski, naj sede zopet v kočijo, kjer se do prihodnjega odmora lahko sladko naspi. A izjavila je tako odločno, da ne zapusti Jacka, da je ni poskušal niti župnik Vojnovski odvrniti od tega namena. Peljala sta se tedaj skupaj in, če ne štejememo voznika, sta bila sama: gospo Dzvonkovsko je tako hudo spanec grudil, da se je kmalu potem spravila v kočijo.

Jacek je ležal znak na kupu sena, položenega na eni strani vzdolž voza. Gospodična pa je sedela na drugi strani, se venomer nagibala k njegovi ranjeni roki in gledala, ali ne prihaja kri skozi obvezo. Od časa do časa je nastavljala ranjencu na usta meh s starim vinom, ki mu je očitvidno prav dobro delo. Čez nekaj časa pa se je že naveličal ležanja in je velel vozniku, naj potegne proč seno, na katerem je imel uprte noge.

»Rajši se vozim sedé — je rekel — ker sem že popolnoma okreval.«

»Kaj pa rana? Ali vas ne bo tako bolj bolela?«

Jacek je obrnil oči k njenemu rožnatemu obrazu in pričel govoriti s tihim, žalostnim glasom:

»Odgovorim vam, gospodična, tako, kakor je odgovoril pred davnim, davnim časom neki vitez. Ko ga je zagledal kralj Lokietek¹ na bojnem polju s križarskimi sulicami prebodenega in ga vprašal, ali zelo trpi, je pokazal na svoje rane in rekel: ‚To manj boli‘.«

Panna Sieninjska je povесila veka.

»Kaj pa bolj boli?« je šepnila.

»Bolj boli hrepeneče srce, ločitev pa spomin na prestane krivice.«

¹ Lokietek (lákiet-kralj) je priimek Vladislava I-ga (1306 do 1333), ki je po dolgem boju zedinil poljske dežele. Z Nemškimi Viteškimi Redom (križarji) se je kralj vojskoval za morško obrežje.

Trenutek je vladal molk. Samo srci sta pričeli obema vedno močnejše biti, kajti spoznala sta, da prihaja trenutek, ko moreta in si morata povedati vse, kar imata drug zoper drugega.

»Res,« je rekla gospodična, krivico sem vam storila takrat, ko sem vas po onem dvoboju sprejela z jeznim obrazom in surovo... A to je bilo samo enkrat, in dasi sam Bog ve, kako mi je bilo pozneje tega žal, vendar pravim: kriva sem! in vas iz vsega srca, gospod, prosim oprostjenja.«

A Jacek si je položil zdravo dlan na čelo.

»Ni bil to moj trn,« je odgovoril, »in ne to moja največja bol!«

»Vem: ne to, ampak pismo pana Pongovskega... Kako to? Ali ste me mogli zato sumničiti, da sem vedela zanj ali pa sodelovala zraven?«

In pričela je z drhtečim glasom pripovedovati, kako je bilo takrat: kako je moledovala pri panu Pongovskem, naj kaj stori za spravo, kako ji je bil obljubil spisati očetovsko in prisrčno pismo, spisal pa je popolnoma drugačno, o katerem je šele pozneje zvedela od župnika Vojnovskega in iz katerega je bilo razvidno, da je imel pan Pongovski že druge namene ter ju hotel za vedno ločiti.

Te njene besede so bile tako rekoč njena izpoved in so ji obenem oživljale bridke in bolestne spomine. Zato so se njena lica od stiske in sramu vsak trenutek zalivale z živo rdečico in solze so ji zastirale oči. —

»Ali vam ni pisal župnik Vojnovski,« je naposled vprašala, da nisem ničesar vedela in celo nisem mogla razumeti, zakaj sem prejela za svojo odkritosrčnost tako nagrado?«

»Gospodična,« je odgovoril Jacek, »župnik Vojnovski mi je sporočil samo, da vzamete pana Pongovskega za moža.«

»A ni vam sporočil, da sem pristala na to radi obupa, siročstva, v zapuščenosti — ter samo iz hvaležnosti do pana Pongovskega... Takrat namreč še nisem vedela, kako je napravil z vami, vedela sem edino to, da so me zavrnil in pozabili name...«

Ko je Jacek to slišal, je zatisnil oči in z veliko žalostjo pričel tako-le govoriti:

»Pozabili na te? Da bi le bilo tako!... Bil sem v Varšavi in na kraljevem dvoru, potoval s polkom po deželi, a karkoli sem moral storiti in kjerkoli sem bil, mi nisi niti za hip izginila iz spomina in srca... Sledila si mi, kakor sledi človeku njegova senca... Kolikokrat sem ti klical v muki, bolečinah, vprav onemogel sredi noči brez spanca: Usmili se! prizanesi! daj, da pozabim na te! A ti se nisi hotela umakniti: ne podnevi, ne ponoči, ne na prostem, ne pod streho... In tako sem naposled spoznal, da bi te mogel le tedaj izruvat iz svojega srca, če bi si tudi srce samo izruval iz prsi...«

Tu se je ustavil, ker mu je razburjenje jemalo glas, a trenutek pozneje pa je nadaljeval:

»Zato sem potem pri molitvi večkrat govoril: Daj mi, o Bog, da padem v vojni! Saj vidiš, da ne morem do nje in ne morem brez nje... Saj nisem več upal, da mi bo še kdaj v življenju naklonjeno te videti... Ti, edina na svetu... ti, ljubljena!«

S temi besedami se je nagnil k njej in naslonil glavo na njeno ramo.

»Ti si kakor kri,« je šepetal, »kri, ki daje življenje, ti si kakor solnce na nebu... Bog se me je usmilil, da te zopet vidim, ti ljubljena! ljubljena...«

Njej pa se je zdelo, da poje Jacek čudežnolepo pesem. Solze so ji poplavile oči, sreča pa srce. Oba sta zopet umolknila, samo dekle je jokalo dolgo in tako sladko, kakor doslej še nikdar v življenju.

»Jacek.« je naposled rekla, »čemu pa sva se oba tako dolgo mučila?«

»Bog nama je stotero poplašal.«

In tretjič je med njima zavladal molk — škripal je samo voz, ki se je počasi pomikal po globokem pesku na široki cesti. Iz gozda so se pripeljali na razsežna polja, ki so se kopala v solncu, kjer je šumelo žito bogato pretkano z rdečimi maki in modrimi plavicami. Vladala je tišina. Nad ponekod že požetimi poljanami so v zraku nepremični, kakor pribiti tičali žvrgoleči škrjančki, daleč na robu polj so se svetlikali

srpi z daljnih zelenih travnikov so se slišali pastirski kriki in pesmi. Njima pa se je zdelo, da samo za nju šumi žito, da samo njima kimajo maki in plavice, za nju pojejo škrjanci, da njima vzklikajo pastirji, da ves ta solnčni mir na polju in vsi ti glasovi odmevajo samo njunemu razkošju in njuni sreči.

Iz zamaknjenosti ju je prebudil šele župnik Vojnovski, ki se je neopaženo približal vozu ter vprašal:

»Kako pa se imaš, Jacus?«

Jacek se je stresel in ga pogledal z žarečimi očmi, kakor iz spanja zbujen:

»Kako, prečastiti?«

»Kako se imaš?«

»Oj! še v raju ne bo nič bolj!«

Župnik je pazno pogledal najprej njega, potem pa gospodično.

»Tako?« je rekel.

In takoj je odjezdil v skoku nazaj k ostali družbi. In zopet ju je objela srečno istinitost, pričela sta se gledati in se drug drugemu potapljati v obeh.

»Ti... divno lepa,« je rekel Jacek. Gospodična je povabila oči in usta ji je obkrožil smehljaj, tako, da so se kar jamice napravile na njenih rožnatih licih.

»Ali ni lepša panna Zbiežhovska?« je tiho vprašala.

Jacek jo je začudeno pogledal.

»Katera panna Zbiežhovska?«

Na to mu ni nič odgovorila, samo v pest se je pričela smejati s srebrno-zvonkim smehom.

Medtem je prijahal župnik do vojakov, in tovariši, ki so Jacka imeli radi, so pričeli po njem spraševati:

»No, kako pa je tam? Kaj dela naš ranjenec?«

»Ni ga že več na svetu,« je odvrnil župnik.

»Za Boga, kaj se je zgodilo? kako da ga ni več?«

»Saj pravi, da je že v raju. Mulier!«

Gospodje Bukojemski, ki že po svoji naravi niso bili vajeni posebno hitro razumeti, kar so slušali, so še vedno osuplo gledali gospoda župnika, se odkrili in že skoro pričeli moliti »večni mir«, ko jih

je izbruh splošnega smeha zmotil v njih pobožnih mislih in namenih. A ta vojaški smeh je bil poln iskrene dobrohotnosti in iskrenega sočutja do Jacka. Nekateri so vedeli že od Stanislava Ciprianoviča, kako »čuvstven kavalir je bil to«. Vsi so slutili, kako hudo je moral trpeti. Zato so župnikove besede jako vzradostile vse navzoče. Takoj so se začuli glasovi:

»Pri moji veri, saj smo opažali, kako težko se je boril s svojim čuvstvom, kako je nesmiselno odgovarjal na njihova vprašanja, kako si zapone na obleki ni zapenjal, kako zamišljen je bil pri jedi in celo pri pijači in kako je buljil v mesec: nedvomno so bila to signa (znaki) nesrečne ljubezni!«

Drugi pa so zopet govorili:

»Seveda je zdaj kakor v raj: če nobene rane ne skelijo tako hudo, kakor one, ki jih povzroči Amor, ni tudi nič slajšega, kakor če ti ljubica vrača ljubezen.«

Take in tem slične pripombe so delali Jackovi tovariši. A nekateri so pričeli, ko so zvedeli, kako težke preizkušnje je prestala gospodična in kako nesramno je ravnal ž njo Kšepecki, rožljati s sabljami in klicati: »Sem ž njim!« Nekateri so bili ganjeni za voljo dekleta, drugi so zopet, ko so zvedeli, kako so Marcianu zagodli Bukojemski, do nebes povzdigovali njih prirojeno šegavost in pogum.

A potem se je splošna pozornost obrnila na oba zaljubljenca.

»Dajmo jima,« so se začuli glasovi, »vzklikati na zdravje, čast, et felices rerum successus!« (in na srečen uspeh stvari) in vsa množica je takoj obrnila konje proti vozu.

Na mah je obdal malo da ne ves polk Jacka in panno Sieninjsko. Zadoneli so gromki glasovi: »vivant! floreant!«, nekateri pa so še predčasno klicali: »crescite et multiplicamini!« (rastite in množite se!)

Ali je bila panna Sieninjska po tem kričanju res prestrašena ali pa je kot mulier insidiosa samo hlinila strah — tega še župnik Vojnovski ne bi utegnil uganiti, vsekakor pa je naslonila Jacku

na zdravo pleče svojo plavolaso glavico ter ga pričela v zadregi sramežljivo spraševati:

»Kaj pa je, Jacek? Kaj pa to pomeni?«

A on jo je objel z eno roko in odgovoril:

»Ljudje mi te dajejo, pa te vzamem, cvetica moja najdražja.«

»Po vojni?«

»Pred vojno.«

»Bog se usmili, zakaj pa tako hitro?«

A Jacek ni dobro slišal tega vprašanja, kajti mesto da bi odgovoril, je rekel:

»Odzdraviva torej in se zahvaliva dragim tovarišem za naklonjenost.«

Pričela sta se torej klanjati na obe strani, kar je vzbudilo med vitezi še večje navdušenje. Ko so vojaki zagledali zardeli in kakor jutranja zarja lepi dekletov obraz, so se pričeli od navdušenja kar z dlanmi tleskati po bedrih.

»O, moj Bog!« so klicali, »saj človek bi kar oslepel!«

»Še angel bi se zaljubil, kaj šele grešni človek!«

»Ni čuda, da je gineval od žalosti po njej!« In stoteri glasi so zaklicali še mogočneje:

»Vivant! Crescent! Floreant!«

Sredi teh krikov in v oblakih zlatega prahu so prišli v Šidlovec. Prebivalci so se v prvem trenutku prestrašili, pustili pred hišami stoječe delovne mize, ob katerih so rezali bruse iz peščenca, in zbežali v izbe. A kmalu so spoznali, da so to kriki veselja, ne pa srda in so v gručah pritekli ven ter se priključili vojakom. Nastala je gneča ljudi in konj. Oglasile so se huzarske bobnice, trobente in rogovi. Veselje je bilo vsesplošno. Še židje, ki jih je strah najdalje zadržal v izbah, so kričali: vivajt!¹ dasi večina izmed njih sploh ni vedela za kaj gre.

A Tačevski je govoril panni Sieninjski:

»Pred vojno! pred vojno, in če mi je tudi že prihodnjo uro poginiti!

¹ Židje spačijo po svoje latinski »vivat!« (živijo!).

Sedemindvajseto poglavje.

»Kako vendar?« je dejal župnik Vojnovski pri pojedini, ki so jo Jacku na čast priredili njegovi tovariši. »V kakih petih ali šestih dneh odrinemo in v vojni lahko padeš. Ali se ti torej izplača pred odhodom poročiti se, namesto da bi počakal na srečen konec vojne in se šele potem v miru oženil?«

A ko so tovariši zaslišali te pametne besede, so se kar zasmjali. Nekateri so se celo za trebuhe držali, drugi pa so zopet pričeli v zboru klicati:

»O! se že izplača, prečastiti! in tembolj se izplača, ker lahko pade v vojni!«

Župnik je bil nekoliko nevoljen, a ker se je za to poganjalo tristo tovarišev istega polka s panom Ciprianovičem vred in ni maral Jacek nič slišati o odlaganju, se je že moralo tako zgoditi, kakor si je želel. Vso zadevo so jako pospešile nanovo postavljene zveze z dvorom in naklonjenost kraljevskega para. Njeno veličanstvo kraljica je namreč izjavila, da ostane bodoča gospa Tačevska ves čas vojne pod njenim varstvom in v njeni bližini. Njegovo veličanstvo pa je obljubil, da pride k poroki s svojim spremstvom in da bo mislil tudi na spodobno doto, čim se malo otrese skrbi. Spominjal se je pač, koliko zemljišč so dobili svoj čas Sobieski od Sieninjskih in kako so si njegovi predniki s tem opomogli: zato se je tembolj zavedal svojih dolžnosti do sirote, ki ga je razen tega pridobila tudi s svojo lepoto in katere nesreča in nezgode, ki jih je prestala, so mu obenem vzbudile sočutje.

Tudi pan Matčinjski, župnikov stari prijatelj in obenem tudi kraljev, je obljubil, da bo vladarja večkrat spominjal na dekle, toda po vojni: zdaj, ko je slonela na ramah Jana III. usoda vse Evrope in vsega krščanstva, ga ni bilo mogoče zadrževati z zasebnimi zadevami. Vendar pa je bil župnik Vojnovski te obljube tako vesel, kakor da bi bil Jacek že prejel »ugledno starostvo«, kajti splošno znano je bilo, da se človek na vsako besedo pana Matčinj-

skega lahko zanese kakor na besedo Zaviše.¹ Pravzaprav je bil samo on provzročitelj vse dobrotljivosti, ki je je bila gospodična Sieninjska deležna v Krakovu. Spomnil je namreč kraljevsko dvojico na župnika Vojnovskega in slednjič pridobil za dekle kraljico, ki je bila sicer nestalna in muhasta v svoji naklonjenosti, a je pričela gospodični že od prvega trenutka izkazovati čudovito, celo skoro pregorečo prijaznost in naklonjenost.

Po protekciji dvora in naklonjenosti krakovskega knezoškofa je bilo lahko dobiti izjemno dovoljenje za opustitev oklicev. Še pred tem je bil pan Serafin za bodoča mladoporočenca preskrbel lepo stanovanje pri nekem krakovskem trgovcu, katerega dedje so svojčas tržili s Ciprianoviči, ko so bivali ti še v Lvovu ter uvažali svileno blago iz Vzhoda. Stanovanje je bilo res tako lepo, da v mestu pri sedanjem navalu civilnih in vojaških dostojanstvenikov ni imel takega noben vojvoda. Stanislav Ciprianovič, ki je bil sklenil, da mora preživeti njegov prijatelj Jacek te kratke dneve pred odhodom v vojno res kakor v nebesih, je stanovanje izredno okrasil z dragimi zastori in svežim cvetjem. Ostali tovariši so mu pri tem vneto pomagali: izposojevali so vse kar so imeli najlepšega, tofet, preproge in slične drage reči, ki so jih jemali vojaki pri bogatih huzarskih polkih s seboj celo v vojno.

Kratkomalo: vsi so izkazovali mlademu paru največjo naklonjenost in mu pomagali, kjer in kakor je kdo mogel. Edino izjemo so delali štirje bratje Bukojemski. Prve dni po prihodu v Krakov so obiskovali marsikaj tudi po dvakrat na dan Ciprianoviča, Jacka in vinotoče, kjer so pili tovariši iz polka kraljeviča Aleksandra, a potem so izginili kakor kafra.

Župnik Vojnovski je mislil, da popivajo po predmestjih, kjer jih je nekega večera res videla služin-

¹ Pregovor »Polegaj jak na Zawiszy« (Zaupaj kakor Zaviši) se nanaša na neomajno zvestobo tega znanega viteza, ki se je odlikoval v znani tannenberški bitki (1410) in junaško poginil v bitki s Turki v Srbiji l. 1428.

čad: medica in vina so bili tam cenejša kakor v mestu samem — a baš od tedaj ni bilo o njih ne duha, ne sluha. To njih vedenje je jezilo župnika in oba Ciprianoviča: saj bratje so panu Serafinu vendar dolgovali hvaležnost, na katero ne bi smeli pozabiti.

»Morebiti bodo dobri vojaki,« je dejal župnik, »a lahkomiselni ljudje so, na katerih resnost nikakor ni računati. Najbrž so našli kako postopaško družbo, kjer se boljše počutijo kakor med nami.«

Vendar se je izkazalo to obsojanje kot neutemeljeno. Baš na predvečer Jackove poroke, ko je bilo v stanovanju vse polno znancev z voščili in darili, so se prikazali tudi štirje bratje, opravljeni v najboljše obleke, ki so jih imeli, svečani, z mirnimi, a jako skrivnostnimi obrazi.

»Kaj se je pa z vami zgodilo?«, je vprašal pan Serafin.

»Zver smo zasledovali!«, je odgovoril Luka.

A Matevž ga je sunil v istem hipu v bok in rekel:

»Tiho! Ne pripoveduj prezgodaj!«

Potem je pogledal župnika, oba Ciprianoviča, se slednjič obrnil k Jacku in se pričel odkašljevati kakor človek, ki namerava delj časa govoriti:

»No, no! Le začni!«, so ga vzpodbujali bratje.

A Matevž jih je čmerno pogledal in vprašal:

»Kako že gre?«

»Kaj pa? Ali si pozabil?«

»Zataknilo se mi je...«

»Čakaj... že vem,« je zaklical Jan, »pričenjalo se je takole: ‚Veleugledni naš...‘ Dalje!«

»Veleugledni naš Pilat...«, je pričel Matevž.

»Kakšen ‚Pilad‘?,« je prekinil župnik, »menda je bilo ‚Pilad‘, je stalo notri, pri moji veri!«

»Veleugledni naš Pilad!,« je drugič pogumno pričel Matevž. »Četudi bi tekkel skozi naše domače dežele ne železni Boristen, ampak sam zlatonosni Tagus, ti ne bi mogli kot e x u l i (izgnanci) v očigled navala b a r b a r o r u m ničesar pokloniti razen naših prijateljstva plamtečih src in z nobenim primernim

darilom ne bi utegnili spodobno počastiti današnjega dne...¹

»Tako gladko mu teče, kakor bi orehe tolkel!«, je navdušeno zaklical Luka.

Toda Matevž je ponovil še večkrat: »današnjega dne... dne... današnjega dne...«, in zdaj se mu je res zataknilo, pričel je gledati brate in jih z očmi klicati na pomoč, a tudi ostali trije so bili že zdavnaj pozabili, kakor gre dalje.

Tovariši so se pričeli smejati, Bukojemski pa so postajali mrki. Spričo tega se je odločil pan Serafin, da jim priskoči na pomoč.

»Kdo vam je sestavil ta govor?« je vprašal.

»Pan Gromika iz polka pana Šumljanjskega,« je odgovoril Matevž.

»No, torej. Tuj konj se vedno rad vzpenja in obtiči na mestu. Kar objemite Jacka pa mu naravnost povejte, kar mu mislite povedati.«

»Seveda bo tako najbolje!«

Pričeli so drug za drugim objemati Tačevskega, potem pa je rekel Matevž:

»Jacus! mi že vemo, da nisi Pilat, ti pa veš, da smo mi po izgubi Kijevske dežele² postali prav revni, skoro bi rekel nemaniči. A glej! Tu ti pri-

¹ Tagus je latinsko ime reke Tajo (izg. Taho) na Španskem in Portugalskem. Borysten je grško ime reke Dnjepra pri »očetu zgodovine« Herodotu, in kaže priimek »železni« menda na stalne kozaške oz. tatarske vojne na Ukrajini. Pilad, grški junak, je bil prijatelj svojega bratranca Oresta. Njuna zvestoba je bila tako vzgledna, da živi do sedaj v književnosti in umetnosti. Bukojemski pa so zamenjali Pilada s Pilatom, ki je pustil križati Kristusa, dasi se ne sliši to ime nič boljše kakor Judež. Vso to učenost je zahteval tedanji klasični okus.

² Poljska je po dolgih vojnah leta 1667 začasno in leta 1686 za vedno odstopila Rusiji vzhodno Ukrajino s Kijevom. Poljska, ki sama ni mogla braniti te nadvse važne trdnjave, je tedaj pridobila Rusijo za vojno s Turki (poprej je mejila Rusija le na Tatare), a s tem žrtvovala velik del svojega mednarodnega pomena. Kralju Janu Sobieskemu so solze zalivale oči, ko je podpisoval pogodbo.

našam kar pač premoremo, in sprejmi vsaj to s hvaležnim srcem.«

Po teh besedah mu je izročil neki, v kos rdečega atlasa zaviti predmet, a medtem so trije mlajši bratje ganjeno ponavljali:

»Sprejmi, Jacus! sprejmi! sprejmi!«

»Sprejemam, pa Bog vam poplačaj!« je odgovoril Jacek.

Tako govoreč je položil ono stvar na mizo in pričel odvijati atlas, a nenadoma je odskočil in zakričal:

»Bog se usmili! Človeško uho!«

»In veš čigavo je? Marciana Kšepeckega!« so se grenko odzvali bratje.

»A!«

Navzoči so tako ostrmeli, da je zavladal trenoten molk.

»Fej!« je slednjič zakričal župnik Vojnovski.

Premeril je brate drugega za drugim z ostrim pogledom in jim pričel srdito brati levite:

»Ali ste Turki, da bi morali poklanjati ušesa ubitih sovražnikov? Sramoto delate tej krščanski vojski in vsemu plemstvu. Četudi bi Kšepecki stokrat zaslužil smrt, če bi bil celo krivoverec ali naravnost nevernik, bi bilo tako dejanje še vedno nepopisna sramota. O, veliko veselje ste napravili Jacku, da mora kar pljuvati, ker se mu od studa sline cedijo iz ust! Jaz pa vam pravim, da ne smete za tako dejanje pričakovati nobene hvaležnosti, temveč le zaničevanje in še sramoto povrh, kajti med vso konjenico ni nobenega polka, kaj, še pri pehoti ni regimenta, ki bi hotel take barbare sprejeti za komilitone.«

Nato je stopil Matevž pred brate in pričel, ves razvnet od silne jeze, tako-le govoriti:

»To je torej hvaležnost in plačilo, to je človeška pravičnost in sodba! Če bi rekel to kak posveten človek, bi se kmalu našlo še drugo uho, da bi bilo prvemu v par. A če govori tako duhovna oseba, naj jo sodi Gospod Jezus in se zavzame za nedolžne! Vprašujete, prečastiti: ‚Ali ste Turki?‘ jaz pa

vprašam: ali mislite, prečastiti, da smo uho odrezali mrtvecu? Bratci dragi! sirote vi nedolžne, tako daleč je torej prišlo, da so napravili iz vas Turke, sovražnike vere! Kaj pravite?»

Tu mu je zadrhtel glas, kajti žalost je premagala njegovo jezo. Tudi ostali bratje so pričeli, ker jih je krivična obsodba razburila, prav tako žalostno klicati:

»Turke so napravili iz nas!«

»Sovražnike vere!«

»Podle nevernike!«

»Pa povejte, za vraga, kako je bilo!« je rekel župnik.

»Luka je Marcianu odsekal uho pri dvoboju.«

»Odkod pa se je vzel Kšepecki?«

»Prišel je sem. Že pet dni je bil tukaj... Za nami se je pripeljal...«

»Naj samo eden govori. Govori ti, ampak stvarno.«

Tu se je župnik obrnil na Jana, najmlajšega brata.

»Naš znanec, tovariš pri praporu knezoškofa sandomirskega, nam je pred tremi dnevi slučajno pravil,« je pričel Jan, »da je videl v neki vinski kleti v Kazimirjevem predmestju prav čudnega človeka.«

»Šlahčič,« je pravil, »kakor klada, z velikansko glavo, tako potisnjeno v trup, da mu segajo ramena do ušes. Kratke (je pravil) krive noge ima in pil je kakor krava. Ostudnejše opice (je pravil) še nisem videl!« Nam pa je gospod Jezus že pri rojstvu naklonil tako bistre glave, da takoj vse izpregledamo in smo se precej začeli spogledovati: Ali ni to Kšepecki? — Takoj sem rekel tovarišu: »Ali nas spreliš v ono krčmo?« — »Sprelim.« In nas je spremlil. Tema je že bila, a tam v kotu za mizo sem videl nekaj črnega. Luka je stopil bliže in pričel kresati iskre tik pred očmi onemu, ki se je tam skrival. »Kšepecki!« je zaklical — in lop! ga pograbil za vrat. Potegnili smo sablje, a on se je iztrgal in ko je videl, da mu nič ne pomaga (zapirali smo

mu izhod skozi vrata, je pričel kar skakljati pred nami. Tako ti je poskakoval semintja kakor petelin! Kaj, vi, pretepači (je rekel) ali mislite, da se vas bojim. Le pridite na dvoboj z menoj, pa ne vsi skupaj! Ali pa ste razbojniki, ne pa plemiči?«

»O, ti nesnaga!« ga je prekinil župnik, »ali je sam hotel z nami drugače napraviti?«

»Tako mu je tudi Luka rekel. »O! Ti mrcina,« mu je dejal, »kdo pa je najel celo tolpo razbojnikov, da bi nas napadli? Rablju bi te morali za to izročiti, a lahko enostavneje opravimo s teboj...« Ko je to izrekel, ga je takoj napadel, pa sta se pričela bít. Po tretjem ali četrtem srečanju ga je že oplazil ob stran glave. Pogledal sem in videl uho na tleh. Matevž ga je takoj dvignil in zavpil: »Nikar mu ne sekaj še drugega, pusti ga nam. To-le bo za Jacka, tisto pa za panno Sieninjsko.« A Marcianu je padla sablja iz rok, ker se mu je hudo vlila kri in omedlel je. Zlivali smo mu vode na čelo in vina v usta, ker smo upali, da se zave in spoprime z naslednjim, a ni bilo nič iz tega. Sicer se je zavedel in rekel: »Če ste si že sami poiskali pravico, potem ne smete zahtevati nobene druge,« a potem je zopet omedlel. Mi pa smo odšli in žal nam je bilo za drugo uho. Luka pravi, da bi mu bil lahko upihnil življenje, a tega nalašč ni storil; da bi tudi za nas in končno še za Jacka kaj ostalo... Res ne vem, kako bi bil mogel uvidevneje ravnati, kajti noben greh ni pohoditi takega gada, a kakor vidimo, zdaj uvidevnost nič ne velja in še trpeti moramo za njo.

»Prav ima! Dobro govoril!« so klicali ostali bratje.

»No!« je rekel župnik, »če je tako, potem je to druga stvar, a na vsak način to ni okusno donum (darilo).«

Bratje so se pričeli začudeno spogledovati.

»Kaj se to pravi, da ni okusno?« je vprašal Marko, »saj nismo prinesli Jacku to uho, da bi ga pojedel.«

»Iz srca se zahvaljujem za naklonjenost,« je odgovoril Tačevski, »a mislim, da mi ga tudi za to niste prinesli, da bi ga spravil.«

»Res je, da je postalo malo zelenkasto: morda pa bi ga kazalo v dim obesiti!«

»Naj ga sluga pokoplje,« je rekel ostro župnik, »saj to je vendar krščansko uho.«

»Pri nas na Kijejskem smo videli že vse kaj drugega,« je zamrmal Matevž.

»Nedvomno je Kšepecki zato prišel semkaj, da bi poskusil zopet kak nov udarec proti Anulki!« je rekel Jacek.

»Z dvora njenega veličanstva kraljice je vendar ne ugrabi,« je odgovoril razsodni pan Serafin, »in zato ne mislim, da bi bil radi tega prišel sem. Napad se mu ni posrečil, zato domnevam, da se je hotel samo prepričati, ali vemo, da ga je on povzročil, in ali smo ga že zatožili. Stari Kšepecki za sinovo početje morda ni vedel, morebiti pa tudi je. In če je tako, potem morata biti zdaj oba jako nemirna, pa se prav nič ne čudim, da je prišel Marcian sem na poizvedovanje.«

Stanislav Ciprianovič se je pričel smejati.

»No,« je rekel, »z Bukojemskimi pa res nima sreče, nikakor ne!«

»Bog ž njim!« se je oglasil Tačevski, »saj sem danes pripravljen mu vse odpustiti.«

Bukojemski in Stanislav Ciprianovič, ki so poznali neizprosno mladega kavalirja, so ga zdaj začudeno pogledali, Jacek pa je dodal, kakor njim v odgovor:

»Saj bo Anuljka takoj moja, jutri pa postanem krščanski vitez in branitelj vere, ki mu mora biti srce prosto vsake sebičnosti in sovraštva.«

»Bog te za to blagoslovi!« je zaklical župnik.

Osemindvajseto poglavje.

Slednjič je napočil za Jacka Tačevskega dolgo željno pričakovani dan sreče. V Krakovu, med meščani, se je bila že naprej razširila z občudovanjem ponavljana vest, da imajo v vojski nekega viteza, ki

se danes ženi, jutri pa zajaše konja. Ko pa se je zvedelo, da bosta tudi kralj in kraljica prisostvovala poroki, so se pričele že na vse zgodaj zbirati množice v cerkvi in okrog nje. Naposled je prišlo tako daleč, da so morali na tem kraju kraljevi osebni stražniki delati red, da bi ostal svoboden prehod za svatbeni sprevod. Kolegi Tačevskega so se zbrali vsi do zadnjega. Storili so to tako iz naklonjenosti in prijateljstva do njega, kakor tudi zato, ker se je vsak rad pokazal v sprevodu, katerega se je udeležil sam kralj, in na ta način nekako pripadal v njegovo zasebno družbo. Prišlo je tudi mnogo dostojanstvenikov, celo takih, ki niso nikoli čuli o Jacku Tačevskem: saj je bilo znano, da je temu zakonu naklonila svoje pokroviteljstvo sama kraljica — na dvoru pa je bilo mnogo odvisno od njene milosti in naklonjenosti.

Vendar se nekaterim velikašem ni zdelo nič manj čudno kakor preprostim meščanom, da ima kralj, na čigar ramenih je v tem trenutku slonela usoda malodane vsega sveta, in h kateremu so dan za dnem na vzpenjenih konjih prihrumevali brzi sli iz inozemstva, vendar čas biti pri poroki navadnega tovariša. Eni so si vse razlagali z vladarjevo dobrotljivostjo in z željo pridobiti zase vojsko, drugi pa so zopet ugibali, da med kraljem in Tačevskim obstojijo morda kake tesne rodbinske vezi, ki jih je bilo težko javno priznati. Drugi so se zopet smejali tem ugibanjem in upravičeno govorili, da se v tem primeru kraljica ne bi bila vneto zavzela za združitev obeh zaljubljenцев, kajti bila je tako malo prizanesljiva, da ji je moral kralj večkrat odgovarjati celo za svoje grehe iz samskih let.

Ljudje so bili že nekoliko pozabili na Sieninjske. Zdaj pa jih je kralj, da bi preprečil obrekovanje in opravljanje, namenoma spominjal, koliko so bili Sobieski dolžni tej rodbini. Zdaj so se vsi pričeli zanimati za panno Sieninjsko in, kakor je to pač vedno na dvorih, kazati usmiljenje ž njo, vzdihovati nad njenimi nezgodami ali pa do nebes povzdigovati njeno lepoto in čednost. Vesti o tem, da je zala, so

se širile povsod med meščankami in meščani, in tudi ko so jo naposled zagledali, ni bil nihče razočaran.

V cerkev je vstopila obenem s kraljico, in v prvem trenutku so se vsi pogledi uprli na vladarico, katere dražesti so še vedno sijale kakor zahajajoče solnce v vsem svojem blesku. A ko so se pogledi obrnili na nevesto, se je povsod med dostojanstveniki, vojaki, med meščani in plemiči začulo šepetanje ter celo glasne opazke:

»Divna, prekrasna je! Vsakdo mora biti hvaležen svojim očem, če je enkrat v življenju videl kaj takega.«

In to je bila resnica. V onih časih se dekleta za poroko niso vedno belo oblačila, a dvorne dame so jo oblekle v belo, ker je imela to barvo njena najboljša obleka, in ker si je sama tako želela. Torej v belem, z zelenim venčkom v zlatih laseh, z nekoliko razburjenim in obledelim obrazom, s povešenimi očmi, tiha in vitka, je bila videti kakor snežnobel labod ali pa naravnost kakor bela lilija.

Še sam Jacek Tačevski je ostrmel, ko jo je zagledal, kajti zazdela se mu je drugačna kakor navadno.

»Bog se usmili!« si je rekel, »kako pa naj stopim k njej!? Saj to je prava kraljična ali pa celo angel, s katerim je greh drugače govoriti kakor kleče.«

In skoro da mu je upadlo srce. A ko je naposled ž njo pokleknil pred oltarjem, ko je začul ganjeni glas župnika Vojnovskega, ki je pričel nagovor z besedami: »Oba sem vaju poznal še kot otroka,« ko jima je štola zvezala roki, ko je začul tihe besede: »Vzamem te za soproga,« in se je v prihodnjem trenutku začula pesem: »Veni, Creator«, tedaj se je Jacku zdelo, da se mu prsa nemara razpočijo od sreče, in to tem lažje, ker na njih ni imel oklepa. Imel jo je že od nekdanj rad, že od deških let, in je vedel, da jo rad ima, a šele zdaj je doumel, kako neizmerno in brezmejno jo ljubi. In zopet si je pričel govoriti:

»Nemara padem v vojni, kajti če bi bil človek že v življenju tako srečen, kaj bi bilo potem v nebesih?«

A spomnil se je, da se mora, preden pade, še Gospodu Bogu hvaležnega izkazati in naglo so letele pred njegovimi duševnimi očmi turške tolpe, brade, turbani, čalme, zakrivljene sablje, zastave, bunčuki¹. Iz globine srca mu je privrel vzklik k Bogu:

»Izkažem se hvaležnega, izkažem se!«

Začutil je, da postane pogubonosni lev tem sovražnikom križa in vere. Ta privid je trajal samo toliko časa, kakor bi z očesom trenil, nakar mu je srce zopet poplaval neizmeren val sreče in ljubezni.

Medtem so se končale svečanosti. Sprevod je krenil proti stanovanju, ki sta ga bila za mladoporočenca pripravila Ciprianoviča, okrasili pa vojni tovariši. Tam si je mogel Jacek mlado gospo Tačevsko samo za hip pritisniti na srce, kajti takoj sta morala oba pohiteti h kralju in kraljici, ki sta se pripeljala iz cerkve. Pri mizi sta bila za nju pripravljena dva višja naslanjača, in po blagoslovu, pri katerem sta mlada soproga pokleknila pred njunima veličanstvoma, je vabil Jacek milostivega vladarja in vladarico na svatbeno gostijo, a kralj je povabilo odklonil:

»Dragi tovariš,« je rekel, »rad bi se s teboj pogovoril in se zmenil tudi s teboj, sorodnica,« tu se je obrnil na gospo Tačevsko, »za bodočo doto, a nikakor ne utegnem. Še trenutek ostanem in napijem na va-jino zdravje, sestri pa vendar ne morem, ker imam toliko poslov, da mi je vsaka ura dragocena.«

»Tako je!« je zaklicalo več deset glasov.

Tačevski je vladarju objel kolena, on pa je vzel z mize nalito čašo.

»Gospoda moja!« je zaklical, »na zdravje mladih soprogov!«

Pričelo se je vzklikanje: »Vivant! Crescant! Flo-reant!« potem pa se je kralj zopet oglasil:

»Zdaj le še uživaj prosti čas in srečo,« je rekel Tačevskemu, »ker se izplača, a dolgo to ne bo trajalo. Nekaj dni še lahko ostaneš, a potem nas moraš urno dohiteti, kajti mi ne bomo čakali na te.«

¹ Sulice s konjskimi repi, častno znamenje turških poveljnikov.

»Lažje bo gospa brez tebe izhajala, kakor Dunaj brez nas,« je rekel smehljaje se pan Marko Matčinjski.

»In kavalir Lubomirski tam pač že klesti Turke,« je pripomnil eden izmed huzarskih tovarišev.

»O naših pa imam dobre vesti,« je rekel kralj, »in velel sem Matčinjskemu, naj jih vzame s seboj, da vam jih nalašč prečita, gospoda, v veselje vojaških src. Čujte, kaj mi piše vojvoda Lotarinški, cesarski generalisimus, o bitki pri Požunu.«

In pričel je čitati, bolj počasi, ker je čital šlahti poljski, list pa je bil pisan francoski:

»Carolus Dux Lotharingae Joanni III. Poloniae Regi etc. Julius 31, anno 1683.

Toute la cavalerie de l'Empereur allait avec fermeté et joie, mais l'action s'est passé seule entre les Polonais, qui n'ont rien laissé á faire aux Allemands etc.«

(Cesarska konjenica je nastopala pogumno in z navdušenjem, toda akcijo so izvedli Poljaki sami, ki Nemcem niso pustili nič posla. Ne morem dovolj prehvaliti junaštva, sile in nastopa gospoda Lubomirskega, častnikov in vojakov, ki jim poveljuje.)

»Tako torej piše vojvoda Lotarinški. Bila je velika bitka, in slava naših ni majhna!

»Tudi mi ne bomo nič slabše zapisani!« so klicali vojaki.

»Verujem in upam, samo hiteti moramo, kajti poznejša pisma prinašajo slabe napovedi. Dunaj komaj še diha, in vse krščanstvo je uprlo oči v nas: ali bomo kos temu poslu ali ne bomo.«

»Malo polkov je ostalo tu, glavna vojska pa že čaka, kakor sem čul, pod vodstvom hetmanov¹, v Tarnovskih gorah,« je rekel župnik Vojnovski. »A naše roke, dasi so pod Dunajem tudi potrebne, vendar ne zaležejo toliko, kakor navzočnost takega poveljnika, kakor je vaše kraljevsko veličanstvo.«

Kralj se je temu nasmehnil in rekel:

¹ To je velikega hetmana in njegovega namestnika poljskega hetmana (hetman polny, capitaneus campester).

»Dobesedno isto mi piše tudi vojvoda Carolus. Držite torej povodce v rokah, gospodje, ker vsako uro lahko ukažem trobiti za odhod.«

»Kdaj pa, milostni vladar?« je vprašalo več glasov.

Kralj se je nenadoma zresnil:

»Jutri odpošljem tiste prapore, ki so še pri meni ostali.«

Potem je ostro pogledal Tačevskega, kakor da bi mu hotel videti v srce, in rekel:

»Vendar nas spremi tudi njeno kraljevsko veličanstvo do samih Tarnovskih gor, kjer bo parada. Zato pa, če nas ne boš prosil za kako povsem drugo službo, lahko še ostaneš tu, samo da nas potem urno dohitiš.«

A Jacek je objel ženo, stopil ž njo vred korak naprej pred kralja in rekel:

»Milostni vladar! Če bi mi ponujali za njo nemško cesarstvo ali pa celo francosko kraljestvo¹, Bog, ki mi vidi v moje srce, mi je priča, da je ne bi dal za nobeno krono, za nobene zaklade na svetu. A Bog ne daj, da bi radi osebne sreče zanemaril službo, izgubil častno priliko, zapustil vojno za vero, se izneveril svojemu vodji, — sam sebe bi potem zaničeval in tudi ona bi me zaničevala, v kolikor jo poznam. Če bi me, milostni vladar, doletela kaka neprilika, kak napad, ki bi mi preprečil odhod, pač ne bi prenesel te sramote in bolečine...«

Tu so mu solze zastrle oči, rdečica mu je polila lica in z glasom, drhtečim od razburjenja, je nadaljeval:

»Danes sem oskrunil oltar, kajti rekel sem Bogu: Izkažem se Ti hvaležnega! S čim pa? Mar mi je mogoče z zdravjem, ali z življenjem, ali s krvjo se izkazati hvaležnega za tako srečo, kakor me je doletela? Baš zato ne bom prosil za nobeno drugo službo in ko ti odrineš, milostni moj kralj in poveljnik, ne ostanem

¹ Takrat je bila Francoska pod Ludovikom XIV. vse močnejša kakor razcepljeno nemško cesarstvo in mu je odvzela med drugim tudi Loreno s Strassburgom.

tu niti en dan, temveč pojdem s teboj, pa naj se zgodi, da jutri padem.«

In pokleknil je k vladarjevim nogam, ta pa se je sklonil, mu objel glavo in rekel:

»Ko bi imel več takih, pa bi po vsem svetu zadonelo poljsko ime!«

Župnik Vojnovski je imel solze v očeh, Bukojemski so jokali kakor otroci, vse navzoče je obšlo ganotje in navdušenje. In začeli so rožljati s sabljami.

»Za vero nad nevernike!« so zagrmeli številni glasovi. Ko pa je postalo malo tiše, se je sklonila gospa Tačevska k moževemu ušesu in pričela šepetati s prebledelimi ustnicami:

»Ne čudi se mojim solzam, Jacek, kajti če pojdeš, te ne bom morda več videla, a le pojdi!«

Devetindvajseto poglavje.

Vendar sta ostala skupaj še dva dni. Dvor je prihodnji dan res odrinil, toda ker je kraljica z vsemi svojimi damami in množica posvetnih ter duhovnih dostojanstvenikov spremljala kralja do taborišča v Tarnovskem gorovju, kjer je bila vojski napovedana slovesna parada, je bilo tako številen sprevod, ki se je seveda moral počasi pomikati, kaj lahko dohiteti. Nadaljni pohod vojske same s kraljem na čelu, od meje pa do Dunaja, je moral začuditi svet s svojo naglico, tembolj, ker je bil kraljev namen prehiteti glavno armado, a njeno kraljevsko veličanstvo je potovala z dvorom do Tarnovskih gor več kakor šest dni. Zato sta soproga Tačevska dohitela sprevod že drugi dan. Mlada gospa se je potem presedla v kraljevske kočije, Jacek pa je oddirjal proti večeru v taborišče, da bi se priključil svojemu praporu. Bližal se je trenutek ločitve. 22. avgusta se je kralj slovesno poslovil od svoje ljubljene »Marsyięnjke«¹ in na vse

¹ Tako je imenoval kralj svojo soprogo Marijo Kazimiro, rojeno Francozinjo, ki je znana tudi kot politična osebnost. K. Waliszewski je o kraljici napisal knjigo, kjer so ponatisnjena tudi zanimiva kraljeva pisma.

zgodaj zajahal konja, da bi pred njenimi očmi pregledal vojsko in potem na čelu polkov odrinil v Glivice.

Kralj se je navadno jako težko ločil od kraljice: ljubil jo je kakor punčico svojega očesa, in bolela ga je celo kratka ločitev. A to pot je imel, kakor je bilo opaziti, žareč obraz. Zato je takoj narastel pogum tudi cerkvenim in posvetnim velikašem, ki so vedeli, kako strašna je vojna s tem sovražnikom, ki vrh vsega ni bil dotedaj še nikdar nastopil s tako močjo. »Turki so res razgibali tri dele sveta,« so govorili, »a če gre naš vladar, največji njih uničevalec in zmagovalec, s takim veseljem v to vojno, potem se tudi mi nimamo za kaj vznemirjati.« In pogum je napolnil sleherno srce, a pogled na vojsko ga je še bolj povečeval in izpreminjal v trdno prepričanje, da zmagajo. Kamor je segalo oko, je bilo videti lesketanje solnca na čeladah, oklepih, sabljah, da ceveh mušket in topov. Sijaj je bil tako močan, da je njega silovitost kar slepil oči. Nad vojsko je plapolala v sinjem zraku cela mavrica zastav in zastavic. Mrmranje bobnov po pešpolkih se je mešalo z odmevom trobent, bobnic, rogov, peklenskimi ropotom janičarskih godb¹ in konjskim hrzanjem. Takoj začetkom parade so odrinili vsi vozovi stran, da ne bi ovirali premikanja vojske, in šele potem se je pričela parada sama. Kraljevske kočije so stale na malo vzvišeni planjavi na desni strani ceste, po kateri so imeli mimo korakati polki. V prvi kočiji je sedela kraljica v obleki iz peres, čipk in baržuna, sijajoča v draguljih, lepa in stasita, z veličanstva polnim obrazom žene, ki je imela v življenju vse, česar si je le mogla želeti v najsmelejših svojih sanjah — krono in brezmejno ljubezen najslavnejšega sodobnih vladarjev. Kakor dostojanstveniki iz najbližje kraljeve okolice je bila tudi kraljica prepričana, da bo kralju, njenemu soprogu, ko zajaše konja, kakor še vedno doslej, tudi sedaj zopet sledila zmaga in popoln poraz sovraž-

¹ Turška, takrat najmočnejša vojna država, je vplivala glede vojne umetnosti tudi na kristjane.

nika. Čutila je, da so v tem trenutku nanj obrnjene oči vsega sveta od Carigrada vse tja do Rima. Madrida in Pariza, da celokupno krščanstvo steguje roke k njemu in samo v njem ter v njegovih železnih vojskah vidi rešitev — zato se ji je srce topilo ženskega ponosa. »Naša moč naraste, in slava nas dvigne nad vse druge kralje,« je govorila sama pri sebi, in zato jo je vedno bolj prevzela radost, čeprav je vodil njen soprog komaj kakih dvajset tisoč ljudi proti neštevilnim turškim krdelom. Noben oblaček nemira ali strahu ni zasenčil njenega belega čela. »Poglejte zmagovalca, pogledite kralja-očeta,« je govorila deci, ki je napolnjevala kočijo, kakor napolnjujejo mladi ptiči gnezdo, »ko se vrne, poklekne pred njim hvalježni svet.«

V drugih kočijah je bilo videti zdaj ljubke obraze dvornih gospodičen, zdaj škofovske klobuke, zdaj resne in stroge obraze senatorjev, ki so ostajali doma, da bi vodili državne posle mesto vladarja. Kralj sam je bil že pri vojski, a ga je bilo dobro videti na nekoliko oddaljenem klancu; sredi hetmanov in generalov je delal vtis na konju sedečega velikana. Vojska se je morala premikati nekoliko nižje, malo pod njim.

Zdaj so z votlim ropotom in rožljanjem verig pri-drdrali topovi pana Martina Konckega, za njimi so šli z mušketaми na ramah pešpolki pod vodstvom s sabljami in kratkimi puškami oboroženih častnikov z dolgimi trsti, s katerimi so delali red v vrstah. Ti polki so šli v četverkotih kakor premične trdnjave, z odmerjenim, enakomernim in donečim korakom. Vsak polk, ki je prihajal mimo kraljičine kočije, je pozdravljajal kraljico z glasnim vzklikom in sklanjal svoj prapor v znak počaščenja. Nekateri izmed njih so bili bolj opravljeni kakor drugi in so delali dokaj lep vtis, a najlepše se je prestavil kašubski polk v plavih životnikih z rumenimi nabojnjačami. Služili so pri njem sami fantje od fare, visoki, krepki in tako izbrani, da se je zdelo, kakor da so si bratje. Težke muškete so

se sukale v njih močnih rokah¹ kakor šibice. Na glas piščalke so se ustavili pred krajem kakor en mož in mu tako spretno izkazali čast z orožjem, da se je kralj zadovoljno nasmehnil, dostojanstveniki pa so se pričeli pogovarjati: »Ej! še sultanovi gardi ne bo dobro, če se sreča z njimi, to so pravi levi, ne ljudje!«

A takoj za njimi so začeli mimo korakati prapori poljske lahke konjenice! Hipocentavri² bi jim rekel, tako popolno celoto je tvoril vsak človek s svojim konjem. Bili so vredni sinovi onih odličnih vitezov, ki so svoj čas pogazili vso Nemčijo in uničili s sabljami in kopiti polke, da celo tudi cele armade Lutrovih pristašev. Najtežja (oklopna) inozemska konjenica se jim pri enakem številu ni mogla zoperstaviti, in najlažja jim ne uteči. Baš o njih je pravil po Holinu sam kralj: »Samo pripeljati jih je treba pred sovražnika, pa pokosijo vse kakor kosci travo.« Dasi so v tem trenutku počasi jahali mimo kočije, je vendar lahko uganil vsak, celo v vojni neizkušen človek, da utegne v danem slučaju menda samo vihar hitreje drveti, se sukati in udrihati. Spredaj so grmeli rogovi in bobnice, vojaki pa so jahali prapor za praporom z golimi sabljami, ki so se zdele v drhtečem solnčnem sijaju kakor ognjeni meči. Ko so odjahali mimo dvornih kočij, so se nenedoma zazibali kakor valovi, se spustili v dir in potem v skok, naredili velikanski krog in zleteli vnovič, a že kot orkan mimo kraljice s presunljivim krikom »bij, kolji!« s sabljami kakor za napad v iztegnjenih desnicah, na konjih z vihrajočimi grivami, in napih-njenimi nozdrvmi in kakor pobesnelih od divjega dira. Tako so drveli mimo še enkrat in še drugokrat ter so se šele po tretjem povratu ustavili kakor na mah, ne da bi mešali vrste, tako ravno, skladno in natančno, da so se pričeli inozemci, ki jih je bilo mnogo pri dvoru, posebno pa tisti, ki so prvič videli polj-

¹ Kašubi, po številu kakih 300.000, so Poljski ohranili dohod do Baltiškega morja v okolici Gdanska (Danziga). Imajo svoj jezik in zato jih nekateri strokovnjaki smatrajo za Poljake, drugi pa za ostanek nekdanjih obmorskih Slovanov.

² Pravljična bitja: napol ljudje in napol konji.

sko konjenico v vojnem redu, začudeno spogledovati, kakor da lastnim očem ne bi verjeli.

Potem se je zalesketalo in zacvetelo kakor v cvetju vse polje od dragoncev. Nekateri izmed teh polkov so prišli pod vodstvom pana Jablonovskega izpod Trembovelje, nekatere so postavili velikaši, in enega, ki ga je vodil kraljičin brat, gospod de Maligny, je oborožil na lastna sredstva kralj sam. Pri dragoncih so služili večinoma preprosti ljudje, a že od mladosti vajeni konj, izurjeni v raznih bitkah, vztrajni v ognju, vsekakor manj grozni kakor šlahta, zato pa disciplinirani ter silno vztrajni v vojnih naporih.

A največji užitek za oči in srce se je pričel šele takrat, ko so se zganili huzarski prapori. Pomikali so se počasi, kakor se je spodobilo za tako odlične polke. Navpično dvignjena kopja so štrlela nad njimi kakor gozd, na njih pa je trepetal mavričen oblak zastavic, ki jih je premikal lahen vetrič. Imeli so večje konje, kakor drugi prapori, jeklene, z zlatom okovane oklepe, in na plečih krila, katerih peresa so povzročala celo pri mirnem jahanju tako šumenje, kakor ga slišimo med vejami v gozdni goščavi. Globoka resnost in neki ponos, ki so ga kazali huzarji — vse skupaj je delalo tak vtis, da so se kraljica, dvorne dame, senatorji in predvsem inozemski gostje kar dvignili v vozovih, da bi bolje videli. Nekaj grozečega je bilo v tem pohodu, in vsakemu je nehote prihajalo na misel, da mora ta železna plast, če zdrvi naprej, takoj streti, zdrobiti, uničiti vse pred seboj, in da ni človeške sile, ki bi se jim mogla zoperstaviti. Ni bilo tako davno temu, da so trije tisoči te konjenice v prah zmleli petkrat številnejše švedske oddelke. Še manj časa pa je od tega, ko je tak prapor zletel kakor uničevalni duh skozi vso vojsko Karola Gustava,¹ in prav pred kratkim, pod Hotinom, so isti huzarji, pod vodstvom istega kralja pogazili janičarsko gardo tako lahko kakor žitno polje.

¹ Karol X. Gustav Pfalz-Zweibrücken je postal švedski kralj po smrti slavnega Gustava-Adolfa in se okoli 1650. dolgo vojskoval s Poljsko. Ta vojna je popisana v Sienkiewiczovem »Potopu«.

Mnogi izmed onih, ki so se bili udeležili hotinskega poraza, so še zdaj služili pod istimi zastavami. Odhajali so zdaj pred obzidje tuje prestolice ponosni, samozavestni in mirni — k novi žetvi.

Zdelo se je, da sta groza in sila srce teh oddelkov. Zadaj se je nenadoma dvignil južni veter, da so zaplapolale zastavice, naprej vrgel počesane konjske grive in povzročil tako šumenje med krili, da so počenili v kocije vpreženi andaluzijski konji drug za drugim na zadnje noge. Huzarji so se približali na dvajset korakov h kocijam, zavili potem v stran in v skauronih pričeli korakati mimo.

Tedaj je pani Tačevska zadnjič pred vojno zagledala svojega soproga. Jahal je kot krilnik, v drugi vrsti, ves v železu, s krilom na oklepu¹ in v čeladi, katere naušniki so mu popolnoma zakrivali lica.

Visok, zlatorjav anatolijski konj ga je nosil lahko kljub težki opremi, dvigal glavo, žvenkljal z uzdo in glasno prhal kot da bi vitezmu prerokoval srečo.

Jacek je obrnil svojo, z železom pokrito glavo proti ženi in zganil z ustnicami kakor da bi šepetal, in čeprav ni nobena razločna beseda dosegla njenih ušes, je vendar uganila, da ji pravi še zadnjic »ostani zdrava!«. Zdaj ji je stisnila srce tako burna ljubezen in hrepenenje, da se niti trenutek ne bi obojavljala, če bi se mogla — pa najsi za ceno svojega življenja izpremeniti na primer v lastovko, se mu vsesti na pleče ali na zastavico vrh njegove sulice ter mu delala družbo med potjo.

»Ostani zdrav, Jacek! Bog te obvaruj...« je zaklicala in iztegnila roke k njemu.

Solze so ji privrele na oči, on pa je odjahal mimo — sijajoč v solncu, svečan in kot posvečen po službi, ki jo je imel opraviti.

¹ Huzarji so imeli po dve krili samo, če sta se pritrdili konju zadaj na sedlo. Drugače (kakor je bilo tudi tu) je imel huzar samo eno krilo na hrbtu. Plemiči so imeli — dragocena, s srebrom okovana krila iz orlovih peres. Sluge so imeli cenejše perje in kovino.

Za praporom kraljeviča Aleksandra so se zganili in mimo odkorakali drugi, prav tako sijajni in strašni polki. Tudi oni so naredili po vzgledu drugih polkov velik krog in se ustavili sredi ravnine na istem kraju, odkoder so bili odrinili k paradi, toda že v pohodnem redu.

*

Od kočij, ki so stale na klancu, je segal pogled skoro po vsej vojski. Blizu in daleč je bilo videti bleščeče oklepe, lesketajoče opreme, sijanje mečev, gozdove štrlečih sulic, oblake zastavic in nad njim velike prapore, ki so se zdeli kakor velikanski cvetovi. Vetrici je prinašal od bližnjih polkov duh koniskega potu, čuli so se glasovi povelinikov, voči odmevi bobnic in žvižganje piščalk. V teh odmevih, v teh krikih, v tem veselju in bojnem navdušenju je bilo nekaj zmagovalnega. Popolno prepričanje, da zmaga Križ nad polmesecem, se je polastilo vseh src.

*

Kralj se je pomudil še za trenutek pri kraljičini kočiji, potem pa je v skoku odrinil k vojski, in krakovski škof ga je blagoslavljal s križem z relikvijami. Čez čas so pretresli zrak rezki glasovi trobent, množice ljudi in konj so se zganile, se pričele polagoma podaljševati in naposled odrinile naravnost proti zapadu. Spredaj je bilo videti znamenja lahkih konjeniških oddelkov, njim so sledili huzarji, spreved pa so zaključevali dragonci.

*

Krakovski knezoškof je z obema rokama dvignil križ z relikvijami visoko nad glavo:

»Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakobov, usmili se ljudstva Tvojega!«

*

In v istem trenutku je iz več kakor dvajset tisoč grl zagrmela pesem, ki jo je baje nalašč za to priliko zložil gospod Kohovski:

Dla Ciebie, Panno czysta,
Matko Niepokalana,
Idziemy bronić Chrysta
Naszego Pana.

Dla cię, Ojczyzno droga,
I dla cię, Orle biały,
Idziemy gromić wroga
Na polu chwały.

(Za Te, Devica čista — Brezmadežna Mati, — gremo braniti Kristusa, — našega Gospoda... Za te, draga Domovina — in za te, beli Orel¹ gremo, da porazimo sovražnika — na polju slave.)

---

¹ Beli enoglavi orel je poljski državni grb.

Konec.

Prevajalčeva pripomba.

Zmaga kralja Jana Sobieskega nad Turki pri Hotinu zaključuje z l. 1673 Sienkiewiczzevo trilogijo: »Z ognjem in mečem«, »Potop«, »Mali vitez«:

»Vivat Ioannes victor!

In deset let pozneje, ko je mogočni kralj Jan III. strl v prah turško silo pri Dunaju, se je ponavljal ta klic od morja do morja, od gorá do gorá, po vsem svetu, koder so zvonovi klicali vernike k molitvi.«

»Poljsko solnce se je počasi nagiba'o k zatonu. Sence so postajale vedno daljše, in vedno bolj poredkoma je sijala njegova luč. Leta 1683. je zadnjič zablistala na Dunaju iz pretečih oblakov.« Temu zadnjemu slavnemu dogodku je hotel posvetiti pisatelj novo zgodovinsko trilogijo, a objavil je samo njen prvi del, »Na polju slave«. Povest je sicer zaključeno delo (in ne samo odlomek kakor zadnji Sienkiewiczev zgodovinski roman »Legije« iz Napoleonovih časov), a vendar pogrešamo popisa obleganja Dunaja in sklepa Marcianove zgodbe. Namigavanja, ki jih dela prelat Tvorkovski (v XXIV. poglavju), nam dajo misliti, da je bilo Kšepcekim sojeno doživeti s Pongovskega deliščino neko presečenje.

Vprašal sem g. V. Kredbo v Pragi, ki baš zdaj prevaja »Na polju slave« v češčino) g. Št. Dembyja (odličnega poznavalca Sienkiewiczevih del) v Varšavi in druge znance na Poljskem, ali ne bodo iz pisateljve zapuščine objavljeni kaki, do sedaj morda še neznani odlomki drugega dela (Sobieski na Dunaju), oz. tretjega dela (Zopet v domovini) trilogije. Zvedel sem, da radi gmotnih težkoč na to v dogljednem času, žalibog, ni misliti. Sicer pa bo nedvomno prej ali slej prirejena nova, popolna izdaja Sienkiewiczvih spisov. Zdaj so itak že vsi razprodani.

Glede romana samega je pripomniti, da se (kakor je to večkrat pri Sienkiewiczzu) prva izdaja ponekod razlikuje od poznejših. Po prvotnem besedilu (ki je izšlo v varšavskem časopisu »Besjada literacka«) je prirejen edini nemški, dokaj slab in skrajšan prevod (Auf dem Felde der Ehre. »Styria«, Graz und Wien). Posluževal sem se dveh poljskih izvirnikov, in sicer izdaje J. Czerneckega v Krakovu in S. Orgelbranda v Varšavi.

Jurčič Josip:
SPISI

Uredil dr. Ivan Grafenauer.

-
- I. zvezek: Uvod. Narodne pravljice in pripovedke. Spomini na deda. Jurij Kozjak. Jesenska noč med slovenskimi polharji. Domen. Dva prijatelja. Ljubljana, 1922. 274 str.
- II. zvezek: Jurij Kobilca. Tihotapec. Vrban Smukova ženitev. Klošterski žolnir. Grad Rojinje. Golida. Ljubljana, 1923. 286 str.
- III. zvezek: Deseti brat. Nemški valpet. Ljubljana, 1922. 238 str.
- IV. zvezek: Cvet in sad. Hči mestnega sodnika. Kozlovska sodba v Višnji gori. Dva brata. Ljubljana, 1919. 240 str.
- V. zvezek: Sosedov sin. Sin kmetskega cesarja. Med dvema stoloma. Ljubljana, 1917. 187 str.
- VI. zvezek: Dr. Zober. Tugomer. Ljubljana, 1919. 212 str.
- VII. zvezek: Lepa Vida. Lipe. Pipa tobaka. Moč in pravica. V vojni krajini. Pravda med bratoma. Ljubljana, 1922. 194 str.
- VIII. zvezek: Ivan Erazem Tatenbah. Bojim se te. Črtica iz življenja političnega agitatorja. Telečja pečenka. Šest parov klobas. Po tobaku smrdiš. Ženitev iz nevoščljivosti. Andreja Pajka: Spomini starega Slovenca. Ljubljana, 1923. 215 str.
- IX. zvezek: Rokovnjači. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, ko je krompir kradel. Ponarejeni bankovci. Ljubljana, 1923. 240 str.
- X. zvezek: Slovenski svetec in učitelj. Veronika Dese-niška. Ljubljana, 1923. 218 str.

Vsak zvezek stane broš. Din 16'—, vezan Din 20'—, platno Din 30'—, elegantno vezan pa Din 40'—.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani

Ivan Pregelj :

IZBRANI SPISI

I. zvezek :

Štefan Golja in njegovi. Tolminske novele.

Cena 45 Din, oz. 60 Din za vezano knjigo.

V kolikor je moči že vnaprej povedati gradivo, ki ga bodo nadaljnji zvezki Pregljevih spisov vsebovali, se da napraviti sledeči pregled :

II. zvezek :

Bogovec Jernej (Zgodovinski roman), Balade v prozi in Enodejanke.

III. zvezek :

Šmonca (poem) — Slovstvene novele (novo).

Nadaljnji zvezki bodo prinesli :

Osmero pesmi, Mlada Breda (popolnoma predelano), P. P. Glavar, Zgodbe zdravnika Muznika, Božji mejniki, Tolminci, Plebanus Joannes, Otroci solnea, Gloriosa (Otroci solnea II., novo), Magister Anton (novo), Peter Markovič (novo), Azazel (žaloigra), Ljubljanski študentje (veseloigra novo) i. dr.

Vsak zvezek stane Din 45.--, vezan Din 60.--.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

24. VIII 1946

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

DOBIS 8

00000076384

